

UDC 061.2 (091):52(091)

YU ISSN 0506 4295

Publikacije Astronomskog društva "Rudjer Bošković"

Publication of the Astronomical Society "Rudjer Bošković"

Br.3

No 3

Nenad Dj.Janković

ZAPISI I SEĆANJA NA ASTRONOMSKO DRUŠTVO

BEOGRAD, 1984.

Publikacije Astronomskog društva "Rudjer Bošković"

---

1. A.Edington: Zvezde i atomi, preveo M.B.Protić, 1940.
2. E.Kartan: Uloga Francuske u razvoju matematike, 1941.
3. N.Dj.Janković: Zápisi i sećanja na Astronomsko društvo, 1984.

(Napomena: Prve dve sveske izašle su kao Publikacije Jugoslovenskog astronomskog društva, kako se pre rata zvalo društvo)

Izdavački savet:

Akademik Tatomir Andjelić, Nenad Janković (predsednik), Dr Aleksandar Kubičela, Dr Jelena Milogradov-Turin, Ing. Aleksandar Popović, Prof. Dr Božidar Popović, Mr Marija Potkonjak, Dr Sofija Sadžakov, Dr Djordje Teleki, Prof.Dr Branislav Ševarlić.

Uredjivački odbor:

Dr Milan Dimitrijević (pomoćnik urednika), Nenad Janković, Milan Jeličić, Dr Aleksandar Kubičela, Dr Jelena Milogradov-Turin, Rajko Petronijević, Dr Djordje Teleki, Aleksandar Tomić (pomoćnik urednika), Ninoslav Čabrić, Vladan Čelebonović, Prof. Dr Branislav Ševarlić (glavni i odgovorni urednik).

Izdavač: Astronomsko društvo "Rudjer Bošković", Beograd, Gornji grad 16, Kalemegdan, Telefon: 011-624-605.

Tiraž: 100 primeraka

д В. Јанковић

ЗАПИСИ И СЕЋАЊА НА АСТРОНОМСКО ДРУШТВО

УВОД	5
Д е о п р в и	
Глава I - ГРАБА	8
1. Правила и Статути	8
2. Записници	11
3. Деловодници	12
4. Акта и остала преписка	13
5. САТУРЕ	14
6. Дневник Академског друштва	14
7. Хроника о раду и догађајима у Астрономском друштву	14
8. Спискови и пријавнице чланова	15
9. Остала грађа	17
Глава II - ЧЛАНОВИ	18
1. Редовни чланови	18
2. Почасни чланови	22
3. Остали чланови	23
Глава III - ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА	25
1. Скупштина	25
2. Извршни орган	26
3. Надзорни одбор	32
4. Саветодавни одбор	33
5. Општа седница	34
Глава IV - ЗАДАЦИ ДРУШТВА	36
Глава V - РАЗЛОЗИ ЗА ОСНИВАЊЕ ДРУШТВА	38
Д е о д р у г и	
Глава VI - ИЗРАДА И УСВАЈАЊЕ ПРОГРАМА	44
Глава VII - АКАДЕМСКО ДРУШТВО	53
1. Обећања, обећања...	54
2. Снови о дурбину	58
3. Комарци и слон	64
4. Училишница број 50	72
5. Неуспело покровитељство	75
6. Помиритељи	77
7. Астрономска опсерваторија	85
Глава VIII - ПРВИ АСТРОНОМСКИ ЧАСОПИС	98
1. Капитал од 4671,50 динара	98
2. Уредништво и администрација	105
3. Писци и садржај	109
4. Штампарије и опрема	114
5. Нестручњаци и стручњаци	117
а) Veritas odium parit	119
б) Sapiens nihil affirmat quod non probet	120
в) Graculus semper assidet graculo	128
г) Si duo faciunt idem, non est idem	128
д) In cauda venenum	132
б) Communis opinio doctorum	133

Глава IX - ПРЕДАВАЊА	137
Глава X - ПРОСТОРИЈЕ	141
Глава XI - КЊИЖНИЦА	144
Глава XII - ИНСТРУМЕНТИ	146
Глава XIII - ПОСМАТРАЊА	158
Глава XIV - НЕСУЂЕНА ОПСЕРВАТОРИЈА И ПЛАНЕТАРИЈУМ	168
Глава XV - ПРОСЛАВА РУЂЕРА БОШКОВИЋА	173
Глава XVI - ФИНАНСИРАЊЕ	181
1. Редовни приходи	181
2. Повремени приходи	182
3. Помоћи за рад Друштва	184
4. Расходи	187
5. Завршни рачуни	187
Глава XVII - ОБУСТАВА ДЕЛАТНОСТИ	190
Глава XVIII - РЕЧ НА КРАЈУ	193

П р и л о з и :

1. Правила Академског астрономског друштва Универзитета у Београду /1933/
2. Статут Астрономског друштва /1935/
3. Дневник Академског астрономског друштва Универзитета у Београду
4. Представка Пера Ђурковића министру финансија
5. Представка Пера Ђурковића, Милорада Протића и Стојана Ђукановића министру просвете
6. Министарство финансија Бр.2260/X од 25.9.1940
7. Астрономска опсерваторија Бр.844 од 25.11.1934

С п и с а к с л и к а

И м е н и к л и ц а

П р е в о д и с т р а н и х н а в о д а

С К Р А Њ Е Н И Ц Е

- ANNUAIRE = Annuaire, publications de l'Observatoire astronomique
- Арх. Бгд. = Историски архив Београда
- Арх. Југ. = Архив Југославије
- Арх. Срб. = Архив Србије
- Бослер = Jean Bosler, Cours d'astronomie III, Astrophysique, Paris 1928
- BULLETIN = Bulletin de l'Observatoire astronomique de Belgrade
- ГНЕ = Годишњак нашег неба
- Дн. = Дневник Академског астрономског друштва Универзитета у Београду /Борђе Николић/
- Зап. = Записник Управног одбора односно Управе
- зап. О.с. = Записник Опште седнице
- Зап. ск. = Записник скупштине
- КОСМОГРАФИЈА 1931 = В. В. Мишковић, Космографија за шести разред средњих школа, Београд 1931
- КОСМОГРАФИЈА 1937 = В. В. Мишковић, Космографија за шести разред средњих школа, Београд 1937
- КРОЗ ВАСКОЉУ = М. Миланковић, Кроз васкољу и векове, Нови Сад 1928
- НЕБЕСКА МЕХАНИКА = Милутин Миланковић, Небеска механика, Београд 1935
- L'OBSERVATOIRE = L'Observatoire astronomique de l'Université de Belgrade, par V.V. Michkovitch, Belgrade 1939
- ПРЕГЛЕД ПРЕДАВАЊА = Универзитет у Београду, Преглед предавања, Београд 1921-1940
- SATURN = Saturn, revija za astronomiju, meteorologiju, geofiziku i geodeziju, Beograd 1935-1940
- СТО ГОДИНА = Сто година Филозофског факултета, Београд 1963
- СУНЧЕВО ПОМРАЧЕЊЕ = В. В. Мишковић, Сунчево помрачење од 15 фебруара 1961, Посебна издава САНУ књ. СССХLIII Одељења природно-математичких наука књ. 27, Београд 1960
- TRANSACTIONS = Transactions of the International Astronomical Union, V, Fifth General Assembly, Cambridge 1936
- УНИВЕРЗИТЕТСКИ КАЛЕНДАР в. ПРЕГЛЕД ПРЕДАВАЊА
- УСПОМЕНЕ 1952 = Милутин Миланковић, Успомене, доживљаји и сазнања из година 1909 до 1944, Посебна издава САНУ књ. СХСV, Одељење природно-математичких наука књ. 6, Београд 1952
- УСПОМЕНЕ 1957 = Милутин Миланковић, Успомене, доживљаји и сазнања после 1944 године, Посебна издава САНУ књ. ССLXXV, Одељење природно-математичких наука књ. 16, Београд 1957
- Хр. = Хроника о раду и догађајима у Астрономском друштву од 28 октобра 1937 /Венад Јанковић/

ЗАПИСИ И СЕЋАЊА НА АСТРОНОМСКО ДРУШТВО

У В О Д

Небо и звезде занимаху ме већ од раног детињства, али да астрономији посветим већу пажњу одлучих се доста доцкан, крајем 1933, после одслужења војног рока и полагања неких испита на Правном факултету.

Марта 1934 уписах се као редовни студент на трећу групу Филозофског факултета, на којој главни предмети беху астрономија и небеска механика. Из Прегледа предавања који објављиваше Универзитет у Београду сазнадох да астрономију предаје неки Бојислав Мишковић, о коме дотле ништа нисам знао, а небеску механику Милутин Миланковић, који ми беше познат по неким чланцима у новинама, нарочито у време одржавања Свеправославног конгреса у Цариграду, 1923, као научник који је предложио најбоље решење за реформу календара. Ни за једног студента астрономије нисам знао, али претпостављам да их нема много.

Пођох на прво предавање, Мишковићево, о пролећној равнодневици 1934 - то је он поменуо па ми остаде у сећању. Бејаш мало закаснио, јер нисам одмах пронашао учионицу у којој се држи предавање, у Капетан Мишином здању. Најзад ми чика Новица, послужитељ, показа учионицу и рече да је час већ почео. Устручавао сам се да уђем - први час па закашњење - али чика Новица отвори врата и скоро ме гурну унутра. Седох на најближу клупу, праћен изненађеним погледима неколицине студената и самог професора, који можда помислише да сам залутао.

Студената заиста беше мало. Сећам се да су присутни били - имена дознадох касније - Николић, Емануел, Димитријевићева, Бајићева, Шеварлић, вероватно још Симовић и Комарчевићева. Угледавши професора осетих извесну разочараност, не знам зашто. У одушевљењу за астрономију некако друкчије сам замишљао професора који предаје ову науку, за мене најмилију и најпривлачнију. Бећ током тог првог часа разочараност се појачала када Мишковић поче грешити у извођењу

неких образаца, иако све преписиваше из једне свеске. Са Миланковићем је било друшчије. Изгледом, ходом, понашањем, па и начином предавања небеске механике, сасвим је одговарао личности професора у мојој машти. Разочараност ће доцније доћи.

Постепено се упознах са својим колегама и сазнадох за њихову намеру да оснују студентско астрономско удружење. И мене позваше на сарадњу, што радо прихватих. Истина, у почетку бежу према мени доста резервисани, што је трајало можда све до јесени 1934. Накнадно ми Николвић и Емануел објаснише зашто: пошто су студенти астрономије због оснивања удружења изазвали Ђишковићево незадовољство, мишљу да сам ја његов човек, убаčen да их укљоди. Нешто због тога, а више због моје заузетости - у јунском року 1934 полагао сам на Правном факултету испите из треће године, у октобру завршне испите из четврте године, а у међувремену у јулу и августу био на двомесечној војној вежби - учествовао сам веома мало у делатности Друштва у току првих месеци његова постојања. У то време су за Друштво највише радили Николвић и Емануел. Али после стицања дипломе на Правном факултету, у јесен 1934, па све до данас био сам један од најактивнијих чланова, без мало увек члан Управног одбора, најдуже секретар, а скоро ниједан број часописа САНУРН није изписао из штампе без мојег учешћа у писању, уређивању, преламању, коректурама.

Зато, а и што је највећи део архиве Друштва био увек код мене као секретара - и за време рата и данас, мислим да као *beatus residentis* треба да напишем нешто као историјат Друштва у којем сам толико година сарађивао, жалећи што ми пре времена преминули пријатељи и друг Борђе Николвић не може у томе помоћи. Они сарадници који су у животу помогли ми својим сањанима да овај рад допуним, на чему им овим путем изражавам своју захвалност.

На страницама које следећу обухваћена је делатност Друштва од оснивања до 1941, када је морала бити обустављена по наредби окупаторских власти.

При писању ослањају се првенствено на архивску грађу и друге материјалне изворе, а само у случају њиховог недостатка користити се сањанима својих колега и својих личних. Уколико у нешто нисам потпуно сигуран, видене се по речима "мислим", "изгледа" и сличним.

+
+

Ради лакшег сналажења читаоца одмах се упозорава да је првобитни назив удружења којем је овај рад посвећен, студентског, био

"Академско астрономско друштво Универзитета у Београду" /у даљем тексту: Академско друштво/ и да је оно радило по Правилима од 22. 12. 1933, прихваћеним на скупштини од 22. 4. 1934. Због интрига професора Ђишковића и Миланковића и сметњи на које је nailазило на Универзитету, његови чланови одлучише да оснују друго удружење, грађанско. Статут новог удружења је од 9. 5. 1935, али је оно, под називом "Астрономско друштво" почело са стварним радом тек 16. 1. 1936. С промењеним именом "Југословенско астрономско друштво" рад је настављен по Статуту од 4. 12. 1938 /у даљем тексту само: Астрономско друштво.

У пролеће 1936 Академско друштво престало је са радом, угасило се, па су током три до четири месеца постојала, напореда, али само формално, два удружења, при чему су им скоро сви чланови били заједнички.

====

Д е о п р в и

Глава I - Г Р А Ђ А

За састављање овога рада послужила је углавном следећа грађа:

- Правила Академског друштва, Статути Астрономског друштва, уз правилнике о издавању часописа и раду Посматрачке секције,
- записници /скупштине, Опште седнице, Управног одбора /Управе/.
- деловодници Астрономског друштва,
- акта и остала преписка,
- часопис САТУРН, орган Академског и потом Астрономског друштва,
- Дневник Академског друштва,
- Хроника о раду и догађајима у Астрономском друштву,
- спискови и пријавнице чланова,
- остала грађа.

Највећи део употребљене грађе сачуван је у архиви Друштва. Мали део успео сам да нађем у току 1974 године у Архиву Југославије, Архиву Србије и Историском архиву Београда. Нажалост, грађа која је у овим архивима прикупљена је непотпуна, а делом и несређена /Министарство просвете, Ректорат и Деканат Филозофског факултета Универзитета у Београду, Градско поглаварство/, тако да засад није употребљива. С обзиром на велика разарања у току рата и небригу око чувања докумената, није вероватно да ће се накнадно наћи много више грађе потребне за осветљавање рада Друштва.

Треба напоменути да многа акта, нарочито Академског друштва упућена Министарству просвете и Астрономског друштва упућена Градском поглаварству нису заведена у њихове одговарајуће регистре односно деловоднике. До тога је дошло, вероватно, стога што су предавана лично министру односно председнику, па пошто није било повољног решења нису ни отишла из кабинета да би се завела и доставила у даљи рад. Уколико није изречно наведено где се поједина грађа налази, она је у архиви Астрономског друштва.

1. Правила и Статути

а/ ПРАВИЛА АКАДЕМСКОГ АСТРОНОМСКОГ ДРУШТВА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ, писана у једном примерку, руком Борђе Никוליћа.

У име оснивачког одбора Академског друштва ова правила потписале: Борђе М. Никוליћ, Павле Емануел, Франо Симовић, Бранкован Олга, Комарчевић Радмила, Слободанка Димитријевић, Винка Ј. Бајић и Вера Грбовић. Оснивачи нису ставили датум на ова Правила, али је познато да су предата Ректорату Универзитета у Београду 24.11.1933 /Дн.2/. Како су Правила примљена, тј. одобрена од стране Универзитетског сената 22.12.1933, чланови оснивачи добише их тек 10.4.1934 /деловодник Ректората за 1933 Бр.9803 - Арх.Срб.; Дн.2/. У међувремену је Ректорат затражио од Деканата Филозофског факултета извештај о томе колико има студената астрономије, а овај је 12.12.1933 одговорио да их има шест /деловодник Ректората за 1933 Бр.10426 - Арх. Срб./.

Пошто је требало обавити још неке формалности, оснивачка скупштина могла се одржати тек 22.4.1934, па су Правила тада била коначно усвојена /Зап.ск.од 22.4.1934; Дн.2-3/.

На последњој страни текста Правила налази се штампбиљ Универзитета у Београду - Ректората са датумом 22.12.1933 и бројем 10426. Поред штампбиља дописано је писањем машином: "Универзитетски сенат, на седници својој од 22 децембра 1933 године, примио је Правила Академског астрономског друштва Универзитета у Београду. Ректор Универзитета А. Белић". Потпис је својеручан. Правила су прошивена јемствеником и снабдевена воштаним печатом /в. Прилог 1/.

б/ СТАТУТ АСТРОНОМСКОГ ДРУШТВА, са датумом 9.5.1935, писан на мојој машини, а ја сам га и саставио као једини правник у тадашњем ужем кругу чланова Друштва.

Као оснивачи Астрономског друштва потписали су овај Статут: Борђе М. Никוליћ, студент фил., Слободанка Димитријевић, студ.фил., и Бенад Јанковић. Статут је заведен у Министарству унутрашњих послова - Одељење за државну заштиту I на дан 12.6.1935 под Бр.25541. Испод заводног штампбиља констатовано је: "На основу § 4 тач.4 Закона о удружењима, зборовима и договорима, Министарство унутрашњих послова узима на знање ова Правила. Такса је плаћена. По наредби Министра унутрашњих послова Начелник Драги Лашић /?/. Статут је прошивен јемствеником и снабдевен висећим воштаним печатом Министарства /в. Прилог 2/.

Према овом Статуту Управа је имала 5 чланова. Када сам се крајем јануара 1938 спремао за пут у Француску, где сам намеравао остати два до три месеца, разговарасмо Ђуричић и ја о организацији Друштва и другим његовим проблемима, па му предложих да се повећа

број чланова Управе. Сматрао сам да би за Друштво било корисно да у Управу уђу Бошковић, Драгутиновићка и М.Гломазић. Ђуричић се с тиме сложио, подавши да би требало наћи још једну или две особе које би ушле у Управу. Ради тога је потребно мењати Статут, а за то је надлежна скупштина. Ђуричић је волео да се она одржи после мог повратка из Француске /Хр.16/. Она је одржана много доцније, 4.12.1938, па је на вој одлучено да се повећа број чланова Управе и да се име промени у Југословенско астрономско друштво, јер је имало чланове из свих крајева земље.

Отуда је овај статут био примењиван до 10.2.1939 /САТУРН 1940, 21/, када је ступио на снагу следећи.

в/ СТАТУТ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ АСТРОНОМСКОГ ДРУШТВА, такође писан на мојој машини, са датумом 4.12.1938/у даљем тексту Статут 1938/.

Као предлагачи новог Статута потписани су: С. Бошковић, Бенед Јанковић и Др Бојислав Грујић. И овај Статут заведен је у Министарству унутрашњих послова - Одељење за државну заштиту I на дан 10.2.1939 под Бр.522. Испод заводног штамбиља написано је машином: "На основу § 4 Закона о удружењима, зборовима и договорима, Министарство унутрашњих послова најављује, да нема разлога за забрану овог удружења. По наредби министра унутрашњих послова Начелник /потпис нечитак/. И нови Статут прошивен је јемствеником са висећим воштаним печатом. У деловодник Друштва заведен је 16.2.1939 под Бр.154 и објављен у његовом гласилу /САТУРН 1940, 52-56/.

Израда новог Статута беше поверена посебном одбору /Бошковић, Грујић, Јанковић/, који је препоручио неке измене и допуне у начелу, а поток је састављање нацрта Управа поверила мени /Зап.од 4.10.1938/. Поверени посао завршио сам до краја новембра, па је Управа одлучила да се нови текст поднесе на одобрење скупштини од 4.12.1938 /Зап. од 27.11.1938/. Ова скупштина га је и усвојила /САТУРН 1938, 336/, а потом је затражено његово одобрење /Бр.136 од 14.12.1938/ и пошто је оно добијено обавештена је о томе Управа на седници /Зап. од 19.3.1939/.

г/ ПРАВИЛНИК О ИЗДАВАЊУ САТУРНА донет је на седници Управе од 26.10.1936, а ступио је на снагу 1.11.1936. Заведен је тек 22.2.1941 под Бр.20.

д/ ПРАВИЛНИК О РАДУ ПОСМАТРАЧКЕ СЕКЦИЈЕ усвојен је на седници Управе 26.11.1937, а достављен Посматрачкој секцији 14.12.1937 /Бр.106/37/. Правилник сам - не знам зашто - поново завео у деловодник 22.2.1941 /Бр.22/41/.

2. Записници

а/ ЗАПИСНИЦИ СКУПШТИНА

Записници скупштина Академског друштва постоје у свесци величине 28 X 21,5 cm, коју је својеручно писао Николић, а у вој су и записници седница Управног одбора. У овој свесци меких корица је записник оснивачке скупштине од 22.4.1934 /стр.1-4/ и скупштине од 13.12.1934 /стр.7-14/, која је била и последња.

Записнике скупштина Астрономског друштва нисам успео све да пронађем. Претпостављам да оне изгубљене нисам ја водио, или, ако сам их ја водио, да сам их дао на потпис председнику па ми га није вратио. Нема записника оснивачке скупштине од 9.5.1935 на којој је усвојен први Статут. О осталим скупштинама постоје бар извештаји у САТУРНУ, али о овој само податак да је одржана. Нестао је и записник скупштине од 16.1.1936, који је водио Николић, па је ваљда остао код њега, али постоји "Извод записника", у копији, поред белешке у часопису /САТУРН 1936, 24/, који је увек обавештавао чланове и претплатнике о важнијим догађајима у Друштву.

Записник скупштине од 17.5.1937 водио сам ја, па је заведен под Бр.87/37 и сачуван. Исти је случај са записником од 4.12.1938, који сам такође ја водио, а заведен је под Бр.145/38. Следећа скупштина била је 21.1.1940, а записник који је водио Кадрагић заведен је под Бр. 19/40. Записник подследње скупштине нисам могао наћи, а нема чак ни белешке у САТУРНУ, јер од 1941 није излазио.

б/ ЗАПИСНИЦИ ОПШТЕ СЕДНИЦЕ

Ови записници вођени су на посебним листовима. Бије сигурно да су сви сачувани. Оне сачуване писао сам ја, руком, на самој седници, а потом неке преписивао. Постоје записници Опште седнице од 12.5.1936 са концептом /Бр.19/41/, 26.1.1937 са концептом /Бр.21/41/, 6.2.1938 такође са концептом /Бр.23/41/ и 11.10.1940 /Бр.24/41/. Спомње се још једна седница /САТУРН 1935,176/, а могло их је бити и више, али не много.

в/ ЗАПИСНИЦИ УПРАВНОГ ОДБОРА ОДНОСНО УПРАВЕ

Напоменуто је да се записници Управног одбора Академског друштва налазе у истој свесци у којој су записници скупштина. Постоје записници седница Управног одбора од 28.4.1934, 25.12.1934, 5.1.1935, 16.1.1935 и 12.1.1935. Морало је бити још седница - једна од њих се спомиње /САТУРН 1935, 176/, али записници нису уведени у свеску. Све записнике водио је Еиколић.

Записници Управе Астрономског друштва налазе се у свесци тврда повеза, величине 35 X 25 цм, а највећи број вихов ја сам писао, три је писала Драгутиновићка, па и четврти концептирала али није га уписала у свеску. Записници носе редне бројеве од 1 до 31, али је прескочен онај под редним бројем 27 и на томе месту је празан лист. То је записник од 5.5.1940 који је Драгутиновићка концептирала, на француском, с тим да се накнадно унесе у свеску. То, међутим, до данас није урађено. Сада сам га превео, допунио потребним подацима и оформио, па се, преписан на машини, налази на своме месту у свесци записника, заједно са концептом.

Управа Астрономског друштва одржала је седнице: 1. 17.1.1936, 2. 21.1.1936, 3. 13.2.1936, 4. 15.3.1936, 5. 21.3.1936, 6. 27.4.1936, 7. 28.6.1936, 8. 29.10.1936, 9. 5.2.1937, 10. 10.5.1937, 11. 16.5.1937, 12. 26.6.1937, 13. 28.9.1937, 14. 26.11.1937, 15. 13.12.1937, 16. 27.3.1938, 17. 4.10.1938, 18. 27.11.1938, 19. 11.12.1938, 20. 18.12.1938, 21. 19.3.1939, 22. 6.5.1939, 23. 7.10.1939, 24. 2.1.1940, 25. 19.1.1940, 26. 10.2.1940, 27. 5.5.1940, 28. 7.7.1940, 29. 8.2.1941, 30. 13.2.1941 и 31. 21.2.1941.

3. Деловодници

Деловодник Академског друштва не постоји. Емануел, први секретар рече ми како му се чини да је водио деловодник, али не зна шта је с њиме било /саопштење од 19.6.1974/. Постоје нумерисана акта из 1934 и 1935, па се мора закључити да је деловодник вођен. Претпостављам да га је преузео Николић, био у његовом стану и не стао за време рата, док је он био у иностранству и логорима, приликом сеобе његове породице. Само малим делом успео сам да га реконструишем.

Деловодници Астрономског друштва налазе се у три свеске. С краткотрајним прекидом /бројеви 114/38 до 126/38/ ја сам их водио.

Прва свеска, неповезана, великог формата /41 X 28 цм/, почиње са редним бројем 1 који је заведен 21.1.1936 /акт Академског дру-

штва Бр.216 од 20.1.1936 којим се нуди преузимање САТУРНА/, а завршава се бројем 106а од 31.12.1937 /писмо Урбана Талије од 27.12.1937/.

У другој свесци, брошираној, доста мањег формата /34 X 21 цм/, налазе се деловодни бројеви 107 до 145 из 1938, затим 146 до 182 из 1939 и, најзад, 1 до 76 из 1940 године.

У трећој свесци, још мањег формата /27,5 X 21 цм/, која је штампана за поверљиви деловодник, заведена су акта из 1941, од 1 до 25, овај последњи под 22.2.1941.

Као што се види, од 1936 до 1939 бројеви се ређају у једном низу, а за 1940 и 1941 вођени су одвојено, за сваку годину почев од броја 1.

4. Акта и остала преписка

Од аката, односно копија аката Академског друштва сачуван је веома мали број. Ова акта већином су писали Николић и Емануел, а чувао их је Еиколић, па доживеше исту судбину као деловодник Академског друштва. Пошто нема ни деловодника, не може се са сигурношћу утврдити колико је аката било. Што у архиви Астрономског друштва, што другде, успех да нађем следећа нумерисана акта Академског друштва: 1, 4, 5, 8, 11, 19, 21, 22, 45, 59, 61, 129, 159, 171, 172, 216, 217 и 218. Последњи је заведен у деловодник Астрономског друштва 30.1.1936 под Бр.6. Много више аката није ни било, јер се ово Друштво угасило, а његову делатност преузело Астрономско друштво.

Постоје, истина, два концепта, писана Николићевом руком, али без броја, свакако од фебруара 1936 адресована Астрономском друштву. У првом, писаном мастилом, Еиколић извештава да је писао Поштанској штедионици да поштански чек пребаци на Астрономско друштво, да на рачуну има 3436,50 динара, па пошто је 3000 већ послато остаје још 436,50 динара. Други концепт, писан оловком, садржи попис комплета САТУРНА и појединих његових распарених бројева из 1935, који се уступају Астрономском друштву, с молбом да их оно преузме до 15.2.1936. Ова два акта, међутим, нису заведена у деловодник Астрономског друштва, па вероватно нису ни отпослата званично, већ је преузимање рачуна извршено на основу писма Поштанској штедионици, које није сачувано, а САТУРН ЈЕ преузет брeвј ману.

Највише аката, или копија аката Астрономског друштва и данас постоји. Сачувана су сва акта из 1936 и 1941, док из осталих година понека недостају. То су:

- из 1937: 49, 50, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 /све

позиви појединим личностима да се приме почасног чланства у одбору за прославу Руђера Бошковића/, 84 /извештај књижничара за скупштину/, 95 /Привилегована аграрна банка доставља оглас за САТУРН/ и 105 /молба Друштва Управи града да овери пуномоћје за благајника/;

- из 1938: 113, 114, 115, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 126 и 128 /св првог и последњег примио их је или писао Малеш, па су код њега изгубљена, али срећом ниједан од њих није нарочито важан/;

- из 1939: 150 /позивница за Малешово предавање/, и 176 /извештај Поштанске штедионице о вирманисању 1500 динара/;

- из 1940: само 70 /Мохоровичић потврђује пријем ранијих писама/.

Подаци о томе на шта се односе поједина акта узети су из деловодника.

Многобројна акта нису завођена у деловодник, па зато не носе бројеве. Међу њима је највећи делом преписка са члановима Друштва или претплатницима САТУРНА, углавном од малог значаја, али има и таквих које могу корисно послужити за праћење рада Друштва. Међу њима је и доста дописница. Ову нумерисану преписку сада сам средио хронолошки, посебно писма а посебно дописнице.

5. САТУРН

Часопис САТУРН, гласило Академског а потом Астрономског друштва, излазио је пуних шест година. Поред тога што је важан због градива које је доносио и што је био први астрономски лист у нашој земљи, он је важан и због података које је објављивао о раду Друштва. Сви подаци налазе се махом у рубрикама "Вести из Друштва", извештајима о посматрањима и белешкама.

6. Дневник Академског друштва

Овај дневник писао је Енколић. Налази се у свесци меких корица, малог формата /20 X 16,5 cm/, са текстом само на првој страни сваког листа. Укупан број исписаних листова је 32. На задњој страни последњег листа има само неколико кратких бележака.

Енколићев дневник почиње уводом који није датиран. Датирани белешке почињу са 22.4.1934 /оснивачка скупштина/, а завршавају се 29.8.1935. /в. Прилог 3/.

7. Хроника о раду и догађајима у Астрономском друштву

Ову хронику сам ја писао, почев од 26.10.1937. Налази се у свесци меких корица /формата 19,5 X 16 cm/, а обухвата 28 страна.

Последњи запис је од 30.3.1940. Већи прекид у бележењу је од 6.2.1938 до 20.12.1939.

Као ми је што белешке о догађајима у којима сам учествовао нисам почео писати раније, јер би сада биле од велике користи. Вероватно се тога нисам сетио, или нисам знао да је Енколић престао водити свој дневник. Отуда празнина од 28 месеци између Дневника и Хронике. Такође жалим због оног прекида од 24 месеца у самој Хронизи, као и њеног превременог прекида.

8. Спискови и пријавнице чланова

Постоји више спискова чланова Астрономског друштва, које сам сада, ради лакшег сналажења, обележио словима од А до Г.

Списак А писала је Винка Бајић, руком, на шпартаној хартији, на целим табацима. На предњој страни стоји, латиницом "Чланарина", исписана плавом оловком. Списак има два табака, обележена мастилом са I и II. На другој страни, унутрашњој, је натпис "Чланови Астрономског друштва у Београду". Рубрике су му: број, презиме и име, врста чланова, место, уписнина, чланарина за 1935, 1936 и 1937 по полугодима. Први уписан члан је Ђорђе Енколић. Бајићева је водила списак до редног броја 71, а од броја 72 до 86, који је последњи, водио сам га ја. Последњи уписани члан је Вучић-Ђаковић Симеун. Списак А није датиран, тј. не види се када га је Бајићева почела водити, али то је у сваком случају најстарији сачувани списак, и то чланова Астрономског друштва. На овај закључак неминовно наводи то, што га је управо Бајићева водила, јер је она била први благајник Астрономског друштва, а списак је вођен ради евиденције примљене чланарине. То што се у списку налази и чланарина за 1935, када Астрономско друштво још не постојаше, долази отуд што већина чланова беху истовремено и претплатници САТУРНА, а Астрономско друштво је почетком 1936 преузело његово издавање. Осим тога, да је ово списак чланова Академског друштва били би у њему студенти, и то прво оснивачи, а то није случај. Први благајник, Шеварлић, није сачувао списак чланова /саопштење од 6.12.1974/, нити се могло установити да га је предао следећем благајнику, Емануелу.

Списак Б писао сам ја. Ни он није датиран. То је уствари препис списка А, али садржи само редне бројеве, презимена и имена чланова. Неки су доцније прецртани оловком /под бројевима 9, 11, 31, 39, 67 и 72/. Под бројем 72 уписан је Мужинић Ладислав, али је иза његова имена стављен знак питања, а у списку А под овим бројем уписан је Шеварлић Бранислав. Овај списак, писан мојом машином, није задовољис, па сам написао други.

Списак Б₁ има редни број, презиме, име и занимање члана, место и бановину, адресу и напомену која је врста члана. Овај списак има 86 уписа, као списак А, поређаних истим редом. Мислим да сам га допунио подацима из пријавница. То беше списак за потребе секретара, док је списак А служио благајнику.

Списак В₂ уствари је препис списка В₁, али му недостају редни бројеви 1 до 35, који бежу на првој страни. И овај списак сам ја писао, судећи по картици, али латиницом, свакако у канцеларији /у Министарству иностраних послова, вероватно 1939/. Бегова два листа, други и трећи, сачувани су у по два примерка. Пошто су оба примерка копије, претпостављам да сам га припремио за благајника, ради обавештења ко је уписан, док је списак В₁ остао званични списак секретара Друштва.

По списку В₁ нумерисане су пријавнице и издаване чланске карте, од којих су неке сачуване: број 1 Никколића Ђорђа и без уписаног броја Ђурчића Љубише и Ландсберга Димитрија.

Списак Г₁ има наслов "Списак чланова Југословенског астрономског друштва у Београду на дан 31 децембра 1940 г.". Имена чланова су по азбучном редоследу, од броја 1 до 89, под којим је уписан Шојат Тонкић. Од броја 90 до 94 чланови су уписани по завршетку списка, а иза овог броја је напомена: "89 чл. до 1/1-1940 г.", писана црвеним словима, затим следе бројеви 95 до 101, а иза њих је олет црвена напомена: "95 чл. до 1/1-1941". Испод ове напомене је поднаслов "Нови чланови у 1941 г.:" али нико више није уписан.

Овај списак саставио је тадашњи благајник Рацков, који је врло уредно и педантно водио благајничке послове и модернизовао их, јер је био стручњак. Иза сваког редног броја је у загради други број, од којих је најмањи 5, а највећи 332. То су бројеви извештаја о уплатама чланарина. Ово је потпуни списак чланова, са правим стањем на крају 1940. Под редним бројевима 4, 15, 17, 35, 42, 62 и 68 стоје напомене да су ти чланови иступили из Друштва. Ово што је изложено о списку Г₁ потврдио ми је сада Рацков.

Да је списак Г₁ заиста најпотпунији, види се из "Извештаја о бројном стању чланства на дан 31 децембра 1940", који је саставио Рацков наведеног дана. У њему се установљује да је Друштво 1.1. 1940 имало 89 чланова, а да је у току те године приступило 7 нових чланова; пошто је један члан одјавио чланство, укупно их беше 95. У извештају су наведени нови чланови и онај који је те године иступио /Бр.11/41/.

Списак Г₂ уствари је препис списка Г₁, са истим бројевима у заградама, али су адресе нешто скраћене. Завршава се редним бројем 92, под којим је уписан Модрушан Петар. Рацков и ја мислимо да га је он начинио.

Пријавнице су попуњавали они који желе да постану чланови Друштва. Одлука о штампању пријавница донета је на седници Управе од 17.1.1936. Поред података које је требало попуњити, будући чланови одговорили би на неколико питања. Попуњених и сачуваних пријавница има 94. Служећи се постојећим материјалом, реконструисао сам, уколико је било могуће, 29 пријавница /оне су писане на машини, латиници, црвеним словима/, тако да их укупно има 123.

9. Остала грађа

У сачуваној архиви Друштва постоји и нека друга грађа, плакати, белешке, концепти и томе слично. Она је такође коришћена.

У неким листовима појављиваху се, повремено, чланци и друга обавештења којима се може послужити ради правилнијег сагледавања делатности Друштва. Највећи број чланака у новинама написао је Никколић, неуморан када је очекивао афирмацију Друштва које је основао, а неке друге чланке он је инспирисао.

====

Глава II - Ч Л А Н О В И

Први чланови Академског друштва беху сви тадашњи студенти астрономије, њих седам, као и неки студенти математике. Међу овим последњим било их је који ревносно пратише предавања Миланковића и Мишковића, док су други приступили Академском друштву из колегијалних разлога или пријатељства са студентима астрономије.

Сви чланови имаху задатак да међу својим познаницима врбују нове чланове, у почетку међу студентима, а кад је отпочело са радом Астрономско друштво међу осталим грађанима. Отуда у друштву доста таквих чланова који нису били прави љубитељи астрономије, али су за дубав својих пријатеља постали чланови, како би помогли друштву. Међу њима је било и таквих који су се веома залагали за успех појединих делатности Друштва.

Поред редовних чланова било је доста почасних чланова Академског друштва, али од велике њих није било никакве користи. Стеван Бошковић, Бојин Ђуричић и Николај Абакумов једини су били искрени пријатељи тога Друштва и помагали младе у њиховим настојањима. Милан Беденковић, већ стар и болестан, није ни могао помоћи, а Франо Доминко, иако формално почасни члан, радио је као редован па је као такав и сматран.

1. Редовни чланови

На оснивачкој скупштини Академског друштва било је управо толико чланова да се оснује Управни и Надзорни одбор. Сви беху студенти астрономије или математике. Доцније приступише и неки други, али пошто списак није сачуван не могу знати колико. Свакако да их није било много.

Чланске карте Академског друштва израђене су већ крајем маја 1934 /Дн.10/, а потписивао их је Емилић као председник и Емануел као секретар /Дн.11 и 13/. Ниједну од тих карата нисам нашао, па ни своју.

Када је основано Астрономско друштво, Академско друштво је неке своје чланове, које је добило преко САТУРНА, уписало у Астрономско друштво. Било их је 7, као што се види из писма Академског друштва Бр.218 од 28.1.1936 упућеног Астрономском друштву /Бр.8/36/. Ово писмо као да сам сам себи писао, иако га је потписао Емилић, јер је писано на мојој машини, а потом сам га је

завес у деловодник Астрономског друштва као његов секретар. Поред многобројних других примера, и из овога се види како су ова два Друштва уствари била једно.

На првој седници Астрономског друштва било је на дневном реду питање чланских карата. Одлучено је да се штампају и састављен је њихов изглед /Зап. од 17.1.1936/. Изглед чланске карте дат је у прилогу 3 овог записника, а увео сам га у деловодник тек 22.2.1941 /Бр.16/41/. На следећој седници решено је да се чланске карте отштампају у 500 примерака /Зап. од 21.1.1936/.

На седници Управе од 17.1.1936 било је такође одлучено да се упис чланова обавља на предлог једнога члана, као и да се отштампају пријавнице које ће нови чланови попунити и потписати, заједно са предлагачем /Зап. од 17.1.1936 и његов прилог 1, Бр.16/41/. На другој страни пријавнице сваки члан требало је да одговори на 4 питања: откад се бави астрономијом, да ли је члан ког иностраног астрономског друштва, да ли је претплаћен на коју инострану астрономску ревију и има ли какав астрономски инструмент? Сматрало се да су ови подаци занимљиви, како би се на основу њих остваривала тешња сарадња са члановима у одређеном правцу. Доста чланова, међутим, није одговорило на ова питања.

Примљене пријавнице секретар је био дужан да изнесе на прву седницу Управе, која одлучиваше о пријему. Секретар је потом извештавао новог члана о пријему, на пријавници уписивао датум његова пријема и предавао је благајнику. Пошто прими чланарину, благајник уписује новог члана у књигу чланова /Зап. од 17.1.1936 и његов прилог 2, Бр.17/41/, а секретара о томе извештава ради издавања чланске карте.

+ +

На основу сачуваних спискова и пријавница може се сагледати структура чланства. Она је ниже приказана /узети су у обзир сви чланови, па и они који се из било којих разлога не налазе у списку Г₁/.

а/ Чланови по годинама пријема у Астрономско друштво

1936	82
1937	9
1938	5
1939	7
1940	12
1941	2
непознато	6

С в е г а 128

б/ Чланови по местима становања

Београд	74
Загреб	6
Земун	5
Скопље	2
Сплит	2
Лубљана	2
Книн	2
из разних места по један	26
непознато	4
С в е г а	123

Разна места са по једним чланом су: Атина, Бенковац, Бољевац, Беч, Важево, Велика Микшица, Власотинци, Брањска Бања, Беођелија, Јагодина, Котор, Крагујевац, Милва, Мостар, Нашце, Нови Сад, Осијек, Ситред, Ланчево, Поморница, Рајин, Суботица, Сувак, Ужице, Метине и Чачак.

в/ Чланови по занимањима

чиновника	28
студената	15
проф. степ. школе	18
официра	8
ученика	8
инжењера	8
пензионера	4
новинара	4
проф. инжењера	3
астронома	3
геометара	2
домашина	2
асистента	2
економца	2
учитеља	1
политички	1
лекар	1
сплетинар	1
инженер	1
трговац	1
каменорезац	1
непознато	18
С в е г а	123

г/ Чланови по годинама почетка баљева астрономијом /у загради број пријавице/

1895	1	Стеван Ђоковић /26/
1896	1	Иван Томец /20/
1898	1	Држан Рогуба /83/
1906	1	Бојин Ђурђић /82/
1908	1	Никола Северински /95/824/
1910	1	Јосиф Ђорђевић /81/
1911	1	Иван Ђукић /86/
пре 1912	1	Тихомир Крајчић /85/
1912	4	Георгије Бердосински /25/, Стјепан Мохоровичић /54/, Петар Подруман /92/, Марко Ворзати /94/
1914	1	Симеон Ђукић-Ђаковић /86/
1916	1	Василује Манојловић /84/

1919	1	Мирко Сковрач /60/
1920	2	Ладислав Ђукић /72/, Димитрије Ландсберг /6.6./
1921	1	Паво Чулић /37/
1923	1	Станимир Семпл /79/259/
1925	2	Теди Ђивовић /80/, Миодраг Брковић /184/212/
1926	2	Ђорђе Ђиколић /1/, Миленко Вучкић /93/316/
1927	1	Бојислав Грујић /2/
1928	1	Павле Емануел /84/298/
1929	2	Винка Бајић /4/, Сто Хофман /70/
1930	2	Немад Јанковић /8/, Иван Јагнић /40/
1931	3	Иван Атанасијевић /2/270/, Слободанка Димитријевић /34/, Зора Ђорђевић /62/
1932	4	Јулије Пец /24/, Станко Прваковић /31/, Габриел Дивјановић /58/, Душанка Живковић /74/
1934	2	Радомир Радујков /39/, Славна Станојевић /56/
1935	7	Екателија Бајић /14/, Ђорђе Васиљевић /17/, Споменка Павловић /18/, Растислав Турчић /32/, Јосе Зобец /38/ /275/, Слободан Боди /80/
1936	3	Биљна Бабоселац /22/, Миодраг Ђонлић /27/, Целестин Карчагин /75/
1938	1	Десанка Бијелић /10/302/
непознато	74	
С в е г а	123	

д/ Чланови који имају неки астрономски инструмент

Судећи по одговорима на пријавницама, само 7 чланова располаже по је неким инструментом. То су:

1. Иван Томец, Лубљана - паралактички рефрактор 68 мм Reinfelder
2. Јулије Пец, Београд - рефрактор 50 мм на паралактичком сталку,
3. Тихомир Крајчић, Власотинце - Zeiss Delfort 50 мм, са увеличањем 18 X /моноклар/,
4. Паво Чулић, Београд - дурбин 61 мм и "планетариум",
5. Стјепан Мохоровичић, Загреб - азимутални дурбин 6 цм, ф 90 цм, и секстант,
6. Петар Подруман, Рајин, - Zeiss Friedar Binokl,
7. Никола Северински, Беч - Бутков рефрактор 200 мм, 1:8, фирме G. & S. Merz, München.

ђ/ Чланови претплаћени на иностране часописе

На иностране часописе био је претплаћен само мали број чланова, вих 5, према изјавама у пријавницама:

1. Бојислав Грујић, Београд - "Astronomie"
2. Иван Томец, Лубљана - "Mitteilungen" (Himmelswelt) 1906-1933, "Sirius" 1901-1914, 1922-1926, "Die Sterne" 1927-1933, 1936,
3. Паво Чулић, Београд - "Die Sterne",
4. Стјепан Мохоровичић, Загреб - "Gerland's Beiträge zur Geophysik",
5. Димитрије Ландсберг, Београд - "Широведение".

е/ Чланови улашени у неко инострано друштво

Према одговорима у пријавницама, само следећи чланови Астрономског друштва Беога и чланови неког иностраног удружења астронома:

1. Војислав Грујић, Београд - Француског астрономског друштва,
2. Иван Томећ, Лубљана - VAP од 1903 до 1933,
3. Јулије Белц, Београд - до 1.1.1936 Vereinigung von Freunden der Astronomie, Bonn,
4. Георгије Сербобински, Скопље - Руског друштва љубитеља иприведенија.
5. Никола Северински, Беч - члан разних друштава, али није оспорио којим.

2. Почасни чланови

Академско друштво имало је две врсте почасних чланова: једни постају аутоматски, по положају, а друге бира скупштина у знак признања /Правила 1933, чл.16/. Питање почасних чланова решено је на оснивачкој скупштини 22.4.1934. Том приликом за "аутоматске" чланове потврђени су Илија Шуменковић, министар просвете, Александар Велић, ректор, Владимир Ђоровић, декан Филозофског Факултета, Милутин Миланковић и Војислав Мишковић, професори. На Ђиковићев предлог, у знак признања за дотадашњи рад на подручју астрономије изабрани су за почасне чланове: Милан Недељковић, оснивач Опсерваторије Велике школе, Бранислав Петронијевић, професор универзитета у Пензији, Стјепан Шкроб, професор из Загреба, Емко Милићевић, астроном са Брача, генерал Стеван Бошковић, начелник Војног географског института, љубитељ астрономије Војин Ђурчић, управник Државне хипотекарне банке, Ладислав Мужинић, астроном који се у почетку заузимаше за оснивање Друштва, Франо Доминко, асистент универзитета на раду на Астрономској опсерваторији /Зап.ск. од 22.4.1934/.

Почасне чланове Астрономског друштва бирала је скупштина /Статут 1935, § 6; Статут 1938, § 34/, ако су заслужни за науку или Друштво. Први избор почасних чланова извршен је на скупштини од 21.1.1940. Изабрани су: Жан Бослер (Jean Bosler), професор универзитета и управник опсерваторије у Марсеју; Ернест Есклангон (Ernest Esclançon), професор универзитета и управник опсерваторије у Паризу; Гастон Руџије (Gaston Rougier), професор универзитета и управник опсерваторије у Бордоу; Андре Данжон (André Danjon), професор универзитета и управник опсерваторије у Стразбуру; Казимир Граф (Kasimir Graff), управник универзитетске опсерваторије у Бечу; Ролф Милер (Rolf Müller), астроном из Потсдама; Милутин Миланковић, професор универзитета из Београда; Јозеф Водецки (Jozsef Wodetzky), управник опсерваторије у Будимпешти; Давид Белоритски (David Beloritzki), астроном из Марсеја; Тадеуш Банахијевић (Tadeusz Banachiewicz), професор универзитета и управник опсерва-

торије у Кракову, Ђузепе Армелини (Giuseppe Armellini), управник опсерваторије у Риму, Жан Ис (Jean Huss), астроном из Стразбура, Габриела Фламарион (Gabrielle Flammarion), секретарица Француског астрономског друштва, удовица његовог оснивача /САТУРН 1940, 175/.

Предлагачи почасних чланова били су Мохоровичић /Бослер, Данжон, Банахијевић, Граф, Милер, Армелини, Водецки, Миланковић/ и Грујић /Руџије, Есклангон, Белоритски, Ис/ /10/40/. Свима почасним члановима упућена су писма, а они су одговорили да се прихватају почасног чланства /Бр.26, 27, 28, 30, 31, 32, 39, 40, 41, 43, 44, 48, 49, 50 и 56 из 1940/.

На истој скупштини, а на предлог Бертота, изабран је и једини почасни председник Астрономског друштва Никола Тесла /Зап.ск. од 21.1.1940; Бр.19/40; САТУРН 1940, 23; ВРЕМЕ од 22.1.1940/.

Доцније Мохоровичић, Борзати и Бертото предлажу да се за почасног члана изабере италијански астроном Епе Лорета из Болоње /Бр.59 од 10.9.1940/. Овај предлог изнет је пред Општу седницу и она га је усвојила /Зап.О.с. од 11.10.1940; Бр.59 од 15.10.1940; Бр.24/41/. Но, према Статуту 1938 /§ 34/, избор почасних чланова мора потврдити скупштина. Пошто не постоји записник наредне скупштине, која је одржана 15.2.1941, није извесно да ли је ово питање било на дневном реду ни да ли је позитивно решено.

3. Остали чланови

Поред редовних и почасних чланова Правила 1933 предвиђају још и: активне, помажуће, добротворе и утемељаче /чл.11/. Пошто су редовни могли бити само студенти, активним чланом могао је постати свако /чл. 13/, помажућим лице /физичко/ или установа која уплати једном за увек 100 динара /чл. 14/. Добротвори су плаћали одједном 200 динара /чл. 15/. Као што се види, захтеви су били скромни. Неке друге обавезе ови чланови нису имали. Мислим да сем редовних чланова, почасних и два помажућа других чланова није било.

Према Статуту 1935 постоје чланови: оснивачи, редовни, помажући, почасни и добротвори, али није начињена разлика између њих, сем што за почасне стоји да их бира скупштина /§ 6/.

Исте врсте чланова постоје и према Статуту 1938 /§ 33/. Наглашено је, међутим, да су чланови оснивачи они који су образовали прву Управу, Саветодавни и Надзорни одбор, као и они који су се при оснивању Друштва пријавили властима као оснивачи; поред тога, сви председници Друштва и они који су били у Управи четири године

узастопце, или осам година укупно, такође постају чланови оснивачи /§ 34/. Ово је учињено у новом Статуту зато, што по оном из 1935 није било јасно ко се сматра чланом оснивачем, па је Управа морала одлучити да су то: Војин Ђурић, Стеван Бошковић, Ђеодраг Ристић, Боривоје Д. Милојевић, Бранимир Малеш, Бојислав Грујић, Франо Доминко, Борђе Енколић, Вилка Бајић, Слободанка Димитријевић, Мирјана Томљеновић, Станимир Фејмп, Павле Емануел, Мирослав Стевановић, Кенад Јанковић /Зап. од 13.2.1936/. Сем што су се као такви водили, чланови оснивачи нису имали никаква друга посебна права или дужности.

Доцније је тражено од Министарства унутрашњих послова да изда препис списка оснивача, приложен уз молбу за потврђивање Статута после скупштине од 9.3.1935 /Бр.148 од 23.1.1939/, али се не сећам тачно зашто смо га тражили. Препис је добијен и из њега се види да су чланови оснивачи били: Грујић, Доминко, Енколић, Бранкованова, Комарчевичева, Бајићева, Емануел, Димитријевићева и ја /Бр.151/39/.

Чланови помажући, добротвори и утемељачи беху предвиђени да би се неко навео да уплати већу суму у Друштвену благајну. Ова нада није се испунила. Једини помажући члан био је Јосиф Ашауер, из Бевџелије, који је на име чланарине за 1936 послао 150 динара /Ашауер из Бевџелије 6.3.1936 Друштву/, напоменувши у претходном писму да жели бити помажући члан /Ашауер из Бевџелије 12.1.1936 Друштву/. Он је уствари већ био помажући члан Академског друштва, јер је платио 50 динара за уписницу и 200 динара за чланарину, за 1935 годину, а дао је и за значку 26 динара /Бр.6/36/. Преузет је у Астрономско друштво. Други помажући члан, али у Академском друштву био је Славољуб Плесник /Бр.6/36/. Утемељача и добротвора није било.

====

Глава III - ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА

Организовано на начин уобичајен за слична удружења, Друштво имахаше скупштину чланова као врховни орган, затим Управни одбор односно Управу и Надзорни одбор. Извесно одступање представљају Саветодавни одбор и Општа седница.

1. Скупштина

Према првобитној организацији, на Универзитету, скупштина се одржава сваке године средином зимског семестра, а већо одржавање објављује се најмање 10 дана раније, заједно са дневним редом. Предлози и извештаји за скупштину подносе се на 5 дана унапред /Правила 1935, чл.23/. Скупштина је пуноважна ако јој присуствује један члан више од половине /чл.24/, а право гласа имају редовни чланови који су измирили све обавезе према Друштву /чл.25/. Изречно је наведено да скупштине не могу бити ванредне /чл.27/. По Правилима 1933 Академско друштво одржало је само две скупштине: 22.4.1934 /оснивачку/ и 18.12.1934 /редовну/.

Астрономско друштво могло је имати редовне и ванредне скупштине. Прве једном у години сазиваше Управа, а друге Општа седница. Било је ниједне ванредне скупштине. Време одржавања, место и дневни ред објављују се 15 дана раније. Скупштина је пуноважна ако јој присуствује најмање половина чланова. Пошто их је било немогуће сакупити, предвиђено је да се скупштина пуноважно одржава у присуству ма коликог броја чланова, али почиње пола часа доцније /Статут 1935, § 36/. Право гласа имају сви чланови који су измирили обавезе према Друштву. Гласање може бити тајно, ако неко од чланова то предложи а скупштина усвоји /§ 37/. Скупштина одлучује о постанку и престанку Друштва, доноси и мења Статут, бира Управу, Надзорни и Саветодавни одбор. За измену Статута потребна је већина од 2/3 гласова, а за остале одлуке проста већина. Скупштини председава дотадашњи председник, до избора новог, а потом нови /§ 41/. Пошто се изабере нова Управа, чита се програм рада, који скупштина после дискусије прихвата, мења или одбацује /§ 64/.

Сличне прописе имао је и Статут 1938 /§ 24-26, 29 и 31/.

Скупштине Астрономског друштва биле су: 9.3.1935 /оснивачка/, 16.1.1936, 17.5.1937, 4.12.1938, 21.1.1940 и 15.2.1941. Била је

присуствовао мали број чланова, до двадесет. Само једној скупштини, оној која је одржана 17.5.1937 у Балканској улици 4, присуствовао је представник Управе Града Београда, која се морала обавештавати о времену и месту одржавања скупштине. Он нас је, док чекасмо да истекне пола часа, забављао причама о разним необичним удружењима.

2. Извршни орган

Извршни орган Академског друштва био је Управни одбор, састављен од председника, потпредседника, секретара, благајника и књижничара. Председник је имао 2 гласа /Правила 1933, чл.19, 20 и 22/. У Управном одбору могли су бити само студенти астрономије /чл. 26/. Беше прописано да се седнице одржавају једном месечно /чл. 30/, али то није могло да се спроведе у дело.

Управу Астрономског друштва чинио је председник, потпредседник, секретар, благајник и књижничар /Статут 1935, § 15/. У њу се бирају само редовни чланови /§ 25/. Управа сазива редовну скупштину и предлаже Општој седници сазивање ванредне скупштине, ређава о искључењу чланова /§ 16/, одређује једног члана Друштва за економију, управника опсерваторије или уредника и води надзор над њиховим радом /§ 17/, одређује изасланика да прати рад скупштине подружница /§ 18/, одлучује о покретању публикација и одређује им праваца, а по потреби и садржај, стара се о предавањима и избору књига /§ 19/, води рачуна о имовини Друштва /§ 20/, одлучује о признању подружница, о чијем раду води надзор председник, уколико он није члан управе подружнице /§ 21/, одобрава претходно извештаје који се подносе скупштини /§ 22/.

С временом се показало да Управа нема довољан број чланова, као што је споменуто раније /стр. 9-10/. Зато је Статут 1936 прописивао Управу у следећем саставу: председник, први и други потпредседник, секретар, благајник, књижничар и још четири члана - свега 10 чланова. Она је радила на остваривању Друштвених циљева, била одговорна за поштовање Статута и одлучивала о искључењу чланова који раде против интереса Друштва или његова угледа /§ 8/. Задржани су неки други прописи о Управи, каткад само мало измењени /Правила 1933, § 11-14/. Уведено је, међутим, ограничење у погледу бирања чланова Управе: нису се могли бирати они који у Друштву нису били бар годину дана, као ни други чланови сем редовних /§ 15/.

На појединим скупштинама бирани су Управни одбори односно Управе у следећем саставу:

Академско друштво

а/ На скупштини од 22.4.1934

1. Ђорђе Николић, председник,
2. Слободанка Димитријевић, потпредседник,
3. Павле Емануел, секретар,
4. Бранислав Шеварлић, благајник,
5. Ненад Јанковић, књижничар

/Зап.ск. од 22.4.1934/;

б/ На скупштини од 13.12.1934

1. Ђорђе Николић, председник /до септембра 1935, потом Слободанка Димитријевић као вршилац дужности/,
2. Слободанка Димитријевић, потпредседник /од септембра 1935 вршилац дужности председника/,
3. Мирјана Томљеновић, секретар,
4. Павле Емануел, благајник +/,
5. Ненад Јанковић, књижничар /до јула 1935, потом Павле Емануел као заменик/

/Зап.ск. од 13.12.1934; САТУРЕ 1935, 32, 176 и 236/;

Астрономско друштво

в/ На скупштини од 9.5.1935 није бирана Управа - само је усвојен Статут;

г/ На скупштини од 16.1.1936

1. Војин Ђуричић, председник,
2. Војислав Грујић, потпредседник,
3. Ненад Јанковић, секретар,
4. Ђанка Бајић, благајник /до 26.10.1936, када благајну привремено предала Војиславу Грујићу, а од 28.1.1937 Алија Кадрагић као заменик/,
5. Франко Доминко, књижничар /до 12.5.1936, а потом Ђорђе Николић као заменик/

/САТУРЕ 1936, 24, 104 и 256; зап.О.с. од 12.5.1936; зап.од 26.10.1936/;

+/ Постоји неслагање између записника са скупштине и вести у САТУРЕУ, према којој је за благајника изабрана Олга Бранкован, а Емануел за члана Надзорног одбора. Податак из записника мора бити тачан, као изворни, а и ја се сећам да ми је Николић говорио, нешто доцније, после ове скупштине, како Емануел никако не воли што је благајник и тражи да буде замењен, па је зато на следећој скупштини за благајника изабрана Бајићева. Није искључено, међутим, да је после скупштине од 13.12.1934 дошло до замене положаја између Емануела и Бранкованове, јер Ректор извештава Министарство просвете 29.6.1935 да су чланови Управног одбора Николић, Томљеновићева, Димитријевићева и Јанковић /пет изостављен/, а Надзорног одбора Емануел, Бајићева и Стојковић /Ректорат К.Пов.Бр.117 и Министарство просвете П.Пов.Бр.406 - Арх.Југ. 66-76-213/.

д/ На скупштини од 17.5.1937

1. Војин Ђуричић, председник,
2. Војислав Грујић, потпредседник,
3. Ненад Јанковић, секретар /до 6.2.1938, а потом Бранимир Малеш као привремени заменик у току 3 месеца/,
4. Алија Кадрагић, благајник /до 6.2.1938, а потом Стеван Рацков као привремени заменик до 4.10.1938, па опет Кадрагић, док Рацков остаје као његов помоћник/,
5. Јелисије Калаџановић, књижничар

/Зап.ск. од 17.5.1937 Бр.87/37; САТУРН 1937, 147; ВРЕМЕ од 19.5.1937; Зап. О.с. од 6.2.1938 Бр.23/41/;

ђ/ На скупштини од 4.12.1938

1. Војин Ђуричић, председник,
2. Стеван Бошковић, први потпредседник,
3. Војислав Грујић, други потпредседник,
4. Ненад Јанковић, секретар /до 6.5.1939, а потом Козета Драгутиновић/,
5. Стеван Рацков, благајник,
6. Франо Доминко, књижничар,
7. Козета Драгутиновић,
8. Алија Кадрагић,
9. Драгослав Михаиловић и
10. Милан Стаменковић, чланови

/Зап.ск. од 4.12.1938 Бр.145/38; САТУРН 1938, 386; Зап. од 6.5.1939/;

е/ На скупштини од 21.1.1940 /бирани; сходно § 27 Статута 1936, само чланови са подвученим именима/

1. Војин Ђуричић, председник,
2. Стеван Бошковић, први потпредседник,
3. Војислав Грујић, други потпредседник,
4. Ненад Јанковић, секретар
5. Стеван Рацков, благајник,
6. Франо Доминко, књижничар,
7. Козета Драгутиновић,
8. Бинка Бајић,
9. Алија Кадрагић и
10. Милорад Протић, чланови

/Зап.ск. од 21.1.1940 Бр.19/40; САТУРН 1940, 23; ВРЕМЕ од 22.1.1940

- в. Бр.17/40/;

ж/ На скупштини од 15.2.1941 /бирани, сходно § 27 Статута 1936, само чланови са подвученим именима/

1. Војин Ђуричић, председник,
2. Стеван Бошковић, први потпредседник,
3. Војислав Грујић, други потпредседник,
4. Ненад Јанковић, секретар,
5. Стеван Рацков, благајник,
6. Франо Доминко, књижничар,
7. Бинка Бајић,
8. Милорад Протић,
9. Козета Драгутиновић и /?/ и
10. Алија Кадрагић /?/, чланови.

Нема писаних података о овој скупштини, али у Управи су остали они који су бирани 21.1.1940. Сигуран сам да су председник и дванаест потпредседника поново бирани, а верујем да је Управа задржала рани-

ји састав. Ђуричић је у својству председника потписао 19.5.1941 акт о престанку рада Друштва.

+

Између скупштина долазило је понекад до промена у Управном одбору односно Управи, због оставки или дужих одсуствовања чланова.

Први ја поднесох оставку на положај књижничара, 1935, па за заменика буде одређен Емануел /САТУРН 1935, 176/. Записника са ове седнице нема, али Николић записује: "15-V-/1935/ Ненаду је саопштено, да не може више бити члан Управе" /Дн.32'/. У акту упућеном Деканату Филозофског факултета ректор саопштава како је приметио да у целој акцији Друштва, као заступник секретара и председника, иступам ја; утврђено је пак да сам дипломирани правник, па стога не могу бити члан ниједног студентског удружења, јер је то противно чл.206 Опште уредбе Универзитета; следи претња примене чл.210 Уредбе. Оставку сам поднео, али сам у Друштву радио и даље као раније, иако без звања, тако да овај потез наших професора није имао дејства./Ректорат Бр.4964 од 14.5.1935 - Арх.Срб./.

Потом је и Николић поднео оставку, па је за уредника САТУРНА, уместо њега, одређен Грујић, а Димитријевићева је, уствари само формално, замењивала Николића као председника, док је он радио на организацији Друштва /САТУРН 1935, 236/. Реорганизација Друштва била је замста на дневном реду, али Николић се уствари повукао у други ред да би се у ново Друштво покушали привући "званични" астрономи, првенствено Миланковић. Осим тога, "званични" замерашу што је уредник САТУРНА студент, па им хтедосмо избити из руку тај аргумент. Тако се Николић жртвовао, али узалуд.

У току 1936 бежу две оставке чланова Управе. Прву је поднео Доминко, 26.4.1936, образлажући да му служба не допушта да цела снага и удаљеношћу од вароши /становио је на Астрономској опсерваторији/, због чега нема довољно времена и снаге да се залаже за победу свога става /Бр.25/36/. Оставка му је уважена, али је замењен да обавља дужност и даље, до састанка Опште седнице која ће му одредити заменика /Зап. од 27.4.1936; САТУРН 1936, 104/. На Општој седници 12.5.1936 за заменика књижничара изабран је Николић /Бр. 19/41; САТУРН 1937, 144/. Мислим да је Доминко поднео оставку због неприлика које му причињаваше његов шеф Мишковић.

Другу оставку поднела је Бајићева. Дипломирала је и добила службу у Врању /Бр.41/36/. Управа је одлучила да она - зато што је хитно морала отпутовати - преда благајну Грујићу, док се не изабере

нови благајник на Општој седници /Зап. од 26.10.1936; САТУРНА 1936, 256/. Општа седница је 26.1.1937 за привременог благајника именовала Кадрагића /Бр.21/41/. Кадрагић је потом на скупштини од 17.5.1937 изабран за благајника, па је ту дужност обављао до јануара 1938, када подноси оставку због одласка у Швајцарску, на стаж од шест месеци /Бр.108/38/. Општа седница му је одредила за заменика Рацкова, члана Надзорног одбора, који је ради преузимања дужности благајника морао поднети оставку у Надзорном одбору, па га је у њему заменио Еммануел /Зап.О.с. од 6.2.1938 Бр.23/41; Бр.116 од 11.3.1938/. Када се Кадрагић вратио, преузима благајничку дужност а Управа одлучује да му Рацков помаже, нарочито у пословима администрације САТУРНА /Зап. од 4.10.1938/.

На положај секретара Астрономског друштва подносио сам оставку 5.2.1938, због несугласица око заглавља САТУРНА, а и зато што сам намеравао да у Француској проведем дуже времена /Бр.112/38; Бр. 15-16/, ради припремања пријемног испита у Министарству иностраних послова. Општа седница није уважила оставку, него ми је одобрила одсуство од три месеца, а за привременог заменика одредила Малеша /Зап. О.с. од 6.2.1938 Бр.23/41/.

Један неспоразум навео ме да поднесем оставку следеће године, 1939. Снимке Месеца у току помрачења од 7/8 новембра 1938 послали смо Николићу, који је тада био на студијама у Стразбуру - или је имао само оне објављене у САТУРНИ, па их он показа својој професору Данжону. Ово помрачење није се видело из Стразбура, па је Данжон наше снимке показао на скупу Алзашке групе Француског астрономског друштва од 24.2.1939. Прву вест, али непотпуну, добих од Николића: "Данжон је говорио нешто о вашим сликама и о томе сам јавно г-ђи Драгутиновић, а оно што није казала, то питај њу, јер је члан ваше Управе. Дакле за то се обрати њој" /Николић из Стразбура 14.3.1939 Јанковићу/. Свакако да ми је Драгутиновићка нешто о томе причала, па сам 9.3.1939 питао Николића шта је било. По пријему Николићевог писма свакако се обратих Драгутиновићки и замолих је да састави белешку о Данжоном предавању. Пошто је Грујић у време излагања из штампе мартовског броја САТУРНА био на путу, ја сам га замењивао и пустио поменути белешку /САТУРНА 1939, 89/, не сагледавши, у брзини, незгодне последице које је могла проузроковати и не проверивши да ли је у њој све тачно. Ем онда, а ни сада, није ми јасно како је дошло до тога да се испод белешке нађе иницијал "Н". Николић се није тако потписивао, али пошто је вест из Стразбура, а сви су знали да је он тамо, природно је претпоставити да од њега потиче.

Чим је добио поменути број САТУРНА, Николић, 9.4.1939, тражи од Уредништва да објави како он није писац те белешке, као и да Данжон није изговорио речи које му се приписују, већ само показао фотографије и похвалио их /Бр.177/39/. Поново Николић пише 17.4.1939 како му је тог дана Данжон рекао да зна шта је објављено у САТУРНИ, јер га је неко из Београда обавестио /могу претпоставити ко/, па му као писцу то пребацује. Николић додаје да је вест из Београда стигла Данжону зато да се њему, Николићу, нашкоти и поново тражи деманти да је он писац /Бр.178/39/. Три дана доцније Николић тражи од Управе да га брише из чланства, додајући: "...али моје мисли и моје жеље, најискреније и најлепше, биће увек упућене ка Друштву које неизмерно волим и ка мојим друговима који ме нису хтели много пута разумети" /Бр.179/39/.

Примио сам сву кривицу на себе и поднео оставку /Бр.180/39/. О овоме догађају расправљало се на првој седници Управе. Грујић је изложио шта се догодило и додао да је и сам добио писмо од Данжона у којем тражи да се поменута вест демантује. Ја сам рекао да сам вест добио од једне личности из Београда, али јој име нисам хтео навести, па је дао у штампу сматрајући је верном. Пошто је њено објављивање имало рђаве последице, подносим оставку, сматрајући се кривим што вест нисам претходно проверио. На седници је састављен текст исправке и решено је да се Данжону упуту писмо ради изражавања зајеза због овог случаја, као и да се мени уважи оставка, с тим да ме замењује Драгутиновићка, а да се прими на знање Николићево иступање из Друштва /Зап. од 6.5.1939/. Данжону је написано писмо /Бр.161/39/ и објављен је деманти и Николићево иступање из чланства /САТУРНА 1939, 102/. Тако се овај инцидент завршио, а да се наши међусобни односи нису пореметили. Само је Николић имао највише непријатности. И Данжон је прешао преко тога, те пристао да буде наш почасни члан /Бр.50/40/.

+

Седнице Управног одбора Академског друштва одржаване су у Капетан Мишином здању, понека код Николића или код мене, у стану. Седнице Управе Астрономског друштва одржаване су у просторијама Друштва, у Балканској 4 или Скадарској 33, када су нам биле на располагању, а када не обично у моме стану, у улици Жоржа Клемансоа /сада Иле Рибара/ број 20, у кући која је после рата срушена. Многи послови, нарочито хитни, обављани су и ван седница, често после телефонског договора.

3. Надзорни одбор

Први Надзорни одбор морао је два пут у једном семестру да прегледа благајну и књижицу и о нађеном стању да писмено обавести Управни одбор /Правила 1938, чл.38/. Много строг пропис! Мислим да никада није спроведен дословно, у прво време и зато што не беше ни новца ни књига.

Статут 1935 обавезиваше чланове Надзорног одбора да надгледају рад Управе у погледу располагања имовином Друштва. Он се обавезно састајао између 15 и 3 дана пре сваке скупштине, како би прегледао књиге и саставио извештај. Члан Надзорног одбора који се није слагао са извештајем могао је поднети скупштини своје одвојено мишљење /§ 29 и 30/. Слично и по Статуту 1938.

Надзорни одбори бирали су у следећем саставу:

Академско друштво

а/ На скупштини од 22.4.1934

1. Олга Бранкован, председник,
2. Бинка Башић и
3. Франо Симовић, чланови

/Зап. ск. од 22.4.1934/:

б/ На скупштини од 18.12.1934

1. Олга Бранкован, председник.
2. Бинка Башић и
3. Милан Стојковић, чланови

/Зап.ск. од 18.12.1934; САТУРН 1935, 32; в. примедбу на стр.27/;

Астрономско друштво

в/ На скупштини од 9.5.1936 није бирао Надзорни одбор;

г/ На скупштини од 18.1.1936

1. Станимир Семпа, председник.
2. Лавле Емануел и
3. Мирослав Стевановић, чланови

/извештај Надзорног одбора за скупштину од 17.5.1937 Бр.86 од 1.7.1937; САТУРН 1938, 24/;

д/ На скупштини од 17.5.1937

1. Јован Лазин, председник,
2. Стеван Рацков /до 6.2.1938, а потом Лавле Емануел/ и
3. Мирослав Стевановић

/Зап. ск. од 17.5.1937 Бр.87/37; САТУРН 1937, 147; ВРЕМЕ од 19.5.1937/;

е/ На скупштини од 4.12.1938

1. Јован Лазин, председник.
2. Мирослав Стевановић и
3. Милорад Протић, чланови

/Зап.ск. од 4.12.1938 Бр.148/38; САТУРН 1938, 386/;

е/ На скупштини од 21.1.1940

1. Јован Лазин, председник,
2. Драгослав Михаиловић и
3. Мирослав Стевановић, чланови

/Зап. ск. од 21.1.1940 Бр.19/40; САТУРН 1940, 23; ВРЕМЕ од 22.1.1940/.

ж. На скупштини од 15.2.1941

Беза писаних података, али вероватно да се састав није изменио, или не много.

4. Саветодавни одбор

Правила 1933 не предвиђаху Саветодавни одбор. Међутим, на другој скупштини Академског друштва Биколић предлаже да се изабере Саветодавни одбор, па су у њега акламацијом изабрани Војислав Грујић, Стеван Бошковић, Војин Буричић и Франо Доминко /Зап. ск. од 18.12.1934/. Овим избором хтело се да и личности ван универзитета учествују у раду Друштва, да буду за њега чвршће везани. Већ тада се помишљало да Друштво напусти Универзитет у Београду, па су у члановима Саветодавног одбора, који нису имали одређена задужења, виђени будући активни чланови Друштва у новоме руку. Тако је и било.

У Астрономском друштву Саветодавни одбор од три до пет чланова имао је за дужност да Управи даје мишљење када му га она затражи. Он је могао одржавати седнице, или је сваки члан давао своје мишљење, усмено или писмено, председнику или секретару. Ако се састаје, седницама председава председник Друштва, а записник води секретар. Бегове одлуке не обавезују Управу /Статут 1935, § 26/. У Саветодавни одбор могу ући све врсте чланова Друштва /§ 27/. Већих промена није било ни по Статуту 1938, сем што је број чланова могао бити од три до двадесет /§ 16 и 17/.

На појединим скупштинама бирали су следећи чланови у Саветодавни одбор:

а/ На скупштини од 16.1.1936

1. Стеван Бошковић,
2. Боривоје Д. Милојевић :
3. Милодраг Ристић и
4. Бранимир Малеш

/САТУРН 1936, 24/;

б/ На скупштини од 17.5.1937

1. Стеван Бошковић,
2. Стјепан Мохоровић,
3. Светомир Ристић, и
4. Бранимир Малеш

/Зап.ск. од 17.5.1937 Бр.87/37;САТУРН 1937,147; ВРЕМЕ од19.5.1937/;

в/ На скупштини од 4.12.1938

1. Стјепан Мохоровичић,
2. Урбан Талија,
3. Иван Томец,
4. Велислав Живковић,
5. Драгослав Јовановић /ректор/,
6. Светомир Ристић и
7. Бранимир Малеш

/Зап.ск. од 4.12.1938 Бр.145/38; САТУРН 1938, 336/;

г/ На скупштини од 21.1.1940

1. Урбан Талија,
2. Иван Томец,
3. Стјепан Мохоровичић,
4. Велислав Живковић,
5. Светомир Ристић,
6. Бранимир Малеш и
7. Иван Свишчев

/Зап. ск. од 21.1.1940 Бр.19/40; САТУРН 1940, 23; ВРЕМЕ од 22.1.1940, у којем као крсно име Свишчева погрешно стоји Евгеније/;

д/ На скупштини од 15.2.1941

Нема података, али вероватно да се састав није много променио.

5. Општа седница

По Правилима 1933 Општа седница није била орган Друштва. Веше предвиђено да се на њој држе стручна и популарна предавања за све чланове, после којих би се развијала дискусија. Правила 1933 предвиђаху да се Општа седница одржава сваких 15 дана, али не чешће од једном седмично /чл.31 и 32/. То је дакле био скуп чланова ради усавршавања у астрономији. Мислим да ниједна Општа седница ове врсте није одржана, јер су чланови Друштва те прве године били сувише оптерећени организовањем Друштва, прикупљањем средстава, тражењем инструмента, преговорима са Загрепчанима, а пред крај 1934 и покретањем часописа.

У Астрономском друштву Општа седница је његов орган, изнад Управе. У Правилима 1935 прописано је да Општу седницу чине сви чланови Управе, Саветодавног и Надзорног одбора. Председава председник Астрономског друштва, а записник води секретар. Одлуке се доносе већином гласова /§ 31/. Општу седницу сазива председник сам, или на захтев Управе, Саветодавног или Надзорног одбора, у року од месец дана. Сазивање Опште седнице може тражити и једна трећина њених чланова /§ 34/. Она одлучује о сазивању ванредне скупштине /§ 32/, бира привремене заменике члановима Управе, Са-

ветодавног и Надзорног одбора који су дали оставку или иступили из чланства /§ 33/ и пуноважно тумачи статут /§ 35/. Приближно исти прописи налазе се и у Статуту 1938 /§ 20-23/.

====

Глава IV - ЗАДАЦИ ДРУШТВА

Основни задаци како Академског тако и Астрономског друштва увек бежу: популаризација астрономије и научни рад. Радило се и на једном и на другом, у зависности од расположивих средстава за једно или друго поље рада. Много више је урађено на пољу популаризације, јер су за научни рад углавном потребни инструменти, а фабричких инструмената Друштво није имало. Нешто је ипак учињено уз помоћ аматерском руком израђених дурбина, а поједини чланови, као Томец у Љубљани или Кохоровић у Загребу, обављају стручна посматрања на својим инструментима.

Ближе податке о задацима Друштва дају усвојена Правила и Статут.

Основни правац рада постављен је већ у Правилима 1933. Њихов члан 3 гласи: "Циљ Друштву је пропаганда астрономије на универзитету међу студентима уопште као и ширење астрономије ван универзитета". Пропаганда на универзитету вршила би се путем стручних предавања из астрономије и небеске механике - која би држали сами студенти - намењених онима који студирају математику, небеску механику и астрономију, затим путем стручне књижице, док би се за све студенте чланове држала стручна и популарна предавања /чл. 4/. Предвиђало се такође да стручна предавања могу држати и професори универзитета и гимназија, асистенти Астрономске опсерваторије и признати астрономи ван универзитета /чл. 5/.

Пошто је било у питању студентско удружење, подвргнуто универзитетским прописима, јасно је да су му првобитни задаци морали бити доста ограничени. Међутим, сви оснивачи и чланови првих одбора увек су имали пред собом шире задатке: популарисати астрономију и ван универзитета, међу широке народне слојеве, а исто тако бавити се и научним посматрачким радом. Студа стално наваљивање на ректора и управника Астрономске опсерваторије да се Друштву уступи један од њених неупотребљених инструмената.

Када се увидело да студентско удружење нема изгледа да постигне веће успехе, и поред свестраног и несебичног залагања његових чланова, у Статуту 1935 задаци Астрономског друштва наведени су много подробније, а и начин њихова остваривања. У њему читамо да је циљ Друштва "научно обрађивање астрономије и његово популари-

зовање међу што шире слојеве југословенског народа" /§ 60/, с тим, што се први циљ остварује преко стручних предавања, опсервација неба и сличним погодним средствима /§ 61/, а други преко популарних предавања и публикација, демонстрација неба, па и распуштањем бесплатних или врло јевтиних брошура и књижица /§ 62/. Бесмо непоправљиви оптичисти, верујући да ћемо имати довољно средстава за ту сврху.

Па и у Статуту који је усвојен на скупштини од 4.12.1938 као циљ Друштва означено је "научно обрађивање астрономије и њој сродних наука и њихово популаризовање међу што шире слојеве југословенског народа" /§ 3/. Стручна предавања, публикације и опсервације неба служиле би за научни рад, док би се популарисање астрономије обављало преко популарних предавања, публикација и демонстрација неба /§ 4/.

Како су ови задаци испуњавани и са колико успеха видеће се из даљег излагања.

====

Глава V - РАЗЛОЗИ ЗА ОСНИВАЊЕ ДРУШТВА

На мисао да оснују једно астрономско удружење дошли су Ђорђе Николић, Павле Емануел и Франо Симовић. Био је септембар 1932. Ова тројица, тада студенти, разговараху о томе са Франом Доминком и Милорадом Протићем, који су у то време били на Астрономској опсерваторији. Привремено се зауставило на разговорима, без предузимања одређених акција. Потом, јуна 1933 Емануел а за њим ускоро и Николић одлазе у Загреб, с намером да испитају тамошње расположење према удружењу астронома. Николић се дуже задржао у Загребу и преговарао са Стјепаном Шкробом, Јосипом Голдбергом и Ладиславом Кужинићем. Док су прва двојица били "сасвим пасивни", по речима Николићевим, Кужинић је показао знатно интересовање, па је с њим о томе настављена преписка /Дн.1; Зап.ск.од 22.4.1934/.

Кад је, ускоро потом, замисао о оснивању удружења сазрела међу београдским студентима астрономије и математике, приступило се њеном остваривању. Закључено је да ново удружење треба да буде везано за Универзитет у Београду, да буде дакле студентско удружење. Ово свакако стога што друге консултоване личности, оне које су и у Београду и у Загребу имале неке везе са астрономијом, нису показале жељу за активном сарадњом, иако се првобитно помишљало на удружење општег карактера /Дн. 1/.

Као прво требало је саставити правила и затражити одобрење од универзитетских власти. Прва "Правила Академског астрономског друштва Универзитета у Београду" написао је Николић, у једном примерку, а потписале их тадашњи студенти астрономије и неки од студената математике /Правила 1933; Дн.2/.

Мора се поставити питање: откуда то да прво астрономско удружење у нашој земљи оснивају студенти, младићи и девојке, а не старији, професионални астрономи, као и шта је оне прве потстакло да на себе приме једну обавезу која би требало да падне на плећа старијих, искуснијих, оних који располажу већим знањем и знатнијим могућностима? Одговор не се наћи.

Млади беху идеалисти. То се нарочито односи на Николића, који је своју отаџбину волео нежном синовљом љубављу, иако је у њој имао претешко детињство. Када се определио за астрономију и изабрао је за свој животни позив, вега је мучило бедно стање у којем се ова наука у нас находила. Од Бранимира Малеша дознаје како се у народу мало што зна о небу и звездама, а свакако да га запаљује статистика коју му он пружа /Зап.ск. од 13.12.1934; СА-

ТУРН 1935,3/. С друге стране, познајући све оновремене астрономе и њихове радове, морао је бити незадовољан њиховим пасивним ставом према ширењу науке. Мишковића је оценио као незналицу у астрономији, који се само брине о својој каријери и комфору, Миланковића као великог научника али још већег господина, који не помишља да се спусти у народ и ради на његовом културном уздицању. Његова књига КРОЗ ВАСИОНУ И ВЕКОВЕ, објављена 1928, лепо и популарно написана имала је извештај и помогла ширењу астрономских знања, ма да превише наглашена жеља за упознавањем читаоца са личношћу и радом самога писца ремети задовољство при читању. Друго, ни Миланковић ни Мишковић нису се постарали да себи нађу наследнике у науци. Миланковић је почео предавати 1909; а свој уџбеник небеске механике објавио је тек 1935, а ни Мишковић није успео да напише уџбеник за студенте. О загребачким "званичним" астрономима имађаше Николић слично мишљење као о Миланковићу.

Лепо звучи Мишковићева прича о три главне сврхе Астрономске опсерваторије: развој наставе, настојање да астрономија и опсерваторија буду од јавне користи, њено организовање у право научно огњиште. Он сам, међутим, одмах признаје да се према првој сврси није много напредовало (L'OBSERVATOIRE ASTRONOMIQUE DE L'UNIVERSITÉ DE BELGRADE, Belgrade 1939, 12). Он то признаје 1939, а управљао је Астрономском опсерваторијом од 1926 и био најпозванији да нешто учини, а и најодговорнији за неуспех. Ако му за "право научно огњиште" (vrai foyer scientifique) беху неопходни инструменти, које није могао одмах поставити, за унапређење наставе бехе потребна само добра воља и способност. А тога не бехе ни у вега ни у Миланковића. Обојица сматраху да за плату коју примају свој дуг заједници у потпуности одуђују држећи оних неколико часова недељно на Филозофском факултету.

А како изгледаху предавања "званичног астронома" Мишковића, за кога наставници средњих школа предају без довољно спреме и познавања предмета, па зато не би требало да пишу уџбенике /ГНН за 1930, 4/? Настава на трећој групи Филозофског факултета траје 4 године. За то време професори треба да пређу целокупно градиво, како би се студенти са њиме упознали преко усмене речи. Када сам први пут дошао на Мишковићево предавање, у почетку летњег семестра школске 1933/34 године, он је већ неколико часова пре тога, у зимском семестру, говорио о прецесији. Затим је пуне три године, шест семестара предавао о прецесији, а само последња два до три часа имао сам прилику да слушам другу тему /из теориске астрономије/. А о прецесији се у уџбеницима пише на десетак до петнаест страна, оним обимнијим на двадесет до тридесет - Миланковић јој посвећује 23

стране НЕБЕСКА МЕХАНИКА, Београд, 1935/. Како да се студент при овој пукевској брзини упозна са целокупним градивом за четири године? Када би и остало градиво излагао тако споро, Мишковићу би требало ваљда 30 година да пређе све оно што се тражи од студената на дипломском испиту после четири године.

Суочени са оваквим начином предавања, а не знајући ни шта се тражи на испиту из астрономије под А, студенти су преко Ректората затражили програм треће групе. Питали су који су делови сферне и теориске астрономије потребни за испит, шта треба припремити за испит из теориске математике, као и када ће почети предавања из теориске астрономије /Бр.22 од 21.10.1934/, која је Мишковић стално одуговлачио. Одговор стиже преко Деканата и Ректората. Добијен је програм за практичну, сферну и теориску астрономију, као и за основе сидералне астрономије, али не и одговор када ће почети предавања из теориске астрономије /Ректорат Бр.10428 од 15.11.1934/. Ова последња предавања почела су тек крајем зимског семестра школске 1936/37 године.

Друго, није ваљда било ниједног Мишковићевог предавања, а да он није починио две до три, понекад и десетак грешака, иако је све преписивао из своје свеске. Пошто су студенти то примећивали, понеко од њих га је исправљао, односно скретао му пажњу на грешке. Најчешће је то чинио Еиколић, одличан математичар, па се његово доста опорно "Не ваља!" понављало из часа у час. Једном, као и обично Еиколић добади из клупе своје "Не ваља!", а Мишковић не окрећући се одговори: "Еиколићу, добро је" - и настави са извођењем. Но кад је и трећу таблу испунио обрасцима увиде и сам постојање грешке. Справљиваше све оно што је исписао са својом свеском, али узалуд, јер грешка беше у њој. После мучних десетак минута појави се *deus ex machina* и кроз Мишковића проговори, иако то из образаца није следило: "Овај коначни образац треба помножити са два!" А каже се да је математика егзактна наука!

Још нешто, према програму, требало је да се одржавају практични радови са студентима, на Астрономској опсерваторији, суботом од 15 до 18 часова /ПРЕГЛЕД ПРЕДАВАЊА ЗА ЗИМСКИ СЕМЕСТАР ШКОЛСКЕ 1934-1935 ГОДИНЕ, Универзитет у Београду, 1934, 63/. А за три године, колико сам похађао Мишковићева предавања, само једном смо имали практичне радове /говорио је о либелли, али само теориски/, иако смо много пута ради њих одлазили на Лауданов манаџ, узалуд, јер је професор био заузет или одсутан.

На кога се, према томе, односи Мишковићев закључак: "Укратко, у погледу наставе астрономија остаје, да тако кажемо, предмет радозналости аматера" - "Bref, dans l'enseignement, l'Astronomie demeure, pour ainsi dire, un sujet de curiosité d'amateur" (L'OBSERVATOIRE ASTRONOMIQUE, 12).

Реченом треба додати још и сазнање да је у нову Астрономску опсерваторију уложена велика свота народнога новца, 9.000.000 динара, а да су њени инструменти, набављени на рачун репарација од Немачке, стајали 2.166.580 златних марака /САТУРН 1935, 2/, или 30.000.000 динара, по Мишковићу (ANNUAIRE POUR L'AN 1930, Београд 1929, 126), а да она у то време, под Мишковићевим руководством није ништа радила уз помоћ тих инструмената.

То је осетљиву и родољубиву омладину морало вређати. Отуда Еиколићево потсећање на нађене костуре бранилаца Београда, приликом копања темеља за нове зграде Астрономске опсерваторије, као и револт што инструменти набављени крвљу српских ратника стоје у њеним подрумима, изложени рђи и пропадању, уместо да служе сврси којој им је наменио Еиколић Недељковић старајући се о њиховој набавци /САТУРН 1935, 2/. Еиколић наводи да у то време уопште није било научног посматрачког рада, сем од стране Еика Еилићевића /он тада није знао за Томеца/, иако је астрономија првенствено посматрачка наука. Мишковић као да се бојаше отпочињања посматрања, а Еиколић се вероватно никад није потрудио да погледа кроз дурбин. Свему томе треба додати још расипање народног новца на непотребне градње и сувишан луксуз на Астрономској опсерваторији, као и неуредно вођење њених новчаних књига, о чему се у то доба доста говорило.

Према томе, недовољан рад "званичних астронома", њихово неинтересовање за ширење астрономских знања, непостојање астрономске литературе за народ изузев ретких чланака по новинама, често нестручно преведених и са нетачним подацима, претстављаху потстрек за неколицину тадашњих студената да учине нешто, са своје стране и својим сасвим скромним средствима, како би се поправило крајње незадовољавајуће стање на подручју астрономије. Еислило се, истовремено, и на сопствено усавршавање и оспособљавање за популаризаторски и научни рад. Да је Друштво основано зато да популаризира и негује астрономију и да ће на томе радити преко свога часописа, наглашено је у његовом првом броју /САТУРН 1935, 1/.

Све разлоге изложио је, укратко, Еиколић на оснивачкој скупштини 22.4.1934: "Зашто се удружујемо? Свакако да је прост одговор. Вака је добро познато, да ми за ове две године због заузетости, око изградње опсерваторије, нашег г. професора нисмо много одакли у астрономији и прво ради чега оснивамо Друштво то је да се се лично

култивирали смо а затим, да популаризирамо астрономију не само на Универзитету, већ и ван њега, међу народ. Ја се надам да ћемо успети, јер улажемо вољу и љубав, што је битно за једно овако Друштво. Ми се морамо борити са многим препрекама, пут по коме мора ићи наше Друштво је веома трновит, но наша, ова мала целина удружена на љубави према астрономији, надајмо се, да неће малаксати, истина поднеће велике жртве, но имаћемо прилике да уживамо, муком стечене плодове" /Дн. 2/. Пут је заиста био трновит, а трњем га посуше они који би Друштву морали највише помагати.

На другој скупштини Николић укратко излаже податке добијене од Малеша, уз констатацију да је стање астрономије, како на селу тако и у граду, веома слабо, а и оно мало што се ради на њеној популаризацији да је "са рђаво изабраном темом без колера и тоpline, где су ствари само набациване и с астрономији, науци пуној тоpline и лепоте, говорило се тако хладно, да је често многобројна публика одлазила незадовољна... Наша публика може један пут недељно да разгледа Опсерваторију, али то још није популаризација" /Зап. ск. од 13.12.1934/. Малешове податке о астрономским знањима у народу, у области око Миче, објавио је Николић /САТУРН 1935, 3/, а Малеш их је доцније употпунио и штампас у чланку "Из народне космогоније и космографије" /САТУРН 1939, 25-36/.

+ +

Замисао о заједничком раду на астрономији није се појавила само и прво међу београдским студентима астрономије, као ни могућност њеног популарисања помоћу часописа. Пре првог светског рата нешто у том правцу покушао је Милићевић. Радујући се због оснивања Академског друштва и покретања САТУРНА, он пише: "Та ме ствар потсјећа на моје почетничко доба, кад сам тек пар година иза матуре још прије него сам био пошао на универзитет, окупио био око себе неколико пријатеља астрономије и основао мало друштво, пак и посебни лист почео штампати. То је све мало трајало, јер сам ја мало затим пошао у Беч; а одмах затим рат нас је потпуно растерао; пак од тога покушаја нема више никаква трага" /Милићевић из Блага 2.1.1935 Николићу/. Засад су то једини податци о Милићевићевој делатности у правцу заједничког рада на астрономији. По његову писању, међутим, пре изгледа да се радило о групи заинтересованих љубитеља но с правом удружењу.

Мишковић је такође помишљао на оснивање удружења, пре Николића, Емануела и Симоновића. То је он сам рекао овој тројници када му саопштите своју намеру. Зато је, изгледа, Мишковић од самог почетка био нерасположен према Друштву, без икаква повода са студентске стране, повређен у својој сујети што га млађи претекосе. Он то није ни крио пред особљем Астрономске опсерваторије, па је зато Доминко могао рећи Николићу, у време када Правила 1933 беху у Ректорату, да је Мишковић против ове студентске акције /Дн. 2/. О Мишковићевим намерама да оснује удружење говорили су више пута Николић, Емануел и Доминко осталим члановима Друштва, па и мени самом.

Непријатељством Мишковићевим може се објаснити и зашто су ова Правила, примњена на седници Универзитетског сената већ 22.12.1933, мање од месец дана после предаје Ректорату, у руке оснивача дошла потврђена тек 10.4.1934 /потврда на Правилима 1933 Бр.10426/33; Дн. 2/, скоро четири месеца доцније.

====

Глава VI - ИЗРАДА И УСВАЈАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је састављала Управа, а скупштина би о њему расправљала и усвајала га. Потом је Управа била дужна старати се да програм што потпуније оствари. То не беше нимало лако, због недовољних средстава, немања просторија и малог броја чланова који се заузимаху на његовом остварењу. У вези са програмима рада биће и крајних осврта на саме скупштине.

Оснивачка скупштина Академског друштва требало је да се одржи у једној од учионица Капетан Мишиног здања. Када се у заказано време, 22.4.1934 у 10 часова, искуписмо пред здањем, нађосмо га затворено због студентских нереда, честих у то време. Да не бисмо почетак рада Академског друштва, толико дуго и жељно очекиван, одложили на неодређено време, цела група оснивача, а било нас је осам, оде у кафану "Академија", која се налазила у згради Српске краљевске академије наука, у улици Кнеза Михаила 35. Кафана је била у приземљу, наспрам улаза /доцније је ова зграда преправљена/ и обично није била много посећена, нарочито у преподневним часовима. Стависмо два стола и уз кафу или малину, у скоро празној сали, поче званично са радом Академско друштво.

Уводну реч одржао је Николић. Слушаху га Димитријевићева, Бранкованова, Комарчевићева, Емануел, Симовић, Шеварлић и Јанковић. Затим су прочитана Правила 1933 и прихваћена без примедба. Друкчије није ни могло бити, јер их је раније усвојио Универзитетски сенат. После тога Шеварлић, Бранкованова и Димитријевићева предлажу да се за председника изабере Николић, што је било сасвим оправдано, јер се он највише трудио око оснивања Друштва. Изабран је једногласно. У наставку скупштине изабрани су остали чланови Управног и Надзорног одбора - уствари подељене су улоге присутнима. Николић тада предложи да се изаберу почасни чланови, уз кратка образложења за поједине између њих који осталима беху мање познати. На крају је договорено да сваки члан Управног одбора приложи Друштву по 105 динара, за почетни капитал. Скупштина је завршена у 11^ч 30^м /Зап. ск. од 22.4.1934/.

За састављање неког одређенијег програма рада на оснивачкој скупштини било је сувише рано. Сви су знали шта се хоће, у главним потезима, препуштајући Николићу и времену изналажење начина да се то спроведе у дело. Ни Управни одбор није имао после скупштине и доцније у току године разрађен програм рада, немајући нити материјалних средстава нити искуства. Програм се импровизовао, у зависности од тога шта је изгледало остварљиво. Пошто је обећања да ће Друштво добити инструмент било 1934 пуна капа, овај циљ изгледао је некако близак, опипљив. Сви смо са радом дочекивали сваку вест према којој је изгледало да се инструмент примиће нашим рукама. Зато су Николић и Емануел бесплатно радили на Астрономској опсерваторији, у нади да ће Мишковића одброволити. Рабочаност до које је дошло крајем 1934, када нам беше јасно да Мишковић нема намере да нам уступи један њему сувишан инструмент, наведе нас да га нападнемо на следећој скупштини.

Друга и последња скупштина Академског друштва одржана је у учионици број 50 Капетан Мишиног здања, на дан 13.12.1934 од 18^ч 30^м до 20^ч 25^м, под председништвом Николићевим. То беше скупштина којој се намерно отворено сукобисмо с Мишковићем - но о томе доцније.

Дневни ред имађаше 10 тачака: читање записника са оснивачке скупштине, извештаји секретара, благајника, књижничара и Надзорног одбора, затим "о раду Друштва", па давање разрешнице Управном и Надзорном одбору и бирање нових, бирање Саветодавног одбора и програм рада. Програм рада изложио је на крају Николић: даље настојање да се добије инструмент, што је Мишковић и на овој скупштини лично обећао /иако је био решен да га не да/, популарна предавања ради ширења астрономије и специјална предавања којима је сврха да се студенти оспособе као предавачи за предавања са дискусијом. На скупштини су прочитана писма Жељка Марковића и Ника Милићевића, којим он поздравља оснивање Друштва /Зап.ск. од 13.12.1934; САНУРБ 1935, 32/.

Пошто је питање инструмента стигло на цртву тачку, на програм стависмо друго средство популаризације астрономије - часопис. Бегово издавање и одржавање закупило је све наше снаге у 1935, али нам је донело и задовољство што смо први у нашој земљи покренули један астрономски часопис и што се преко њега за наше Друштво више знало, а то нам даваше наду да ћемо једног дана стећи и дубину.

Истовремено са усмеравањем напора ка издавању САТУРНА, у ужем кругу чланова Друштва све чешће се говорило о удружењу ван Универзитета. За ову идеју прво смо придобили Грујића и Доминка. Пошто су у току више разговора утначене сврха и физиономија удружења, састављен је нацрт његова Статута, који је овај ужи круг чланова усвојио.

Имајући припремљен нацрт Статута, као и програм рада новог удружења, заказали смо оснивачку скупштину. Одржавање скупштине удружења грађана морало се пријавити органу унутрашњих послова. Пријаву за оснивачку скупштину Астрономског друштва поднео је Николић, па је њему Управа Града Београда издала дозволу Бр.7957 од 8.5.1935 /акт број 1 - ово је број који је Николић записао на полеђини дозволе, али деловодник у 1935 није постојао/. Из дозволе се види да се скупштина одржава 9.5.1935 у 18^ч 30^м, у локалу хотела "Палас", Топличин венац 23, а сазивач је дужан "да се стриктно придржава у пријави наведеног дневног реда и постојећих законских прописа и наређења". Ово нико није проверавао.

Нацрт Статута 1935 предвиђаше да на скупштини један од чланова нове Управе прочита раније састављени програм рада за наредну годину, а затим га скупштина усваја, евентуално у измењеном облику /§ 64/. Исто је било и по Статуту 1938 /§ 31/.

"Програм рада Астрономског друштва за 1935/1936 г.", који је био приложен уз пријаву скупштине, сачуван је у копији /писан на мојој машини/. Програм имађаше 13 тачака: прикупљање што више чланова, приређивање популарних предавања, скупова чланова, посматрање помрачења Месеца јануара 1936 и Сунца јуна 1936, као и метеора, израчунавање података за ова помрачења и опкултације звезда до 4^м, тражење дозволе од Астрономске опсерваторије за посматрање чланова на њеним инструментима једном месечно, набавка књига, презимање САТУРНА од Академског друштва /о томе смо се такође договорили/, претплаћивање на два страна часописа, замењивање САТУРНА са пољским, руским, чехословачким и бугарским часописима, изналажење финансиских средстава, оснивање подружница и набавка инструмента.

Скупштина је усвојила Статут 1935 и горњи програм. На томе се њен рад завршио. На програму није ништа урађено до образовања Управе почетком 1936.

После скупштине, којој је, ако се не вaram, председавао Грујић, почесмо тражити погодну личност за председника новог Друштва. Већ раније смо имали у виду Миланковића, Бошковића и Ђуричића, па се после скупштине сложисмо за тај редослед. Миланковић је долазио у обзир као најпознатији стручњак. Бега су нарочито желели као председника Грујић и Доминко, док се Николић и ја, а мислим ни Емануел, нисмо одушевљавали тим избором. Но прихватили смо Миланковића, јер се у оно време још заваравасмо да он не гледа на нас истим очима као Мишковић. Ово нарочито стога што се њему нисмо никад и ни у чему замерили, нити смо такву намеру имали. Ђеговим пристанком отпао би приговор да смо против Универзитета, прозив Мишковића и против поретка /и то су нам потурали/. Бошковић нам је био милији, јер смо знали да нам је пријатељ, а као човек високе културе неће нам замерити што овај положај прво нудимо Миланковићу. Уколико се ради о наклоности према Академском друштву, Ђуричић нам је изгледао исто толико подесан колико Бошковић. Бошковић је био у струци блиској астрономији, и најстарији, но Ђуричић би вероватно био умешнији у вођењу Друштва и налажењу подршке за његов рад.

После постигнутог договора приступисмо остваривању програма "тражимо председника".

Миланковићу на разговор отишао је, колико се сећам, Грујић, можда с још неким. Миланковић је одбио понуду да буде председник, изговарајући се углавном заузетом.

Бошковића смо посетили нас неколико. Он се сложио са идејом о образовању новог Друштва и рекао да би његов председник требало да буде Миланковић. Рекосмо да смо и ми то сматрали природним, али да је Миланковић одбио председништво. Бошковић се изненадио, али не сувише. Ни он, међутим, није хтео да се прихвати овог положаја, због оптерећености у служби, а и зато што сматраше да би неко млађи био погоднији. Када смо му казали да ћемо се обратити Ђуричићу, сложио се да је то најбоље решење.

Тако се, ускоро потом, нађосмо код Ђуричића. И он је поздравео нашу намеру да оснујемо ново удружење, ширих могућности за рад. Обавестили смо га, искрено, да смо положај председника прво понудили Миланковићу, као професору астрономије, па Бошковићу, као најстаријем, али да се нису могли прихватити због својих послова. Пошто је у питању удружење љубитеља, а он је један од најстаријих, а и према досадашњем Друштву показао је много наклоности, то бисмо воле-

ли да он стане на чело новог Друштва. Буричић је без речи прихватио понуђени положај, што нас је веома обрадовало. Време је показало да се нисмо преварили и да погоднијег човека не бисмо нашли.

+

Сада не бих могао одговорити на питање: зашто смо после Буричићевог пристанка чекали још пола године да почнемо са радом у новом Друштву. У сваком случају нисмо имали нарочитог разлога да журимо. Тако је наредна скупштина Астрономског друштва одржана тек 16.1.1936, такође у хотелу "Палас", са почетком у 20 часова, као што се види из сачуване копије пријаве за вено одржавање од 13.1.1936, коју су поднели чланови акционог одбора. Управа Града Београда, под Бр.463 од 15.1.1936, потврдила је да је скупштина пријављена.

Ова скупштина изабрала је прву Управу Астрономског друштва, на предлог Николина /сачувана Николићева белешка од 16.1.1936 и извод из записника који смо потписали Бајићева и ја/. Мислим да је председавао Буричић. Записник је водио Николић.

"Програм рада Астрономског друштва за 1936 годину", сачуван у више примерака, скоро је истоветан са претходним. И он има 13 тачака. Програм је усвојен, као и дневни ред: отварање и избор записничара, избор Управе и читање програма са гласањем о његову примаму или одбијању, избор чланова Саветодавног и Надзорног одбора, питања и предлози /акт Управи Града Београда од 13.1.1936; САТУРН 1936, 24/.

+

Брижљивије је припремана скупштина од 17.5.1937 /Зап. од 10.5.1937/. И она је пријављена властима /Бр.72 од 11.5.1937; Бр.81 од 31.5.1937/. Из извештаја председника Друштва види се да је за САТУ Б добијено од Министарства пољопривреде 5000 динара, а од Министарства просвете 3000 динара, да је управник Астрономске опсерваторије обећао сарадњу али да до ње није дошло, поменуто је предавање које је одржао Бослер и прослава Руђера Бошковића, затим тражење земљишта за опсерваторију на Калемегдану и да је архитекта Велимир Јанковић израдио за њу план /Бр.82/37/. У извештају благајника констатује се стање благајне и бројно стање чланова: 74 /Бр.83/37/. Извештај секретара наводи да је преузето издавање САТУРЕА, који је од броја 1 за 1936 постао гласило Астрономског друштва, да је од Академског друштва примљена помоћ од 3000 динара за почетне трошкове његова издавања, ко се све стара о САТУРЕУ, о са-

станцима Спште седнице 12.5.1936 и 28.1.1937, па о посматрању попрачења Сунца и комете Пелтије /Бр.85/37/.

За ову скупштину састављена је "Објава" /сачувана у више примерака/ са дневним редом, која је послата члановима. Ово је била прва скупштина одржана у просторији Друштва, у Балканској улици 4. Требало је да скупштина почне у 20^ч 30^м, а дневни ред обухватао је, после отварања, избора записничара и читања записника са претходне скупштине: извештаје председника, секретара, благајника, књижничара и Надзорног одбора, затим давање разрешнице старој Управи, избор нових органа Друштва, читање и одобравање програма рада, питања и предлоге. Програм рада је сачуван: умножавање броја чланова, приређивање предавања и скупова чланова ради читања реферата, набавка инструмента и подизање опсерваторије, оснивање посматрачких секција, посматрање и снимање неба, набавка књига, издавање САТУРНА и споменице Руђера Бошковића, оснивање подружница.

Из записника се још види да је скупштину отворио Буричић у 21 час, јер у заказано време није била присутна најмање половина чланова /Статут 1935, § 36/, да сам ја изабран за записничара, да је Емануел прочитао извештај Надзорног одбора а Николић предложио чланове нове Управе, који су и изабрани. На крају је Мохоровић предложио да се штампа научни додатак САТУРНА, а Ландсберг пожеleo да се више пажње обрати посматрањима и предавањима /Зап.ск.од 17.5.1937 Бр.87/37; Бр.88 од 12.5.1937; САТУРН 1937, 142-148/.

+

За скупштину од 4.12.1938 чланови су добили штампану позивницу са дневним редом који је саставила Управа: отварање и избор записничара, извештај Управе и Надзорног одбора, давање разрешница, избор нових органа Друштва, програм рада и питања и предлози. Позивница је послата и Мохоровићу, али је одговорио да је прекасно стигла /Бр.139/38/.

Ова скупштина одржана је у просторијама Државне хипотекарне банке, у кабинету Буричићевом, Васина 2 /сада Народни музеј/, са почетком у 11 часова /Зап. од 27.11.1938/.

Председавао је Буричић, који у своме извештају износи да је на Малом Калемегдану добијено земљиште за опсерваторију, па сада треба радити на прикупљању средстава за зграду и инструмент, затим да је добијена једна просторија у Скадарској 33 и предлаже измену Статута 1935 /Бр.140/38/. У извештају секретара говори се о плану за опсерваторију који је израдио архитекта Велимир Јанковић, да је план одобрен и саопштава се које ће просторије имати зграда;

даље, изнети су податци о посматрању помрачења Месеца из Раковице и другде, о промени у Уређивачком одбору САТУРНА, о штампању књиге ЗВЕЗДЕ И АТОМИ, о састанку Опште седнице /Бр.141/38/. Благајник је навео да је Друштво на дан 31.12.1937 имало свега 1741,66 динар, да је од Министарства пољопривреде примљено 5000 динара, а од Министарства просвете само 2700 динара, док су огласи у САТУРНУ донели приход од 3200 динара /Бр.142/38/. Књижничар је известио које су нове књиге прибављене /Бр.143/38/. Чланови Надзорног одбора нашоше да је пословање било исправно и зато предлажу давање разрешнице старој Управи /Бр.144/38/.

Из записника који сам водио ја, по Ђуричићевом предлогу, види се да су прочитани сви извештаји, уз потребна допунска обавештења, а потом је Грујић прочитао нацрт Статута, који је после краће дискусије прихваћен. Нову Управу предложио је Малеш и она је једнодушно усвојена, а потом су изабрани Надзорни и Саветодавни одбор, с тим што је скупштина овластила Општу седницу да може, ако се потреба укаже, попунити Саветодавни одбор до предвиђеног броја чланова. На крају је усвојен програм рада и вођена је дискусија, нарочито о предавањима, за која се залагао Доминко /Зап. ск. од 4.12.1938 Бр.145/38; САТУРНА 1938, 386/.

Програм рада усвојен од стране скупштине садржавао је: уређивање популарних реферата и предавања за чланове, подизање опсерваторије на Калемегдану, издавање САТУРНА и једне стручне публикације на страним језицима ради пропаганде наше науке на страни и, најзад, опсервирање неба "у границама могућности", као што пише у сачуваној копији програма за 1939 годину.

И ова скупштина пријављена је Управи Града Београда /Бр.135 од 30.11.1938/ и од ње је добијена сагласност /Бр.138 од 14.12.1938/. После скупштине затражено је да се потврди измењени Статут /Бр.136 од 14.12.1938/.

+

И за скупштину која се по одлуци Управе имала одржати 21.1.1940 у 10 часова /Зап. од 2.1.1940/ штампане су позивнице у виду дописнице /Бр.7/40/. Скупштина је пријављена властима /Бр.5 од 19.1.1940 и Бр.2 од 18.1.1940/. Дневни ред био је скоро истоветан са оним претходне скупштине. Пошто је по Статуту 1938 Управа проширена и имала 10 чланова, који се бирају на две године, сваке године по једна половина, то је у дневном реду наглашено да се бира само 5 нових чланова Управе.

За ову скупштину поднет је заједнички извештај Управе /Статут 1938 § 11/, који су израдили Драгутиновићка, Грујић и Рацков, а у састављању програма учествовали смо, поред њих, још Доминко и ја /Зап. од 2.1.1940/. У извештају Управе истакнуто је да је нови Статут ступио на снагу 10.2.1939, те је потом извршен избор функционера који је у надлежности Управе, да је у погледу издавања САТУРНА било тешкоћа више техничке него финансиске природе, да су државна предавања и реферати, да су направљени пројекциони апарат и епископ, да је отштампана књига ЗВЕЗДЕ И АТОМИ, да су се у посматрачком раду истакли Томец и Мохоровић, а да су им се придружили и неки други, да је књижница још увек недовољно попуњена, а на крају је поднет завршни рачун за 1938 и 1939 годину /Бр.6/40/.

Требало је да скупштини председава Ђуричић, али пошто није дошао у заказано време одох да видим шта се десило. Био је болестан, те замоли да га Бошковић замени /Хр. 24/. Тако је скупштину отворио први потпредседник, а записничар је био Кадрагић. Са ње су послати поздравни телеграми Краљу /Бр.14/40/, кнезу-намеснику Павлу /Бр.15/40/ и министру просвете /Бр.16/40/, а одлучено је и да се Ђуричићу, пошто није присутан, пошаље захвално писмо ради труда уложеног у вођење Друштвених послова у току пет година /Бр.18/40/.

У почетку рада одана је пошта Д-р Драгославу Јовановићу, бившем ректору и нашем члану, који је преминуо. Затим је прочитано писмо Мохоровићина у којем је реч о оснивању Приватне станице за космичку физику у Загребу и у којем се предлаже да чланови Друштва набаве макар и најскромније инструменте. У наставку рада прочитани су извештаји Управе и Надзорног одбора, па ии је дата разрешница, а онда је Бошковић саопштио да су коцком испали из Управе пет досадашњих чланова, предлажући да се уместо њих изаберу Јанковић, Рацков, Доминко, Протић и Бајићева, што је скупштина усвојила.

Дискусија о програму рада, који није сачуван, беше доста опширна. Предложено је да са свима силама ради на подизању опсерваторије /Малеш/, да се предавања одржавају на Коларчевом универзитету, у Инжењерском дому, па и у сарадњи са удружењем агронома /инж. Драгомир Грујић/, да се једном месечно одржавају састанци за посматрање неба /Јивковићева/, а доста времена расправљано је о САТУРНУ, његову садржају, уређивању. На крају су бирани почасни чланови, а за почасног председника изабран је Никола Тесла /Зап. ск. од 21.1.1940 Бр.19/40; САТУРНА 1940, 20-23; ВРЕМЕ од 22.1.1940/. Управи Града достављен је записник са извештајем Управе /Бр.20/40/.

+

Последња годишња скупштина заказана је за 15.2.1941. Позивнице нису штампане већ умножене и послате члановима, о чему се по-старао Рацков /Зап. од 6.2.1941; Бр.7/41/. Опет је о скупштини обавештена Управа Града Београда /Бр.8 од 13.2.1941/. Били смо у то време без просторије, па Ђурић предложи да се скупштина одржи у његову стану /Зап. од 6.2.1941/, али после успесмо да добијемо салу у Инжењерском дому, Краља Фердинанда /сада Кнеза Милоша/ 9. Скупштина је почела у 17 часова а на дневном реду бежу извештаји Управе и Надзорног одбора, давање разрешница, избор пет нових чланова Управе и свих чланова Надзорног и Саветодавног одбора, програм рада и питања и предлози /Бр.7/41; Бр.8/41/. Саопштен је биланс за протеклу годину и прочитан поздравни телеграм Мохоровичића /Бр.14/41/.

У извештају Управе, који састависмо Грујић, Рацков и ја /Зап. од 6.2.1941/, беше истакнуто ко је изабран за почасног члана, да су сви о избору обавештени и дали свој пристанак, обећавши сарадњу. Од скупштине се тражило да потврди избор за почасног члана Габриеле Фламарион и Еле Лорета. Наведено је, затим, да је било доста тешкоћа у издавању САТУРНА због одсуствовања најближих сарадника, па су поједини бројеви и каснили, као и да се око часописа највише залагао Доминко. Поменуте су посматрачке секције које је образовао Мохоровичић и указано на успеле Бертове фотографије. Скупштина се извештава да је добијено земљиште за опсерваторију, али нема средстава за грађење павиљона. Прикупљено је, међутим 10.000 динара за инструмент, па пошто је то недовољно да се набави у иностранству треба настојати да се направи у земљи /Бр.15/41/. Овај извештај Управа усваја без дискусије /Зап.од 13.2.1941/ и он је прочитан на скупштини. Надзорни одбор такође је припремио свој извештај, нашао да је пословање било уредно и предложио да се Управи да разрешница /Бр.10/41/.

После скупштине требало је Управи Града Београда доставити копије записника и извештаја Управе, као и биланса на дан 31.12.1940 /Бр.25 од 22.2.1941/, али они нису отпремљени.

====
====

Глава VII - АКАДЕМСКО ДРУШТВО

Друштво основано од стране студената астрономије на Универзитету у Београду живело је око две године. Оснивачи, управо сам Николић, као да предосећаху да оно неће бити дуга века и да ће се основати неко друштво независно од Универзитета, па предвидеше да имовина Академског друштва, у случају његова престанка, припадне астрономском удружењу ван Универзитета, ако буде постојало /Правила 1933, чл.47/. И заиста, тек што је прошла година дана од оснивачке скупштине Академског друштва, његови чланови одржавају скупштину на којој је основано Астрономско друштво, а мање од годину дана потом ово потоље преузима целокупну активност Академског друштва, нарочито издавање САТУРНА као најважнију. Но, иако је Астрономско друштво формално почело радити тек средином јануара 1936, по многим знацима могло се закључити да се Универзитет напустио. Тако већ у првоме броју САТУРНА уводну "Нашу реч", коју је саставио Николић, потписује Астрономско друштво, а на његовој последњој страни су "Вести из Астрономског друштва"; исто на корицама: "Публикације Астрономског друштва Београд". Има још доста сличних примера. Шира јавност, према томе, није ни знала за неко студентско удружење.

Иако не беше граничне линије између Академског и Астрономског друштва, већ се прво преливаше у друго као боје у спектру, биће погодније да се претходно и донекле издвојено изложи делатност Академског друштва. За то има више разлога.

У Академском друштву бесмо сви почетници, млади, без икаквог искуства о томе како једно удружење треба да послује. Отуда се много штошта обављало на дохват, без одређенијег плана, иако је крајњи циљ био свима и увек јасан. Ни сам Николић, иако најстарији, није имао искуства у оснивању и организовању удружења. То се види и из Правила 1933. Осим тога, он није имао писаће машине, а нити Емануел /обојица тада живљаху у тешким материјалним приликама/, па је понешто изведено доста невешто. Зато се делатност Академског друштва може, унеколико, сматрати као увод у доцније боље организовану делатност Астрономског друштва.

Даже, из тога времена сачувано је мало грађе, нарочито аката, а ја сам до новембра 1934 мало учествовао у раду Академског друштва.

Најзад, ова прва година протекла је у наизменично бољим и лошијим односима са Мишковићем и Универзитетом, према томе како смо наизменично веровали обећањима или се разочаравали у њих, чему су доприносили и наши пријатељи, уверавајући нас да ћемо од Мишковића ипак добити инструмент. Треба истаћи и то, да су у Академском друштву скоро све послове обављали Николић и Емануел, с тим што сам се ја доцније придружио /остали су се дали на спремање испита/, док је у Астрономском друштву било више активних чланова, одлуке су обавезно доношене на седницама и ефикасније су спровођене, јер смо имали утицајнијег председника.

Зато ће се делатност Академског друштва изложити одмах у целини, у овој глави, изузев у погледу часописа и библиотеке.

1. Обећања, обећања...

Прва дужност Управног одбора Академског друштва, после оснивачке скупштине, сматрасмо да је обавештавање почасних чланова о избору. Овом обавештавању придавана је посебна важност нарочито стога што од њих очекивасмо помоћ, моралну и материјалну. Отуда је на првој седници Управног одбора одлучено да се саставе писма за све почасне чланове, па да се потом однесу лично онима из Београда, у нади да ће тај додир пружити могућност ближег упознавања и придобијања за помоћ и сарадњу. Сачињен је и распоред дужности појединих чланова. Министру просвете, ректору, декану, Ђуричићу и Мишковићу требало је да писма однесу сви чланови Управног одбора, Недељковићу само Биколић - јер га једино он познаваше а и зато што је први управник опсерваторије био стар и болешљив - Петронијевићу Емануел, Бранкованова, Димитријевићева и ја, Бошковићу Николић, Емануел, Димитријевићева, Бајићева и Шеварлић, а Миланковићу Емануел, Димитријевићева, Бајићева, Шеварлић и ја /Зап. од 28.4.1934/. Еписам сигуран да је овај распоред дужности у потпуности спроведен, јер знам да сам код Бошковића био и ја. Сва писма за почасне чланове написао је Биколић /Дн.3 под 1.5.1934/, у духу Правила 1933 /чл.16/.

Прво одосмо Ђуричићу, 1.5.1934, у зграду Државне Хипотекарне банке /сада Народни музеј/, јер је он тада био његов управник. Дочекао нас је веома срдечно и задржао у разговору много дуже не-

го што смо могли очекивати, обећавши своју помоћ /Дн. 3-4/. И на мене, који га тада први пут видех, оставио је повољан утисак, утисак човека који заиста жели да нам помогне, иако нас још не познаје. Причаше нам о својој привржености астрономији, о инструменту који умало није купио у Лондону, али се благовремено сетио да га нема где сместити, о Андромединој маглини /ву често спомињаше/. Већ 3.5.1934 Николић и Емануел поново иду к њему, да би разговарали о инструменту. Замолише га да код Мишковића поради да нам уступи један инструмент, што је Ђуричић обећао учинити /Ђуричић је као управник Државне хипотекарне банке одобрио зајам за подизање нове Астрономске опсерваторије, па смо рачунали да ће он ради тога лако утицати на Мишковића/. Ђуричић се том приликом сложио да се подигне "приватна опсерваторија" /Дн.4-5/. Он се заиста и залагао, за цело време постојања и једног и другог Друштва, да добијемо инструмент и опсерваторију.

Истота дана када Ђуричићу предато је писмо и Александру Белићу, тадашњем ректору. И с њим смо разговарали о инструменту, па је обећао да ћемо добити један од инструмената Астрономске опсерваторије који леже нераспаковани у сандуцима. Чак је, на Николићеву молбу, обећао да ће нам ставити на располагање /за предавања/ свечану салу /Дн. 4/.

Следећег дана, 2.5.1934, поћећујемо Миланковића, у његову кабинету, у Капетан Мишином здању. Уручили смо му писмо о избору за почасног члана /Бр.4 од 1.5.1934 - Архив САНУ 10131/, пуно лепих речи. Изгледаше ваома предусретљив и љубазан. Николић стиче утисак да је Миланковић био "истински обрадован". Обећао нам је своје књиге и једно предавање /Дн. 4/. Књиге, комплет својих радова, поклатио нам је, али предавање није одржао.

Николић бележи /Дн. 5/ да је Недељковић, кога је посетио 4.5.1934, обећао да ће нам доцније прићи. То се, међутим, од њега није могло очекивати, с обзиром на године и општу слабост. У писму које му Николић уручи поменуте су његове заслуге за подизање прве опсерваторије у Србији, као и за набавку инструмената, после првог светског рата. Замољен је да нам уступи своје публикације /Бр.8/34/, са Николићевом белешком у истом смислу као у Дн. 5/.

И посета Мишковићу изгледаше успешна. У писму које му је тада предато речено је да је он "једино позвано лице за астрономију код нас" /Мишковић је говорио како је он први и једини астроном у нас - Миланковић је по струци инжењер, али шта је са Руђером Бошковићем, Геталдићем и другима?/, а ми његови "одани ученици", оставље-

ни сами себи, па га зато молимо да нас потпомогне својим драгоценим саветима, морално и материјално, да апелујемо на њега као "човека и научењака, који са великом вољом и амбицијом ради на подизању југословенске астрономије" и томе слично /Бр.5 од 1.5.1934/. Мишковић се није могао пожалити на текст писма /посебно је питање колико беше искрености у њему/, а оно је тако састављено зато што Николић и други у Друштву вероваху тада да ће нам Мишковић помагати. На полеђини писма стоји Николићева белешка да је писмо предато Мишковићу, да је он обећао своју помоћ и један рефрактор од 160 мм, за који ће Астрономска опсерваторија изградити куполу /Бр.5/34, белешка; Дн.5/.

Све остаде на обећању. По доцнијем Мишковићевом држању може се закључити да он никада немађаше намеру да нам уступи помешти рефрактор нити који други инструмент. Али у оно време знали смо шта је он писао – уз навођење да Француско астрономско друштво има преко 80.000 чланова и 14 приватних опсерваторија, а мађарско, основано после рата, 4.000 чланова и 3 мале опсерваторије – жалећи што се у нас не ради довољно на астрономији, "али не због тога што се свет не интересује и одбија да се тим бави, но зато што досада у том правцу ништа није рађено". Потом следи обећање да ће се Астрономска опсерваторија најлепше одужити онима који су помогли њено подизање ако "буде код нашег света, а нарочито код омладине, развијала љубав и интересовање за науку и њене успехе" /ГНБ за 1931, 6/. Лепо обећање! А кад се та омладина после само четири године појавила, пожелевши да ради оно што дотле није рађено, писац ових дирљивих редова чини све да јој онемогући рад, а у томе би и успео да је наметне на мање отпорну омладину.

Инструмент беше главни предмет разговора и са министром просвете Илијом Шуменковићем, кога посетисмо 8.5.1934, у згради Министарства просвете, у Краља Милана /сада Маршала Тита/ улици број 2. Шуменковић је обећао да ће о инструменту разговарати са Мишковићем, као и другу помоћ /Дн. 3/. У писму које му том приликом предадохмо истиче се да је Друштво основано ради непознавања астрономије у народу и да оно жели да је популарише "како би у најширим слојевима /не на Универзитету!/ нашло буде од дара и љубави за миловучност најлепше лире, васконе, који ће једног дана стеченим знањем помоћу овога Друштва и својом ерудицијом дати само користи југословенској култури и њеном имену" /Бр.1 од 1.5.1934 – Арх.Југ. 93-80-34/.

Писмо о избору за почасног члана предато је Доминку 12.5.1934 /Дн. 7/. Он је увек био с нама, понекад са извесним устезањем, јер је радио на Астрономској опсерваторији, па му је Мишковић право доста неприлика због сарадње с нама.

Бранислав Петронијевић није био нарочито љубазан, што нас је изненадило, јер нисмо схватили зашто. Нашли смо га у хотелу "Палас", где тада становаше. Предложио је да за почасног члана изабереи Ђорђа Тасића. Из нашег писма, рече, видеће шта хоћемо /Дн.7/, али га пред нама није прочитао. То је био први и последњи додир са њиме.

У изванредно пријатном сећању остала ми је посета генералу Бошковићу, у Војном географском институту на Калемегдану /сада Војни музеј/. Беше 16.5.1934. Генерал се захвалио на избору топлим речима и саветовао нас да се ничега не бојимо, да ће наша идеја победити. Сазнавши да нас има из разних крајева, рече да ће и астрономија допринети уједињењу. Обећао је и једно предавање за Друштво /Дн. 7-8/. Иако никог од нас није познавао, Бошковић се према нама очински опхођаше. Похвалио је наше добре намере, истакао да смо пионири у једноме послу који неће бити нимало лак, али да морамо истрајати, борити се, за добро народа и отаџбине. Поштећи војник, можда је слутио шта нас очекује од "званичних" астронома? Он се и писмено захвалио на избору, пробраним изразима, обећавши и сву помоћ која нам буде потребна /Бр.19, примљен 29.5.1934/. Доцније нам даде једну авионску камеру, чији је објектив пре три године употребљен за фото камеру за снимање неба, као и доста књига.

Све посете почасним члановима, а и доцније посете новим ректорима Ђаји и Ђоровићу, улише нам наду да ће Друштво напредовати, а нарочито да ће добити инструмент који смо толико желели, истина, тек пошто наши професори и ректор, који за то показују много добре воље, савладају административне тешкоће.

Сем Миланковића и Мишковића, већина нас је почасне чланове тек тада упознала. Уствари само је Николић био потпуно обавештен о онима који се у нашој земљи баве астрономијом, а већину је и лично познавао.

Изабраним почасним члановима ван Београда послата су писма о избору и такође су замољени за помоћ и сарадњу.

2. Снови о дурбину

У претходном одељку изложено је да смо са скоро свима почасним члановима разговарали о инструменту, тражили од њих да се заузму како бисмо га добили од Астрономске опсерваторије. Дурбин нам је био један од главних разлога удруживања, јер бисмо њиме демонстрирали небеска тела широкој публици, а његово добијање испуњење скоро свих жеља. Да смо га тада добили, толико би нас забавио да вероватно не бисмо дуго помисљали на часопис. Мишковић је стога много погрешно што нам га није уступио. Да је то учинио задужио би нас, па би мирније уживао у свом "грансењерском комодитету". Али он као да се бојаше да ћемо инструмент искористити и за озбиљнија посматрања, која он још не беше започео у то време, да ћемо га претети и у посматрањима, а не само у оснивању Друштва, а ово друго претичање било би много негодније по њега.

Чим је Мишковићу прелато писмо о избору за почасног члана, одмах му је упућено и друго писмо, с молбом да код ректора поради како би се изшло у сусрет нашој молби Бр.8 од 1.5.1934, коју смо му приложили у препису /Бр.11 од 2.5.1934 ; Дн.5 под 5.5.1934/. После пријема код Миленковића Николић, вероватно са Емануелом, иде поново у посету Мишковићу, 12.5.1934. Испричаше му како је текао разговор са министром, а Мишковић им каза да су на седници Универзитета расправљали о нашем тражењу инструмента, па ће он о томе поднети представку /Дн. 6-7/. То је било заваривање, али у оно време веровасмо у Мишковићеве добре намере.

Дође време испита и годишњег распуста, па се морала чекати јесен. У међувремену Николића и Емануела позива Мишковић да раде на Астрономској опсерваторији, на тражиоцу комета. Они радо прихватају позив и почињу са радом 1.7.1934. Радиле су до 8.8.1934 /Дн.16/, када је Емануел отпутовао, мислим у Румунију, али су поново радили у септембру исте године /Дн. 18/, но не знам тачно докле. Мишковићев предлог прихватили су како би показали да и студенти могу руководити инструментом и посматрати, па би отпала примедба да им се дурбин не може поверити јер нису кадри да њиме рукују.

Стигне и јесен, Пошто сам дипломирао на Правном факултету, а службу нисам могао добити, био сам слободан. Посећивао сам редовно предавања Миленковића, Мишковића и других професора, па сам се много више но раније зближио са својим колегама, студентима. Они

се брзо уверише да нисам Мишковићев човек. Постали смо пријатељи и отада сам учествовао у свима пословима Друштва.

Поново пишемо ректору за дурбин. Подсећамо га да смо писмом од 1.5.1934 тражили инструмент, али да по овој нашој молби није ништа одлучено, Обавестили смо га да су наши чланови Николић и Емануел обављали посматрања на Астрономској опсерваторији и навели смо да бисмо свакодневно посматрали Сунце, променљиве звезде, Месец и планете, као и да би на инструменту радили Грујић, Николић, и Емануел /Бр.21 од 12.10.1934; Дн.18 под 21.10.1934/.

Затим одлазимо Мишковићу, 16.11.1934. Николића, Емануела и мене примио је у својој канцеларији, на Астрономској опсерваторији, хладно, што се одмах могло запазити. Није нас понудио да седнемо. Ми смо тражили инструмент који нам он није хтео дати. Није то отворено рекао, али се закључивало на основу истицања многобројних сметњи - свих се тачно не сећам - углавном да је он одговоран за инструменте и да их не може дати на употребу неовлашћеним лицима. Мало по мало, па дође до доста оштрих речи, јер га подсетисмо на ранија обећања. Чак и Емануел, за кога Мишковић једном рече да оставља утисак балтичког грофа - ради тога често га задиркивамо - раздражи се и рече: нисмо ми ваљда неки шустери! Ово зато што су он и Николић, у време кад посматрали на Астрономској опсерваторији, затражили неки диван да се одморе ако се небо наоблачи, јер обојица становаху далеко, у граду, а Мишковић је одбио. Ова "отворена свађа", како је назва Николић, заврши се Мишковићевом препоруком да молбу за инструмент поднесемо Ректорату /Дн. 18/. То беше најједноставнији начин да нас се отараси, а он ће се већ постарати - то ће бити кроз десетак дана - да се наша молба одбије.

Пошто из разговора проистичаше, иако сасвим неуверљиво, да би нам Мишковић можда дао инструмент од 160 мм, али да то мора одобри-

ти Ректорат, поново се обраћамо овом последњем. У писму ректору казујемо да Мишковић показује добру вољу да нам се изиђе у сусрет и захваљујемо ректору на "тврдом обећању, да ћемо добити инструмент ако Господин Мишковић, управник Опсерваторије, нема ништа против тога". Зато само очекујемо ректорово наређење /Бр.45 од 19.11.1934/.

Наше писмо одлази Мишковићу, па он поводом њега пише Савету Филозофског Факултета: да данашња вредност траженог инструмента износи око 60.000 динара, да жеља Астрономског друштва "може нас само обрадовати", па ће наићи код Савета на најлепши пријем и препоруку, као и код Ректора, али да се инструмент не може поклонити Друштву, јер је то отуђивање државне имовине, а осим тога да се треба претходно обавестити где ће инструмент бити смештен и ко ће "служити као гарант и чувар идеје коју је Факултет имао пред очима, кад је предлагало да се Академском астрономском друштву Универзитета у Београду изађе у сусрет и инструмент повери".

Тек што се Земља два пут обрнула око своје осе, а Савет Филозофског Факултета одлучује, на основу овог Мишковићевог реферата, да се наша молба одбије, те о томе обавештава Ректорат. Ректорат прима акт Деканата 11.12.1934 и потом саопштава Николићу, као председнику Друштва, одлуку Савета Филозофског Факултета, на потпис /Астрономска опсерваторија Бр.844 од 25.11.1934; Деканат Филозофског Факултета Бр.10016 од 27.11.1934 и 8.12.1934; Ректорат Бр.11657 од 11.12.1934 - Арх.Срб./, али датума нема.

Независно од ове акције на Универзитету, одлучујемо да посетимо министра просвете Стевана Ђирића, 31.12.1934. Били смо Томљеновићева, Димитријевићева, Баљићева, Николић, Божидар Поповић и ја.

Децо смо прихваћен, обећана нам је помоћ, а министар је нагласио да му се можемо обратити кад год нам што затреба /Дн. 25/. На овоме није остало. Већ 11.1.1935 Николић одлази сам код Ђирића, на његов позив. Министар је рекао Николићу да се за инструмент распитивас на Универзитету, али је добио одговор да ми не можемо гарантовати за њега. Николић му одговори да Универзитет уопште неће да нам изиђе у сусрет, па Ђирић наложи шефу кабинета да позове Мишковића и да он дође заједно са Николићем /Дн. 27/.

Пре добијања Ђирићевог позива Николић концептира за њега писмо, започето 9.1.1935, да би му приказао стање астрономије у нас, а нарочито неправилности о којима се причало да постоје у раду Астрономске опсерваторије. У концепту је реч о инструментима који су инсталирани али на којима се не ради, о онима који се постепено упропаштају јер још нису распаковани, да се Астрономска опсерваторија не бави научним радом већ саставља ефемериде за Министарство војске и морнарице, а новац који за то добија не иде у приходе Опсерваторије, о државном и приватном издању Годишњака нашег неба, о намештају који се у радионици прави за управников стан, о кокошарнику, о погрешно постављеној Опсерваторији и њеном тајном осветљењу, о плаћању прековременог рада којег није било, о стручњацима који напуштају Опсерваторију итд. Ја сам Николића одговорио од слава тога писма, јер није имао у рукама конкретне доказе, а на сведочења Мишковићевих потчињених није се могло много ослонити. Зато је концепт писма, недовршен остао у мене.

Николић, међутим, каже да се тек 11.1.1935 увече, после посете Ђирићу, одлучио да му напише писмо и изложи стање астрономије /Дн. 27/. Писмо је предао министру преко шефа кабинета 14.1.1935, али ми његов садржај није познат. Вероватно је био оштар, као у концепту, јер Николић примећује: "Овим писмом, ако бих био денунциран, упропастио бих своју будућност" /Дн. 28/. До тога није дошло.

Мишковић изиграва Николића, па сам одлази Ђирићу - мора бити 15.1.1935, а сутрадан је био примљен Николић, одвојено. Сазнавши од Грујића, пре ове посете, да су Ђирић и Мишковић школски другови, Николић признаје да се није пријатно осећао, али се при уласку у министров кабинет прибрао. На столу виде писмо које му је написао. Ђирић му за њега рече да је то велика оптужба - значи да је о Мишковићу свашта написао - али да ће он, министар, све извидети. Обавестио је Николића о разговору са Мишковићем /Дн. 28-29 под 16.1.1935/. На томе је и остало - Мишковићу се није ништа десило. Он је вероватно нас представио као буктовнике, нарочито Николића, и суте-

писао да иза нас стоје непознате рушилачке силе, што не беше тачно - били смо потпуно сами.

И поред одбијања Универзитета да нам уступи инструмент, у пролеће 1935 још једном подсећамо Ректорат на наше писмо од 1.5. 1934, жалећи се што за нас није ништа учињено, и поред многобројних обећања и ургенција. Наведосмо да издајемо часопис, да држимо предавања, са САТУРН шаћемо бесплатно неким установама, као и ко је у Саветодавном одбору /б.б. од 25.4.1935, са Никколићевим потписом - сачуван први примерак, па нисам сигуран да ли је отпослат, можда у некој другој верзији/. Миланковић и Мишковић већ не се постарати да и овај наш глас остане без одјека.

Нови покушај преко министра. Подсећамо га на нашу ранију молбу за инструмент и на захтев Министарства да га обавестимо где ћемо инструмент сместити ако га добијемо. Поводом овог захтева Министарства тражили смо од Универзитета да нам уступи на употребу празни и напуштени павиљон за инструмент /онај од 300.000 динара, подигнут 1926 или 1927/, који је остао крај Метеоролошке опсерваторије када је саграђена нова Астрономска опсерваторија. Није ми познато како је до тога дошло /јер нисмо нарочито инсистирали, не верујући у успех/, али Универзитетска управа на седници од 2.4.1935 уступи нам овај павиљон и обавести нас о томе /Ректорат Бр.3200 од 16.4.1935 - Арх.Југ. 86-203-35/. Ово беше добра шала, али о којој касније. У наставку писма Министарству просвете наведосмо да располажемо павиљоном за инструмент и приложисмо у препису акт Ректората. Казали смо још и то, да Астрономска опсерваторија има велики број инструмената који су неискоришћени, па се један може знама уступити за популарисање астрономије и демонстрације неба, а да ћемо небо показивати ученицима средњих школа који уче космографију, као и да би он користио студентима астрономије /Бр.171 од 25.4.1935. - Арх.Југ. 86-203-35/.

Овај наш акт приљен је у Министарству просвете 30.4.1935 и заведен под П.Бр.16062, а тек 3.7.1935 послат Управи Астрономске опсерваторије за мишљење и предлог. Би она не жури, па 7.9.1935 под Бр.466, са потписом Мишковића, извештава Министарство:

"По горњој молби Академског астрономског друштва ова је Опсерваторија поднела свој образложени предлог, под Бр.844 од 26 новембра 1934 год. Савету Филозофског факултета, према томе за даљи поступак надлежан је Универзитет, а не Астрономска опсерваторија".

/в. Прилог 7/

Наш акт потом иде Ректорату, који га прима 24.9.1935, заводи под Бр.11768 и одговара Министарству 27.9.1935:

"Ректорату је част извести да је Савет Филозофског факултета на својој седници од 27.XI.1934 године решио, сходно образложеном предлогу Управника Астрономске опсерваторије г. проф. Мишковића Бр.844 од 25.XI.1934 године, да се молба Академског астрономског друштва Универзитета у Београду не може изићи у сусрет, о чему је обавештено поменуто друштво. Секретар Универзитета Власт. Катин".

Примивши на знање овакав извештај, Министарство га је, наравно, ставило у акта /П.Бр.38518 од 27.9.1935 - Арх.Југ. 86-203-35/.

Шта показују ове чињенице? Ево "календарског" извода:

16.11.1934 - Мишковић препоручује обраћање Ректорату за инструмент, као да то само од њега зависи;

26.11.1934 - Мишковић шаље Филозофском факултету образложени предлог да нам се инструмент не може уступити;

27.11.1934 - Савет Филозофског факултета решава да се наша молба за инструмент одбије;

13.12.1934 - на скупштини Академског друштва Мишковић најављује да ће нам дати дурбин од 160 мм али да то мора одобрити Ректорат /Зап.ск. од 13.12.1934/;

30.12.1934 - Мишковић поново тврди Никколићу да ће Друштво добити инструмент и да је о томе разговарао са ректором /Дн.24/.

Мишковић је, дакле, одлучио да нам не да инструмент, али ипак завања и шаље у Ректорат да га тражимо, а две недеље пошто је Савет усвојио његов предлог да нам се инструмент не уступи он, гледајући у очи својим студентима, изјављује да ће они инструмент добити, а то исто доцније понавља Никколићу. Не желим да изводи закључак. Sapienti sat!

Овим је углавном све речено о покушајима Академског друштва да добије дурбин који би служио за обуку и посматрања његових чланова, али и за демонстрације неба шпрокој публици. Да би се дошло до те могућности требало је чекати 30 година, до 1965, када је створена Народна опсерваторија на Калемегдану.

Даља активност Академског друштва усмерава се скоро искључиво према часопису. Он нам одузимаше све слободно време. Хтели смо по сваку цену да часопис успе, и да се одржи, као изванредна акција Друштва, па је скоро све остало потиснуто у други ред. Ем-

колић имао је још један састанак са Мишковићем, 26.3.1934. После невезаног разговора, у којем је Енколић затражио Годишњаке нашег неба за 1933 и 1934, Мишковић се пожалио на критички став који смо заузели у САДПРЕ. Поновио је да је Енколић Академско друштво и часопис, и да би без њега све пропало, што је било углавном тачно. Било је речи и о чланцима у новинама, па Мишковић рече да зна ко је писац и ко му је дао податке /Дн. 32/. О тим чланцима у следећем одељку.

3. Коментар и слон

На првом разговору са Мишковићем Енколић схвата, већ у пролеће 1934, да се инструмент неће лако добити, па зато одлучи да изврши притисак на Мишковића, а посредно и на Универзитет. Одлази у Загреб. Претходне године успоставио је додире са Шкробом, Госдбергом и Мухинићем, али пошто је подршку добио само од овог последњег, састаје се са њиме 19.5.1934. Мухинић оставља на њега утисак однезвешеног присталице новог Друштва. На крају разговора закључују, ипак двојица, да развој астрономије у нас које Мишковић у Београду, а Шкроб и Госдберг у Загребу /Дн., 8/. Следећег дана обојица одлазе на Технички факултет, ради разговора са Абакумовом и Корватом, опет о општем положају астрономије у нас. После разговора Енколић записује да су и ова двојица "јаким пријатељи нашег покрета" /Дн., 9/.

Чим се вратио у Београд, Енколић "тајно од осталих чланова Управе" - тако сам каже - једино са Емануелом, почиње борбу против Мишковића, али слон потом тајну посвећује Бранкованову, као председника Нагорног одбора /Дн. 9 под 22.3.1934/. Ворба је била преко новина.

На основу договора са Мухинићем, Енколић шаље у Загреб три чланка о Астрономској опсерваторији, а истовремено прилобија за акцију Белибора Глигорића, тада сарадника ПОЛИТИКЕ, који 19.5.1934 посећује Астрономску опсерваторију у друштву Ђорџа Костића, такође сарадника ПОЛИТИКЕ, да би се упознао са ставем на вој. Тамо их дочекује Доминко и даје им потребна обавештења, опет по Енколићеву наговору. Тако стиче "завера" о којој су знали, поред Енколића, Емануела и Бранкованове, још Абакумов, Мухинић, Јвановић, Корват, Доминко, Малеш, двојица поменутих новинара и Н. Поповић из САДПРЕ /Дн. 9-10 под 22.5.1934/.

Пошто је написао чланак, Глигорић га уочи штампања чита Енколићу. Он је чланком био задовољан, док се Бранкованова мало бунила, бојећи се за Енколићеву будућност, али је после одобрила акцију /Дн. 11/.

Глигорићев чланак појавио се у ПОЛИТИЦИ од 25.5.1934 /стр.9/, под насловом "Иза декора звездарнице". У њему се говори о око 90 сандука пуних инструмената који леже у сутеренској просторији, нераспаковани, а уколико су инструменти и монтирани на њима се не обавља научни рад, јер су делимично већ онеспособљени за озбиљну научну употребу; о томе да звездарница стоји као на неком ваљару, а њен циновски рефрактор само задивљује публику; да се из материјала којим звездарница располаже не извлачи никакав научни рад; како се без икакве одговорности инструменти препуштају пропадању; затим о одговорном лицу које је о државном трошку створило за себе трансверски комодитет"; најзад, да се на звездарници интензивно ради само на паркирању и допуни њене декоративности, као и комодитета управе.

Све ово било је тачно, као што ће се касније видети.

Глигорићев чланак био је, разуме се, сензација за астрономе, а и оне који познаваху Мишковића и беху убеђени да је велики научник. Млађи су били задовољни: Емануел, Бранкованова, па и сарадници Астрономске опсерваторије, од којих је мало ко волео управника, коме све беше у уредности и дисциплини. Енколићу је Поч саопштио како је Мишковић тај цели дан јурио, али није долазио у канцеларију. По Доминку, чланак је изазвао сензацију, али Мишковић, изгледа, предузима офанзиву. Малеш чак сматра да је чланак доста благ. Енколић је, у сваком случају, био веома узбуђен: "Дакле, или смо на трагу успеха или пораза" /Дн. 12/. Драгутиновићка је Глигорићев чланак превела на француски, можда за ECHO DE BELGRADE, али мислим да није употребљен /сачуван превод/.

Три дана по изласку чланка у ПОЛИТИЦИ Мишковић освећује Астрономску опсерваторију, "тајно", констатује Енколић, јер овоме чину присуствују сем управника само механичар /Дубомир Пауновић/ и домаћин зграде /Лазар Видовић /, што саопштава Доминко /Дн. 13/. Зграде се у оно време освећиваху одмах по довршењу радова, а беше уобичајено да се на освећење позову они који су нешто допринели подизању. Било би, дакле, оправдано очекивати да се позиви упуте министру просвете, ректору, декану, Буричићу, да се обавесте они који ту раде, па и новинари. Зграде су, међутим, биле довршене 1932,

па чак и парк око њих, ма да је Мишковић стално нешто преправљао и улепшавао, што беше скупо а непотребно. Освећење би свакако значило да се почиње са редовним радом на инструментима - ради тога су зграде и подигнуте - па је зато одлагано и обављено у тишини. Бешто додније тајно су откривене и спомен плоче на улазу у централну зграду /Дн. 17, под 13.3.1934/.

Тајно освећење користи Николић па пише чланак за загребачки ЈУТАРЊИ ЛИСТ и шаље га преко Мужићина /Дн. 14/. Чланак се појавио 3.6.1934 под насловом "Отворење астрономског опсерваторија универзитета у Београду", на 4 ступца /стр.20/, потписан са "...ић, Бгд". Описане су поједине зграде и инструменти у њима смештени, уз примедбу да, по мишљењу писца, место за Астрономску опсерваторију није срећно изабрано, због градске светлости, испаравања Саве и Дунава, јакних ветрова и слично. Оно што је Мишковића морало наљутити, јесте помињање свечаног отварања, које као да тек предстоји, затим да је подигнута велика естетска гаража за управника. Постоје и критички осврти на поједине павиљоне, односно места на којима су подигнути, тако да се инструментима смештеним у њима не могу посматрати поједини делови неба, на библиотеку и друго. Писац се пита "Хоће ли се покренути и употребити овај горостас /велики рефрактор/ за научна истраживања или ће и даље мировати показат ће нам блиска будућност", а он је мишљења да овакав инструмент не одговара метеоролошким и климатским приликама опсерваторије.

Мужићин је известио Николића да је овај број ЈУТАРЊЕГ ЛИСТА послао Биколи Узуновићу, председнику Владе, Кости Куманудију, председнику скупштине, Шуменковићу, Ивану Баји, ректору, Миланковићу и Мишковићу, па и Милану Недељковићу, оснивачу Опсерваторије Велике школе /Дн. 13, под 4.6.1934/.

Николић пише још два чланка за исте новине, али убрзо потом тражи од Мужићина да му их врати, што овај и чини /Дн.15-16, под 16 и 17.6.1934/. И у септембру Николић пише чланак за ЈУТАРЊИ ЛИСТ под истим псеудонимом. Наслов му је "Потреба нове звјездарнице". У њему се говори о загребачкој звјездарници на Поповом торњу и већим старим инструментима. Пошто закључује да Загреб мора добити нову и модерну звјездарницу, Николић наводи које инструменте има Астрономска опсерваторија у Београду, а леже неупотребљени. На крају није могао одолети а да не начини алузију на свечано отварање /ЈУТАРЊИ ЛИСТ од 24.9.1934, 3; Дн. 18 под 13.9.1934/. Годишњицу освећења Астрономске опсерваторије поменули смо и у нашем часопису, с на-

поменом да су Николић и Емануел били први посматрачи /САТУРН 1935, 126/.

Изгледа да у току лета 1934 Мишковић није био начисто ко стоји иза ових чланака, ма да се свакако о томе на све стране распитивао преко својих веза, које не беху слабе. Ово се закључује по разговору који су са Бајом, ректором од 31.5.1934, имали Николић, Димитријевићева и Симиновић 7.6.1934, када му предадоше писмо о избору за почасног члана /као новог ректору/. И Баја обећа да ће се узети за Друштво, понудивши своје везе на Коларчевом универзитету и Радио станици, ради предавања, али додаде да веома цени Мишковића и запита у каквим је односима Друштво са њиме /Дн. 14/. Пошто је морао знати за чланке у новинама, Баја би вероватно прекорео студенте што се не слажу са својим професором.

Николић, међутим, не мирује. Пише чланак за НОВОСТИ и предаје га Малешу /Дн. 15 под 16.6.1934/. То је ваљда чланак који се доцније појавио под насловом "Загребачка звјездарница шаље знакове СОС - Добронамјерна иницијатива и практичан научни предлог" /НОВОСТИ од 17.9.1934, стр.5/. И у њему се говори о инструментима београдске опсерваторије, да су неки већ "инсталирани у новоподигнутој скупној звјездарници, али много више инструмената лежи већ годину у сандуцима, неизвађени и без употребе". Помиче се да она зарађује "помоћу свога калкулаторског уреда, радом на научним ефемеридима, издавањем годишњака нашег неба" и то у два издања, државно и приватно/. Она има велик број чиновника-калкулатора, али нема ниједног практичног астронома...". Чак помиче да ће Астрономска опсерваторија дати неке апарате за популаризацију астрономије Коларчевом универзитету посредством Академског астрономског друштва. Овај чланак пренео је београдска ШТАЛПА /од 19.9.1934, стр.3/, под истим главним насловом с поднасловом "И тражи помоћ у виду инструмената од београдске опсерваторије", док је као мото истакнута последња реченица у чланку, о сарадњи између Загреба и Београда.

Осим тога, Биколић и Доминко помичају како би се нашли посланици који би у скупштини поднели интерпелацију о Мишковићевом раду. Николић такође прикупља, преко Доминка, податке о неким Мишковићевим пословима сумњивим у финансијском погледу и размишља о томе како би прегледао рачуне Астрономске опсерваторије /Дн. 15-16 под 16.6.1934/, уверен да ће наћи неправилности. Са Глигорићем и Лазаром Дилићем, такође сарадником ПОЛИТИКЕ, прави планове да сваки од њих напише по један чланак /Дн. 17, под 15.8.1934/ и поново одлази у

Загреб ради разговора са Абакумовом и Кузинићем, с намером да их наговори да од Мишковића траже инструменте /Дн. 18/.

+

Две године потом, поводом појаве комете Пелтије, Николић пише један чланак за новине, на два ступца. На крају чланка истиче да је Астрономско друштво обавестило јавност о појави комете преко агенције "Авале", али да је оно сиромашно, без инструмената, без веза са иностраним опсерваторијама, па зато није у стању објавити тачно када ће се комета најбоље видети. А онда додаје како је у току ноћи у више махова позивана телефоном Астрономска опсерваторија, ради обавештења о комети, а на крају се јавио послужитељ и рекао: "Каква комета, сви спавају". Николић се пита како се може оправдати да сви спавају на опсерваторији којој је дужност да посматра небо /па и комете/, а има велики буџет, одличне инструменте и савршен комодитет. Алудирајући лично на Мишковића, Николић примећује да се астрономија не развија у лепом стану, башти и аутомобилу, већ треба имати више воље и пожртвовања, па завршава: "Није онда никакво чудо када Астрономска опсерваторија спава, да наша астрономија стоји на тако ниском ступњу и да до данас ништа није пронашла" /ВРЕМЕ од 1.8.1936/.

То је био један од Николићевих "напада" на које се Мишковић жалио и због којих нас је приказивао као непријатеље поретка. Он је доцније, истина, објавио да је комета Пелтије праћена 65 дана, да је снимана 13 пута, а 2 снимка је и објавио /ГЕН за 1937, 253-254/. Оно "праћена" не значи да је и научно посматрана - и ми смо је пратили Емануеловим дурбином и голим оком - а 13 снимака за 65 дана није број којим се може похвалити једна велика опсерваторија. Колики је бис наш напор да снимимо комету /не нарочито добро/ дурбином начињеним аматерском руком, без мотора за праћење, с крова у граду и делимично стојећи на прстима?

Као напад на свога колегу оценили су професори и Николићев чланак "Срушена је стара београдска звездара". У њему се истиче да је Мишковић чим је дошао на положај управника одвојио астрономску опсерваторију од метеоролошке, да је Недељковић 1924 пензионисан да би га 1926 наследио Мишковић. Само да би постојале две опсерваторије, засебна Астрономска опсерваторија, од старе Опсерваторије одвојено је 4000 м² земљишта, па је на њему, поред постојећих барака, подигнут један павиљон за инструмент који је стајао 300.000 динара, али се у њему скоро ништа није радило. Иако је било јасно да је ово земљиште мало и неподесно за опсерваторију, Мишковић је

утрошио на њему 300.000 динара народног новца, а ускоро потом добио је ново земљиште и новац за нову опсерваторију. Николић напомиње да је за нову Астрономску опсерваторију дато око 30.000.000 динара за инструменте и преко 15.000.000 динара за зграде, али је смештена на лошем месту, да од 1926 има нераспаковане инструменте, да није у стању да Београду даје тачно време, па чак ни да одреди своје координате. Стога, на крају, Николић сматра да би требало завести научно-финансиску контролу, која би водила рачуне о томе шта се ради с народним новцем /ВРЕМЕ од 7.9.1936/.

Николић није знао све. На Мишковићев захтев, уз годишњи извештај за 1926/27 и посредовање Ректората, Министарство финансија решењем Бр.96824 од 19.7.1927 одобрило је износ од 130.000 динара за монтирање апарата Астрономске опсерваторије "у циљу омогућавања практичних радова у идућој школској години у вези с предавањима на Универзитету" /Арх.Југ. 66/P-8-122/. Поново кроз две године Универзитет под Бр.2082 од 10.6.1929 тражи да Министарство просвете одобри Астрономској опсерваторији повећање кредита од 80.000 динара "за мање оправке дрвених зграда и склоништа за материјал; подизање провизорних дрвених заклона и монтирање мањих инструмената", па Министарство финансија излази у сусрет и решењем ДР Бр.102635 одобрава тих 80.000 динара /Арх.Југ. 61/P-8-122/.

Податци које је износио Николић беху познати Миланковићу и другим професорима и ректорима, али они су - наравно не сви - заклањајући Мишковића и прећуткујући његов нерад, прихватили да буду саучесници у свему.

Поново је 1937 једна комета дала повод Николићу да пише о Астрономској опсерваторији. Навео је да се комета тамо посматра сваке вечери, али да нису искористени најбољи инструменти. Да чиновништво ради и по 16 часова дневно, али да за тај прековремени рад не прима накнаду, која се давала када прековременог рада не беше. За посматраче каже: "Сви су бледи и испијени због претераног рада и због рђаве атмосфере и карактерне климе која влада на звездам" /ВРЕМЕ од 14.8.1937/. Ово беше мало претерано, новинарски, али Николић хтеде истаћи разлику између малих људи који ипак нешто раде и управника који само администрира - то је заиста умео.

Миланковић и Мишковић беху свакако ужаснути дрскомњу уредништва САТУРНА када је објавило да је, на захтев управника Астрономске опсерваторије, Савет Философског факултета одлучио да се Доминко стави на расположење Министарству просвете. У краткој белешци овај потез наших професора неповољно је оцењен, с напоменом да је

за 7 година четворица асистената отишло са Астрономске опсерваторије /САТУРН 1938, 104/. Доминко је доцније желео да се Мишковић нападне преко САТУРНА /Хр.24, под 19.1.1940/, али до тога није дошло.

+

Ова пецкава преко новина нису донела неке опипљиве резултате. Она су узвитаљавала прашину са Астрономске опсерваторије, али се она убрзо потом опет слегала на њу, па је настављала са својим дремехом. Мишковићу су чланци свакако били непријатни, пољубали су његов исфорсирани углед, али то су били само убоди комарца, јер га његове чврсте еснафске и друге везе заклањаху од озбиљнијих потреса. После извесне љутње могао је опет мирно да спава. Вреди запазити да ниједан од поменутих чланака није демантован, а о томе да сви чланци нису били неосновани видеће се нешто касније.

+ +

У више наврата, нарочито у овом одељку, спомињане су везе Академског друштва са загребачким астрономима. Задржино се стога још мало на њима.

Видесмо да су Николкић и Емануел 1933 разговарали са неким Загребчанима о оснивању удружења астронома и накакав одјек најбоље вишковићеве позиве на сарадњу. Поменуто је и да су неки загребачки астрономи изабрани за почасне чланове. Споменуто је и Николкићеве писаве у загребачким листовима уз залагање да вишковићеве инструмената Астрономске опсерваторије буде тамо искористишћен, уместо да рђа у подручима. Али ни загребачки "званични" астрономи не показаше интересовање за сарадњу са београдским студентима, сем Мужинића, Абакумова и Хорвата. Прва двојица су и сарађивала, доцније, у САТУРНУ, док је трећи остао по страни, иако верујем да га Николкић наговараше да постане неки чланак.

Чим је у ЈУЛИЈАНУ изишао Глигорићев чланак, Николкић о томе обавештава Мужинића /Дн. 11/, свакако ради усклађивања са неком Мужинићевом акцијом. По Мужинићу, уколико ми је познато, није ништа учинио све док му Николкић не посла чланак за ЈУТАРНИ ЛИСТ, који је вероватно објављен његовим посредовањем /Дн. 13/. Да ли су други чланци у загребачким новинама објављени преко Мужинића није сасвим јасно, али је могућно, јер Мужинић у то време беше веома загрејан за сарадњу са Академским друштвом.

Кад је у септембру 1934 био у Загребу, Николкић наговара Абакумова и Мужинића да траже инструменте. Да би потпомогао њихова настојања у том погледу, Николкић је написао чланак "Потреба нове звјездарнице" /ЈУТАРНИ ЛИСТ од 24.9.1934/, у којем спомиње да му је Милан Недељковић једном рекао како је део набављених инструмената намеравао дати Загребу, али "да се из Загреба нису ти инструменти нити затражили". Стога писац сматра да је сада време да се то учини, јер "Загреб мора добити нову и модерну звјездарницу, јербо му се из Београда хоће и може све потребно дати, ту је и обећање управника београдске звјездарне". Са истом намером написан је и чланак "Загребачка звјездарница шаље знакове ССС" /НОВОСТИ од 17.9.1934/.

Као што се види, један београдски студент учинио је што је могао да се покрене питање загребачке опсерваторије.

Кад смо почели припремати издавање САТУРНА поново дође до ближих веза са Загребом. У њему сарађују Абакумов и Мужинић, па чак и Марко Марковић шаље један чланак. Мужинић је замољен да тамо прода Годишњаке нашег неба које смо добили од Астрономске опсерваторије /Дн. 25/. Николкић истина бележи да "Загреб замера што сам написао да нико досада није радио. Залим, али истина пре свега. Нисам могао да похвалим Загреб, кад није радио" /Дн. 30, под 16.2.1935/. Не знам од кога је потицала ова замерка, која се односи на Николкићев чланак у првоме броју САТУРНА, у којем је он поменуо заслуге Стана Кучере и Хрватског природословног друштва на издавању неких публикација.

Питање загребачке опсерваторије покрене се поново 1936. Према Николкићевом извештају у чланку "Ударање темеља новој опсерваторији у Загребу", Технички факултет у Загребу затражио је од Универзитета у Београду инструмент за нову опсерваторију и добио га је. Тако је јула 1936 положен темељ новој опсерваторији у Максимиру. Николкић потсећа да су се за то заузимали Абакумов и Мужинић, а да су и његови чланци нешто допринели /ВРЕМЕ од 16.7.1936/. Још доцније он бележи да је опсерваторија у Максимиру саграђена и да је воде Абакумов и Хорват /ВРЕМЕ од 2.1.1938/. Извештај о томе послао је и Мохоровићу /САТУРН 1937, 320/.

+

У Загребу је 2.12.1936 одржан састанак привременог одбора за оснивање Хрватског астрономског друштва у Загребу. У одбору су би-

ли, поред ostalih, Владоје Драпчински, Стјепан Кохоровичић и Данзел Увановић. Оснивачки одбор је намеравао да Хрватско астрономско друштво учлани у Астрономско друштво у Београду, па да САТУРН постане заједничко гласило, као и да тражи уступање Поповог торња /САТУРН 1937, 53-54/.

Међутим, у оснивачком одбору дошло је до неслоге, па Хрватско астрономско друштво није основано. Кохоровичић је зато позвао заинтересоване љубитеље да приступе Астрономском друштву, па да се оснује његова секција у Загребу /САТУРН 1937, 148/. Кохоровичић је редовно сарађивао са Астрономским друштвом, слао своје прилоге за САТУРН и основао више посматрачких станица у разним местима.

4. Учионица број 50

Децембра 1934, после оне "отворене свађе" са Мишковићем, били смо у једној од оних фаза када веровасмо да од инструмента неће бити ништа, без обзира на наше држање. Знали смо за разне интриге - причас је да смо комунисти, ефикасан начин да нам се нашкоди и да се наше намере осуђете. Сазреваше мисао о новом удружењу и ширем окупљању љубитеља астрономије. Зато закључисмо да према Мишковићу не треба имати нарочити обзир.

Тако је настао план, који је Еиколић смислио, да Мишковића нападнемо на скупштини. Свој план Еиколић је поверио Емануелу и мени, очекујући да ћемо га нас двојице први подржати, а такође Стојковићу и Томљеновићевој. Емануел је план одобрио, али уз извесно устручавање, па Еиколић записује да су присталице свега овога Јанковић и Томљеновићева /Дн. 19-20, под 10.12.1934/.

Према плану, напад на Астрономску опсерваторију требало је да изврше чланови који нису у Управном одбору, које Мишковић слабо познаје, а Еиколић као председник скупштине да их спречава да говоре. Наравно, они би уствари све казали, али то би изгледало као "глас народа" а не Управног одбора. На тај начин омогућило би се наставак званичних односа између Академског друштва и Мишковића, које нисмо желели прекинути због наших пријатеља Бошковића, Ђуричића и других, који још увек нису могли знати ко је Мишковић, или нису веровали, па су на нас умирујуће деловали. Пошто смо рачунали на њихову будућу сарадњу, нисмо хтели да нас схвате као непомирљиве, екстремисте.

Исповедајући се у своме Дневнику, Еиколић се пита: како да не нападнемо Мишковића кад је познат случај Завитајева, кад знамо за

наметај набављен о државном трошку, државно и приватно издање Годишњака нашег неба, 45.000 динара годишње за научке ефемериде, итд.? /Дн. 20-21, под 12.12.1934/.

Долази дан скупштине, 13.12.1934. Присуствује јој доста велики број чланова, нарочито позваних, а ту су још Мишковић и Грујић. Пошто је секретар Емануел прочитао свој извештај, па и писма Ника Милићевића и Мелка Марковића, Божидар Поповић, студент математике, пита шта је одговорено Милићевићу на питање да ли је Астрономска опсерваторија отворена. Еиколић изјављује да није ништа одговорено, јер Управни одбор о томе ништа не зна, а Поповић наставља како би требало да чланови Друштва буду обавештени о тајном освештењу Опсерваторије. После извештаја благајника, књижничара и Надзорног одбора, Еиколић даје опширно образложење о разлозима за оснивање Друштва и о стању астрономије у нашој земљи. Наводи податке које је добио од Малеша. Каже да желимо да се у Друштву окупе сви астрономи, да је преко Ректората тражен инструмент од Опсерваторије, али да 8 месеци нема одговора, да је најзад нашу молбу Савет Факултета одбио.

После Еиколићевог излагања затражи реч Мишковић. Њему се чини, вели, да смо га погрешно разумели као да је нашу молбу за инструмент Универзитет одбио. Поменуо је да се идеја о оснивању удружења појавила већ пре 6 година, па је зато вест о оснивању нашег Друштва примљена са симпатијама. Називајући нас драгим пријатељима, рече да ћемо инструмент добити, за два месеца, за годину дана, а на крају запитао где ћемо инструмент сместити.

Потом Р. Грбовић пита зашто нам Опсерваторија не даје инструмент, када има инструменте у 110 или 118 сандука, али му Еиколић, према плану, одузима реч. Мишковић је заобилазно ипак одговорио да је Опсерваторија увек била на располагању члановима Друштва, на што је Еиколић одвратио да се не ради о студентима, већ да ми тражимо инструмент да бисмо народу показивали небо.

Божидар Пешћ, такође наш члан, пита зашто Опсерваторија ништа не ради на популаризацији астрономије, када је већено ставе у нас тако јадно, а Грбовић је поменуо кокошарник и башту Опсерваторије. Грујић, који није био упућен у план, посредно је бранио Мишковића, одговарајући да је дужност Опсерваторије да ради на науци, да ни Микоило Петровић није ништа урадио на популаризацији математике. На то је Пешћ добацио да је Петровић написао многобројна дела, а шта је, пита, урадила Опсерваторија. Најзад је један члан добацио,

на адресу Управног одбора: "Ви сте саучесници у нераду са Опсерваторијом и кад нам не дозвољавате да говоримо, ми ћемо се исписати из Друштва". После овога Мишковић, блед, напушта скупштину, која је наставила рад, изабрала Управни, Надзорни и Саветодавни одбор, а Никוליћ је на крају обећао да ће се наставити са радом на добијању инструмента и да ће се посветити пажња предавањима /Зап.ск. од 13.12.1934/.

Сада, после 40 година, све ово изгледа ми прилично детњасто и без неке нарочите сврхе, али у оно време, љути на Мишковића, одлично смо се забављали и још данима препричавали како смо га навели да дође на скупштину, а онда му приредили непријатно изненађење.

Било је, додуше, и супротних мишљења, па су Димитријевићева и Бранкованова замерале због поступка према Мишковићу, када су сазнале да је све било инсценирано унапред а не да је дошло спонтано. Значи да је било добро изведено, јер ни оне нису ништа приметиле. Скупштина се свидела и Грујићу, па и када је после дознао да је унапред припремљена. /Дн. 21-22/.

Кад је после ове друге скупштине одржана седница Управног одбора, на којој се говорило о програму рада. Никוליћ примећује да програма није било ни претходне године, а да програм могу одређивати удружења која имају нешто, а ми немамо ништа сем мало пара. "Љубав, идеал и енергија за наше прилике су мртве речи, јер да би се са овим створило нешто треба смањити вредност научног картелисања, треба демаскирати љубомору оних који коче. Ви многе ствари не знате и уколико их знате бојите се што их знате". Говорио је о предавањима, али ко да их држи? "Ми студенти, не, јер је то злочин по картелном схватању, а студенти су и глупи, да би урадили ма шта паметно, тако се говори". Каже да је питао Мишковића да ли би одржао једно предавање за нас, али се он изговорио пословима, но неколико дана пошњије одржао је предавање на Коларчевом универзитету /оно се хонорисало/. Пошто ни од инструмента нема ништа, затражио је да му Управни одбор повери да сам поступа према својој нахођењу. Управни одбор се сложио /Зап. од 25.12.1934/.

На истој седници дошло је и до објашњавања око тога да ли је требало на скупштини напасти Мишковића. Димитријевићева је рекла да је била згнанута оним што се десило, да су изнoшена нетачна факта, да би требало сарађивати са Мишковићем, али не зна зашто до сарадње не долази. Па и Емануел се бојао последица, али мисли да су у праву они који су напали Опсерваторију, јер она заиста кочи рад

Друштва, али се нада да ће Никוליћ успети да успостави пријатељске односе са Опсерваторијом. Никוליћ је одговорио да је оно што је изнето о Опсерваторији тачно, да она кочи наш рад, да је Мишковић против Друштва, да ни Опсерваторија ни Универзитет нису демантовали писаве штaпe, што значи да је оно тачно. Додао је како је некада он био Мишковићев љубимац, а сада, пошто је основао Друштво, Мишковић га мрзи и свуда напада, а поред тога приказује да је Никוליћ Друштво. Никוליћ је био убедљив, а и је сам га потпомогао, па су се зато остали сложили да му се да пуномоћје да даје самостално ради /Зап. од 25.12.1934/.

5. Неуспело покровитељство

Приликом предавања писма о почасном чланству ректору Белићу, 1.3.1934, знајући да је он добро прихваћен у Двору, Никוליћ га замоли да нам издејствује покровитељство престолонаследника Петра /Дн. 4/. Рачунао је да ће овако високо покровитељство омогућити Друштву лакше и брже постизање задатака. Изгледа да Белић није ништа одређено одговорио, бар о томе нема података.

Марта 1935 поново долазимо на исту мисао /мислим опет Никוליћ/, да тражимо покровитељство сада краља Петра II. Пошто су сви чланови Управног одбора ово прихватили, упућено је у томе смислу писмо Краљу. У писму је наведено да је у Београду основано прво астрономско друштво у Југославији са циљем да популарисањем астрономије ради на духовном напретку народа, да оно има "потпуно национални и културно-научни карактер" и да је окупило све астрономе из наше земље, а прилози су часопис САТУРН, из којег се може стећи утисак о настојањима Друштва /Бр.129 од 6.3.1935 - Арх.Југ. 74-72-97/. Нешто доцније, 15.4.1935, допуњујемо ову молбу, извештавајући о својој одлуци да делатност проширимо на целу земљу и да иницијемо у Астрономско друштво. Додато је да је основан Саветодавни одбор и да се о нама могу добити обавештења од министра просвете Ђирића, ректора Ђоровића и декана Лозанића /Бр.159/35/.

Наше прво писмо заведено је у Канцеларији Б.В. Краља под Бр. 3360 на дан 15.3.1935, а 2.4.1935 она под истим бројем упућује Ректорату следећи акт:

"Академско астрономско друштво Универзитета у Београду обратило је се молбом Б.В. Краљу молећи да се прими покровитељства речене установе.

Канцеларију Његовог Величанства Краља част је замолити за извештај о Друштву и његовом раду, с томе кад је основано и резултатима његове акције.

У исти мах моли се Г. Ректор и за мишљење заслужује ли Друштво пажњу за коју моли". Потписан је министар Двора Антић.

Ректор, по обичају, тражи мишљење Деканата /Бр.3611 од 3.4.1935/, а Деканат /Бр.3868 од 5.4.1935/ - од кога другог него од Мишковића. Следује акт Астрономске опсерваторије Бр.243 од 22.4.1935, писан Мишковићевом руком:

"У повратку акта част ми је известити Вас, да је Академско астрономско друштво Универзитета у Београду основало пре годину дана неколико наших студената, и да је оно стварно почело свој рад тек пре три месеца.

Мишљења сам, према томе, да би ова ретка и особита част, као што је покровитељство Његова Величанства Краља, била и сувише високо одликовање за овако младу и малобројну установу, о чијем се раду и постигнутим резултатима још није могао створити тачан суд".

Мишковићев извештај Ректорат је под Бр.4548 од 30.4.1935 доставио Канцеларији, с напоменом да се Ректорат с њиме потпуно слаже /Арх.Југ. 74-72-97/. Наша молба морала је после тога отићи у акта, а ми нисмо обавештени о резултату.

За пуни текст Мишковићевог мишљења сазнао сам тек сада, приликом прегледања фонда Двора Југославије у Архиву Југославије, јер нам у оно време није званично саопштено. Но нешто смо научили и онда, као да је Мишковић рекао да радимо само три месеца. Постоји Николићева белешка, уствари делимичан препис, као по усменом казивању, Мишковићевог мишљења са побележеним бројевима аката Канцеларије, Ректората, Деканата и Астрономске опсерваторије.

Не знам како је Николић дошао до ових података, али обавештени о Мишковићевом мишљењу написали смо један акт Ректорату /писао сам га ја, а потписао Николић, но остао је оригинал у архиви Друштва, па нисам сигуран да ли је отпремљен - можда у некој другој верзији/, под 25.4.1935, у знак протеста. Навели смо да радимо годину дана, а у јавни живот нисмо ступили раније јер нам Универзитет није пружио ни најмању помоћ, а Астрономска опсерваторија није испунила своје обећање. Потсетили смо да смо већ 1.5.1934 под Бр.9 тражили од Ректората финансиску помоћ, да је он наш акт упутио Астрономској опсерваторији а она до данас ћути. Под Бр.21 од 21.10.1934 поновили смо тражење инструмента, наш акт опет иде Астроном-

ској опсерваторији, а она опет ћути. Поново тражимо инструмент актом Бр.45 од 19.11.1934, опет ћутање. Навели смо затим да држимо предавања по унутрашњости и ко су чланови Саветодавног одбора. На крају је ректор замољен да Двору да онакво мишљење какво Друштво заслужује.

+

Данас морам признати да смо у погледу покровитељства пренаглили и да је Мишковићево мишљење у основи било тачно. Његово тврђење да радимо тек три месеца односило се на издавање САТУРНА, а што раније нисмо "стварно радили" кривица је његова, јер нам није дао дурбин, нити било какву другу подршку.

Али независно од тога да ли смо у младалачком занесењаштву пожурили или не, поставља се питање да ли је поступак Мишковића, ректора и осталих на Универзитету био исправан. Мислим да је неко од њих требало да нас позове, образложи нашу пренагљеност, саветује да причекамо коју годину, покажемо извесне резултате, пружи нам макар скромну подршку и обећа да ће се, после извесног времена када се увери у наше успехе, заузети да добијемо покровитељство. Тако би свакако поступили они којима је стало да помогну својим студентима у њиховим напорима за које не траже никакву награду, они који желе да се научна сазнања шире у народу. Нема ни најмање сумње да бисмо овакав савет прихватили и сами повукли своју молбу.

Но уместо да тако поступи, катедра астрономије, Деканат и Ректорат, иза леђа својих студената, не покушавајући да с њима ступе у додир, усвајају мишљење само једног професора, и то оног за кога добро знају да нам није наклоњен. Морам претпоставити да су били веома задовољни што су онемогућили једну нашу акцију, иако од ње, чак и да је успела, не бисмо имали велике користи.

6. Помиритељи

Неиспуњење наших жеља да добијемо дурбин, на који, после толиких обећања, скоро полагамо право, као ни сазнање о сумњивим пословањима Астрономске опсерваторије, не спречаваше нас да са Мишковићем одржавамо прилично нормалне односе, као студенти са професором, иако се међусобно не маре. Одлазили смо на његова предавања, иако од њих није било скоро никакве користи, припремали семинарске радове, одлазили на Астрономску опсерваторију ради упознавања са

инструментима и посматрава. Ни сам Николић, иако *spiritus agens* свих акција које су могле изазвати Мишковићево незадовољство, није се никад према њему некоректно опшодно. Сем у оним приликама о којима је било говора, Николић је у још доста наврата разговарао са Мишковићем о Друштву и инструменту, убеђујући га како не треба да брине за инструмент ако буде у нашим рукама и томе слично. Чак и после скупштине од 13.12.1934, иако нико није веровао у могућност искрене сарадње са Астрономском опсерваторијом, Николић, нешто под утицајем осталих чланова Академског друштва, а нешто јер и сам сматраше да са Мишковићем не треба прекидати односе, прихватио његов позив на састанак.

Овај састанак, одржан на Астрономској опсерваторији 30.12.1934, трајао је два часа. Мишковић је том приликом поклоник Друштву 40 примерака Годишњака нашег неба и опет говорио – поред свога акта Бр.844 од 26.11.1934 – да ћемо добити инструмент, јер је о томе, тобоже, разговарао са ректором. Обична обмана, јер зашто би месец дана после одбијања Савета Филозофског факултета да нам уступи инструмент, на основу његова образложења, сада пристао да добијемо дурбин. Николић му тада помену нашу намеру да покренемо часопис, на што Мишковић приметити да чланке треба хонорисати /Дн. 24-25/. Годишњак нашег неба продавали смо, чланке нисмо хонорисали, а инструмент нисмо добили.

Лета 1935, када смо тражили председника Астрономског друштва, наше понуда Миланковићу беше нови покушај да се преко њега успостави *modus vivendi* са Универзитетом и Астрономском опсерваторијом. При оснивању Астрономског друштва била је присутна и мисао да опстанак Академског друштва зависи од универзитетских власти. Док смо имали само мало пара, то није било важно, али је постало важно са појављивањем САТУРНА. Часопис је био наш капитал и наше оруђе, па смо се бојали да нам га некако не претму. Могла се наћи смицалина да се Академском друштву обустави рад /знали смо с ким имамо посла/, па би његову киновину заједно са САТУРНОМ наследио Универзитет ако не би постојало друго астрономско удружење /Правиле 1938, чл.47/. САТУРНА би дакле могао доспети у руке Мишковића или би Универзитет обуставио његово излагање. Тако нешто не бисмо поднели. Отуда треба да се оснује Астрономско друштво, да би се обезбедио наследник Академском друштву и преузиматељ САТУРНА, а кад је то било учињено не беше потребно житати са отпочивањем рада Астрономског друштва.

Понуда Миланковићу беше ризик, јер би он у својству председника Друштва могао много утицати на његов рад, па и на уређивање САТУРНА. Тешко би било успротивити се његовим захтевима да у Управу и Уређивачки одбор уђу његови људи, а то би могло значити потискивање оснивача и искрених пријатеља Друштва. Наравно, ми бисмо се постарали, у том случају, да на идућој скупштини добијемо већину – скупивши своје колега студенте – и изаберемо Управу која нам сдговара, али то би претпостављало непожељне трзавице. Миланковић је, срећом, одбио понуђени положај. Или се није сетити да нас може ометати, или, вероватније, није хтео да ремети свој комодитет.

И доцније су с наше стране чињени повремено покушаји успостављања бољих односа са Мишковићем. Сам Николић је једном приликом приказао Годишњак нашег неба и Научички годишњак са доста похвала /САТУРН 1935, 64/, а и Грујић је повољно реферисао о Годишњаку нашег неба за 1937 /САТУРН 1937, 58-59/. Опет Николић, у новинском чланку посвећеном добијању тачног времена: за које се очекиваше да ће га Астрономска опсерваторија ускоро дати, без икакве злобе и задњих намера описује како су смештени часовници Астрономске опсерваторије, поздрављајући њен будући успех /ВРЕМЕ од 13.9.1936/.

Прешао сам већ у оно раздобље када дејствоваше Астрономско друштво, али неће сметати да се овде мелоче и покушаји мирова са Мишковићем и после нестанка Академског друштва.

С нашим неслагањима са Мишковићем упознао се Мохоровичић, из Загреб. Он се једним писмом обрати Грујићу, тада потпредседнику, саопштивши да би покушао приближити нас и измирити са Мишковићем. Из преписке са Николићем стекао је, вели Мохоровичић, утисак о нашој спремности за измирење и сарадњу, па се обратио Мишковићу ради тога. Од њега прими одговор да ће га подржати, али хоће да зна у чије име Мохоровичић говори. Мохоровичић је тражио да се Управа изјасни о томе да ли одобрава његов корак, па у потврдном случају да га обавести да ли споразум да приведе крају. Молио је да се не напада Астрономска опсерваторија /Мохоровичић из Загреб 6.10.1936 Грујићу/. Немам Грујићевог одговора, али морао га је охрабрити да истраје на путу помирења. У записницима нема овог питања на дневном реду, али постоји копија овлашћена датог Мохоровичићу 9.10.1936 да може, у име Управе, преговарати са представницима научних института за успостављање сарадње.

После Мохоровичићевог писма Груђићу, а свакако да бисмо са своје стране показали добру вољу, обраћамо се Мишковићу. Имали смо пет предлога за сарадњу: да управник препоручи чиновницима Астрономске опсерваторије да сарађују у Астрономском друштву и САТУРНУ; да управник с времена на време напише неки чланак за наш часопис и одржи за Друштво које популарно предавање; да се члановима Друштва дозволи да се једном седмично могу служити библиотеком Астрономске опсерваторије, а једном месечно да могу посматрати на једном од већих инструмената; да Мишковић помогне подизање опсерваторије Друштва средствима којима располаже; да Астрономска опсерваторија шаље редовно своје публикације Друштву /Бр.42 од 9.12.1936/. С веома мало добре воље Мишковић је могао све ово прихватити, па чак и претварати се да нам помаже у подизању опсерваторије. Али какав је био његов став види се по томе што на наше писмо није ни одговорио.

Мишковић је такође одбио да буде члан почасног одбора на прослави Руђера Бошковића, иако га то ни на шта не обавезиваше. Мислим да се тиме Ђуричићу доста замерио, па га он више није помињао.

Поменути прослава и скупштина која је сутрадан одржана далоше Николићу повод да тражи брисање из чланства. Еавео је шест разлога у писму које је упутио Управи: 1/ да је због сарадње са Опсерваторијом поднео многе жртве, а њен управник је био непријатељски расположен према Друштву иако оно није ништа радило против Опсерваторије; 2/ што Емануел није изабран у Надзорни одбор иако је један од оснивача и ипач се није замерио Опсерваторији и што у САТУРНУ није поменуто да је Емануел прочитао извештај Надзорног одбора на скупштини; 3/ што у САТУРНУ није објављено да је он предложено нову Управу и да је од њега тражено да остане у Управи; 4/ што сарадња са Опсерваторијом не може бити искрена и да он вој не може сметати, јер никад није писао против Опсерваторије као члан Друштва; 5/ што је његово предавање на прослави приказано нетачно у САТУРНУ, а испод слике су имена предавача наведена с десна на лево, неуобичајено, само да би његово било последње а не прво; 6/што се зна да ускоро напушта земљу за 2-3 године па уместо да му се захвали и да се нотира његов рад, не објављује се ни истина.

Николић је скоро у свему био у праву, иако је због своје осетљивости догађаје видео црне него што су. Ово се догађало у време када смо покушавали преко Мохоровичића да успоставимо сарадњу са Астрономском опсерваторијом, а мислим да је и Груђић нешто покуша-

вао код Миланковића. Николић се зато жртвовао, па није хтео ући у Управу, јер је, по Мишковићу, он био Астрономско друштво и САТУРН. Он је јасније од неких других видео да се са Мишковићем не може сарађивати. У то смо били убеђени и Емануел и ја, али су Груђић, Доминко, Мохоровичић, можда и неки други, желели да се још једном покуша. Иако Николићева струја /Емануел и ја/ није веровала у успех, пристала је да они остали учине што мисле да је могуће у смислу измирења са Мишковићем. Студа они поступци на које се Николић зала. Он није био у праву што се тиче Емануела, јер нико није желео да га одстрани - хтело се само да се за сарадњу привуче Лазин, на што је Емануел радо пристао.

Писмо о иступању из чланства Николић је предао мени, али га нисам хтео изкети на седницу управе, а нисам га ни завео, с намером да Николића одговорим од тога корака и уверим га да у позадини догађаја не стоји оно што он претпоставља. У томе сам успео, а у приватним разговорима скренуо пажњу појединцима да са Николићем није поступљено како треба, као и на његове приговоре у писму од 6.6.1937.

Доцније, у октобру 1937, Мохоровичић опет покушава нешто у правцу измирења, као што се види из мојег записа под 28.10.1937, али му написах да се тога окане, јер је Мишковић у више махова доказао да сарадњу не жели /Хр. 1/.

Још доцније Груђић се поново заносио мишљу да се са Мишковићем успоставе бољи односи, али је опет имао прилике да се разочара. Чини ми се да је то било последњи пут почетком 1938. Миланковић некако пристаде да у САТУРНУ објавимо једну главу из његове књиге КРОЗ ВАСИОНУ И ВЕКОВЕ, а у исто време је Николић, тада у Стразбуру, послао своје прве чланке из серије "Прилози за историју југословенске астрономије". Када сам у то време био једном код Груђића, рече ми да Ђурковић, члан Уређивачког одбора, није за то да се Николићев чланак штампа у истоме броју са Миланковићевим, јер је то незгодно пошто смо се измирили с Мишковићем /никаквог нарочитог измирења није било, али смо престали да пишемо о њему/, а и Миланковић би се могао љутити. Груђић је одговорио Ђурковићу да то није никакав разлог, да је Николићев чланак о Одијерни добар и да ће га штампати. Но, свакако на Ђурковићево наваљивање, пристаде да пита Миланковића за мишљење, па према томе да чланак штампа или не. Ја сам Груђићу рекао да сам против тога, али је чланак већ био у Миланковићевим рукама /Хр. 9-11/.

Међутим, 22.1.1938 Грујић ми саопштава нову Мишковићеву интригу. Миланковић му беше вратио Николићев чланак и преко телефона обавестио га да је добар, занимљив, те да га вреди штампати, да је документација о Одијернном југословенском пореклу доста слаба, али да то није важно. После једног часа Грујића позива преко телефона Ђурковић и саопштава му како Миланковић хоће с њим да разговара. Кад су успоставили везу Миланковић поче саветовати да се Николићев чланак не штампа, јер је документација слаба, да је треба допунити, писати Николићу или у Дубровник, да би се Италијани могли љутити што присвајамо њихова човека и томе слично. Грујић не миташе шта да ради, а ја му рекох "да чланак треба штампати без обзира на Миланковића, јер би се иначе потврдило да Мишковић преко Ђурковића утиче на рад Друштва", а то нећу да дозволим. Грујић је био истог мишљења, али сматраше да ће се Миланковић наљутити што га није послушао, па ће се онда причати како нам нико није добар, па ни Миланковић /тада ни Грујић ни други нису знали какав је професор небеске механике/. Стога је Грујић желео да избегне штампање чланка о Одијерни. Пошто ја нисам пристајао, нађосмо ново решење. Николић је, наиме, послао и један чланак о Господнетићу, за исту серију, па ћемо објавити њега. Тако ћемо разбити интригу да нас заваде са Миланковићем ако чланак штампамо, а с Николићем ако га не штампамо. Пошто за чланак о Господнетићу нису знали ни Мишковић, ни Миланковић ни Ђурковић, интрига је пропала. Остало је да напишем резиме на француском па ће га Грујић одмах дати у штампу /Хр.12-14/.

Грујић ми касније, 28.1.1938, јавља телефоном да у САТУРНУ нема места за чланак о Господнетићу. Запретио сам му оставком ако се не објави /помишљао сам да се и Грујић колеба/ и предложио да се о моме тронку отштампа пола табака више, за Николићев чланак, што је Грујић радо прихватио /Хр. 15/. Зато је први број САТУРНА за 1938 имао 40 страна.

Истичући да он као уредник има право да штампа шта хоће и кад хоће, Грујић ми пребациваше због "ултиматума". Одговорих да сам се хтео повући не због намере да се мешам у његове послове, већ зато што он није хтео поступити по нашем договору од 22.1.1938. Уосталом, ово питање мора интересовати целу Управу. Разговор се водио идући Грујићевој кући, где је требало обавити коректуре. Тамо затим дође и Доминко па, упознат са догађајем, рече "да му изгледа да Ђурковић за сваку ситницу иде код Миланковића за савет, па да је то свакако учинио и пре него што је ишао код Миланковића због Николићевог чланка".

Ускоро потом отпутовао сам у Стразбур на више од два месеца. Виђао сам се свакодневно с Николићем и испричао му овај случај. Разуме се да је био озлојеђен, али успех да га умирим. По мом повратку у Београд дуго није било седнице Управе, па Николић, нестрпљив, поново затражи да се испише из чланства. Ни ово његово писмо, од 14.5.1938 нисам завео /остало је у мене/, нити га коме показао, већ сам на првој седници Управе предложио да се Ђурковићу откаже даља сарадња у САТУРНУ, јер је, по моме мишљењу, радио против интереса и угледа Друштва. Одлучено је да се решење донесе када седници буде председавао Ђуричић /Зап. од 27.6.1938/. На идућој седници ово питање је решено, јер је Ђурковић сам поднео оставку на чланство у Уређивачком одбору /Зап. од 4.10.1938/, са образложењем да не може испунити задатак који је имао у виду, а и да у четвртој години САТУРН излаже неке чланке и ставове за које он не може примити одговорност /Бр.133/38, писан 27.9.1938/.

Постоји још једно Николићево писмо, намењено скупштини, али без датума, па не знам кад је писано /ни њега нисам хтео завести/, рачунајући да ћу Николића умирити/. У њему он излаже како је Друштво основано из идеалистичких побуда, замера што се према њему није коректно поступало и истиче случај са чланком о Одијерни. Стога предлаже да се Ђурковић исклучи из Друштва или да се прихвати његово, Николићево, иступање. Пошто је Ђурковић поднео оставку, а ја сам путем писама умирио Николића, писмо из Стразбура нисам изнео пред скупштину од 4.12.1938.

+

Као што се види, покушаји успостављања односа сарадње са Астрономском опсерваторијом нису успевали, а само су доводили у опасност нашу унутрашњу слогу. Зашто Астрономска опсерваторија односно Мишковић /други се нису питали/ није у добрим односима са Друштвом питали су се и неки чланови његови. Рацков се, на пример, чудило 17.1.1940 зашто на предстојећој скупштини треба прећутати напоре за добијање планетариума /зато да их Мишковић не би кварии/ и зашто професори Универзитета не сарађују у САТУРНУ /из професионалне солидарности/. Доминко и ја објаснисмо му Мишковићев став према Друштву, а Грујић је додао "да му је Миланковић много пута

обећавао чланак али никад није одржао обећање и да је сличан случај и са другима, који сви из међузобиких обзира и интереса неће да сарађују са Друштвом" /Хр. 22-23/.

На седници Управе од 19.1.1940 и генерал Бошковић се чудило зашто је Мишковић прозив Друштва, па смо му Доминко и ја објаснили да је то зато што смо га претекли у покретању часописа. Говорили смо тада о инструментима који леже неупотребљени на Астрономској опсерваторији, а за које он није знао. Казали смо му да је Мишковић више пута обећавао да ће нам један од њих уступити, али је увек преварио /Хр. 23/.

Мени, а верујем и другима, млађима, сукоби с Мишковићем беху неугодни једино због Ђуричића /иначе су нас забављали, морам признати/. Знали смо за Ђуричићеве заслуге око подизања нове опсерваторије, ради којих би Мишковић требало да буде захвалан, а у почетку нам изгледаше да и он цени Мишковића, који му беше много ближи по годинама и друштвеном положају. Зато нисмо хтели да помисли како се с Мишковићем прегавамо без довољно разлога. Међутим, из многобројних сусрета с њиме, стицао сам утисак да и Ђуричић постепено увиђа какав је Мишковић. Избегавали смо да му с њеку говоримо, препуштајући времену да се сам увери. Претпостављам, ма да он то никад није отворено рекао, да се Ђуричић разочарао у Мишковићу нарочито онда када ни на његову интервенцију није хтео да нам уступи инструмент, ни у време када је Ђуричићев пријатељ Стошовић био министар просвете.

Ради ове политике Еиколић је пропуштао неке прилике да нападне Мишковића, или смо га ми други од тога одговорили. Због истих разлога долазило је понекад до потеза који с правом озлојеђиваху Еиколића, који сматраше да се према њему, оснивачу и пријатељу Друштва, неправилно поступа и да се узалуд жртвује ради евентуалне сарадње са Мишковићем, сумњиве и неискрене ако до ње и дође. Он је пре и боље од других оценио узроке Мишковићевог непријатељства према Друштву, узроке који се нису могли отклонити сем да се Друштво растури. А то нико није хтео.

7. Астрономска опсерваторија

Из досадашњег приказивања догађаја могло се запазити да је за успешан рад Академског, па и Астрономског друштва, силом прилика, било важно у каквим је односима са Астрономском опсерваторијом. Она је Друштву могла у великој мери олакшати обављање постављених задатака и омогућити му да постигне много више но што је постигло. До сарадње, међутим, није дошло. Напротив. Астрономска опсерваторија настојала је ометати рад и једном и другом Друштву.

Став Астрономске опсерваторије према Друштву уствари је само став њеног управника. Остало особље није имало никаквог утицаја. Ми смо са свима запосленим на њој били у добрим односима, а неки су нам и активно помагали.

Целисходно је објаснити, не само зашто је управник био противник Друштва - то је већ учињено - него и зашто су чланови Друштва, они најактивнији, имали одбојан став према управнику. Узрок не треба тражити само у томе што нисмо добили инструмент и другу помоћ. Објашњење става чланова Друштва према управнику помоћи ће да се потпуније осветле догађаји, не само на основу материјалних података већ и кроз немерљива осећања.

+
+ +

Опсерваторија Велике школе отпочела је са радом 1.5.1891 /пре тога је, од 1.7.1887 радила као провизорна опсерваторија/. Оснивач Опсерваторије и њен дугогодишњи управник био је Милан Недељковић, професор Велике школе, потом Универзитета. Опсерваторија имађаше мало астрономских инструмената, па се углавном бави метеорологијом. А и оно мало инструмената пропада за време рата, док је Опсерваторијом управљао аустриски професор универзитета Д-р Виктор Конрад, директор Централног метеоролошког института у Бечу.

Кад се Недељковић 24.2.1919 вратио на Опсерваторију, установио је да су културни Аустријанци упропастили астрономске инструменте у виховим павиљонима, док је метеоролошке инструменте опљачкао бечки професор. Једино су библиотека и архива биле у доста повољном стању /Опсерваторија Бр.72 од 10.9.1919 - Арх.Југ./. Међу упропаћеним инструментима беху: мали универзални инструмент Hildebrand - 4 хронометра, алтазимут, прецизна пандила /Опсерваторија Бр.76 од 15.9.1919 - Арх.Југ./. Недељковић покуша да од Конрада добије писмени извештај о томе шта је са опљачканим инструментима и понуди се да их потражи у Бечу, лично, али није успео /Опсерваторија Бр.93 од 12.3.1920 - Арх.Југ./. Успео је, међутим, уз велики труд, да на рачун репарација набави нове инструменте. Ови инструменти почеше пристизати 1923 /ИЗВЕШТАЈ ОПСЕРВАТОРИЈЕ, 1924, 9/, а Недељковић услед пензионисања напушта Опсерваторију 6.7.1924 /ИЗВЕШТАЈ ОПСЕРВАТОРИЈЕ, 1924, 21/.

Инструменти и даље пристижу, па Универзитетска управа 26.10.1925 доноси решење о оснивању Одбора за смештај приспелих ствари, у који улазе професори Павле Поповић, Ђорђе Ђијовић и Миланковић /УНИВЕРЗИТЕТ У 1925-26 ГОДИНИ, 11/. И те године стигосе неки астрономски и географски инструменти, затим не само инструменти већ и готови павиљони /куполе/ у којима се имају монтирати /УНИВЕРЗИТЕТ У 1926-27 ГОДИНИ, 28/. Како је "Одбор за дочек" пословао не знам, али изгледа да инструменти нису били нарочито задовољни смештајем, јер читамо: "За астрономску опсерваторију набављен је извештај великих прецизних инструмената чији магацински смештај чини сталну бригу свих универзитетских власти. Била би срамота за нашу земљу кад се ти инструменти не би могли брзо монтирати и употребити за научна посматрања, него би и даље лежали и рђали по шупама" /УНИВЕРЗИТЕТ У 1928-29 ГОДИНИ, 30/. То се налази у извештају декана Философског факултета.

Ни четири године касније инструменти не беху били смештени. Управник Астрономске опсерваторије у акту Бр.468/31 тражи 184.000 динара за накнадне радове, па између осталог каже: "Најважније од свих биле су тешкоће са инсталацијама лабораторија и радионица. Наиме, код доста великог броја сандука који су садржали апарате и опрему за ова одељења, показало се при отварању истих да су морали у своје време или покиснути или остати на влажном месту дуже времена. Извесни делови апарата били су, услед тога, толико оштећени да је вихова употреба изгледала скоро немогућа. Таки делови од челика помили су се при најмањем притиску, кајшеви су се кидали, опруге су већ биле изломљене, а често су и мотори били знатно оштећени; било је осим тога и случајева да су неки делови нађени оштећени, што је вероватно при транспорту морало наступити. Све је ово, ипак, данас, поправљено и доведено у исправно стање." /Министарство финансија - Одељење државног рачуноводства и буџета Бр.16658-II од 11.4.1932 - Арх.Југ. 66/P-8-124/.

Када је најзад подигнута нова Астрономска опсерваторија, инструменти су пренети на ву, неки монтирани у павиљоне, а неки остављени у сандуцима, неотварани, непроветравани, непрегледани, не подмазани, па су у време оснивања Академског друштва морали бити у горем стању од оног које Мишковић описује. А било их је, у сандуцима, два до три вагона, па је Мишковић почетком 1934, да би се од њих ослободиле просторије у зградама Астрономске опсерваторије, тражио да се на ву пренесе нека барака код Универзитетске библиотеке и у ву ови сандуци сместе, што је Универзитетска управа и одобрила /Астрономска опсерваторија Бр.89 од 12.2.1934; Ректорат Бр.1716 од 22.2.1934 - Арх.Срб./. Спектрохелиограф је, на пример, распакован тек 1941, а ускоро потом Немци га однеше јер овде није коришћен. Однели би и велики рефрактор да је рат дуже потрајао.

Набављајући велики број савремених инструмената Недељковић није мислио да их све монтира у Београду, већ само један део, намењен студентима ради обуке, а остали би се монтирали у новој опсер-

ваторији негде даље, где су метеоролошки услови повољнији. Он је четврт века раније предлагао да се астрофизичка опсерваторија подигне на Авали или Космају /ИЗВЕШТАЈ ОПСЕРВАТОРИЈЕ, 1899-1903, 53/, а после рата помишљао је на неко јадранско острво /ИЗВЕШТАЈ ОПСЕРВАТОРИЈЕ, 1919-1923, 6/. Већен том идејом и набавио је много астрофизичких инструмената.

Кад је већ доста инструмената било у Београду, група професора математике предлаже Филозофском Факултету: да се део Авале изнад изохипсе 480, са површином од 6 хектара, резервише за подизање Астрономске опсерваторије, да се обезбеди 300.000 динара за "претходна теренска премеравања, за пројектовање зграда и за личне издатке који би се указали као потребни са проучавањем страних опсерваторија", као и да се у наредним годинама предвиђа потребна сума за постепено подизање појединих павиљона, с тим да би за прве павиљоне требало десет милиона динара. Предлог су потписали 30.4.1925 Богдан Гавриловић, Михаило Петровић, Миланковић, Никола Салтиков и Антон Вилимовић, уз напомену да би старење о извршењу овога предлога могло да се повери комисији састављеној од сва три наставника примењене математике и Мишковића /он је својом руком, чини ми се, писао овај предлог/. Савет Филозофског Факултета прихвати овај предлог као свој и доставља га ректору ради препоруке министру просвете. Универзитетска управа одлучила је да се предлог најпогодније препоручи министру, па му је у томе смислу упућено писмо 5.5.1925. И Министарство је наклонило предлогу, па од Министарства шума и рудника тражи да се део Авале уступи Универзитету. За Министарство шума акт је примио Миланковић /Арх. Југ. 19-48-25/. Предлог, знамо, није усвојен, пошто зато што је врх Авале већ био предвиђен за споменик незнаком јунаку.

Универзитет зато тражи друго место. "Као најпогоднију и најближу тачку у даљој околини Београда наша је за то одређена комисија врх Липај /кота 493/ у Фрушкој Гори са Змајевцем /висораван/. Предусретљивошћу Управе добара Фрушкогорских манастира и планинског друштва "Фрушка Гора", преговори за закуп поменутог земљишта завршени су успешно крајем маја 1927. На дан 17 јула потписан је, у присуству универзитетске комисије и духовних власти, уговор о закупу тога земљишта за 99 година. Под истим условима уступљен је Универзитету у закуп на 99 година и један мали дес земљишта на самом врху Липај од стране Управе Петроварадинске Кнежевине Општине у Митровици" /УНИВЕРЗИТЕТ У 1926-27 ГОДИНИ, 26/. Преговоре је водио Мишковић, коме је ради тога ректор издас пуномоћје, а после је он тражио накнаду за путне трошкове /Универзитет Бр.1879 од 7.5.1927 и Бр.1930 од 24.8.1927 - Арх. Срб./.. Све је, нагледа, било готово,

али опсерваторија није тамо саграђена, већ на много лошијем месту.

Пошто се некоме није свиђало што је Липај далеко од монденске престонице, јер Мишковић саопштава да је од 1926 тражио од београдске општине земљиште за опсерваторију, а да је одлука да се оно уступи донета тек 1.1.1929. Обилазећи околину обратио је пажњу на врх Авале, али је дознао да је он одређен за друге сврхе, затим на Кошутвак, који није доста висок, па Вождовац, који је сувише близу града, и на Лауданов Шанац, који му изгледаше најпогоднији. Мишковић сматра да то место има изврсне топографске услове и да задовољава многобројне захтеве науке за положај модерне астрономске опсерваторије (ANNUAIRE POUR L'AN 1930, 125, POUR L'AN 1931, 133, 136; L'OBSERVATOIRE, 1939, 9; ГИИ за 1933, 286/.

Општина Града Београда пристаде да за Астрономску опсерваторију уступи 40.000 м² на Лаудановом Шанцу, с тим да се оно уреди као јавни парк и буде отворено публици, а да се дотадашње земљиште Астрономске опсерваторије на западном Брачару врати општини одмах, уколико није заузето зградама, а остатак у року од 3 године /Општина Града Београда - Катастарско одељење К.О.Бр.400 од 31.1.1929; Универзитет у Београду Бр.367 од 31.1.1929 - Арх.Срб./.. О томе је склопљен и уговор 8.6.1929 и оверен у Управи Града Београда - Кварт варошки, истога дана/. Уговором се предвиђа уступање поменутог земљишта на 99 година, уз годишњу закупнину од 100 динара, с тим да се општини врати земљиште на западном Брачару одмах, односно у року од 3 године. У име Универзитета уговор потписује Мишковић, јер га је Универзитетска управа на то овластила /Ректорат Бр.1631 од 22. 4.1929 - Арх.Срб./.. Тако се Астрономска опсерваторија наша на садашњем месту, сасвим близу града, изложена ветровима и маглама с реке. И сам Мишковић признаје да су вене зграде изложене знатно јачем дејству атмосферских непогода него варош /Астрономска опсерваторија Бр.114 од 18.2.1936 - Арх. Југ. 66/P-8-122/.

Пре подизања нових зграда Астрономска опсерваторија је одвојена од своје матичне установе, која оста само метеоролошка. Према Мишковићу, Савет Филозофског факултета одлучује, почетком 1924, када је Недељковић отишао са Опсерваторије, да ову подели на метеоролошку и астрономску и да је место управника Астрономске опсерваторије било упражњено од 1924 до 1926 (L'OBSERVATOIRE, 7; ANNUAIRE POUR L'AN 1929, III). Да је до одвајања дошло 1924 и да је те године основана посебна Астрономска опсерваторија налазимо потврде и у другим изворима /ПРЕГЛЕД ПРЕДАВАЊА ЗА ЗИМСКИ СЕМЕСТАР 1933-34, 130,

исто за зимски семестар 1930-31, 118 и 1931-32, 90/, али то није могло бити почетком 1924, већ у њеној другој половини, јер Недељковић је - да подсетим - отишао са опсерваторије 6.7.1924, а он у својим извештајима нигде не помиње одвајање. Такође је нетачно да је место управника било упражњено од 1924 до 1926, јер према званичној публикацији Универзитета, у току школске године 1924-25 управник Астрономске и Метеоролошке опсерваторије био је Миланковић, па и школске године 1925-26, док је школске године 1926-27 био Павле Вујевић /ПРЕГЛЕД ПРЕДАВАЊА ЗА ЗИМСКИ СЕМЕСТАР 1924-25 школске године, 121, са исправком на 311, исто за зимски семестар 1925-26, 118 и 1926-27, 169/. Изгледа, међутим, да је у току школске године 1926-27 дошло и до "физичког" одвајања Астрономске од Метеоролошке опсерваторије - подигнута је ограда - па је приликом тог одвајања већ постојела Астрономске опсерваторија добила земљи-

ште површине 4000 м², од 14.000 м² колико је имала Опсерваторија, са две бараке, у једној управа и библиотека, у другој стан управника (L'OBSERVATOIRE 1939, 7). Поред управника имала је само једног послужитеља /тек 1928 добила је једног асистента/, па се зајста мора запитати: зашто је било потребно одвајање у то време да ли само да би се добило још једно место управника, јер и сам Миланковић каже: "C'est donc à partir de cette date seulement qu'il nous fut possible de songer à une organisation des travaux astronomiques à l'Observatoire" (ANNUAIRE POUR L'AN 1929, str.III), мислећи на долазак асистента. /в. такође Министарство Финансија Бр.96824 од 19.7.1927 - Арх.Југ. 66/P-8-122/. Четири године су Миланковић и Милковић били управници самосталне установе која је имала само једног послужитеља и није ништа радила!

+

Стара Астрономска опсерваторија престала је постојати 1.7.1932, када је пресељена на Лауданов панац /ГНН за 1933, 5/, јер је нова била довршена и нови инструменти монтирани, сем великог рефрактора за који се чекао покретни под, те стога "Наше је сад да свим силама прионемо раду да у што скоријем времену ово докажемо" - колики корак Астрономска опсерваторија представља на путу културне независности нашег народа /ГНН за 1933, 286-294/. Прионуту раду значи отпочети са посматрањима, ради којих су подигнуте зграде и набављени инструменти, па тако искористити стечени капитал.

А шта бива? Прегледајући пажљиво све публикације Астрономске опсерваторије нећемо наћи објављеног ниједног посматрања пре 1936. Све до краја ове године у њеним издањима има само калкулаторских радова, таквих за које нису потребни инструменти и павиљони, већ само разни инострани годишњаци и каталози, као и неких чланака, такође теориских. Уколико се у њима помињу посматрања, она су туђа. Сам управник каже да је 1.1.1936 Астрономска опсерваторија почела редовно да посматра Сунце и да је до прве половине те године било 113 посматрања, која се објављују у BULLETIN-у /ГНН за 1937, 218-219/. У овој публикацији зајста има посматрања Сунца која је обављао Милорад Протић, а то су и по изјавама тадашњих сарадника Милковићевих била прва посматрања са нове Астрономске опсерваторије. Исте године посматрано је помрачење Сунца, затим Месеца, комета Pel-tier /ГНН за 1937, 219-224, 226-234, 241, 253, 254; BULLETIN 1936/.

+

Бадмен, ситничар, уверен да му нико ништа не може, Мишковић је на Астрономској опсерваторији завео сиров и суров режим који није било лако подносити. Пародирајући натпис који је Мишковић ставио изнад улаза управне зграде, "Omnia in numero et mensura", Николић је говорио: "Omnia in censura et tortura". Због тога се особље брзо смењивало /према једном податку бих 36 за 9 година/, нарочито оно са факултетском спремом, а то је, изгледа, Мишковићу и одговарало, јер је било мање изгледа да му се појави заменик.

Први асистент по одвајању Астрономске опсерваторије, док је још била у улици Војводе Миленка 54, био је Грујић, изабран на предлог Мишковића /УНИВЕРЗИТЕТ У 1927-28 ГОДИНИ, 18; УНИВЕРЗИТЕТСКИ КАЛЕНДАР ЗА ЗИМСКИ СЕМЕСТАР 1930-31 ГОДИНЕ, 118 и за 1931-32, 90; СТО ГОДИНА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА, Београд 1963, 524/. Он доби одсуство ради допунских студија у Француској, па тамо проведе две године, до јула 1931, и докторира. Кад се вратио Мишковић није хтео да га прими натраг. Уместо да буде задовољан што за асистента добија доктора астрономских наука, ученика Данжоновог, који је на једној угледној опсерваторији провео на раду две године, он га одстрањује, па Грујић одлази у гимназију за професора.

Долази Драгослав Митриновић, још студент, на место калкулатора отворено 1.7.1928 /УНИВЕРЗИТЕТСКИ КАЛЕНДАР ЗА 1929-30 ЛЕТЊИ СЕМЕСТАР, 94; ANNUAIRE pour l'an 1929, IV /, али његово радно место укида се 1.4.1930, заједно са радним местом једног стажера /ANNUAIRE pour l'an 1931, 141/.

Неко време био је асистент Станимир Фемпл, професор гимназије, на привременом раду по решењу од 31.12.1928 /ANNUAIRE pour l'an 1930, 129/, али се ни он није дуго задржао.

У току 1933-34 школске године асистент је био Гојко Вујаклија, али се идуче године не помиње /ПРЕГЛЕД ПРЕДАВАЊА ЗА ЗИМСКИ СЕМЕСТАР 1933-34, 130/. Он је доцније постао наставник математике на Техничком факултету /СТО ГОДИНА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА, Београд 1963, 524/.

Митриновић је доцније, када је докторирао, поново постављен за асистента, у току 1934-35, али га није било следеће школске године /ПРЕГЛЕД ПРЕДАВАЊА ЗА ЗИМСКИ СЕМЕСТАР 1934-35, 179/.

Доминко је такође био неко време асистент, од школске године 1935-36 /ПРЕГЛЕД ПРЕДАВАЊА ЗА ЗИМСКИ СЕМЕСТАР 1935-36, 130, исто за 1936-37, зимски, 110 и летњи 36 и 112; УНИВЕРЗИТЕТ У 1934-35 ГОДИНИ, 46/, али не дуго, јер почетком 1938 Мишковић предлаже а

Савет Филозофског факултета прихвата да се Доминку не обнови избор и да се стави на расположење /УНИВЕРЗИТЕТ У 1937-38 ГОДИНИ, 5 и 26; САТУРН 1938, 104/.

Закључак који се мора наметнути је тај, да управник не жели да на радним местима на којима му се може конкурисати у научном раду има јаке људе, већ се труди, за та радна места, "Слабима их пунит житељима, - Како ће му све покорно бити", како вели Његошев Сатана /ЛУЧА IV, 149-150/. Али имао је смелости да се вајка како би његова установа требало да има 9 научних радника, а има их само 2 /Астрономска опсерваторија Бр.574 од 21.3.1935 - Арх.Југ. 76-9-35/.

+

Наша земља дуго није била у Међународној астрономској унији /МАУ/. Претпостављам да надлежни чиниоци дуго нису схватили важност овог учешћа и да нису удовољили захтеву Универзитета да се одобре средства за чланство у МАУ. Мишковић, 1929, замера што у кој није попуњено ниједно од 5 места која припадају Југославији /ГНН за 1930, 7/. Овај Годишњак нашег неба свакако је штампан крајем 1929, а средства за чланство у МАУ била су одобрена већ 1.7.1929, па је невероватно да он то не зна /или је са њима имао неке друге намере?/. На тражење Универзитета под Бр.2082 од 10.6.1929 да се Астрономској опсерваторији одобри повећање кредита од 80.000 динара за мање опрема, набавку материјала и опреме и слично, а и да се подмири "уплата Интернационалној унији, чији је члан Астрономска опсерваторија", пошто се Министарство просвете заузело да се ово повећање одобри /П.Бр.9834 од 11.6.1929 и Р.Бр.15189 од 17.6.1929/, Министарство финансија одобрило је тражених 80.000 динара за разне потребе и "за уплату котизације Интернационалној унији" /ДРБр.102635 од 1.7.1929 - Арх.Југ. 66/Р-8-122/. Не знам на шта је утрошен тај новац намењен котизацији. После тога у редовним буџетима обезбеђивано је по 16.500 динара за котизацију, од буџетске године 1930-31 па даље /ПРЕДЛОЖИ БУЏЕТА РАСХОДА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ, Сарајево, и ЗАВРШНИ РАЧУН ДРЖАВНИХ ПРИХОДА И РАСХОДА, Сарајево, за одговарајуће године/.

Доцније Мишковић нас обавештава да је Извршни комитет МАУ изабрао њега за члана комисије 20 /ГНН за 1934, 159/, а потом и да је на V Конгресу МАУ, 17.7.1935, објављен приступ Југославије и да је основан Југословенски национални комитет /ГНН за 1936, 244-252, за 1936, 247-248/. Ови подаци тачни су. То се види из извештаја са V Конгреса: у списку земаља чланица још нема Југославије, као ни у

списку опсерваторија које примају телеграме, али се у списку нових чланова налази Мишковић, у комисији 20 за мале планете (TRANSACTIONS OF THE INTERNATIONAL ASTRONOMICAL UNION, V, Fifth General Assembly held at Paris July 10 to July 17, 1935, Cambridge, 1936, 5, 6, 37, 136, 351, 408). Ваљда је био кооптиран у ту комисију на основу чл. IV, 15 Правилника.

Било би природно да наши "званични" астрономи, пошто су дуго чекали да се средства одобре, чим су их добили приступе МАУ. То је нарочито била дужност Мишковићева, јер је новац одобрен у корист Астрономске опсерваторије. Али не. Сад нико не жури. Југославија је примљена тек 1935, иако је један конгрес МАУ био 1932, када је већ три године одобравана буџетом сума за котизацију. Шта је било са оних 16.500 динара годишње питало се и Одељење за врховну контролу Министарства финансија, али тек 1940.

+

Већ у првој години постојања Академског друштва његови чланови слушали су о разним неправилностима финансиске природе на Астрономској опсерваторији. Као прво, причало се да набавке не обавља комисија, као што је прописано, већ један човек, Љубомир Пауновић, механичар, који је важно као Мишковићев поверљиви човек, а управник је својим ауторитетом принуђавао чиновнике да рачуне накнадно овере. Знало се за многе непотребне грађевинске радове, гаражу, кокошињак, наментај који се прави за управника о државном трошку, много набављеног материјала за мале радове и слично. Говорило се да је Чајсов механичар, дошавши да поправи мали рефрактор, остао 20 дана а ништа није урадио, као и да је стављено ново сочиво на један рефрактор, а старо нестало /Дн. 15/. Сви су могли видети државно и приватно издање Годишњака нашег неба, знало се о прекорвременом раду којег уствари није било и за 45.000 динара приманих од војске за научичке ефемериде, за које се није знало куда иду.

Беше јасно да се с народним новцем лоше газдује, да више иде на декор и удобност него на важније потребе. Студенте је то револтирало и ослобађало их поштовања према професору. У том погледу био је најосетљивији Ђисолић, а он је и најдуже и најпажљивије пратио шта се догађа у нашим астрономским круговима. Отуда, као производ његова револта, оно писмо Ђиркићу.

Први пут, уколико сам могао сазнати, скренута је пажња Астрономској опсерваторији да је утрошила много више, у 1933, него што је смела: отворен је кредит од 90.000 динара, а утрошено је 122.785,75 динара. Стога је тражено од Мишковића да провери изво-

де и извести шта је стварно утрошио, јер може одговорати /Министарство просвете - Рачуноводство Р.Бр.14253 од 13.6.1934 - Арх. Југ. 66/P-8-123/. Исте године Министарство финансија обавља ванредни преглед и налази да се не воде књиге прописане за рад рачуноводства. Мишковић је одговорио потом да је књиге увео и на томе се завршило /Министарство финансија Бр.136285/34/II од 19.9.1934; Министарство просвете П.Бр.33586/34, 36584/34 и 36622/34; Астрономска опсерваторија Бр.695 од 8.10.1934 и Бр.743 од 17.10.1934 - Арх. Југ. 93-80-34/. Он се доста заузимаше да особље добије право на бесплатан стан у просторијама и зградама изграђеним за ту сврху /Ректорат Бр.12981 од 3.12.1935 - Арх. Југ. 112-75-35/, али зато је био највише заинтересован управник, јер је имао највећи и најлепши стан. Исто тако упорно се довијао како да дође до путничког аутомобила за потребе установе, а кад га је добио користио га је само за себе.

С временом и они који оверавају рачуне, иако недовољно упознати са правним прописима, што је природно, почеше да се противе Мишковићевој пракси свршених чиновних и притисака да они својим потписима рачуне легализују. Чак су се обратили властима, тражећи да се испита целокупно пословање управника. Прво Ђурковић у једном реферату, писаном средином 1940 за министра финансија, излаже низ финансијских и других неправилности /в. Прилог 4/. Због тога Министарство финансија шаље на Астрономску опсерваторију свога изасланика Беошића, са наређењем Пов.Бр.335/X од 10.8.1940, да изврши ванредни преглед благајничких послова почев од 1932. Изасланик је на томе послу провео два месеца, прегледајући књиге и саслушавајући особље, а затим саставио опширан извештај на основу којег је Одељење за врховну контролу написало управнику акт Бр.2260/X од 25.9.1940, износећи, у 11 тачака, које су неправилности утврђене, са закључком да "Из горе утврђених чињеница проистиче да су настале разне повреде Закона о државном рачуноводству". Као повреде наводе се:

- Петар Завитајев који је примао плату а није радио,
- исти Завитајев је постављен за лојача, а служи као шофер, иако се шофер не може плаћати из буџета,
- исплата 44.509,33 динара без оцене Главне контроле,
- котизација од 16.500 динара трошена за друге сврхе,
- непрописно набављање државних потреба, са рачунима и признацима без датума,
- набавке које не врши комисија већ сам управник или магационер,

или само један члан комисије, а скренута је пажња да се за неистините потврде о набавкама кривично одговара,

- да за 129.120, 57 динара не постоје комисијски извештаји, ни потврде да су набавке извршене, па чак ни рачуни нису уведени у деловодник,

- да се публикације издају бесплатно или продају, али се не води евиденција о примљеном новцу,

- да у дневник фонда за научни рад нису увођени сви приходи и расходи, па ни помоћ од 45.000 годишње од војске почев од 1933/34 /дакле од почетка излагања Научничког годишњака/, и још штошта друго.

Међутим, и поред констатованих повреда закона и евентуалне кривичне одговорности, уместо да се наредбодавац позове на одговорност помоћник министра финансија Хорватски само позива Мишковића да према констатацијама прегледа поступи и исправи неправилности, те о укљоњеним недостатцима и неправилностима извести Министарство финансија у непрекорачивом року од два месеца. По пријему одговора, стоји на крају акта, оцениће се да ли постоји штета за државну касу и према томе поступиће се по надлежности /в. Прилог 6/.

Пошто се не примећиваше никаква промена у Мишковићевом половању и понашању, тројица сарадника, Бурковић, Протић и Букановић, пишу 22.1.1941 министру просвете на Одељење за врховну контролу дотле није ништа предузело, да им Мишковић онемогућава научни рад, па и сам опстанак им је доведен у питање /в. Прилог 5/.

Ни ова акција није дродила плодом. Истина, дошао је рат. Акт Врховне контроле био је у Министарству просвете - Опште одељење рали реферисања министру. Еписам могао установити да ли је ово Министарство нешто радило по томе предмету, али на тражење Министарства финансија акт Бр.2260/Х од 23.9.1940 враћен је Министарству финансија 17.11.1941 /Министарство финансија Бр.3545/Х од 17.11.1941; Министарство просвете I.Бр.21263 од 17.11.1941 - Арх.Срб. 51-25-41/. Опет по Мишковића није било лоших последица.

Током 1941 Министарство просвете разматрало је дугове Астрономске опсерваторије из 1937/38 и 1938/40 и тражило од одговорног лица објашњење зашто исплате нису извршене у одговарајућој години, зашто обавезе нису раније пријављене и зашто су створене без претходно одобреног и створеног кредита. Мишковић је нашао разна оправдања, а на питање "Име наредбодавца који је створио обавезу противно чл.60 и 66 Закона о државном рачуноводству са назначењем какве су законске мере противу истог предузете" одговорио је: "Др

Војислав Мишковић, професор Универзитета и управник Астрономске опсерваторије Универзитета у Београду. До сада никакве законске мере нису биле противу њега предузете". Овај текст написао је и потписао 2.6.1941 /Астрономска опсерваторија Бр.1175 од 11.12.1940 - Арх. Срб. 2-6-41/.

+
+

Као што се види, све је било узалуд. Такво беше време. Не само да смо ми у Друштву били слаби да уздрмамо Мишковићев положај или га приволимо да нам бар донекле изиђе у сусрет, већ то није могла ни Врховна контрола, иако је њен изасланик утврдио многобројне финансиске неправилности и повреде закона.

Чврсто подржан од многих професора, а нарочито свога заштитника Миланковића, који је био у пријатељству са многим "великим зверкама", како сам каже /УСПОМЕНЕ 1952, 129/, Мишковић је преко њих или других невидљивих конача увек успевао да се некако извуче из неприлика у које је долазио због сталне жеље за стицањем положаја и материјалних погодности. С друге стране, није му било тешко уверити "високе кругове" у којима се кретао и којима се представљао као велики научник /а то нико у њима није био у стању да оцени/ како га нападају бивше незадовољни студенти, нестручни, неозбиљни, иза којих стоје субверзивне силе за које није тешко погодити које су.

Овај одељак мало се одужио, али зато да бих показао како ни Глигорић ни Ђиколић преко штампе, па ни Ђиколић у писму Ђирићу, нису износили нешто измишљено, претерано. Напротив, наведени документи доказују да је све било истинито, да је истина била чак и гора. Мишковић се, уосталом, није усудио да писање демантује нити да писце позове на суд.

Раније поменух да је Мишковић погрешно што нам није дао инструмент. Бивше бисмо се заиста забављали, али због постепеног сазнавања свега оног што је у овом одељку изложено, тешко да би сукоб био одложен за неко дуже време, јер је између наших професора астрономије и нас постојао дубок јаз кад су била у питању схватања о дужностима према науци и народу. Све је и Ђирићу било јасно, па иако му стални латентни сукоб са Мишковићем није могао годити, никад на није ништа пребацивао, није инсистирао или учествовао у акцијама помирења, нити настојао да се опречни погледи изравнају, а још мање нас млађе потисне.

====

Глава VIII - ПРВИ АСТРОНОМСКИ ЧАСОПИС

Часопис који је Академско друштво покренуло почетком 1935 представљао је велики терет за нас. Тај терет падао је на неколицину, највише на Николића, Емануела и мене, а затим, мало доцније, на Грујића и Доминка. Не халисмо труда да он уредно излази и да буде што је могуће боље опремљен и садржајан. Пошто нисмо добили инструмент, часопис је био једино средство за ширење астрономских знања у јавности, поред малог броја предавања и Николићевих чланака у новинама.

С друге стране, часопис нам је доносио и доста задовољства и радости, јер смо преко њега остваривали оне циљеве које су Друштву поставили његови оснивачи.

1. Капитал од 4671,50 динара

Једно децембарско вече 1934, свакако одмах после скупштине, Николић дође к мени на разговор. Био је помало нерасположен због разлика у мишљењима које се по први пут испојише у нашој малој скупштини /Дн. 22 под. 14.12.1934/. А онда одједном упита: шта мислим о покретању астрономског часописа? Одмах пристадох, уз примедбу да треба прикупити обавештења о цени и размислити о сарадницима. Дан или два доцније он поново дође, са Емануелом. Николић је познавао штампарију "Заштита", па је у њој сазнао да би један број часописа стајао око 1500 динара. Брзо израчунасмо да би трошкови штампања били покривени ако бисмо имали 300 претплатника и продавали часопис по цени од 30 динара за 12 бројева годишње.

Изгледаше нам да није нимало тешко наћи 300 претплатника, а тиме је финансијско питање решено. Емануел, тада благајник, скрену пажњу да у благајни имамо само 4671,50 динара, да је то једва довољно за три броја, те да много ризикујемо. Али нас двојица брзо га убедисмо да не треба бринути, тако да и он пристаде.

Одмах смо, разуме се разговарали о томе како ћемо запрепасти Мишковића и остале "званичне" астрономе, али их и натерати да нас озбиљно схвате. То нам причињаваше велику радост, поред тога што ћемо се преко часописа појавити у јавности.

На предлог Николићев одлучисмо да се часопис зове САТУРН. Осим тога, да би се прикупило већи број сарадника и читалаца, да часопис буде претежно астрономски, али да посвећује потребну пажњу и сродним наукама, метеорологији, геодезији, сеизмологији.

Замисао нас тројице саопштена је Управном одбору и он је усвоји /Зап. од 5.1.1935/. На следећој седници одлучено је да у Уређивачки одбор уђу Доминко, Грујић и Мужинић, да у име Друштва ја будем власник, а Николић уредник /Зап. од 16.1.1935/. На једној краткој седници Управног одбора, последњој о којој постоји записник, Николић саопштава да је САТУРН у штампи, да смо добили добре чланке и да коректуре обављамо он и ја /Зап. од 18.1.1935/.

У међувремену Николић је о покретању часописа обавестио, 22. 12.1934, Грујића, рекавши да би он могао ући у уређивачки одбор, поред Доминка и Мужинића. Грујић том приликом предлаже шири Уређивачки одбор: Миланковић, Мишковић, Бошковић, Жељко Марковић, Абакумов, Милићевић. Николић је, вели, на све пристао, само не на Мишковића /Дн. 23-24/. Није дошло до овако проширеног Уређивачког одбора.

Ужурбано смо радили на припремању првога броја. Николић и ја одемо до Милорада Недељковића, директора Поштанске штедионице, ради отварања рачуна за часопис. Посао смо брзо обавили и он нам обећа бесплатно 1500 чекова, као и да ће бити претплатник /Дн.24/.

Тражили смо сараднике, па је Николић писао Симиновићу, Абакумову, Мужинићу, Милићевићу, а усмено је разговоре водио са Грујићем, Доминком, Жардецима и другима.

На нашу велику жалост, и поред свет настојања и брзине са којом завршавасмо поједине послове, први број САТУРНА није могао изићи у јавност у јануару. Уговор са штампаријом потписан је тек 17.1.1935, рукописи су јој предати два дана доцније, а први број био је отштампан 1.2.1935 /Дн. 29-30/. Касније САТУРН излази редовно, почетком месеца, сем неких изузетака у познијим годинама.

+
+

Пре но што ће САТУРН изићи из штампе послали смо позиве на претплату на многобројне адресе, ваљда две до три хиљаде. Очекивамо оних 300 претплатника.

А већ пре појаве првог броја примисмо дописницу са следећим текстом: "Дакле астрономија по Вашем ученом миљењу говори о величини човечијег духа. За Вас нема Бога као и за луђаке. Данашњи учењаци су и слични луђацима као данашњи злочинци се могу спасити казне

ако се јавности претставе лудима. Жупа Каптол Е.Н." Дописница је била упућена из Загреба 29.1.1935, а њен текст смо објавили /САТУРН 1935, 17/. Немајући позив на претплату, не могу замислити шта је из њега могло изазвати попове са Каптола, или једнога од њих. Сигуран сам једино да ни на који начин нисмо нападали веру, чак ни говорили о њој. Поводом ове дописнице Еиколић записује: "Попови 'Жупа Каптол' послали карту, називајући нас 'лудацима' и безбожницима. Јадници, а ја имам тако религиозности. Ех, како вера кочи народно јединство. Заш ми је мило да сам се у I чланку мало обазрео и на цркву" /Дн. 29/.

Из Загреба стиже и прекор што је у "Нашој речи", коју је написао Еиколић за први број, наведено да досад нико није радио на астрономији /Дн. 30/. А шта је озбиљно, научно, урађено до тога времена?

Од професора Ђачеслава Жардечког Еиколић је раније тражио чланак за САТУРН, па га је 8.2.1935 посетио да га потсети на обећање. Жардечки је мало замерио због критичког става у часопису, а Еиколић му одврати да је Мишковић помињао хонорар за чланак ако би га написао /Дн. 30/. Жардечки нам даде чланак за други број.

Ешто доцније Миланковић је Баљшевој поменуо како не треба да нападамо "Лауданов шанац". На њену примедбу да ће о томе обавестити Еиколића, Миланковић затражи да то не чини, јер би се Еиколић могао увредити /Дн. 30, под 17.2.1935/. Понекад смо имали утисак да и неки од професора помало уживају због напада на Мишковића. Када сам много доцније, после рата, поменуо Александру Белићу да због Друштва нисам у најбољим односима са Мишковићем, одговори ми питањем: "А ко јесте?"

А чиме смо напали "Лауданов шанац", тј. Мишковића?

"Наша реч", на првој страни, беше само програм часописа и позив на сарадњу и претплату. "Напад" је био у Еиколићевом чланку "Положај астрономије код нас и њена потреба" /САТУРН 1935, 2-6/. У њему стоји: "Није тајна, да су инструменти нове астрономске опсерваторије у Београду у вредности 2.166.580 зл. марака набављени преко хиљаде гробова наше браће пале у светском рату. Њихова крв тражи напредак астрономије чије су темеље залили својом крвљу. Па и сама зграда опсерваторије подигнута је на терену са кога су исклани костури бранилаца Београда изграђена је за 9.000.000 динара народног

капитала; ти костури и зној народа траже да се створи национална и напредна астрономија". Следује већ помињана /на стр.72/ статистика коју је припремио Малеш. Пошто је навео неке популарне књиге објављене у нас, писац налази да "До сада нисмо имали прилике да чујемо за научно посматрање неба у нашој земљи, сем на приватној опсерваторији Др. Милићевића", па закључује да је недостајала пропаганда астрономије, научни резултати и сарадња свих астронома.

При крају чланка Еиколић напомиње да различите вере више "коче потпуну хармонију јединства но што чине племенске разлике", па да астрономија може одиграти значајну улогу као равнотежа верама.

У том првом броју САТУРНА Еиколић је објавио и писмо Милићевића од 13.12.1934, којим захваљује на именовању за почасног члана Друштва, хвали нашу иницијативу, а поред осталог пита: "Како прође сар Мишковић сусрета Вашу организацију" и да ли је отворена нова опсерваторија /САТУРН 1935, 32/. Изгледа да му није било нарочито мило због овог објављивања, као што се види из једног његовог доцнијег писма /Милићевић из Блаци 21.2.1935 Еиколићу/.

То је све што би могло погодити Мишковића, па и његовог заштитника. Имали су право да се љуте, јер све беше истина, као што је напред приказано. Не тврди ли то и сам Мишковић 1929, када каже да инструменти набављени за Астрономску опсерваторију стоје већ 5 година "онако како су стигли, у сандуцима, нераспаковани, по сутеренима појединих универзитетских зграда, неискоришћени, без неге, без контроле, изложени влази, рђи, пропасти". Затим се пита зашто смо дозволили да 30 и више милиона најмодерније научне опреме пропаде /ГНН за 1930, 9/. Он још помиње како су Швеђани тражили наш велики рефрактор од 650 мм, сматрајући да га још дуго нећемо користити /ГНН за 1930, 8/.

Тако се опходило, по сопственом признању Мишковићевом, Министарство просвете, Универзитет, Филозофски Факултет и двојица управника, Миланковић и Мишковић, према инструментима добијеним на име накнаде за крв и сузе српских ратника и мајки. Свакако да није било лако добити потребна новчана средства за обезбеђење инструмената /најбоље би се обезбедили да су одмах монтирани и употребљавани/, али да су професори и управници поднели оставке, не прихватајући одговорност, политичари би се размислили и дали потребна средства. Стоји у сваком случају чињеница да у време када Еиколић пише Астрономска опсерваторија још не посматра, а доста инструмената и даље рђа у сандуцима.

У пролеће 1935 Миланковић поручи да неко од нас дође код него јер хоће да се претплати. Одох ја са једном колегиницом, мислим Башићевом. Питао је колика је чланарина. Рекосмо да заједно са уписнином и претплатом износи 70 динара. Он их извади, гали се брзо предомисли и пружи нам само 60 динара /толика беше претплата за нечланове/ с примедбом: "Бићу само претплатник. Ако неког убијете да се зна да нисам с вама!"...

Другом приликом, кад смо га посетили нас неколико, замери нам да у САТУРНУ има много грешака, које као да су доказ непознавања материје. Запитасмо које су то грешке, а он само одмахну руком, као да би хтео рећи: толико их је да се не могу наводити. Неко од нас рече му да смо свесни великог броја штампарских грешака, али ћемо се трудити да их буде што мање, нашто он примети да нису само штампарске. У то време изишла је из штампе његова НЕБЕСКА МЕХАНИКА, такође са доста грешака, па му скренусмо пажњу на то, а он скоро подскочи и хустро одговори да су то само штампарске грешке.

Али ни Миланковић није непогрешив. У његовој књизи читамо: "... Јулиус Цезар искрцао се, у потери за својим побеђеним противником Птолемејем Великим, са својом малом али одабраном војском у Александрији" /КРОЗ ВАСИОНУ, 66/. Није Цезар гонио неког египатског владара тога имена, већ свога Римљанина, бившег свог зета и триумвира Помпеја, коме Сула даде надимак Велики. У доцнијим издањима ова грешка је исправљена. У истом делу он каже да на Месецу постоје само две боје: светло жута и црна. "Оне партије на које падају сунчани зраци као да су запаљене, а оне које су у најмањем хладу, потпуно су тамне". /КРОЗ ВАСИОНУ, 165/. Није требало чекати да астронаути дођу на Месец да ово тврђење демантују. Требало би се сетити да на делове на које не падају непосредно сунчани зраци падају зраци одбијени од осветљених делова Месечеве површине, а постоји и пепељаста светлост Земље. Према томе, тле Месеца не изгледа као "испрскано мрљама најцрњег кинеског туша".

Не ради се о лову на грешке познатог научника. Знам шта каже Виктор Иго:

Le divin Mahomet enfourchait tour à tour
Son mulet Daïdol et son âne Yafour;
Car le sage lui-même a, selon l'occurrence,
Son jour d'entêtement et son jour d'ignorance.

И велики научници су грешили, али то не смета да им се човечанство дивљ, па зашто не би грешили и студенти. Уствари, мислим да правих грешака, сем штампарских, није ни било.

+ +

Као гласило Академског друштва САТУРН је излазио годину дана. После оснивачке скупштине Астрономског друштва, 9.5.1935, почесмо се договарати о томе да ново Друштво преузме послове старог, а као најважнији од њих издавање САТУРНА. И зато, чим Астрономско друштво започе са стварним радом, почетком 1936, Академско друштво својим актом Бр.216 од 20.1.1936 предложи да преузме САТУРН /Бр.1/36/. Овај предлог расмотрен је на седници Управе и прихваћен са великим задвојством. Нарочито се обрадовао Бурчић, јер не знађаше за наша ранија договарања.

С обзиром да Астрономско друштво у томе тренутку не располађаше никаквим новцем, одлучено је да се Академско друштво замоли да му уступи износ предвиђен за потребе штампања у почетку 1936. У истоме акту напоменуће се да ће се Астрономско друштво старати да САТУРН и даље одговори што боље високим циљевима које му је поставило Академско друштво /Зап. од 21.1.1936/. У овоме смислу саставих одговор Академском друштву и обавестих га да је Грујић одређен за преговоре /Бр.3 од 21.1.1936/. На ово је Академско друштво известило писмом Бр.217 од 24.1.1936 /које сам такође ја писао/, да привремено даје на име помоћи за издавање САТУРНА 3000 динара /Бр.5/36/. Осим тога, Николкић је својеручно написао и послао своје мишљење о томе како би требало уређивати САТУРН /Бр.4/36/. Сађувана су и два концепта, без датума и броја, која је писао Николкић. У првом, писаном оловком, доставља Астрономском друштву преостале комплете и поједине бројеве САТУРНА, а у другом, писаном настилом, извештава да је Поштанској штедионици упућен акт којим се тражи да чек број 57011 са 3438,50 динара пребаци на Астрономско друштво, тако да је са ранијих 3000 динара добило укупно 3438,50 динара. Академско друштво више није ни имало.

Тако је једноставно, путем размене писама, извршен формални пренос власништва САТУРНА на Астрономско друштво.

+

Као власник САТУРНА, Астрономско друштво могло је њиме слободно располагати, наравно у оквиру Статута, па и слати га бесплатно или у замену. Већ фебруара 1936 Управа одлучује да се часопис шаље бесплатно на следеће адресе: Астрономској опсерваторији, Математичком семинару, Геофизичком заводу, Кузејском друштву, Катици српској, Универзитетској библиотеци, Академији наука, Централној метеороло-

шкој станици војног ваздухопловства, члановима Управе, уреднику, администратору, Еммануелу Ђурићу, Емануелу, Абакумову, Марленком, Јелку Јатковићу, Владимиру Маричићу, Николићу /Зап. од 13.2.1936/. Ускоро потом чланови Управе одустали су од бесплатног примерка, јер Ђурић рече: ако они неће да поштају часопис ко ће други!

Часописе смо поштом бесплатно слали онима за које претпостављасмо да га не могу платити - уствари свима који затражише. Тако су на основу одлука Управе САТУРНА добијали:

Природословно-технички круг Тесла /при Држ. II м. реалној гимназији/, Загреб /Др. 10/36; Зап. од 21.3.1936; Бр. 52/37/;

Главни одбор Црвеног крста - Секција подмлатка /Бр. 54/37/;

Удружење студената среза беранског, Беране /Бр. 94/37 и 97/37/;

Југословенско академско друштво у Крају, Крај /Бр. 107/38/;

Удружење студената физике Универзитета у Београду /Бр. 174/39/; Зап. од 2.1.1940/;

Природословни крожек на I држ. реал. гимн., Љубљана /Бр. 23/40; Зап. од 10.2.1940/..

У замену САТУРНА је слат за:

Годишњак нашег неба /Астрономска опсерваторија Бр. 291/35/;

ПРОТЕЈС и ПРИРОДОСЛОВНЕ РАСПРАВЕ, Љубљана /Бр. 24/36; Зап. од 26.6.1936/;

НАУКА И ТЕХНИКА Друштва "Никола Тесла" /Бр. 3/41/

HIMMELSWELT, Ferd. Dümmler's Verlag, Berlin /Бр. 71/40 и 2/41/;

CIEL ET TERRE, Bruxelles /Бр. 153/39; САТУРН 1940, 22/,

а понуђена је замена за DIE STERNE /Бр. 72/40/, али одговор није примљен.

Наше Друштво уписало се у Француско астрономско друштво /САТУРН 1936, 45/, па је добило позив да учествује у прослави његове педесетогодишњине /САТУРН 1937, 155/. На овај начин примали смо француски астрономски часопис ASTRONOMIE.

Беше нам стало да добијемо руске часописе. Због ондашњих политичких прилика обратисмо се министарству унутрашњих послова с питањем да ли можемо САТУРН слати у Русију, у замену за признате руске публикације исте врсте /Бр. 28 од 30.4.1936/. Не добијасмо одговора. После четири године понављамо свој захтев, питајући исто министарство има ли што против да руским часописима предложимо замену /Зап. од 7.7.1940; Бр. 54 од 13.7.1940/. Опет нема писменог одговора, а уместо њега добијем позив од Управе града Београда /под II Бр. 15520 од 14.9.1940/, па ми тамо усмено саопштише да САТУРН можемо размењивати за руске часописе, али посредством Управе Града Београда, а

сва писма која се шаљу или која стигну Друштву из Русије треба вој поднети на увиђеј /моја забелешка на копији акта Бр. 54/40/. Ово сам саопштио Управи /Зап. од 6.2.1941/, а још пре тога усмено Ђурићу. Наметнута обавеза није нам се свиђала, а ускоро изби рат, те до размене не дође.

+

Удружење стручне штампе Краљевине Југославије приредило је 1937 "Изложбу стручне штампе". То беше прва изложба те врсте у нашој земљи. Отварала се 1.12.1937 и трајала до 5.12.1937 /штампана позивница/. Мислим да је била на старом сајмишту. Кадрагић предложи - јер и ми добисмо позив - да изложимо укоричене примерке САТУРНА које смо већ имали Грујић и ја, а поред њих и све појединачне бројеве који су се дотле појавили /Хр. 4/. Одмах затим, 29.11.1937, потписах акт за Удружење стручне штампе о нашем учествовању на изложби. За површину од пола квадратног метра - то нам беше довољно - платили смо 100 динара, а писмом саопштисмо податке о оснивању и оснивачу, уреднику, претплатницима и слично /Бр. 99/37/. Отишао сам да видим како на изложби изгледа наш љубимац. Излагани примерци враћени су нам по затварању изложбе.

+

За време рата Српско друштво Црвеног крста тражило је на поклон књиге за наше заробљенике, па сам му предао неке комплете САТУРНА, и то: 20 комплета од 1935, по 50 од осталих година, као и 50 примерака књиге ЗВЕЗДЕ И АТОМИ /моје писмо од 20.12.1941; потврда Српског друштва Црвеног крста А.279 од 13.1.1942/.

2. Уредништво и администрација

За време свога живота од шест година САТУРН имађаше само три уредника. Први је био Николић, као председник Академског друштва и онај који је дао идеју за покретање часописа /Зап. од 16.1.1935/. Николић је издао првих 7 бројева у 1935. На прелому, коректурама и другим пословима у почетку сам му једино ја помагао /Дн. 29/. Доцније се придружио Емануел. Остали чланови Управног одбора нису скоро ништа помагали, јер смо журили да први број изиђе што пре, а сем Николића који то беше помало, нико од студената није био вишав овим пословима. Осим тога, припремали су испите.

Због повике Ђишковића и његове дружине да САТУРН напада Астрономску опсерваторију, а да је за то крив Николић, он одлучи да се повуче. На тај начин избио би се Ђишковићу изговор што неће да

сарађује у САТУРНУ, јер је, по њему, Николић био "главни" и без њега би све пропало. За уредника буде изабран Грујић, који је важио за веома умереног човека, помирљивог, иако се и он разишао са Мишковићем по одласку са Астрономске опсерваторије. Грујић је био најпогоднија личност и зато што је био стручњак, старији од нас студената. Тако се Николић повукао и из уредништва. Узалудна жртва, али у оно време мишљасмо да ће бити корисна.

Када је САТУРН прешао у власништво Астрономског друштва, његова Управа потврди Грујића за уредника /Зап. од 13.2.1936/. На тој дужности он је, дакле, био од броја 8 из 1935 до закључно броја 12 из 1939. Као остали уредници у оно време имао је право на влашћену возну карту, па смо је тражили и добили посредовањем Министарства просвете /Министарство просвете, деловодник Бр.52242 од 26.12.1936 и Бр.51081 од 31.12.1937 - Архив Југ./.

Почетком 1940, Доминко, који је увек нечим био незадовољан, предложи да САТУРН уређује одбор, а не један човек, тако да постоји само одговорни уредник, који часопис представља пред властима, а да се технички послови повере техничком уреднику. Предлог буде усвојен, па Управа одлучи да ја будем одговорни уредник, док је за техничког уредника именован Атанасијевић /Зап. од 10.2.1940; Бр. 20/40/. Тако је остало до краја 1940, док је САТУРН излазило.

За све време излажења САТУРНА у име једног и другог Друштва ја сам био власник /Зап. од 16.1.1935 и 10.2.1940/, јер закон захтеваше да то буде одређено физичко лице.

+

Више промена наступаше у Уређивачком одбору. За прве чланове он имађаше Доминка, Грујића и Мужинића /Зап. од 16.1.1935/, као што је споменуто. Овај Уређивачки одбор наведен је и на корицама првог броја САТУРНА, али је у "Нашој речи", на првој страни, напоменуто да је тај број уствари уредио сам Николић, док ће Уређивачки одбор почети са радом од наредног броја. Већ у броју 2 појављује се као члан Уређивачког одбора и Милутин Радошевић, али пошто је Мужинић одступио остала су само три члана.

Мужинић је почео постављати неке ултиматуме, па је зато са више сарадња морала бити прекинута. Ако се добро сећам, он је Николићу послао неке своје "Извештаје" за 1932, 1933 и 1934, које Николић не хтеде објавити зато што су "застарели и без значаја за Друштво", као што произлази из Мужинићевог писма /Мужинић из Загребa 26.3.1935 уредништву/ којим тражи да се разреши дужности /Дн. 31/. Мислим да су "Извештаји" говорили о личном раду Мужинића,

а то није било за наш часопис. Уосталом, Николић је те његове радове оценио као "губаваторске" /Дн. 29/, па их и зато није хтео штампати.

И Радошевић је био тежак за сарадњу, па је убрзо и он иступио из Уређивачког одбора, о чему касније./Дн. 32а/

Иако формално постојаше од првога броја, Уређивачки одбор није скоро ништа радио до закључно броја 4. Зато је у садржају за 1935, објављеном почетком 1936, наведено да је прва четри броја уређивао Николић, а остале одбор. Потпуности ради треба навести, да у броју 7 Уређивачки одбор није уопште наведен - не сећам се зашто, вероватно омашком - а од броја 8 до 12 стоји да часопис уређује Уређивачки одбор, али се не наводе имена чланова. То су уствари били Доминко, Радошевић и Грујић, овај последњи истовремено и уредник.

У другој години свога постојања САТУРН није имао Уређивачки одбор, као ни његова прва четри броја у 1937, својој трећој години, по одлуци Управе /Зап. од 13.2.1936/. Тек фебруара 1937 Грујић предлаже да се оскује уређивачки одбор, односно да се обновк, с тим да у њега уђу неки чланови Друштва из Београда, један или двојица, један из Загребa и један из Лубљане. Предлог је усвојен и Управа области Грујића да на идућој седници предложи погодне личности /Зап. од 5.2.1937/. Требало је, подразумева се, претходно ступити у везу са личностима које одговарају за тај посао и обезбедити њихов пристанак. Пошто је Грујић обавио претходне радње, именован је Уређивачки одбор у саставу: Грујић, Мохоровичић, Томец и Ђурковић /Зап. од 10.5.1937; САТУРН 1937, 120, 144/. Они се стараху о САТУРNU до краја те године. Овај Уређивачки одбор обратио се једном читаоцима САТУРНА, истичући потрбу наше земље за часописом ове врсте и позивајући на сарадњу стручњаке и аматере /САТУРН 1937, 161-162/. Мислим да је текст саставио Грујић, а остали га одобрише.

Пред крај исте године разматрано је питање проширења Уређивачког одбора, највише ради окупљања више сарадника. Зато Управа одлучује да се позову Лаво Чермељ, Урбан Талија и Милош Липовац /Зап. од 26.9.1937; Бр.101/37, 103/37 и 104/37/. Талија нас ускоро обавештава да се прихвата ове дужности /Бр.106а/37/. Чермељ и Липовац не одазваше се позиву, па се њихова имена не налазе међу члановима Уређивачког одбора, иако је Емануел после свога пута у Котор обавестио, 28.10.1937, да Липовац пристаје да уђе у Уређивачки одбор од идуће године /Др. 1-2/.

Према томе, у току 1938 Уређивачки одбор чине: Талија, Мохоро-

вичић, Томец, Грујић и Ђурковић, али Ђурковић само до закључно броја 8, јер је поднео оставку /Зап. од 4.10.1938/. Мала промена уследила је крајем године, тако да су у току 1939 САТУРН уређивали: Талија, Лохоровичић, Томец, Грујић и као нови члан Доминко /Зап. од 11.12.1938/.

У последњој години у Уређивачком одбору су: Бошковић, Талија, Томец, Лохоровичић, Грујић, Доминко и Протић /Зап. од 10.2.1940; Бр.29/40; САТУРН 1940,21 у којем омашком изостало име Бошковић/. Међутим, имајући у виду да је те године извршена промена у односу на уредника, па је постојао само одговорни уредник, именовани су поред њега за уреднике Грујић, Доминко и Протић. Они су дејствовали напоредо са Уређивачким одбором, али им дужности бежу шире - стараше око прикупљања, прегледања и бирања чланака, редоследа чланака и томе слично.

+

Почетком 1936 одлучи Управа да се изради правилник о целокупном вођењу часописа /Зап. од 13.2.1936/. Текст Правилника који сам саставио прихваћен је са малом допуном на седници од 26.10.1936. Правилником се предвиђа да часопис излази једном месечно, да његов изглед у главним потезима одређује Управа, а такође цену, услове претплате, бесплатно слање или замену /§ 2 и 3/. Све послове око издавања САТУРНА обављају уредник, власник у име Друштва и администратор, а њих бира Управа. Уредник се стара о садржају часописа, прикупља материјал и даје га у штампу, уређује га и стара се да излази редовно и добро опремљен /§ 6/. Власник заступа Друштво као сопственика часописа и помаже уреднику при уређивању и техничким радњама око штампања /§ 9/, а администратор се стара о претплатама и поруџбинама, експедицији, рекламама, а уз то, ако је потребно, помаже уреднику и власнику /§ 10/. У часопису могу се штампати само чланци из астрономије и сродних наука, популарни и стручни, а не смеју се објављивати чланци противни интересима Друштва /§ 7/. Регулисана су и разна друга питања, у вези са печатом, администрацијом и финансијским пословањем /Бр.20/41/. Израђен је и плакат да би се САТУРН боље рекламирао /Зап. од 27.4.1936 и 26.11.1937; плакат, са грешком да је Грујић председник/.

Када би одлучено да се образује Уређивачки одбор, у Правилник о издавању САТУРНА унете су извесне измене, у § 4 ти 6: у први од њих додате су речи "Уређивачки одбор", а у други допуна да чланови Уређивачког одбора помажу уреднику у пословима уређивања и прикупљања материјала /Зап. од 10.5.1937/.

Администрацију часописа водио је у почетку Никколић. Одговарао је на писма, писао адресе на омотима, а други су му помагали, највише Емануел и ја. У броју 5-6 наглашено је да администрацију води Никколић /корице, стр. II/.

Када САТУРН поста орган Астрономског друштва, послови администрације падохе углавном на благајника /Зап. од 4.10.1938/. Али кад је требало припремити за експедицију нови број, састајала се моба, па је нас неколико за једно по подне обавило све послове, у друштвеним просторијама ако их је било, или у мене стану /Хр. 2/.

Тек када се уселисмо у Скадарску 33 један послужитељ Државне хипотекарне банке, који тако становаше, уз мали хонорар носио је на пошту бројеве које је моба припремила.

+

У току шест година излажења САТУРНА доста пута мењана је адреса уредништва и администрације. У почетку и уредништво и администрација бежу у Никколићевом стану, Милоша Поцерца 16, јер је био и уредник и администратор. Када уредником поста Грујић, објависмо за уредништво адресу његова стана: Милоша Великог 33 у бројевима 8 до 12 од 1935, а потом Краља Петра 33 за бројеве 1 до 12 из 1936, док је администрација остала у Милоша Поцерца 16. Од почетка 1937 и уредништво и администрација имају исту адресу, у бројевима 1 и 2 Милоша Поцерца 16, а потом, за бројеве 3 до 12, Балканска 4, где смо добили просторију. У целој 1938 и 1939 адреса је била Скадарска 33, опет наша просторија, а кад њу изгубисмо адреса је Жоржа Клемансоа /сада Лоле Рибара/ 20, тј. мој стан, у очекивању да се Друштво негде смести, што се до рата није остварило.

3. Писци и садржај

Када смо први пут разговарали о покретању САТУРНА, Никколић и ја, знали смо да у вему Мишковић неће хтети да сарађује /ипак смо га позвали/, али се надасмо да ће сарадњу прихватити Миланковић и остали астрономи, нарочито сарадници Астрономске опсерваторије, Грујић, Загрепчани, можда неки за које још не знамо. Ишло је теже са прикупљањем сарадника него што претпостављасмо. Неки се одазваше и осташе верни до краја, од других добисмо један или два чланка, а од трећих ништа.

Никколић је написао Миланковићу писмо с молбом, у име Академског друштва, да препоручи неког ко би за САТУРН, који ће се ускоро поја-

вити, саставио приказ његове НЕБЕСКЕ МЕХАНИКЕ, као и да он, Миланковић, да један популаран или стручан чланак /Николић из Београда 6.1.1935 Миланковићу - Арх. САНУ 14296/. Обећао је, и то више пута, усмено, али није испунио обећања. Ипак је, на Грујићеву молбу, пустио да из немачког издава његове књиге КРОЗ ВАСИОНУ И ВЕРОВЕ преведемо и објавимо једно "писмо" којег нема у српском издању /САТУРН 1938 1-9, 41-46, 73-79/.

Прве писце чланака нашао је Николић, који најбоље познаваше оне који се баве астрономијом. Тако су први чланци добијени од Симоновића, Грујића, Милиновића, Абакумова /Дн. 29-31/, затим Жардечког, Ра одевина, Доминка, док имае прилоге припремају студенти. Милићевић је писао да ће доцније написати неки чланак, али се не хтеде обавезати у погледу времена /Милићевић из Београда 2.1.1935 и 21.2.1935 Миланковићу/. Ек је никад послао ниједан чланак.

Бредни сарадници као да се с временом замореше, те је постајало све теже наговорити их да пишу. Једном се састасио Грујић, Доминко, Атанасијевић и ја ради споразумевања о будућем уређивању САТУРНА, па решисмо да преко Бошковића замолимо Струвеа за његово предавање одржано приликом прославе Пулковске опсерваторије, а и Бошковића за његово предавање. Осим тога, сви се обавезаше да спреме бар по једну белешку на пола стране за сваки број, док ће Атанасијевић пратити све што се у штампи појављује о кометама и подносити о томе извештаје у САТУРЕН. Бошковићево предавање било је објављено /САТУРН 1940, 1/, али не и Струвеово /ваљда га Бошковић није могао добити/. На овом састанку било је речи и о курсу астрономије у САТУРЕНУ, па се Атанасијевић пријавио да напише нешто о основним појмовима сферне тригонометрије као и први део курса /Хр. 20 под 20.12.1939/. На једној цедуљци је сам, ваљда у току тог разговора, скицирао програм курса: I хоризонтски систем и привидно кретање /Атанасијевић/; II екваторски, небески и локални систем /Грујић/; III утицаји на посматрања /Доминко/; IV привидно и право кретање Сунца, λ и ρ , време; V прецесија и нутација; VI средњи положаји, сопствено кретање, еремериде, каталози; VII кретање Месеца /оловком, без датума/.

Још једном су нагласили да ниједан писац није добио ни динара конорара за све време излажења САТУРНА. Једини издатки били су: за штампање и поштарину, а последње време награда послужитељу који је пакете са часописом носио на пошту; само кратко време мали конорар добијао је технички уредник Атанасијевић.

Највећа пажња обрађана је популарном делу. Он заузимао највећи број страна. За први број написасмо популарне чланке Николић, Грујић, Бајићева и ја. Постепено се круг писаца прошириваше. Највише чланака за популарни део часописа дадоше Николић и Мохоровић, затим, Грујић, Талија, Доминко и ја. Од астронома које назвасмо "званичним" примљено је мало чланака: по један од Жељка Марковића и Жардечког.

У недостатку домаћих писаца доста се користимо преводима. Преко Грујића добисмо дозволу Француског астрономског друштва да преводимо и објављујемо све што изиђе у ASTRONOMIE /САТУРН 1937, 142/, а он је обезбедио и непосредну сарадњу више француских астронома. Отуда чланци стразбурских астронома Милера /САТУРН 1935, 250-251, 266-270/, Ружијеа /САТУРН 1935, 177-182; 1938, 273-280, 312-315/, који доцније постаде управник опсерваторије у Бордоу, па и Данжона, декана и управника опсерваторије у Стразбуру /САТУРН 1937 257-264, 289-296/ и његовог помоћника Лалемана /André Lallemand/ проналазача новог фотометра, о којем је само за нас написао чланак /САТУРН 1939, 1-3/. Друге чланке преведосмо из ASTRONOMIE, као што су Е.-М. Antoniadi-a /САТУРН 1936, 49-55; 1938, 305-308/, F. Baldet-a /САТУРН 1937, 15-17/, J. Saget-a /САТУРН 1939, 234-236/ L. Leprince-Ringuet-a /САТУРН 1939, 169-175, 193-200, 225-233/, Gabrielle Flammarion, удове чувеног популаризатора /САТУРН 1936, 263-266/.

Највише чланака добили смо од Бослера /САТУРН 1936, 81-90, 22-230; 1937, 65-72; 1938, 233-239; 1939, 73-85; 1940, 209-219/. Неки од њих су штампана предавања која је за нас одржао. Бослеров сарадник Белорицки такође нам је послао чланак /САТУРН 1938, 169-173/. Објавили смо и предавање чувеног француског математичара и професора Сорбоне Картана /Elie Cartan /, одржано у Француском институту у Београду, под насловим "Улога Француске у развоју математике" /САТУРН 1940, 81-96, 129-144/. Оно је потом објављено као засебна књижица.

У већем броју наставака излазиле су, 1935-1936, "Астрономске вечери од Клајна /Hermann Klein /. Преводио их је Николић, а неке одломке Атанасијевић. После њих почесмо са објављивањем Едингтоновог /A.S. Eddington / дела ЗВЕЗДЕ И АТОМИ, у преводу Протића. Чували смо слог и после две године њиме отштампали ово дело у засебној књизи, 1938 /САТУРН 1940, 21/, у истој штампарији.

Укупно је објављено тридесетак чланака иностраних аутора, што је доста значило за углед нашег часописа.

У стручном делу сарађиваху Абакумов, Јован Станковић, Мохоровић, Томец, Петронијевић и Симовић. У ~~всму~~ је објављен и један чланак француског астронома Иса.

Стална рубрика, од првог до последњег броја, "Новости и преглед", по мишљењу читалаца била је веома занимљива. На њој су сарађивали сви млађи чланови : Николић, Емануел, Грујић, Доминко, Мохоровић, Радошевић, Протић, ја. За прве бројеве прикупили смо податке из часописа које примаше Астрономске опсерваторија и који стојаху на располагању читаоцима у веној библиотеци. Но чим је Мишковић приметио да узимамо податке из "његових" часописа, наредио је да се уклоне, закључају /Дн. 31/. Тај "пријатељски" потез нашег почасног члана није нас омео. Пронађосмо француску месечну публикацију LE MOIS на великом броју страна, посвећену разним наукама. Мога се редовно куповати у Београду. Садржавала је популарне чланке и многе кратке белешке и новости из науке, па сам их ја преводио и преправљао за САТУРН, нарочито у 1935 години. Доцније почеше пристизати новости и белешке и од других, углавном чланова Уређивачког одбора. О новим књигама извештавали су најчешће Николић, Мохоровић и Турковић, док су Емануел, Доминко и Николић састављали некрологе.

"Изглед неба" објављиван је почев од другог броја /САТУРН 1935, 60/. Бега је писао редовно Емануел, ма да је онај први, за март 1935, вероватно саставио Николић, јер је потписан са "Б". Дати су податци о Сунцу, Месецу, положајима планета, звезданом небу. Следећи и потоњи бежу опширнији, са више података. Ова рубрика повремено се мењала, како би се одговорило жељама читалаца и потребама аматера. Зато су додате ефемериде, занимљиве појаве. На крају је додата и "Шетња по небу", у којој су описивани поједини занимљиви објекти на звезданом небу. Ову "Шетњу" углавном сам писао ја, а Емануел остало у "Изгледу неба". Ово је учињено од почетка 1938, оtkада су податци о Сунцу и Месецу излагани у табелама, о планетама на схематском пртежу, а занимљиве појаве остале су као ~~раније~~.

Око метеоролошког прегледа, који је такође редовно објављиван, имали смо једном приликом доста незгода. Ову рубрику увели смо зато што смо од Министарства пољопривреде за њу добијали сталну годишњу помоћ, с обзиром да оно беше заинтересовано за њено објављивање. Пошто је помоћ била стална и добијала се некако аутоматски, беше нам веома стало да своју обавезу објављивања метеоролошких података за нашу земљу редовно испуњавамо. Првобитно је био постигнут

договор са Радошевићем, асистентом на раду у Метеоролошкој опсерваторији, да он саставља преглед временских прилика. Метеоролошка опсерваторија добијаше телефонске и радиотелеграфске извештаје о временским приликама у Југославији, те се из њих могао састављати преглед за САТУРН. Рачунске радње за таблице које се појављиваху у овој рубрици обављао је Стојна Буковић, калкулатор Астрономске опсерваторије /САТУРН 1935, 172, 176/.

Бео време све је ишло како треба, па су Радошевићеве податци објављивани до краја 1935, а они за децембар те године у јануарском броју 1936. Међутим, почетком 1936 дође до размимоилажења између Радошевића и осталих који се стараху о САТУРБУ. Радошевић поче постављати неке услове које нисмо хтели прихватити. Нисам савсвим сигуран, али мислим да је хтео да метеорологији посветимо исто толико страна колико астрономији. Пошто смо одбили његове захтеве, он изненада отказа даљу сарадњу. Мислио је да ће нас довести у шкрипац због обавезе према Министарству пољопривреде, јер је, свакако, претпостављао да ћемо тешко наћи другог метеоролога који располаже потребним подацима. Преварио се.

Испричах Бошковићу у каквој смо невољи, а он се сети да би нам могао помоћи ваздухопловни мајор Љубомир Ђурић, шеф Ваздухопловне метеоролошке службе у Новом Саду /САТУРН 1935, 70/. Бошковић препоручи да се с њим говори, јер само он може помоћи. Зато одећ у Нови Сад и нађем Ђурића у стану. Примео ме срдачно, нарочито када чу да ме шаље Бошковић, кога много поштоваше. Мајор се неко време колебао, јер је знао за наше сукобе са Мишковићем и Универзитетом, али доцније, када му објасних да се иде ка смиризању и да он ради тога не може имати никакве непријатности, пристаде на сарадњу, због генерала Бошковића, како рече. Тако се споразумесмо да његова служба даје месечне извештаје о времену у Југославији. Први извештај појави се већ у броју 2 за 1936 /стр.45-48/, а после су редовно излазили. Ђурић није хтео примити понуђени хонорар /Бр.11/36/, ни за себе, ни за онога који је извештаје сређивао, а то је био метеоролог Лисицин /САТУРН 1940, 22/. Уместо хонорара слали смо САТУРН бесплатно на 12 адреса војних установа /Зап. ос 21.3.1936/.

Доцније је Ваздухопловно-метеоролошка служба пресељена у Земун, па смо прегледе времена добијали одатле /САТУРН 1936, 125/. Тада се ваљда и Ђурић преселио у Београд, па смо се повремено састајали, као 26.10.1937, када смо га Грујић и ја посетили ради разговора о неким променама у метеоролошким прегледима. Том приликом сазнадосмо да он нема више онако добро мишљење о Мишковићу као раније, јер је

Митковић и њену обећао помоћ за израчунавање азимута Сунца, Месеца и звезда, али обећање није одржао, као ни нама за инструмент /Хр. 2/.

За наш часопис сазнао је Томец, аматер астроном из Љубљане, који је имао добар дурбин и годинама се бавио посматрањима Сунца. Он понуди да нам шаље сваког месеца податке о Сунчевој активности, што врло радо прихватисмо. Томец је прво објавио чланак "Неколико резултата из моје архиве за Сунчева посматрања" /САТУРН 1936, 94-9 117-119, 147-151/, којим је резимирао своја ранија посматрања и објаснио како посматра, а прве редовне извештаје штампали смо почетком од броја 9 за 1936. Доцније се Томецу придружује Мохоровичић, који је пратио делатност Сунца из Загреба. Његови извештаји појављиваху се прво у рубрици "Преглед и новости" /САТУРН 1937, 55-6, 87-88/, а потом посебно, од броја 5 за 1937, обично иза Томецовог извештаја.

4. Штампарије и опрема

Прву штампарију пронашао је Николић, јер је у њој штампано превод Ајнштајновог дела С СПЕЦИЈАЛНОЈ И ОПШТОЈ ТЕОРИЈИ РЕЛАТИВИТЕТА. Штампарија "Заштита" налазила се у Парашаниновој 47. С њом је склопљен уговор 17.1.1935 /Дн. 29/. Имала је само ручну слагачницу, па пошто је први број био пун штампарских грешака, потражисмо другу штампарију. Николићев стриц радио је тада у Државној штампарији, која се налазила у старој згради на Барош капији, па уз његову помоћ дамо у штампу други број. Овај број био је у погледу грешака много бољи, али је цена била два пута виша од оне у првој штампарији.

Николић је имао друга Перу Обрадовића, а његов отац беше власник штампарије "Планета - Графички уметнички завод", Ускочка 8. Ова штампарија била је много боље опремљена од прве, имала је лино-типе, а мислим да је била и мање скупа. Власник Сретен Обрадовић, звани Срета Планета, беше доброћудни дебелко. Његова жена радила је у рачуноводству штампарије, а син, мислим студент, помагао је. Чим смо ми астрономи дошли у штампарију овог назива, проширисмо напимке на жену и сина - Мица Ракета и Лера Комета, што је увесељавало раднике, са којима смо били у срдчним односима. У "Планети" смо отштампали остале бројеве САТУРНА из 1935 и бројеве 1 до 7 из 1936.

Од броја 8 за 1936 САТУРН је штампан у штампарији Графички институт Издавачке књижарнице Скерлић, Владимира М. Богдановића, која се налазила у Кнеза Павла /сада 29 новембра/ улици 15а. Богдановић је становао у нашој породичној кући, преко пута његове штампарије, па сам га зато познавао. Цена је била нешто повознија од оне у "Планети", па с њиме лако склописмо уговор. У њој је САТУРН штампан до краја 1937.

Пошто је Друштво запало у финансијске тешкоће, веће но обично, потражисмо опет другу штампарију, у којој ће трошкови бити још нижи. Пошто је Драгутиновићка имала неке службене везе са штампаријама, пронађе штампарију "Привредни преглед", у Стојана Протића 52. Захваљујући њеним познанствима, када је Грујић отишао да чује услове, много се обрадовао када му саопштите да ће САТУРН штампати за само 1400 динара по броју, урачунавајући све, и клишеа. Тако је први број за 1938 предат овој штампарији, истина са извесним закашњењем /Хр. 9/. У њој је САТУРН штампан до рата.

+
+

Опрема часописа зависи од могућности штампарије и новчаних средстава. Пошто су средства била мала, САТУРН није могао бити раскошно опремљен. Ипак је био, чини ми се, на нивоу осталих часописа те врсте у нашој земљи.

О техничкој опреми прво се старасмо Николић и ја. Када је Грујић постао уредник, онда се он старао о опреми, а Николић и ја помагасмо му, Николић до одласка у Француску, у јесен 1937, а ја за цело време.

Идеју за насловну страну корица прве године дао је Николић. Преко свог пријатеља Мирослава Стевановића, који је радио у ПОЛИТИЦИ, замолих њеног сарадника Владимира Жедринског да по тој идеји нацрта насловну страну. Он се веома радо прихватио тога посла и обавио га у сасвим кратком року, а хонорар није хтео примити.

Следеће године промењена је прва страна корица, па је на њој поред наслова био само цртеж Сатурна. Корице су штампане на плавој или сивој картији /полукартону/. Са оваквим корицама часопис је излазио 1936 и 1937.

Крајем 1937 разговарали смо Грујић и ја о измени корица у наредној години. Грујић је желео да се на корицама налази велика слика неке маглине, а ја да се задржи слика Сатурна, као симбол нашег часописа /Хр. 5/. Поново смо разговарали о насловној стра-

ни 13.12.1937. Пошто је Николић наваљивао да остане слика Сатурна, ја се успротивих промени, али се Грујић већ био споразумео са осталим члановима Уређивачког одбора о овој и другим променама /Хр.6/. Пошто се Николић није више толико противио уклањању слике Сатурна са насловне стране, Грујић ми даде неки свој албум фотографија маглина, како би се једна од њих употребила за насловну страну. Преко фотографије маглине била би исписана слова, бела: "Сатурн, ревија за астрономију, метеорологију и геофизику", као и, при дну стране, "Публикација Астрономског друштва - Београд". У то време смо преко Николића и Драгутиновићке упознали Бог.Цикоту, сарадника ВРЕМЕНА, па вему однесох албум да нацрта слова /Хр. 11/. Тако се на насловној страни у току 1938 појављивала дифузна маглина у сазвезђу Лабуд.

Исте године опет је дошло до извесних несугласица око слике Сатурна. Николић је, наиме, пристао да се она изостави са насловне стране, али да остане у заглављу, на првој страни свакога броја. Ради цртежа обрати се Павлу Васићу, с којим сам неко време радио у Главној контроли, па ми он изради цртеж за заглавље: слику Сатурна и натпис. Морам признати да ми се његово решење није свидело, али ми беше незгодно да му то кажем, а и обећао сам да ћемо по њему начинити клише. Стога бих непријатно изненађен када САТУРН изиђе без Васићевог цртежа, већ са заглављем од ручног слога. Позовем Грујића, 4.2.1938, а он ми објасни како је штампар рекао да цртеж није добар за клише, а било је доцкан да се мења. Тада одлучих да поднесем оставку, јер сам Николићу обећао да ће у заглављу бити слика Сатурна, а и Васићу рекао да ће његов цртеж бити употребљен /Хр. 18/.

Следећег дана замолим Емануела да се прими положаја секретара, али он одговори да ће у том случају и он поднети оставку. После се ипак сложисмо да упитамо Малеша би ли се примио положаја секретара /Хр. 18-19/. Ово питање изнето је пред општу седницу 6.2.1938. Обавестио сам њене чланове зашто подносим оставку, али ми је не хредоше уважити. Нарочито су Бошковић, Малеш и Кадрагић наваљивали да је повучем. Малеш предложи да ми се уручи акт из којег ће се видети да сам поднео оставку, али да ми није уважена, па да тај акт покажем Николићу и Васићу. Ово ми није изгледало згодно. Ипак сам пристао да ми се место оставке одобри три месеца одсуства, а да ме за то време замењује Малеш /Хр. 19; Зап. О.с. од 6.2.1938, Бр. 23/41; Бр.120/38/.

Прву страну корица решимо да променимо 1939 /Зап. од 18.12.1938/. Не знам ко је израдио слику за насловну страну - о томе се постараше Грујић или Доминко. Поново се налазио приказ Сатурна са натписом преко његова прстена. Заглавље је и даље слагано, без клишеа, а на ону препирку смо заборавили.

За нови изглед прве стране корица за 1940 побринуо се Доминко, који је нашао цртача, али га нисам знао /Хр. 20/. Његов предлог усвојили су Атанасијевић и ја /Хр. 24-25/, па је САТУРН у последњој години имао модернистички изглед корица, са неким вијугавим линијама које треба да представљају таласно кретање.

Друга страна корица била је предвиђена за садржај, адресе, цену, имена уредника, чланова Уређивачког одбора и власника.

На трећој и четвртој страни корица штампали смо огласе, ако је било плаћених онда њих, а ако не онда позиве на упис у Друштво, на претплату, рекламе за САТУРН и књиге које смо продавали. Једног дана, када сам у штампарији "Планета" био са Николићем или Емануелом, ради прелома и коректура, дође у коректорску собу млад човек, лоше одевен и представи се као песник А. Де Мајо. Показа нам недавно изишлу књижицу својих песама под насловом ЗЕМЉОМ и замоли да је препоручимо или објавимо неку од песама. Песме су биле "научне", објављене на 127 страна и могле су се набавити у књижарници "Светлост". У нашем програму није било објављивање песама, али ипак обећасмо да ћемо на корицама објавити једну од њих, као оглас, наравно бесплатан, јер беше јасно да песник нема чиме да плати. Обећање смо испунили /САТУРН 1935, бр.10, корице III страна/. То је била једина песма објављена у САТУРНУ.

5. Нестручњаци и стручњаци

Часопис малог тиража представља велики терет за издавача. Сем чланарине, уписнине и претплате, Друштво није имало других сталних прихода. Претплата је примана унапред, па је требало обезбедити излажење САТУРНА, како се не би догодило да је од претплатника покупиен новац, а не шаће им се оно што је обећано. До тога, на срећу, није никада дошло.

Превелики трошкови штампања примораше нас да се на све стране осврнемо тражећи финансиску помоћ.

Николић сазнаде за кредит намењен МАТЕМАТИЧКОМ ЛИСТУ ЗА СРЕД-
 БУ ШКОЛУ, који је престао излазити, па се понадасмо да ћемо га до-
 бити за штампање САТУРНА. МАТЕМАТИЧКИ ЛИСТ излазио је у току школ-
 ске године 1931-32 и 1932-33. У првој години било је 10 бројева, од
 којих 4 двоброја, а у другој такође 10 бројева са једним двобро-
 јем; у првој години имајаше свега 158, а у другој 200 страна. За
 његово штампање одобрен је кредит од 15.000 динара у Државној штам-
 парији /ПРЕДЛОГ БУЏЕТА РАСХОДА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ за 1936/37
 годину, Сарајево 1935, партија 315,3/, али сума није утрошена /ЗА-
 ВРШНИ РАЧУН ДРЖАВНИХ ПРИХОДА И РАСХОДА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ за
 буџетску годину 1936/37, Сарајево 1937/, партија 329/. Уредник и
 девет чланова Уређивачког одбора били су професори, међу њима и
 Мишковић, али часопис једва успе да се одржи две године, иако има-
 ђаше обезбеђене трошкове штампања. *Zehn Professoren - Zeitschrift
 verloren!*

Знајући ово, обратимо се Министарству просвете. После посете
 Тирпићу, 31.12.1934, и Николићевог разговора с њиме 15.1.1935, сте-
 космо утисак да ће Министарство учинити нешто за нас. У молби из-
 ложисмо сврху часописа, уз навод ко у њему сарађује, и затражисмо
 да се у буџету за идну годину одобри кредит за бесплатно штампа-
 ње САТУРНА у Државној штампарији, с напоменом да један број стаје
 у њој 3200 динара /двоструко скупље него у приватној штампарији/.
 Обавезали бисмо се да свима гимназијама у држави и научним инсти-
 туцијама часопис шаљемо бесплатно /Бр.172 од 25.4.1935/.

Наш акт буде заведен под П.Бр.16063 од 30.4.1935, а тек 29.8.
 1935 референт Жив. Спасић пише концепт акта Државној штампарији, с
 питањем може ли се САТУРН у њој бесплатно штампати. Али неко, веро-
 ватно начелник Општег одељења, прецрта концепт, па је 31.8.1935 у-
 пућен акт Астрономској опсерваторији "с молбом за мишљење, да ли
 заслужује овај часопис "Сатурн" да се штампа бесплатно у Државној
 штампарији". Тако наш акт доспе у руке Мишковићу, који под Бр.625
 од 7.9.1935 предлаже Министарству да се за ово обрати неком дру-
 гом стручњаку. Онда Министарство, под П.Бр.34810/35 шаље 10.9.1935
 нашу молбу Ректорату ради достављања Миланковићу. Преко Ректората
 /Бр.11146/35/ и Деканата Филозофског факултета /Бр.7173/35/ наша
 молба стиже нашем другом почасном члану Миланковићу. Обратним пу-
 тем Миланковићев извештај долази у Министарство, а оно под Бр.
 38882 од 22.10.1935 пише Ректорату да се Академском друштву поручи
 да се часопис не може штампати у Државној штампарији. У предмету
 се налази и реферат за министра, у којем стоји да би за коришћење
 кредита МАТЕМАТИЧКОГ ЛИСТА за штампање САТУРНА требало тражити

сагласност Министарског савета /Бр.30286 од 5.8.1935 - Арх.Југ.
 69-158-35, 87-74-35 и 37-95-35/.

Одбијање Министарства просвете, које је требало да запечати
 судбину САТУРНА, заслужује пажњу, па ће се на њему дуже задржати.

+
 +

a/ *Veritas odium parit* /Цицерон/
 Зашто Министарство просвете одбија бесплатно штампање? Одго-
 вор се налази у извештајима наших професора и почасних чланова.

Ево шта је *manu propria* написао Мишковић Министарству: "Како
 је овај часопис од почетка свога излажења па до данас, готово си-
 стематски, у мање или више отвореном облику, ударао прозив потпи-
 саног, и против института коме имам част да будем на челу, то мо-
 лим Министарство да се са горњим питањем изволи обратити другом
 неком компетентном стручњаку, или надлештву". Оно *in fine* изгле-
 да у реду, али шта је с почетком реченице?

У то време Мишковић има у рукама првих 8 бројева САТУРНА. Ако
 пажљиво прегледамо ове бројеве, наћи ћемо да се Мишковић помиње са-
 мо један пут - кратка вест да је изабран за редовног професора /на
 стр.168/, а толико и Астрономска опсерваторија - да је била годи-
 шњица освећења, али није поменута да је било тајно, но речено је
 да су Николић и Емануел први почели са посматрањима /на стр.126/.
 Можда је и ово "ударање"? Мишковић и његова установа помињу се
 и поводом приказа Годишњака нашег неба и НАУТИЧКОГ ГОДИШЊАКА, који
 су сасвим повољно оцењени /на стр.64/. "Напад" је у Николићевом
 чланку "Положај астрономије код нас и њена потреба" /стр.2-6/, у
 којем је рекао да је положај астрономије у нашој земљи "доста
 слаб", а за то "сви смо помало криви: како они који званично воде
 астрономију, тако и они, који сарађују на овом часопису не изоста-
 јући ту ни писац ових редова ако не због чега другог, а оно, у нај-
 мању руку, што се раније нисмо појавили". Ту је и спомен о цени
 Астрономске опсерваторије и крви палих ратника.

Пошто се "напад" налази у једном једином чланку, да ли је
 Мишковић написао истину у свом акту Министарству када наводи да је
 нападан "готово систематски"? И да ли је нападана државна установа?

Већ сам доказао - и сопственим признањем Мишковићевим - да су
 инструменти пропадали и да Астрономска опсерваторија потле није
 посматрала. *Dura veritas, sed veritas*. Истичање да САТУРН напада
 једну државну установу имајаше за сврху да надлежнима скрене пажњу
 да се иза часописа крију ко зна какви противдржавни елементи.

6/ *Sapiens nihil affirmat quod non probet*

Пређимо на Миланковићев извештај Главног просветног савету од 22. 9.1935. Све док нисам, августа 1974, нашао наведени материјал, мислио сам, као и остали у Друштву, да нам је бесплатно штампање онемогућио само Мишковић. Бисмо могли имати увида у списе Министарства просвете. Показало се, међутим, да је Миланковић одиграо још ружију улогу, иако смо из његовог држава закључивали да се прилично држи по страни, ма да нагиње Мишковићу из колегијалних разлога.

Миланковићев извештај од пет тачака навешћу *in extenso*. Ево шта стоји под 1:

"Стручне часописе, па били они и популарни, могу уређивати само искусни стручњаци, вични перу - а не студенти који немају ни стручног знања, ни стила, ни правописа".

Колико истине има у овом тврђењу? На 240 страна, колико их је Миланковић имао пред собом, има 47 чланака /нису рачунате белешке, изглед неба и "Астрономске вечери"/, од којих су студенти написали само 11, а остале: Др Грујић, Др Абакумов, Др Жардечки, Др Чермељ, Др Дошинко, Др Талија, Др Марковић, Др Драгољуб К. Јовановић, Инж. Јован Станковић, Ружије, Ис, Сандстрем, Радошевић, Ђурковић - сви бар са дипломом. Миланковић дакле неверно приказује да у САТУРКУ сарађују само студенти. А у време када пише уредник је већ био Др Грујић, а у Уређивачком одбору сами стручњаци.

Нешто о искусним стручњацима, онима који имају стручно знање. Мишковић пише: "Далеко би нас одвело набрајање конкретних примера за нетачности и грешке на које се наилази у школским уџбеницима где се говори о 'појмовима из Астрономије'", па зато "Требало би престати са издавањем уџбеника", јер сем нетачности и грешака имају и нејасна објашњења /ГНН за 1930,4/. Доцније пак истиче како, да би подмирио просветно-културне потребе нашег света, у ГОДИШЊАКУ НАШЕГ БЕБА не се писати "стилом приступачним свима, како би могла и наша читалачка публика постепено да се упознаје са тековинама науке о васиони и да се одржава у сталној вези са њеним развојем" /ГНН за 1935,3/. *Sunt verba et voces, praetereaque nihil*, јер ево шта пише искусни стручњак Мишковић, без чије сарадње се популаризација не може вршити, по Миланковићу.

Исак Ђутн, по Мишковићу, рођен је 1643 /ГНН за 1932,165/, а рођен је на Божић 1642 - у Енглеској је још увек у важности јулијански календар, до 1752. За мене је то недовољна тачност, а да се

нашла у САТУРКУ била би незнање студената. За Набонасарову еру наводи да се рачуна од оснивања Вавилона, односно од 5.11.747 пре наше ере. Нажалост, Вавилон је основан у четвртм миленијуму пре ове ере, био на врхунцу за владе Хамурабија /-1955 до -1913/. Ера почиње са доласком Набонасара на власт, а то је било у среду 26 фебруара 747 пре наше ере /*Boquet, Histoire de l'astronomie, 1925, 25/*. Набонасарову еру образовао је Птолемеј, јер је поменута година била најстарија коју је могао докучити у својим истраживањима. Пошто су Набонасарову еру користили само историчари, боље да је прећутана.

Спет по Мишковићу, Јосиф Скалигер увео је јулијанску периоду у VII веку /ГНН за 1932,31, за 1933,33, за 1934,30, за 1935,34/. Скалигер је живео од 1540 до 1609. Кад се грешка понавља толико година не би се смела сматрати штампарском /исправљена, тек у ГНН за 1938,46/. Зар Миланковић ово није приметио? Вероватно није ни читао шта пише његов колега по струци, иначе би свом штићенику указао на грешку од 9 stoleћа. Ја ћу ипак и биве сматрати за случајну омашку, јер на другом месту Мишковић наводи тачну годину Скалигера рођења и смрти /КОСМОГРАФИЈА 1931, 71; ГНН за 1930,12/. Студентима се тај грех не би опростио.

Прелазим на оно што није омашка. Комету Бјела није открио италијански астроном /КОСМОГРАФИЈА 1931,162; ГНН за 1931,141/, као што Мишковић погађа по звуку презимена и називу комете, већ аустријски официр *Wilhelm Baron von Biela*, аматер, који је комету по њему названу открио 1826, када је као капетан био на служби у чешком граду *Josephstadt* -у. Елементе путање израчунаше прво *Gambart*, па *Santini* и *Hubbard*, те би било занимљиво кад би Мишковић навео где су објављени "Бјелини рачуни".

"У предtelesкопско време, мислимо на онај период док људи нису знали за дурбине, једини инструмент за посматрање небеских појава било је човечје око" /"Како се траже комете?", прештампано из ГНН за 1937,4/. А шта је са гиономом, скафејом, армилама, квадрантом, торкветумом...? У истом чланку, мало ниже, Мишковић препоручује омладини да тражи комете дурбинима од "бар 80-100 мм, а ако је могуће: 150-200 мм". Која је омладина у Југославији 1937 могла имати тако велике инструменте? Она која их је тражила од Мишковића није их добила.

Спирална маглина у Андромеди се "такође и малом увеличавајућом справом може видети" /ГНН за 1930,130/. Ко неће помислити на увеличавајуће стакло или лупу, па и микроскоп, али помоћу њих неће виде-

ти ниједно тело на звезданом небу. Маглину у Андромеди видеће, међутим, и голим оком.

Боје у Сунчевом спектру преливају се једна у другу, "Али ако загледамо кроз неко сочиво увеличани спектар, спазићемо да је трака спектра непрекидана многобројним, ужим или ширим црним линијама" /КОСМОГРАФИЈА 1931, 86/. Узалуд ће ученици тражити што јача сочива, црне линије неће видети, јер Мишковић није написао, или не зна, да се оне виде само ако се светлост пропусти кроз веома узани прорез.

Описујући Lyot -ов коронограф, Мишковић истиче његову предност над спектрохелиографом, а она је у томе, што Сунчеву слику од 6 cm у пречнику коронограф даје са позом од једне секунде, "док је раније, - на пример на спектрохелиографу - требало изложити плочу по више минута" /ГНН за 1934, 152-155/. Коронограф и спектрохелиограф су два сасвим различита инструмента, као, на пример, астрограф и спектрограф. Истицање предности коронографа над спектрохелиографом исто је, као кад би се рекло да је астрограф бољи од спектрографа, јер се на њему слика звезде добије са позом од можда неколико секунди, а за њен спектар треба више минута! Али слика звезде и њен спектар нису исто, па ни слика добијена коронографом и спектрохелиографом.

Мишковић прво каже да се облик Земље, који се мало разликује од правилне лопте, зове сфероид, али, додаје, прави облик Земље носи име геоид, а овај облик најприближнији је спљоштеном обртном елипсоиду /ГНН за 1932, 147/. Заиста написано "стилом приступачним свима".

Месец има облик скоро правилне лопте, али због релативно малих димензија ми га "видимо, због релативно велике удаљености од нас, као сјајни округли котур" /ГНН за 1932, 159/. Кад су у питању небеска тела, мислим да се за Месец може само казати да је релативно близу нас. А да је нешто ближи, би ли се видео друкчије?

Говорећи о планетама, Мишковић нас учи: "Стари астрономи су познавали само четири: Венеру, Марс, Јупитер и Сатурн, наиме оне које су слободним оком могли видети" /ГНН за 1933, 180/. Не може бити штампарска грешка, јер стоји четири и наведене су 4 планете. Зар вредни професор астрономије не зна да се Меркур може видети голим оком и да га помињу толики класични писци. Бека и ово буде lapsus memoriae, ма да заиста чудан, јер је пре тога тачно рекао да су стари знали за пет планета /КОСМОГРАФИЈА 1931, 96/. Питам

се само шта би Мишковић и Миланковић за нас рекли да смо тако нешто написали. На другом месту, набрајајући која тела чине Сунчев систем, Мишковић заборавља само једно - Сунце /ГНН за 1931, 142/. Нека и то буде омашка.

Средња температура Сунца је око 10.000° /КОСМОГРАФИЈА 1931, 112/, док се у оно време као највероватније сматрало да у средишту Сунца влада температура од неколико десетина милиона степени /Бослер, 251/. По професору астрономије, изгледа да су све звезде веће од Сунца /ГНН за 1930, 125/, иако су црвени и бели патуљци пре тога били добро познати.

Мишковић прво вели да је фотосфера састављена од чврстих и течних делића усијане материје /која је материја чврста на 6000°?/, па затим да је житка /КОСМОГРАФИЈА 1931, 109/, а да би објаснио постанак пега каже: "Факуле су испупчења на фотосфери која настају услед дејства еруптивних сила у Сунчевој гасовитој унутрашњости. Под јаким притиском ова испупчења фотосфере морају да попусте, цепају се: на Сунчевој површини настају услед тога отвори - појављују се Сунчеве пеге. Кроз пеге опажамо, као кроз отворе на Сунчевој површини, унутрашње прве слојеве Сунчевог језгра" /КОСМОГРАФИЈА 1931, 111/. А пеге су дубоке око 100 км /ГНН за 1933, 155/ Потпуно оригинална теорија. Штета што није изложена на Конгресу Међународне астрономске уније 1935.

Најнижи слој у Сунчевој атмосфери састављен је од "згуснутих пара које показују извесне сличности са воденом паром" /КОСМОГРАФИЈА 1931, 111; слично ГНН за 1931, 108/. У чему је сличност и шта је то згуснута пара треба да погоде ученици.

Кад се фотосфера посматра кроз дурбин види се да није глатка површина ни у чврстом стању, већ "Она даје утисак житке, зрнасте масе усијаних честица које пливају по површини Сунчеве лопте" /КОСМОГРАФИЈА 1931, 109; слично ГНН за 1931, 106, за 1932, 138, за 1933, 154/. Ученици ће поставити питање: како житка маса може бити зрнаста, јер зрнаст претпоставља одређени облик, а онда материја мора бити чврста! Изгледа да Мишковић није разумео поређење изгледа фотосфере са "зрнима пиринча" /Бослер, 120/. Тек много доцније постаје му јасно каква је фотосфера Сунца /СУНЧЕВО ПОМРАЧЕЊЕ, 9/

Голим оком често се примећује да фотосфера није "свугде подједнако глатка и сјајна" /ГНН за 1932, 138, за 1933, 154/, вели Мишковић за пеге. Пеге се уствари виде голим оком веома ретко, па су постале познате тек од проналаска дурбина, иако има података да су

понекад и пре тога виђене. Још мање је тачно да се голим оком види да фотосфера није подједнако глатка. Ако се пеге уопште виде, виде се као тамнија места, а не као неравнине. Само уз помоћ дурбина, кад су близу ивице Сунчева котура, може се приметити да су "удубљена".

За атмосферу Меркура Мишковић каже да се не зна много /КОСМОГРАФИЈА 1931, 115/. Знано се, по албеду и пролазима, да је неприметна /Бослер, 339/. Позната су му два народна назива Венере, Вечерњача и Зорњача /КОСМОГРАФИЈА 1931, 117/, али не и најчешћи - Даница. "Ван сваке је сумње да је црвена пега појава на самој површини лопте, а не у Јупитеровој атмосфери" /КОСМОГРАФИЈА 1931, 127/; у другом издању додаје да је пега први пут виђена 1778, да су на њој примећиване промене у положају и брзини, али остаје при првом тврђењу /КОСМОГРАФИЈА 1937, 96/.

Ништа сигурнији ни тачнији није Мишковић ни кад ученицима говори о кометама. "Комета /репатица/ изгледа обично као светла тачка, или врло мала лопта - ова се зове језгро комете; то је најсјајнији део комете и окренут је стално ка Сунцу" /КОСМОГРАФИЈА 1931, 152, 1937, 118/. Како тачка или лопта може бити окренута у једном правцу? Тек доцније читамо: "Глава комете окренута је редовно Сунцу, реп у супротном правцу од Сунца" /КОСМОГРАФИЈА 1931, 154-155/. Али писац као да није у то убеђен, јер другде вели да се реп шири најчешће, или обично, у правцу супротном од Сунца /ГНН за 1930, 121, за 1932, 185/. Од 347 комета за 275 нађено је да су параболичне, 12 хиперболичне, а 60 се крећу по елипсама. "Рачуни нам дају, међутим, - додаје Мишковић - повода да верујемо да су све комете стални чланови Сунчеве породице..." /ГНН за 1930, 122/. Ако рачуни - шта би друго могло бити? - показују да су путање параболе и хиперболе, како ти рачуни могу показати да су путање затворене?

На једној страни Мишковићевог уџбеника најближа звезда је Proxima Centauri, а на другој то је α Центаура /КОСМОГРАФИЈА 1931, 166 и 170/.

Звезде класе III по Секијевој подели /зашто ова подела од 1867, кад постоји харвардска од 1901, опште усвојена много пре Мишковића?/ имају "поред линија метала, црне пруге са јасно обележеним ивицама ка љубичастој страни, које се постепено губе ка црвеној страни".

Тачно. А даље за класу IV чита се: "Црвене звезде слабог сјаја; спектар са ширим пругама и распоређеним у обрнутом смислу од претходне класе" /ГНН за 1932, 211/. Obscurus per obscurius. Како су то распоређене у обрнутом смислу? ако је нека линија у спектру звезде класе III у црвеном делу, у спектру класе IV биће у љубичастом делу? Бесмислица, али на то ученике упућује граматичко тумачење. Требало је рећи да се у спектрима звезде класе IV нејасна ивица губи ка љубичастој страни, али то није обрнут распоред. Овако замршено писано је за "ширу читалачку публику и школску омладину", јер су њој ови текстови намењени /ГНН за 1930, 3/.

Збијена јата налазе се претежно у сазвезђима Скорпија и Стрелац /КОСМОГРАФИЈА 1931, 175/ - не, него Офиух и Стрелац /Бослер, 646/. "На збијена јата се налази готово искључиво у крајевима далеко од галактичке равни", па се зато зову вангалактичка /ГНН за 1933, 260/. Управо супротно. Она се већином налазе са обе стране галактичке равни, а највише их је на 12° с једне и друге стране /Бослер, 646/.

Најзад и о маглинама. За мрачне маглине Мишковић још увек није сигуран да ли су то празнине у простору, или тунели управљени ка Земљи, или облаци мрачне материје /КОСМОГРАФИЈА 1931, 176/, иако је Barnard већ 1919 утврдио да су то тамне маглине између нас и удаљенијих звезда /Бослер, 638/. За Мишковића није сигурно ни да ли су спиралне маглине заиста маглине или скупови звезда /КОСМОГРАФИЈА 1931, 179-180/; ГНН за 1930, 130, за 1932, 235/. Њихови спектри, међутим, добијени су 1910, Hubble је неке од њих раставио на звезде и у неким нашао маглине са сјајним линијама у спектру /Бослер, 665, 684-685/, па је одмах било јасно да се ради о засебним звезданим системима.

Пошто је на примерима горе наведеним /а могло би се наводити још много/ показао како треба писати уџбенике, Мишковић затражи од Министарства просвете да се КОСМОГРАФИЈА може отштампати као школски уџбеник. Главни просветни савет, на састанку од 2.7.1931, саслушавши само усмени реферат Јеленка Михаиловића, дао је мишљење да се КОСМОГРАФИЈА може одобрити као привремени уџбеник приватног издања у средњим школама /Министарство просвете С.н.Бр.21447 од 1.7.1931, С.Бр.836 од 3.7.1931, С.н.Бр.23106 од 13.7.1931, записник 1828 редовног састанка Главног просветног савета - Арх.Југ.56-94-1/. Михаиловић је поднео и писмени реферат о КОСМОГРАФИЈИ 20.5.1935. У њему каже да "Све изложене чињенице су на висини најмодер-

нијих научних тековина, што чини једну од најважнијих добрих страна овог уџбеника" /1/, а осим тога да показује велики напредак према осталим уџбеницима те врсте итд. Углавном, он препоручује да се и даље употребљава у средњим школама /С.Бр.430/35 - Арх.Југ. 66/С-16-35/1/.

Кад хтеде штампати друго издање, Мишковић доставља Главном просветном савету своје прво издање, 11.5.1936, и каже: "Како ове године намеравам штампати друго издање ове књиге које ће се од првог врло мало разликовати, у незнатним појединостима..." /Министарство просвете С.н.Бр.16559 од 12.5.1936, С.Бр.642 од 15.5.1936, С.н.Бр.24931 од 10.7.1936 - Арх. Југ. 60-7-36/. Књигу доби на оцenu Миланковић, а он каже: "Користећи се стеченим искуствима и прегледавши уџбеник од почетка до краја, писац је успео да га у друго издању пружи у знатно подеснијем облику за наставу... Његов језик стил и цео начин обраде потпуно је подесан за уџбеник" /Министарство просвете С.Бр.642/36 - Арх. Југ. 66/С-18-1936/II/.

Узму ли се у обзир само горе наведени примери Мишковићева писања, мора се поставити питање: да ли су Михаиловић и Миланковић уопште читали КОСМОГРАФИЈУ, или ни сами нису познавали стање астрофизике? У сваком случају, на основу Миланковићевог мишљења, које је подржао Михаиловић усмено, Главни просветни савет 3.7.1936 преручио је друго издање Министарству просвете /Записник 2182 редовног састанка - Арх.Југ./.

Мишковић је тражио да се и ГОДИШЊАК НАШЕГ НЕБА препоручи као приручна књига библиотекама средњих школа, уз КОСМОГРАФИЈУ /Министарство просвете, деловодник С.н.Бр.20943 од 23.6.1937 - Арх.Југ./ али није успео.

+

Све ово напред било је у вези Миланковићеве примедбе о искусним стручњацима. Што се тиче стила, то је ствар укуса, а *De gustibus non est disputandum*. Мени се, на пример, не свиђа кад Миланковић каже да "светлост протрчи" /КРОЗ ВАСИОНУ, 202/, јер не може трчати нешто што нема ноге; или "он је извршио велика путовања" /НЕБЕСКА МЕХАНИКА, 6/, место много је путовао; или "Аполониос се напомиње на више места као творац те теорије" /НЕБЕСКА МЕХАНИКА, 15/, место помиње; или "вршио је посматрања неба" /НЕБЕСКА МЕХАНИКА, 16/, место, у духу језика, посматрао небо. Мишковићев стил већ је показан.

Ее тврди да у САТУРЕН није било правописних грешака. Правопис је конвенција коју су за мога живота три пут мењали филолози, увек најпризнатији стручњаци. Не мора га свако у свему прихватити, јер правопис није закон. Има доста чувених писаца који се не држе свих правописних правила.

Интересантно је, међутим, да ли се Миланковић тако строго држи онога што студентима замера. Наведимо примере за Миланковићев правопис: апсана, бог зна како /КРОЗ ВАСИОНУ, 122, 163/, место хапсана, богзна како; екзотично, еским /малим словом више пута/, сиромаша /ГЕН за 1934, 164, 168, 170/, место егзотично, Еским, сиромаш; иснекивали, алхимичари али хемија /НЕБЕСКА МЕХАНИКА, 3, 4/, место ишчекивали, алкемичари; грчка имена пише двојачко: Аполониос и Аполоније, Аристотелес и Аристотел, Ератостенес и Ератостен /НЕБЕСКА МЕХАНИКА, 13, 7 и 8, 12/, иако је само други начин правилан.

Шта више, Миланковић прави и граматичке грешке - које студентима сигурно не би опростио - јер у његовим делима налазимо: тло, поредала /КРОЗ ВАСИОНУ, 164, 206/, место тле, поређала; продавајући, ишчекивајући /поред исчекивали/, мислиоц /НЕБЕСКА МЕХАНИКА, 3, 5, 8/, место продајући, ишчекујући, мислилац; слично и Мишковић пише пратиоц /ГЕН за 1932, 159/, место пратилац, а обојица мењају реч доба, иако су у школи морали учити да се она не мења. За све примере погрешног правописа или граматике могу се наћи потврде у Бржа Караџића /СРПСКИ РЈЕЧНИК, Беч 1852/, Стојана Новаковића /СРПСКА ГРАМАТИКА, Београд 1902/ и Александра Белића /ПРАВОПИС СРПСКО-ХРВАТОСКОГ КЕЖЕВНОГ ЈЕЗИКА, Београд 1930/.

+

Бејаж поменуо да смо Миланковића питали шта у САТУРЕНУ није тачно, али он не одговори. Беше уобичајено пак да се у рефератима који се подносе Главном просветном савету о појединим књигама, уколико референт сматра да нешто није у реду, наведу одговарајућа места и стране на којима се она налазе, с мишљењем шта није добро или препоруком како да се исправи.

Да је у САТУРЕНУ заиста било нечега нестручног, Миланковић не би пропустио овако дивну прилику да докаже како студенти који уређују часопис нису за то способни, па да наведе одговарајућа места. Али он не поступа тако, већ говори уопштено, па се мора закључити да је његова оцена САТУРЕНА произвољна, производ злобе и тежње да му се нашкоди, а не чињеничног стања. Нама није саопштен разлог одбијања помоћи, нити нам је пружена прилика да се бранимо или тражимо образложење. Миланковићевом мишљењу *ex cathedra*, иако не беше

поткрепљено доказима - на што га његова савест научника обавезива-
ше - није се смело супротставити.

v/ Graculus semper assidet graculo

Ево друге тачке Миланковићева извештаја: "Популаризација ас-
трономске науке може се вршити само у сарадњи са првом нашем про-
светном установом на том пољу, Астрономском опсерваторијом - а не,
водећи систематску, ситну и недостојну кампању против те установе,
како ју је правилно оценио први одговорач на постављено питање".

Пре свега, да ли је Астрономска опсерваторија основана зато да
се бави популаризацијом астрономије? Мислим да није. Сарадња
би свакако била пожељна и корисна, али сви покушаји Друштва у току
7 година да до сарадње дође, одбила је управо Астрономска опсерва-
торија, односно њен управник.

А шта ако Астрономска опсерваторија неће или не може да се ба-
ви популаризацијом? Значи ли то да онда нико, ништа и никад не тре-
ба да ради на популаризацији? Били смо друкчијег мишљења. Радили
смо и без покровитељства прве установе на том пољу, па смо и пружи-
ли јавности нешто што јој она није пружила иако је имала много ви-
ше времена и средстава.

Што се тиче систематске и недостојне кампање, Миланковић је
исто толико далеко од истине колико Мишковић, као што је показано.

г/ Si duo faciunt idem, non est idem

Трећа тачка извештаја: "Ја сам, већ после првих бројева часо-
писа "Сатурна" упозорио чланове нашег ђачког астрономског друштва
на штетност такве кампање, али, на жалост, нисам био послушан, као
што то показује, између осталог, и чланак г. Грујића у приложеном
броју часописа. Наша наука, наша Академија наука и наша Астроном-
ска опсерваторија биле су на парижком конгресу достојно заступље-
не - а не тако како млади писац, који се погрешно сматра научни-
ком и који је своју пажњу углавном обратио банкетима и баловима, то
тенденциозно претставља у свом чланку".

Оно скретање пажње је разговор са Базићевом. После тога раз-
говора, 17.2.1935, није било никаквог напада на Мишковића, а камо
ли кампање, па према томе није истина да Миланковић није послушан.
Чланак на који Миланковић указује - инкриминисано дело - изишао је
под насловом "Међународна астрономска унија" /САТУРН 1935, 187-189/.
Грех је у томе што се у њему не помиње Астрономска опсерваторија и
њен управник. Када Грујић у првом ставу каже да међу државама Уни-

је још нема Југославије, то се односи на стање до Конгреса 1935,
што јасно произлази из контекста.

Сада не могу поуздано објаснити зашто Грујић, који је прису-
ствовао Конгресу, није одмах поменуо да је Југославија приступила
Међународној астрономској унији, нити да је Мишковић изабран за
члана Комисије 20. Али поменуо је жељу Комисије 4 да се продужи
објављивање *Annuaire* -а. Свој чланак свакако је сматрао уводним,
да биме упозна читаоце шта је Унија и како је организована, а пошто
није могао присуствовати састанцима свих комисија /САТУРН 1935,
311/, није ни могао знати за велики допринос достојног представни-
ка наше земље. Вероватно је чекао писане извештаје са Конгреса.

Када писани извештаји стигоше, САТУРН је у два маха објавио
опширније белешке о раду Конгреса. Прво је Доминко писао о раду
појединих комисија и у свом извештају навео - иако нисмо знали за
Миланковићеву замерку - да је Астрономску опсерваторију заступао
Мишковић, као и да је он од марта 1933 члан Комисије 20. Поновио
је жељу да се *Annuaire* и даље објављује и навео да је Југославија
прихваћена у чланство /САТУРН 1935, 280-282/. Затим је Грујић поднео
извештај о раду комисије за лонгитуде помоћу бежичне телеграфије
/САТУРН 1935, 311-312/. Бије, као што се види, било никакве намере
да се "тенденциозно претставља" достојно заступање.

Што се тиче достојног заступања, да ли су довољне титуле онога
који присуствовао Конгресу? *Verba non facit philosophos!* Из зва-
ничног извештаја са Конгреса види се само да је Мишковић изабран
за члана Комисије 20, а једино што је у њој урадио био је предлог,
16.7.1935, да се уз друге податке дају и дневно кретање и магниту-
де малих планета, што је усвојено /TRANSACTIONS, 318 /. Грујић
није био на том састанку, па зато није забележио овај велики до-
принос Конгресу достојног представника Југославије. Генерална
скупштина, на којој је саопштено приступање Југославије била је
сутрадан / TRANSACTIONS, 351/.

Упоредимо ли оно што је о Конгресу написао Мишковић - после
Грујића - видећемо да разлике нису велике. Ми он помиње позив да
се настави са штампањем *ANNUAIRE* -а, да је позват за члана финан-
сиске комисије и да је објављено званично приступање Југославије,
СССР и Кине /ГНН за 1936, 244-252/.

Приликом писања реферата Главном просветном савету Миланковић
је имао увид у 240 страна САТУРНА. Али он у њима не види друго до
овај један чланак, информативан, уводан, на нешто више од две стра-

не. А у том чланку, поред тога што није поменуто достојно представљање смета му само једна реченица, ~~ста~~ у којој се помињу два излета и два банкета. Из тога учени професор закључује да се Грујић само тиме бавио, па зато себе погрешно сматра научником. А он, признати научник, обављаје Главни просветни савет, приказујући му као да Грујић није писао ништа друго до о излетима и баловима.

Размотрићемо како поступа Миланковић. Пре свега, убицајено је да се у извештајима са неког конгреса помене и део програма посвећен расоноди, који је понекад веома користан. То чини и председник овог Конгреса у Паризу /TRANSACTIONS, 266/, а и онај који је Југославију достојно заступао помиње присуство "око 120 дама из породица учесника" /ГН за 1936, 244/. То чини и Миланковић. Зато је интересно како би изгледало кад би се његов критериум применио на њега самог.

Узмимо његов чланак "О померању Земљиних полова - Успомена на Алфреда Вегенера" /ГН за 1934, 162-170/. По наслову би се очекивало да се говори само о Вегенеру, али не, половина чланка посвећена је Миланковићу. Поступимо ли као он /УСПОМЕНЕ 1957, 175-190/, значи да пребројимо колико се пута његово име помиње у делима других аутора, наћи ћемо да се Вегенерово име не помиње више пута од заменица ја или кој писца чланка. У том чланку читамо, такође поводом једног конгреса научника: "Због тога ме обузела неодољива жудња за хладним пивом... био сам сретан да у његовом друштву и под његовим стручним вођством по инсбрушким мезанама, систематски оквасим своје грло". Управо тако!

У својим УСПОМЕНАМА Миланковић посвећује велику пажњу јелу и пиву. Тако из њих сазнајемо шта је пио и мезетио код "Грчке краљице" а потом у пансиону /скоро две стране, 6-8/, да су му пси махали репом /8 и 18/, да му је жена у хелију донела мирби-пите /пола стране, 74/, а сутрадан чорбу са пилећим месом /75/, да се гостио у Будимпешти /96/, кад је пио кафу са Ђајом /103/, кад је ишао код берберина а кад на ручак код "Коларца" /129/, да је у Цариграду пио турску каву /144/ и био на ручку у Патријаршији /150/, да пиво са Вегенером није заборавио ни после толико година те га опет помиње /163/, о вечери код "Крокодила" у Леневи /235/, да је у Илици јео пастрику и пио костарско вино /265/ итд. - могло би се још дуго наводити. А све то не налази се у некаквом ђачком листу, него у Посебним издавима Српске академије наука и уметности, Специјелно природно-математичких наука!

После рата, мислим 1954, Миланковић ми једном приликом рече како се у издавима академије тако свашта штампа, да је то страшно. Пронађе једну књигу /страну је знао напамет/ и са згражањем ми прочита једну или две реченице. У питању беше, уколико сам добро запамтио, нека наредба кнеза Милоша о затварању једне или две крчме, због неморала. Вероватно је то била студија здравствених или социјалних прилика у Србији тога доба, па је грешни писац /нисам му сазнао име/, сматрао да и то треба забележити. А свакако да је занимљиво знати шта су власти предузимале у том погледу.

Као што видимо, Миланковић је био строги моралист. А ево шта је две године раније иста академија објавила из пера свога потпредседника /само неки примери, немогуће је овде све наводити/:

"Па и посете мојих убрзо стечених младих познаница /у пансиону, кад је дошао у Београд/ дочекивали би /пси/ на исти дискретни начин, без скандализирања и лајања" /8/;

Као цензор, за време балканског рата, читао је писма и нашао да у издању академије треба да буде објављено како једна Београђанка својој пријатељици описује прву брачну ноћ /45/;

"Идуем вам се да од мог /Миланковићевог/ понашања према њима /младе девојке/ ниједна од њих није остала у благословеној стању да би се тиме компромитовала" /63/;

Слушајући ратнике како причају о својим победама, могао би, вели Миланковић, написати дебелу књигу, али је не би могао објавити, јер је језик био пун псовки. "Но тај нељичевни језик смео сам употребити у својим причањима и њима одушевити све своје слушаоце" /54/. Дословно тако - бечки доктор, професор и академик!

Има још много сличних наукусности, ради којих се не смео скандализирати, као ни Миланковићеви пси, јер их пише потпредседник САНУ. Али он сматраше да све што се на њега односи треба да буде запамћено *in saecula saeculorum*. Једном га упознах с намером да пишем о астрономији у старим српским рукописима, а он ми одговори у суштини следеће: "То што се налази у нашим рукописима није утицало ни на Коперника ни на Кеплера. Према томе, нема шта да се о томе пише. Нека рукописи стоје тако као досад у архиву".

По Миланковићу не треба писати о делу Теодора Граматика, писмима Никона Јерусалимца, преводима инока Гаврила, календарима Венцловића и списима толиких људи који због претеране скромности не оставише потоњству ни своје име, а камо ли друге податке о себи.

Али зато ће на будуће Копернике и Кеплере утицати све оно што је Миланковић урадио, рекао, доживео /пored онога што је јео и пио/, па се зато постарао да то буде отштампано у његовим УСПОМЕНАМА: да је имао толико обуће да је, поређана, личила на излог обућарске радње /2/, а ствари које су му приспеле из Пеште било је толико да је личило на стовариште намештаја /97/, шта је све нашао у очинском дому /118/, да је у Бечу купио кожно гарнитуру за 234.000 круна /168/, да је 1908, опет у Бечу, купио прво налив-перо, у радњи у којој је увек био добро послужен /171/, а у истој радњи купио је и календар 1924 /171/ итд. Из ове учене књиге такође сазнајемо што је разговарао с неком дамом /99-100/, с понеком доста несташно /226/, кроз које пределе у Аустрији пролази неки воз /160-164/, да је, опет у Бечу /вега никако да заборави/ био стара мила муштерија и како је куповао књиге /169/, да се на писањој машини може добити копија /227/, а у другој књизи описује изглед зграде САНУ у "Миланковој" улици /40-43/.

Ка УСПОМЕНЕ 1952 скренуо ми је пажњу Јован Радонић, академик, чим су изашле из штампе, па ми их и позајми, рекавши да није нашао ничег научног у њима. Закупуљен другим пословима, само сам их летилично прегледао, па ми се учинило да ипак има нешто и за науку занимљивих података. Међутим, када се пажљиво прочита свих 516 страна у обе књиге, уколико се говори о науци то је само популарно причавање ранијих занста научних радова, па стога ништа у УСПОМЕНАМА не представља новост у науци, сем ако то нису пишчеви лични доживљаји. Слично је и са Миланковићевим делом СУБЈЕКТИВНО ПOKPACHЕЊЕ. У њему се налази само штиво за уџбенике, поред калкулаторских радова обављених по познатим методама. Али у њему бар нема оних Миланковићевих оригиналности и претераности у самозаклоном описивању сопствене личности.

г/ In cauda venenum

Четврта тачка извештаја највише изненађује: "Кампања вођена "Опсерваторијом" против наше астрономске Опсерваторије потстрекавана је, у колико сам могао дознати, из кругова који стоје ван нашег Универзитета и наше науке, но о томе ће Министарство имати поузданијих података".

Безиштина је, видели смо, да је било кампање. Да то више није видно, већ тврђа да је дознао да смо потстрекавани са стране, па као добар поданик скреће на то пажњу властима, а оне, ако их већ

немају, нека се постарају да прикупе податке о томе ко стоји иза САТУРНА.

Академско друштво није се бавило политиком. То су и Правила 1933 забрањивала. /чл.44/. Шта је ко приватно био по својим убеђењима Друштво се није интересовало. Али у сваком случају сигурно је да Друштво, као ни они који су се старали о САТУРНИ, нису били ни под чијим утицајем, ни на Универзитету ни ван њега, а још мање је истина да их је неко подстрекавао против Астрономске опсерваторије. Није истина да је ма шта рађено против те установе, ако и јесте против њеног управника, што није исто, а разлози су већ изложени.

Причу о подстрекавању је Миланковић сам измислио, или у заједници са Миланковићем, као ефикасно оружје против непокорних студената. Ли смо од неких нама наклоњених професора Универзитета сазнали за гласове да смо комунисти. У Загребу је Шкроб тврдио да је Биколић комунист /Дн. 31, под 5.3.1935/.

Када се зна како је режим, који је био на власти 1935, гледао на комунисте, пронети за нека глас да је комунист значило је навести полицију да га стави под присмотру и онемогућити његове и најдобрамерније акције, као што беху наше. А управо то чини Миланковић, чим напомиње да ће о подстрекавању Министарство имати поузданије податке - ако се обрати полицији -уколико није раније водило довољно рачуна какву подривачку политику води оних неколико студената астрономије.

Министарство просвете је пре тога тражило списак свих удружења студената, па га је добило од Ректората, заједно са именима чланова управних и надзорних одбора /Ректорат К.Пов.Бр.117 од 29.6.1935, Министарство просвете П.Пов.Бр.406 од 15.7.1935 - Арх. Југ.66-76-213/.

Уколико Миланковић није у свом писму непосредно указао на извор подстрекавања, могао је то лако учинити усмено чиновницима Министарства просвете или политичарима, јер се и сам хвали како су његови пријатељи из Пеште "постали министри, државни саветници или друге које велике зверке" /УСПОМЕНЕ 1952, 129/.

д/ Communis opinio doctorum

СТИГОСМО и до пете тачке Миланковићева реферата: "При оваквом стању ствари, не бих, ни ја, ни које колеге са Универзитета, могао сарађивати на часопису, нити препоручити да му се, штампањем у државној штампарији, даде званичан карактер".

Не могу знати да ли су професори Универзитета овластили Миланковића да у његово име изјави Министарству да не могу сарађивати у САТУРНУ. Међу професорима првих група Филозофског факултета свакако да је доста расправљано о САТУРНУ, па је непријатељство Миланковића и Мишковића и вих побудило да се држе по страни. Зато је ваљда Мардечки написао само један чланак. Међутим, по ономе што је Миланковић написао, у Министарству се морало закључити да су сви професори истог мишљења и да нас осуђују, а то није било тачно.

+
+ +

У овом одељку задргах се нешто дуже на подацима који треба да укажу на квалитете професора астрономије. Ово свакако не ради тога да се, после толико година, истакну нечије грешке /од тога нема користи/, већ да се истакне необјективност и недоследност оних од којих је требало да зависи судбина Академског, па и Астрономског друштва, и популаризација астрономије у нашој земљи. По Миланковићу, Мишковић је могао свашта да ради, да греша у основним стварима, па ипак да буде изабран, по предлогу самог Миланковића, за редовног професора и редовног члана академије. Својим студентима пак онемогућио је, у сарадњи са Мишковићем, да добију помоћ за једну несебичну акцију, и то не наводећи ниједан пример стручног незнања, измишљајући неку кампању, замарајући уреднику на једној реченици - каквих је он написао на стотине - и хушкајући полицију на вих. Једноме је требало помоћи да се незаслужено уздигне, а другима онемогућити рад само зато што су се замерили једноме члану привилегованог клана.

Они који дођу после нас просудиће праведније став професора Миланковића и Мишковића према њиховим студентима и наследницима у науци: да ли је требало да их помогну, или да им настоје онемогућити рад? Ово последње свакако им беше жеља, јер је Мишковић прорицао да ћемо пропасти после трвћег броја. Зато су после одбијања нашег захтева с нестрпљењем очекивали гашење САТУРНА. Али жеља им се не испуни. Наплетли смо се и уз финансијску помоћ коју је налазио Буричић 72 пута смо их потсећали да САТУРН постоји. Било би и више бројева да није избио рат.

+

Следене године, 1936, догоди се чудо. Обратисмо се Министарству просвете с другом молбом: да препоручи САТУРН свим средњим школама у земљи. Објаснисмо да му је садржај приступачан ученицима

ових школа, па може послужити као допуна наставног програма, нарочито у шестом разреду у којем се предаје космографија /Бр.8 од 11. 2.1936/. Опет се морало тражити мишљење Главног просветног савета, па смо се морали бринути какво ће оно испасти. И заиста, наш акт оде под С.н.Бр.8227/36 у Главни просветни савет 18.3.1936, заједно са целим првим годиштем САТУРНА и брајевима 1 и 2 из друге године, а ми од њега добисмо извештај С.Бр.359 од 30.4.1936 да је за оцену одређен Миланковић, с позивом да за њега уплатимо хонорар од 300 динара /Бр.30/36/. Непријатно изненађење, јер је Астрономско друштво тек почело са радом и сем оних 3000 динара од Академског друштва није имало ни пребијене паре.

Али потом дође и пријатно изненађење, да је Главни просветни савет на редовном заседању 3.7.1936 одлучио да се САТУРН препоручи министру просвете за књижнице средњих школа "с тим да поменуто друштво сваку свеску свога часописа упућује Главном просветном савету ради евиденције". На основу тога министар Стошовић потписао је одобрење С.н.Бр.25650 од 31.7.1936, а препис његов сам ја лично примио /Министарство просвете - Одељење за средњу наставу С.н.Бр.8227 од 17.3.1936; деловодник; записници 2160 и 2182 редовног заседања Главног просветног савета; Арх.Југ. 61-109-36/.

Миланковићев реферат био је повољан /в. Прилог /. Он помиње да је приликом прве оцене САТУРНА, пре годину дана, саопштио своје замерке и показао како да се недостатци уклоне, а Астрономско друштво је по њима поступило /можда је нешто о томе рекао усмено Грујићу, јер његов први реферат нисмо добили, па ни овај други/. Друштво је, вели, уређење часописа поверило стручном лицу /Грујић је био у Уређивачком одбору и кад је писао први реферат/, учинило потребан напор и сад часопис може корисно послужити нашој просвети, као што доказују бројеви изашли после његових примедба. Зато сматра да САТУРН заслужује да буде препоручен, док се буде држао на потребној висини /Арх.Југ. 66/С-18-36/II/.

Природно, трудили смо се и без Миланковића да САТУРН буде све бољи и бољи. Сваким бројем стицали смо нова искуства и постепено проширивали круг сарадника. Али неких битних промена у правцу писања, па и начину уређивања, није било за 9 месеци између првог и другог Миланковићевог реферата. Можда је до друкчијег извештаја дошло зато што је сада место Ђирића министар просвете био Буричићев пријатељ Стошовић.

С обзиром да је и Министарство пољопривреде претплатило све библиотеке свога ресора на САТУРН, почев од броја 6 за 1936 на ко-

рицама је увек писало:

"ПРЕПОРУКА "САТУРНА". На предлог Главног просветног савета, Г. Министар просвете решењем Бр.26510 препоручио је Астрономски часопис "Сатурн" свим школама у земљи. Исто тако, Г. Министар пољопривреде својим актом Бр.25834 претплатио је све библиотеке свога ресора и пољопривредних школа на "Сатурн".

====
=====

Глава IX - П Р Е Д А В А Њ А

Проучавање астрономије и њена популаризација путем предавања беху основно средство за постизање циљева Академског друштва /Прравила 1933, чл.31, 32, 39, 40/. И Астрономско друштво предвиђало је да стручна и популарна предавања послуже за научно обрађивање и популаризацију астрономије /Статут 1935, § 61; Статут 1938, § 4/.

Тадашње прилике, међутим, не дозволише да се овај вид делатности Друштва довољно развије. Академско друштво трошило је своје снаге на добијање инструмента, потом на издавање САТУРНА, а све време на избегавање интрига професора астрономије. Лепих обећања је било, али каквих видесмо.

Када смо Киланковићу предали писмо са извештајем да је изабран за почасног члана, 2.5.1934, обећао је, без икаквог оклевања, да ће за нас одржати једно предавање /дневник, 4/. Доцније се изговарао да је много заузет /Зап. од 25.12.1934/. Још једном смо одлучили да га замолимо за предавање, које би одржао на Коларчевом универзитету /Зап. од 15.3.1936/ уз хонорар, али узалуд.

Тражили смо предавање и од Киланковића, али се он увек изговарао да је преоптерећен. Сондирање терена код неких других професора /Билимовић, Жардечки/ такође оста без резултата, а да нас неколико држимо једно другом предавања није изгледало сврсисходно, утолико пре што је мало студената математике било заинтересовано за астрономију, поготову за неку ужу област која би могла бити предмет предавања.

Нешто је ипак урађено већ 1935, али не сасвим онако како је замисљано и правилима предвиђано. Тако је Николић 19.3.1935 одржао у Винковцима предавање са темом "Тајне васионских светова" /бели плакат; ВИНКОВАЧКИ ЕЖЕДНИК од 23.3.1935; САТУРН 1936, 72-73/, а добијемо позиве за одржавање предавања из Осиека, Сплита и неких других места. То нас наведе да понудимо преко часописа одржавање предавања у унутрашности /САТУРН 1935, 96/.

Опет Николић, неуморан када треба афирмисати Друштво, држи два предавања у Графичком дому у Београду: "Баснона - свет који нас окружује", прво 24.10.1935 /плави плакат/, а друго 26.10.1935 /црвени плакат - датум несигуран, јер у САТУРН 1935, 75, као датум на-

веден је 12.12.1935/. Можда је било још неких његових предавања али су ми измакла из вида.

Године 1936 већ 5 јануара Биколић преко радио таласа говори о помрачењу Месеца које ће се догодити 8.1.1936 /САТУРН 1936, 72/, а 30.1.1936 поново у Графичком дому "О Алберту Ајнштајну и теорији релативитета" /црвени плакат/.

Ускоро потом долази у Београд Бослер и као пријатељ Друштва пристаје да на Коларчевом универзитету одржи предавање под насловом "Проблем порекла комета", 17.4.1936 /САТУРН 1936, 98/, које смо потом отштампали /САТУРН 1936, 81-90/. На предавање позвасмо француског посланика у Београду /копија без броја и датума, вероватно од 13.4.1936/, али је он био спречен, па посла једног од секретара посланства, Лакоста, да га замени /Посланство Републике Француске у Београду, 15.4.1936/. Позвали смо Миланковића /без броја од 14.4.1936/, али мислим да није дошао, а управника Астрономске опсерваторије обавестили смо о предавању и замолили га да о њему обавести чиновништво /Бр.20/36I/. Пошто смо сумњали да ће он то учинити, обавестили смо их и непосредно.

Николић се побринуо да два дневна листа најаве Бослерово предавање, не пропуштајући ту прилику да напише и нешто о Друштву /ПРАВДА од 17.4.1936; ВРЕМЕ од 17.4.1936, које је донело и фотографију француског астронома са кинерком/. Предавача је слушаоцима, међу којима је био и Мишковић, представио Ђуричић. После веома успелог предавања, праћеног пројекцијама, Бослер је дуго остао у разговору са нама и обећао да ће нам опет бити на услузи /ПРАВДА од 19.4.1936; ВРЕМЕ од 19.4.1936/. Бослеру смо се и писмено захвалили /Бр.21/36/.

Исте године Николић држи још два предавања преко радија. Прво је за тему имало "Има ли живота у васкони?" и одржано је 9.4.1936 /РАДИО БЕОГРАД бр.14 од 5.4.1936/, а друго је било поводом помрачења Сунца /РАДИО БЕОГРАД бр.24 од 14.6.1936/.

Године 1937 била је прослава Руђера Бошковића, па су том приликом држана предавања о њему и његовим радовима, а других предавања мислим да није било, као ни 1938, бар немам их у евиденцији, иако су их можда неки чланови држали.

Децембра 1938 стављено је питање предавања на дневни ред седнице Управе. Решено је да се почетком сваког месеца одржи по један реферат за чланове, у нашој просторији, која се тада налазила у Скадарској улици 33. За старање о предавањима буде одређен Доминко,

а он је имао одржати прво предавање, већ припремљено. Осим тога, Грујић је удесио са радио станицом да чланови Друштва могу једном месечно одржати популарно предавање из астрономије, па су он и Доминко пријавили по једно предавање /Зап. од 11.12.1938/.

Да би предавања која се држе у нашој просторији била привлачнија, одлучено је да се начини пројекциони апарат и епископ; вих је требало да начини Посматрачка секција којом је руководио Емануел, а Доминку је стављено у задатак да поручи потребна сочива /Зап. од 18.12.1938/. Посматрачка секција, тј. Емануел сам, израдила је врло брзо пројекциони апарат.

Некако у то време стигло је и једно предавање Николићево /он је тада био у Француској/, као и најави да ће Бослер доћи у Београд и одржати предавање на Коларчевом универзитету /Зап. од 19.3.1939/. Бослер је, нажалост, био спречен и није могао доћи.

За прво предавање, са пројекцијама, Доминково од 31.1.1939, послате су позивнице свима члановима у Београду. Тема беше "Реферат о посматрању помрачења Месеца 7/8 новембра 1938" /Бр.149/39/. Доминко је о томе помрачењу написао и планак са снимцима које је начинила Посматрачка секција /САТУРН 1939, 3-7/. Позивнице су слате и за друго предавање, на којем је Грујић говорио о теми "Метеоролошка и астрономска посматрања без човека и пре појаве човека на Земљи", а Доминко о 375-то годишњици Галилеја. Сво двоструко предавање одржано је 11.3.1939 /Бр.156/39/. Грујићево предавање потом је објављено у часопису /САТУРН 1939, 37-41/.

Убрзо су одржана још два предавања - реферата, како смо их тада звали. Доминко је говорио о теми "Јоносфера - узроци и последице њеног постојања", са пројекцијама /Бр.162/39/. То је било 29.4.1939, а ускоро и Малеш говори о народној космогонији и космографији /САТУРН 1940, 21/, о чему је раније писао /САТУРН 1939, 25-36/. Предавања за чланове престаше када изгубисмо просторију, али су Грујић и Доминко говорили на радију /САТУРН 1940, 21/.

Бослер поново долази у Београд у пролеће 1940. Обавештени о томе преко Грујића /Хр., 26/, замолисмо га да одржи за нас предавање на Коларчевом универзитету, са темом коју сам изабере /Бр.38/40/. Прихватио је нашу молбу /усмено, преко Грујића/ и одржао предавање, добро посећено. Тема му је била "Гравитација и Земљина тежа". Предавача је посетиоцима представио Малеш, истакавши Бослеров научни рад и захваливши му се што, иако велики научник, налази времена да

помогне популаризацију астрономије /САТУРН 1940, 128/, а Бертото му поклони фотографију Сунца коју је тог дана начинио /Хр. 28/. Овом Бослеровом предавању дадосмо већи публицитет. Обавештено је Француско посланство и дато саопштење за L'ECHO DE BELGRADE, које је Драгутиновићка превела, а изишло је 28.3.1940 /Бр.45/40; Хр.,26/. Написао сам акт Астрономској опсерваторији, са обавештењем о предавању и молбом да се то саопшти особљу /Бр.45/40/, али на састанку код Грујића, којем присуствоваше и Бослер, Доминко и Грујић нису се сложили са текстом и предлагали да се акт упути на Мишковићеву адресу. Пошто се нисмо споразумели, акт није ни отпослат /Хр.,27/, али је копија сачувана.

Средином 1940 постојаше велика нада да ћемо добити своју опсерваторију, на којој би се редовно могла одржавати предавања, али нажалост...

====
=====

Глава X - П Р О С Т О Р И Ј Е

Питање просторија никад није било трајно решено. У почетку, у Академском друштву, рачунало се да састанци буду на Универзитету, а у истој просторији била би и књижница /Правила 1933, чл.33/. Али већ први састанак, оснивачку скупштину, нисмо имали среће да одржимо у некој од учионица Капетан Мишиног здања. Једини састанци у њему, колико се сећам, били су скупштина од 13.12.1934 у учионици број 50 /Зап.ск. од 13.12.1934/, као и једна седница Управног одбора /Зап. од 25.12.1934/. Једна ранија седница Управног одбора била је у библиотеци Астрономске опсерваторије /Зап. од 28.4.1934/. у време када је изгледало да нас Мишковић неће онемогућавати у раду и када се претварао да је добронамеран. Није записано где су одржаване остале седнице Управног одбора, али то је било у нечијем стану. Исти је случај и са седницама Астрономског друштва, које су одржаване најчешће у моме стану, у улици Жоржа Клемансоа /сада Лоле Рибара/ број 20. Покретних ствари тада нисмо имали, сем мало књиге, а њих је књижничар чувао код себе. Не треба схватити да се у овим становима налазила нека посебна просторија Друштва. У питању је била само адреса која се морала имати.

Астрономско друштво имало је утицајног председника, па је одмах настојало да реши питање Друштвене просторије. Већ када смо у Саветодавни одбор изабрали Ђуричића и отишли к њему, Еиколић и ја, да га о томе обавестимо, обећао нам је једну салу /Дн., 23/. Мислио је на салу у некој од зграда којима управљаше Државна хипотекарна банка. Али ово обећање није се могло доста дуго испунити, а ни ми не навањивасмо много да добијемо просторију, јер је не бисмо могли довољно користити.

Када је постао председник Ђуричић нам омогући да се привремено сместимо у читаоницу Државне хипотекарне банке, која се налазила у Балканској улици број 4, на првом спрату /Бр.7/36 и 10/36; Зап. од 13.2.1936/. Вест о добијању просторије одмах објависмо преко САТУРНА и одредисмо да се чланови примају средом од 11 до 12 часова и петком од 16 до 18 часова. Од тога времена је и адреса Друштва, као и уредништва и администрације САТУРНА, била Балканска 4/1 /Зап. од 21.3.1936, САТУРН 1936, 80/. Тада сам саставио и једну објаву за новине о оснивању и задацима Друштва, његовом часпису, с позивом дубитељима астрономије да му приступе и новом

да нам оно уступи на употребу један локал за уредништво САТУРНА и за предавања /Бр.172 од 31.10.1939/. После скоро два месеца, телефонира ми Бошковић да не нам Градско поглаварство уступити просторију у улици Светог Саве. После четири дана телефонирао сам Грујићу да ступи у везу с једним општинским инжењером ради прегледа и пријема ове просторије /Хр.,21/. Он је отишао на означену адресу, заједно са Бошковићем, али су нашли да је просторија потпуно неупотребљива, о чему је Бошковић обавестио надлежне у општини и предложио да нам се уступи соба у некој основној школи /Хр. 21-22/. Изгледа да је у питању била основна школа "Краљ Милан" /Градско поглаварство Београд, регистар Општег одељења Д 52 - Арх. Београда/. Позвољног решења, међутим, није било.

Доцније Бертото предложи да се од Института Никола Тесла тражи да на крову своје зграде начини куполу за наш инструмент, а Грујић дође на мисао да бисмо у истој згради могли добити и једну собу. Када о томе обавестих Бошковића, рече ми да не верује у успех, јер је Мишковић и у том Институту /Хр.,25-26/. Увек смо се о вага саплитали, јер је увео да се увуче свуда где је могао очекивати неку корист или доћи до утицаја.

У Скадарској улици остали смо ипак још неко време, ^{скоро} ваљда целе 1940 године, али смо адресу морали променити. Зато је поново штампан један плакат са кућним адресама и телефонима уредника, секретара и благајника /плакат, у којем грешком стоји да је Грујић председник Друштва/.

Када смо морали коначно испразнити просторију у Скадарској улици, крајем 1940 или почетком 1941, пренео сам књиге и друге наше ствари, па и један орман који нам Државна хипотекарна банка уступи за 500 динара, својој кући. Смештене у једној шупи, остале су ту за све време рата, па и доста времена после рата, док нису премештене на Астрономску опсерваторију а потом у Деспотову кулу на Калемегдану.

====
=====

Глава XI - К Њ И Ж Н И Ц А

Имајући у виду да су Друштву увек недостајала материјална средства, не треба се чудити што му је књижица била веома сиромашна. Оно мало књига којима Друштво располагаше беху углавном поклонима, а мало која набављена је за новац. Зато књижничар није имао много посла.

Пошто сам био први књижничар, књиге Академског друштва стојаху код мене /Зап. ск. од 13.12.1934/. Пописао сам их, саставио инвентар и давао на реверс члановима. Подразумева се да није било никаквог одређеног радног времена књижице. Кад је некој од чланова потребна књига, или је дошао по њу у мој стан, или сам му је ја однео кући или на Универзитет, ако је у то време било предавања. У Астрономском друштву први књижничар био је Доминко. Али он је становао на Астрономској опсерваторији, па су зато књиге још неко време остале код мене, а можда - више се не сећам - нису ни пренешене к њему већ право у Балканску 4.

Нешто боље прилике беху када добисмо ову просторију. Књиге беху смештене у ормане који се тамо затекше, а издаване су и враћане у време када се уписују нови чланови и састају стари. Књижничар Државне хипотекарне банке био је Јелисије Калацановић, књижевник, са којим убрзо успостависмо срдачне односе. Пошто је он радио у тој истој просторији, једне године био је и наш књижничар. Због нас није имао много више посла. Када смо ову просторију морали напустити, за књижничара је опет изабран Доминко, а књиге су пренете у Скадарску 33, где су се могле добити у одређено време. Биле су смештене у орману, који смо доцније тражили да се расходује и нама уступи /Бр.37/40/, као што је поменуто

+

Чим је Академско друштво почело да ради, имали смо разговор са Миланковићем о својим плановима и намерама, па нам саветова да настојимо прикупити све књиге које су из области астрономије објављене у нашој земљи. Помишљасмо чак на неку астрономску изложбу, за коју би ове књиге добро дошле.

Зато се одмах обратисмо Мишковићу са тражењем да нам уступи све публикације Астрономске опсерваторије, па и оне које је лично

објавио /Бр.11 од 2.5.1934/. Мишковић обећа да ће нам их дати /забелешка Николићева на истом акту/, па је ово обећање и одржао. Уступи нам 5 књига ГОДИШЊАКА НАШЕГ ВЕБА, 1 НАУЧИЧКИ ГОДИШЊАК и 2 књиге MEMOIRES -а /Бр.61/34/. Крајем године поклонили нам је 40 примерака ГОДИШЊАКА НАШЕГ ВЕБА за 1935 /Зап. од 5.1.1935; Дн.,24-25/, с тим да их продајемо и приход задржимо за Друштво, што смо и чинили, Своје радове није нам уступио.

Кад је Николић био у Загребу, Љукинић, у то време велики поборник замисли о оснивању Друштва, поклони нам више примерака КАЛЕНДАРА БОШКОВИЋА и неке друге књиге /Дн., 8/.

Једном ми Миланковић поручи да дођем у математички семинар и подигнем књиге које је за нас припремио. То беше комплет његових радова, на нашем и страним језицима - било их је 38.

Тако сам на првој годишњој скупштини могао поднети извештај да је Друштво добило од Астрономске опсерваторије 8 књига, из Загреба такође 8 књига, од Миланковића 38, поред 3 звездане карте од Мишковића и 24 карте из Загреба /Зап.ск. од 13.12.1934/.

Доста књига примисмо потом од Бошковића: његове радове и Цингерове курсеве /САТУРН 1935, 64/, ове последње у више примерака, за продају /без броја од 15.3.1936 и 18.3.1936/, затим од Жељка Марковића, од Миланковића његову БЕБЕСКУ МЕХАНИКУ, од Ђурковића и Николића /САТУРН 1935, 64/, па од Третјакова и поново од Мишковића 17 примерака ГОДИШЊАКА НАШЕГ ВЕБА за 1932, 1933 и 1934 /САТУРН 1935,176/. Миланковић је свој уџбеник послао уз посетницу на којој је било ручком дописано: "Астрономском друштву у име Задужбине Луке Ђеловића-Ђебића". Књигу је издала ова задужбина, а он ваљда није хтео да изгледа као његов поклон.

Све књиге Академског друштва пређоше у својину Астрономског друштва. Књижница је и даље попуњавана на сличан начин, па је члановима упућен позив да поклањају Друштву књиге /САТУРН 1936,192, 224/. Позив нашао на извештај одзив, па је нешто књига добијено од пријатеља Друштва /САТУРН 1936, 48 и 256, 1937, 64, 147, 256 и 320, 1938, 200; извештај Николића без броја од 28.10.1936; Бр.58/40/.

У време кад сам био секретар начелника Политичког одељења Министарства иностраних послова, видех једног дана како му донеше дело Ђуђера Бошковића THEORIA PHILOSOPHIAE NATURALIS, луксузно лондонско издање од 1922. Он није имао везе са астрономијом, већ скупља књиге као библиофил. Одмах га замолих да издејствује један примерак за мене и један за Друштво /Бр.189/39/. У Министарству је остало још само мало ових књига, али ипак добих једну за себе и једну за Друштво /САТУРН 1940, 22/.

Николић покуша једном да неке књиге добије за Друштво преко Немачког посланства у Београду, под изговором писања о Беселу. Посланство одговори да се већина тражених књига може наћи само антикварно, да ће књиге о Беселу ускоро стићи, а истовремено понуди материјал о Копернику, "Ако господин Николић има намеру да напише биографију овог чувеног немачког астронома" /Бр.96/37/. Због оно "немачког" ми смо ћутали, па Посланство поново пише 12.1.1938 да ли Николић има у плану да пише биографију немачког астронома Коперника. Спет смо ћутали до јула исте године, а онда се само захвалили на пријему књига о чувеном немачком астроному Беселу /Бр.129/38/.

Може се још додати да се књижница попуњавала и путем размене за САТУРН, што је раније наведено.

====

Глава XII - ИНСТРУМЕНТИ

О борби Академског друштва за инструмент и узалудности те борбе било је речи у једној од претходних глава. Када је Астрономско друштво почело радити, на четвртој седници његове Управе Буричић предлаже да се испита могућност набавке једног инструмента /Зап. од 15.3.1936/. Он је, наравно, био упознат одраније, преко Николића, мене и других, о настојањима да добијемо један од инструмената Астрономске опсерваторије, а и сам је - и то је споменуто - нешто покушавао у томе правцу, али је увек морао наилазити на оштро Мишковићеве противљење. Стога сада, кад је рекао да се испита могућност, било је јасно да треба испитати друге могућности. На једној од наредних седница решено је да се настоји добити инструмент преко Министарства просвете /Зап. од 27.4.1936/. Иако Буричић није присуствовао овој седници, свакако да нас је он навео на сваку одлуку, јер одатле очекиваше повољно решење.

Међутим, дуго се није могло ништа постићи, иако смо и ја лично, као почетком 1939 /Јанковић 12.3.1939 Буричићу/, а и други чланови Управе, потсећали Буричића да нешто предузме. Уверен сам такође да је и он чинио све што је било могућно. Неке наде постојале су средином 1938, па смо се зато обратили неким фирмама тражећи каталоге, нудећи им истовремено да штампају оглас у САТУРНУ /5 писама од 14.7.1938/.

Тек средином 1939 обраћамо се писмено министру просвете, тражећи за Друштво субвенцију, с образложењем да нам је она потребна ради набавке инструмента, часовника и нешто књига /Бр.164 од 10.6.1939/. У овом случају Министарство просвете није остало глуво према нашем захтеву, па је под Р.Бр.15189 од 27.8.1939 написано следеће писмо за министра финансија /Буричића/:

"Југословенско астрономско друштво у Београду обратило ми се молбом да му се додели помоћ у суми од дин. 50.000.- пошто су материјална средства којима друштво располаже недовољна за успешан рад на високом циљу, који је оно себи поставило. Овај кредит био би довољан поменутом Друштву да набави најпотребније инструменте и књиге као и прецизне часовнике.

Вољан сам да поменутом Друштву доделим помоћ у суми од динара 3000.-

Како је ова помоћ сувише мала да омогући Друштву остварење његових циљева, а Министарство просвете нема буџетске могућности да му додели већу, то ми је част замолити Вас, Господине Министре, за одобрење ванредног кредита на основу чл. 29 Закона о државном рачуноводству у износу од

Динара 47.000 /четрдесет седам хиљада/ из буџетских резервних кредита "на ванредне државне потребе" по партији 1093 буџета за 1939/40 г.

О одобрењу овога кредита част ми је замолити Вас за извештај." /Арх.Југ. 66/Р-8-126/.

У нашем писму не помиње се износ који нам је потребан. То је свакако Буричић лично саопштио министру просвете. Чим сам у Министарству просвете сазнао да је написано ово писмо, обавестио сам о томе Буричића /Јанковић 30.7.1939 Буричићу/. Да је Министарство просвете у томе трећутку имало добољно средстава, вероватно бисмо добили наведени износ. Али морали су се тражити ванредни кредити и ту је запело.

Шта се са овим писмом потом догодило нисам могао установити, јер је део архиве Министарства финансија пропао. Буричић је убрзо потом, ваљда почетком августа поднео оставку у Влади у коју је ушао, како изгледа, нерадо шест месеци раније /Милан Стојадиновић, НИ РАТ НИ ПАКТ, Ријека 1970, 524-525/.

Питање инструмента било је на дневном реду и седнице Управе од 19.1.1940, али ван званичног дневног реда. Том приликом Доминко заступаше мишљење да треба нешто предузети у погледу инструмената Астрономске опсерваторије, како не бисмо и ми сносили део одговорности што се они не користе /Хр.23-24/.

Исте године у пролеће, кад једном бејаш код Емануела, говорило се о инструменту, па се он одушеви за његову израду. Рече да би га правно заједно са својим колегом из Министарства саобраћаја Александаром Јовановићем, кога је загрејао за астрономију. Уговорен је састанак за 22.3.1940. Према Емануеловим проценама, дурбин би стајао две до три хиљаде динара, а Рацков, благајник, обавестио ме да ћемо моћи одвојити за њега две хиљаде, можда и нешто више. Реченога дана разговарао сам са Емануелом и Јовановићем о дурбину. Договорисмо се да би то морао бити двојни рефрактор са тражиоцем, на који би се могао причврстити фотографски апарат за снимање из авиона који смо до-

били од Бошковића. Емануел чак обећа да ће дурбин бити готов до Петровдана, 12.7.1940/Хр., 26-27/, али се то није остварило. Главна сметња била је, изгледа, у томе што се није могла наћи довољно дуга и чврста цев за објектив /Емануел из Монте Рија 27.1.1975 Јанковићу/, који сам ја набавио из Француске преко Николића, а који је имао око 112 цм у пречнику.

И током последње године рада Астрономског друштва активно се радило на добијању инструмента, управо на прикупљању новца за његову куповину. Тражили смо од Градског поглаварства годишњу субвенцију од које бисмо набавили инструмент, а истовремено и земљиште, најрадије на Калемегдану, као и да нам се подигне мали павиљон за смештај инструмента /Бр.55 од 14.7.1940/.

Ни то није ишло лако. Зато Ђуричић поче наваљивати да се постепено прикупља новац за инструмент, са разних страна, у вери да је земљиште обезбеђено. Још једном се обраћамо Градском поглаварству, чији је председник у то време био Јеврем Томић, Ђуричићев пријатељ, тражећи да нам се омогући набавка дурбина /Бр.66 од 22.10.1940/.

Не чекајући исход овог последњег корака, тражили смо новац и на другим странама, углавном од Ђуричићевих пријатеља. Тако смо од Друштва за ваздушни саобраћај "Аеропут" добили 1000 динара /Бр.67/40/, а од Друштва "Никола Тесла" чак 5000 динара /Бр.68/40/. Затим добијемо по хиљаду динара од Чиновничке банке и Електро Макиша А.Д. /Бр.73/40/. Уз то је Ђуричић "разрезао порез" својим личним пријатељима, привредницима, па смо од њих тринаесторице добили по сто динара /Бр.73/40/. Прикуписмо укупно преко 9000 динара, што беше довољно за инструмент који бисмо направили.

Имајући довољно средстава, обратисмо се Мохоровичићу за савет како да набавимо инструмент, јер смо знали да је он за себе правео неке инструменте /Бр.57/40 од 4.9.1940/. У писму од 14.9.1940 он нам препоручује Крста Жировчића, из Загребa, Кушланова 29, који је управо требало да дође у Београд 15.9.1940. Том приликом могли бисмо се с њиме наћи и споразумети се, а он, Мохоровичић, обећава да ће помоћи својим саветима /Бр.61/40/. Жировчић заиста дође к мени, па му објасних какав инструмент желимо и остаде на томе да он изради и пошаље детаљан пројект инструмента. Прорачун, са описом инструмента и привременим скицама његовим и његових делова стигао је 1.10.1940 /Бр.63/40/, а са њим и један проспект фирме Georg Vutenschön. Пошто смо га разгледали, вероватно Емануел, Доминко и ја, а и договорили се са осталим члановима Управе, писао сам Жировчићу да прихватимо

његову цену од 5600 динара, али сам тражио детаљан прорачун и коначни пројект, како би га Управа могла усвојити. Осим тога, требало је да дурбин задовољи још неке захтеве: да има још једну цев, да се на њега може монтирати велики фотографски апарат, да има синхронизовани електромотор, осветљене кругове и мали дурбин за читање деklinације, да се изради "зухер", постави или уреже милиметарска подела на окуларном крају цеви, начини бленда за Сунце, па да бленда најближа окулару има најмање 20 мм у пречнику и, најзад, да висина дурбина у водоравном положају буде 185 цм /Бр.63 од 4.10.1940/.

Као одговор на моје писмо ускоро стиже од Жировчића нејасан телеграм "Запречен јавите опширније". Истог дана, 8.10.1940, одговорим му телеграмом да за прексутра пошаље прорачун са допунским ценама. Пошто од њега не беше гласа, поново га молим да објасни телеграм и јави да ли треба рачунати на његову понуду /Бр.64/40/, али с његове стране опет ћутање. С обзиром да смо хитали, јер место за опсерваторију изгледаше обезбеђено - тако смо веровали - замолим Мохоровичића да извиди зашто се Жировчић не јавља /Бр.69/40/. Он одговори да се Жировчић не осећа добро, да за њега још понешто завршава, да ће га посетити и разговарати с њиме /Бр.70/40/. Жировчић ми најзад упути кратко писмо, извештавајући да је био болестан и да ће прорачун послати / Жировчић, из Загребa 4.1.1941 Јанковићу/. На томе се овај покушај с њиме завршио.

Независно од овог покушаја да се инструмент начини у Загребу, преко италијанског трговинског представника у Београду - вероватно посредством Драгутиновићке - затражили смо неке проспекте инструментата, па смо их и добили од фирме "La filotecnica" из Милана /Бр.62/40/.

Пошто се преговори са Жировчићем отегосе, на последњој седници Управе саопштио сам Емануелов предлог да се дурбин начини у Београду, с тим да се неки делови излију, а други поруче код механичара. Против сматраше да би те делове могао начинити Љубомир Пауновић, механичар Астрономске опсерваторије и да би се он прихватио тога посла ако му управник одобри. Требало је да Против затражи од Пауновића прорачун, а овај одобрење од Мишковића /Зап. од 21.2.1941/.

Рат је прекинуо сва ова настојања и Друштво не стече дурбин.

До почетка рата, као што рекох, Астрономско друштво није стекло свој инструмент. Али поједини његови чланови имали су којекакве инструменте, својеручне или фабричке израде.

У Београду је конструктор инструмената био Емануел. Свој први дурбин покушава да направи 1930, од стакла за наочари, ваљда јачине 2 диоптра, а жишне даљине око 50 цм. Једна крвава јача дупа служила је место окулара. Овај први дурбин био је само експерименталан, каже Емануел, па је одмах приступио изради таквог дурбина којим се може посматрати.

Други дурбин имао је цев од слењене дебеле хартије, са унутрашње стране црне. Трionoжно постоје за азимуталну монтажу начињено је од дасака. Био је, прича, веома срећан кад је кроз нови дурбин угледао часопис на згради Министарства саобраћаја.

Пошто је други дурбин био веома хроматичан, поче са израдом трепет, од стакла за наочари Пајс-Пунктал. Имало је диоптрију 1, а жишну даљину око 100 цм. Користио се већ постојећом монтажом и окуларом. Резултат беше знатно бољи, али сметало је мало видно поље. На ипак, са дијаграмом од 20 мм слика Месеца била је сасвим чиста.

Келети јов бољи инструмент, Емануел се даје у потеру за правим астрономским објективом. Успева да у Краља Александра улици /сада Булевар револуције/ број 64, код Блајка Игњачевића Марсовца /тако га прозваше зато што је слао телеграм на Марс/, купи ахроматски објектив од два сочива, у металном оквиру, пречника око 110 мм, а жишне даљине око 110 цм. Овај објектив захтеваше бољи окулар, па га Емануел прави од више стакала за наочари великих диоптрија. Мислим да је поцкије набавио прави окулар за дурбин. За ову оптику Емануел прави екваторијалну монтажу. Сећам се да му најмучније беше да једну осовину, купљену на отпаду /ваљда код "Шандора и Бауера" у Сарајевској улици/ помоћу "шмиргла" стаби за 2 мм, како би могла ући и обртати се у једној цеви. Да то уради требало је 72 часа напорна рада, а помагаше му Бертото. Цев за објектив беше од лима, сулундара, како смо у калк говорили, а трionoжно постоје од дрвета, доста стабилно али тешко. Ја мало труда и привикавања овим дурбином, четвртим по реду, могло се посматрати без нарочитих тешкоћа.

Свим последњим инструментом Емануел посматраше са терасе зграде у којој тада становаше, у Адмирала Гепрата улици 97. Тераса је била доста пространа, али у стамбеној згради није се могло окривати велико друштво. Исти инструмент послужио је за посматрање помрачења Сунца 19.8.1936. за снимање комете Хелтије исте године, за посматра-

ње комете Финслер и снимање помрачења Месеца 7/8.11.1938. Да би се могло снимати, на окуларну цев стављао се додаток за уметање касете. Изгледа да је у почетку била касета за плоче 4 1/5 X 6, а доцније за плоче 6 X 9 /на њима је снимано поменуто помрачење Месеца/. Праћење је обезбеђивао тражилац са кончаницом у окулару /САТУРН 1938, 4-5; Емануел, из Монте Рија 27.1.1975 Јанковићу/. Објектив овога дурбина сачувао је Бертото.

Због својих конструкторских способности Емануел је био изабран за шефа Посматрачке секције. Стога је њему стављено у задатак да направи пројекциони апарат, како бисмо предавања илустровали диопозитивима. Однекуд је набавио, или је већ имао, један објектив погодан за ту сврху, пречника око 60 мм и употребио га за пројектор /САТУРН 1940, 21/. Пројектор имао је облик призме квадратне основе, начињене од дебела картона, дуге око 80 цм, која је на једном крају имала углављен објектив, а на другом поклопац са "фасунгом" за јаку сијалицу. Кроз један прорез на призми провлачио се картонски оквир у који се уметаше диопозитив. Унутрашњост призме била је обложена станиолом, да би се што више светлости слало у објектив, а споља облепљена црном хартијом, како се не би виделе разне закрпе. Пројектор имао је сасвим добра оптичка својства, па ако неко није видео како изгледа помислио би да се ради о фабричком апарату.

Мислим да је истовремено са пројектором за диопозитиве Емануел начинио и апарат за увељичавање фотографија. Био је од истог материјала, такође призматичног облика, али много гломазнији, јер са две стране из њега избијаху две цеви за одвођење топлоте, као две дршке правоугаона пресека. На доњем крају беше углављен стари фотографски апарат са мехом, а на другој поклопац са сијалицом, док се у средини налазио велики кондензатор. Помоћу овог апарата увељичавали смо снимке помраченог Месеца 7/8.11.1938. Пошто је за време рата сав инвентар Друштва био скловен код мене, Емануелов апарат за увељичавање дуго сам користио за своје фотографије.

+

Веома вешт у прављењу инструмената био је и Бертото. Каменорезац, у својој радионици и стану у Гробњанској /сада Рузвелтовој/ улици број 23, имао је безброј разног алата, инструмената, апарата и делова, набављених добрим делом такође у радњи Влајка Игњачевића Марсовца. Захваљујући својој изванредној уметности и домишљатости, Бертото је умео од обичног материјала свашта да направи, а својим

инструментима постизао је одличне резултате. Штета је само што његова посматрања нису била довољно систематска, већ је снимао по-времено, у доколици, и брзо прелазио на прављење другог инструмента.

Бертото је углачао више параболичних огледала, пречника од 18 до 35 цм, а жижне даљине између 7 и 43 метра, све ручно, служећи се зрнастим шмирглом место карборундума. Сећам се његовог огледала пречника 28 цм, а жижне даљине 22 м. Да би се избегла извица, коришћен је само пречник од 25 цм. Било је, наравно, немогуће начинити толико дугу цев, али Бертото се снашао. Огледало је прислонио на неки камен, подесивши да жижа дође у висину очију, 22 метра даље. Ту би сниматељ држао фотоапарат са којег је скинут објектив и замењен застором. Коришћене су плоче 9 X 12. Пошто је слика Сунца имала 22 цм у пречнику, могли су се снимити само поједини делови котура, они са занимљивим пегама /усмено саопштење Бертота од 8.10.1974; САТУРН 1940, 127/.

За друго огледало, мање, Бертото је начинио и цев. Ово огледало имађаше у пречнику 20 цм, а жижду даљину 8 м. Лимена цев дебљине 1 мм беше монтирана на клипу старе бушилице из каменорезачке радионице. Тако је добијена поларна оса. Противтег је био замајац аутомобилског мотора. Због отежаног руковања жижа је била утврђена и у којој се налазила фотографска плоча 9 X 12 цм, у старом фотографском апарату. Скидач је био од комада лима са прорезом, који је падањем услед силе теже давао потребну експонажу, а окидање се вршило помоћу канапа. Цели инструмент беше углављен на делу камена стуба, а овај постављен на рампу високу око 2 м. Месец је Бертото овим инструментом снимао на нормалним панхроматским плочама, онима које су се могле добити у трговини, а Сунце на плочама за диaposитиве. По један снимак Месеца и Сунца снимљен овим инструментом објављен је у дневној штампи /усмено саопштење Бертота од 8.10.1974; ВРЕМЕ од 11.12.1938, 15/.

Астрограф са пратиоцем такође је оригиналне израде. Постоје је Бертото направио од алуминијумског лима дебљине 1 мм, са педалом од бицикла упереном према Северњаци. На једном крају осе био је пратилац, увеличава око 20 пута, а на другом фото камера 9 X 12. Најоригиналније је било изведено часовно кретање: помоћу обичног будилника. Преко дугмета за дотеривање казаљки будилника намотан је конач, који је преко једног точка, у односу 1:24 обртао поларну осу по екватору, правећи један круг за 24 часа. Конач се са друге стране настављао у обичан ластих, који га вуче наполе. Тачно дотеривање обављало

се руком, помоћу дугмета на будилнику. Када се будилник навије, астрограф прати кретање небеског свода, а зауставља се, по потреби, уметањем чачкалице међу зупчанике будилника. У пратиоцу се налазила мала сијалица и кончаница, а струја је долазила из батерије у постољу. Еа постољу је био компас, ради бржег оријентисања осе /усмено саопштење Бертота од 8.10.1974/.

Постојаше још један други Бертотов астрограф, али без пратиоца. За тај инструмент употребљена је гвоздена плоча, савијена под правим углом, опет једна педала бицикла, метални точак, часовник и још нешто малих делова. Подразумева се - и фото апарат. Овај астрограф описао је Атанасијевић и објавио његову фотографију /САТУРН 1940, 113-116/. И овај инструменту свему оригиналне конструкције давао је сасвим добре снимке звезданог неба, па и са толико дугом експонажом да се виде и звезде 8^м, и то као сасвим правилне тачке, што значи да је праћење помоћу уграђеног механизма било одлично. Неке од снимака објавио је САТУРН.

Сем израдом рефлектора и рефрактора, Бертото се занима и прављењем спектроскопа. Његов спектроскоп је од обичног двогледа, растављеног. Један објектив и окулар служе као колиматор. Иза њега су, у луку, све четири призме. Пошто прође кроз њих, светлост улази у другу цев двогледа. Читава ова инсталација беше постављена на једну плочу и покривена картоном. Овај инструмент Бертото је доцније растурио /усмено саопштење Бертота од 8.10.1974/.

Пред крај треба споменути и спектрограф, који је Бертото такође начинио по сопственом надахнућу. Узео је стари фотографски објектив и испред њега поставио заклон са прорезом. Прорез је био од два ножића за бријање. Иза објектива налазило се расипно/сочиво, а иза њега Амихијева призма од три дела. По пролазу кроз призму спектар падаше на фотографску плочу. Окидач се налазио у фото апарату, заједно са објективом. Све ово беше смештено у мали дрвени сандук /усмено саопштење Бертота од 8.10.1974/.

Бертото се бавио и разним другим опитима, у области физике, а нарочито га занимаше проблем гравитације, о којој је имао оригиналне идеје. Занимљиви беху његови опити са округлом гуменом опном, затегнутом у металном прстену. Када би на опну ставио тешку металну лопту и потом малим замахом пустио на опну метални новац или кликер, овај се окретао око лопте по елипсама, управо као планете око Сунца. Чак је изводио опит који показиваше померање "перихела" новчића, ради поређења са кретањем Меркурова перихела.

Димитрије Ландсберг постаје члан нашег Друштва у време помрачења Сунца 1936. То је била једина прилика да видим његов еклипсограф. Приаматична кутија, ако се не варам дрвена, постављена је на водоравну плочу и подешена тако да се њен предњи део, са објективима, може по вољи подизати и учврстити у жељеном положају. Мислим да се плоча могла обртати око усправне осе, а стојаше на дрвеном трonoшцу. Кутија је имала у себи две цеви, за два објектива, пречника око 40 мм и жижне даљине око 50 см., од којих је један служио за снимање, а други за нишавање. За кратке експонаже имао је оклидач фото апарата.

Немајући фабричке филтре за Сунце, Ландсберг их прави на једноставан начин. Фиксира неосветљену фотографску плочу, а затим је потапа у раствор неке анилинске боје. Када желатин прими боју, плоча се опере и осуши, те од ње постаје одличан филтар за снимање Сунца. Не сећам се помоћу којег филтра је снимао помрачено Сунце 1936, јер их имађаше више, разних боја. Ландсберг је рекао да ће за САТУРН дати опис свога еклипсографа, али се појавио само на скупштини од 17.5.1937 /САТУРН 1937, 148/, а није ми познато шта је после с њиме било. Еклипсограф се може видети на снимку наше експедиције на Авали поводом помрачења Сунца од 19.6.1936 /САТУРН 1936, 130/.

+

Јулије Пелц, из Београда, Босанска 25, пензионисани главни секретар Поштанскештедионице, располагао је једним малим телескопом и звезданим глобусом /Пелц, из Београда 23.12.1935 Друштву/. То је уствари био рефрактор од 50 мм пречника објектива, на паралактичком сталку /пријавница бр.24/. Пелц није никад био у просторијама Друштва - ја га се бар не сећам - и нема података да је обављао друга посматрања сем помрачења Сунца од 19.6.1936 /САТУРН 1936, 132, 134/.

+

Веома вредни члан нашег Друштва и истрајни посматрач Сунца беше Љван Томец. Замолио сам га да опише како посматра Сунце, као и свој дурбин, па да то објавимо у САТУРНУ /Јанковић, из Београда 26.2.1936 Томецу/. По његову писању знамо да је имао малу опсерваторију у Камнику, на једној узвишици усред вароши, са рефрактором Reinfeld од 68 мм у пречнику и жижном даљином 980 мм. Инструмент се налазио у павиљону са покретним кровом, на географској ширини $46^{\circ} 13' 34''$ и дужини $14^{\circ} 37' 7''$. Уз помоћ окуларне жижне даљине 18 мм посматрао је пројекцију Сунца на белом картону. Пречник Сунца био је 169 мм. За детаље служио се окуларом жижне даљине 5-9 мм /САТУРН 1936, 94, са сликом инструмента на 95/. Имајући велико искуство у посматрању Сунца, пратио је појаве на њему од 1922 до 1933 - Томец нам је послао

и упутство за посматрање /САТУРН 1936, 120/.

Своју малу опсерваторију Томец затим премешта у Љубљану, Тиршева 38, одакле је посматрао истим дурбином /пријавница бр.20; САТУРН 1936, 213/, али је за њега изградио стални заклон за пројекцију Сунца /слика у САТУРН 1940, 24/. Инструмент се налазио у малом дрвеном павиљону, у великом дворишту зграде у којој Томец становаше. Ту сам га једном посетио и присуствовао његовом посматрању.

+

Други посматрач из Љубљане је Павел Кунавер. Он располагао је дурбином објектива 61 мм и жижне даљине 810 мм, који повећава 40-120 пута. У почетку је Кунавер посматрао Сунце непосредно, уз помоћ тамног стакла, а потом у пројекцији. Слика Сунца падала на плочу у дрвеном оквиру који се причвршћиваше на окуларни део цеви, а помоћу завртња слика се могла изомртити /САТУРН 1939, 12/.

+

Живу посматрачку активност развио је у Загребу Мохоровичић, који у том граду имађаше "Приватну постају за космичку физику", како ју је сам назвао, у Посиловићевој улици 3, са $\varphi = 45^{\circ} 49', 0$ и $\lambda = 15^{\circ} 59', 8$ /САТУРН 1937, 206/, а доцније наводи $\varphi = 45^{\circ} 49', 2$ и $\lambda = 15^{\circ} 59', 48$ /САТУРН 1938, 58/. Он се први пут појавио са једним чланком поводом помрачења Сунца од 19.6.1936, за коју прилику је набавио неке инструменте: мали азимутални рефрактор, фотографски апарат 13 X 18, термометар, часовник и анемометар. Фотографски апарат преудесио је додавањем цеви за објектив, што је приказао на нацрту /САТУРН 1936, 136-137/. Од 1937 Мохоровичић почиње редовно посматрати Сунце, са увећавањем од 60 и 90 пута /САТУРН 1937, 55-56/. Азимуталне монтаже, дурбин је имао објектив од 60 мм и жижну даљину од 90 см. Имао је и секстант /пријавница бр.54/.

Мохоровичићева "Приватна постаја" уређена је у току 1936 /САТУРН 1938, 58-59/. Припремао је, по својим нацртима, један астрограф и један хелиограф /САТУРН 1938, 240-241/. Астрограф је био завршен у току 1938. Он је на паралактичкој монтажи имао тракилац и камеру за снимање, објектива 1:4, а жижне даљине 18 см. Инструмент је био смештен у кућицу високу 2 м, на балкону зграде. Механичке делове израдио је Жировић, бивши Мохоровичићев ученик. Детаљан опис астрографа и његову слику Мохоровичић је дао за наше читаоце и чланове /САТУРН 1939, 7-9/.

Године 1938 Мохоровичићева постаја пресељена је на Кватерников трг 1, па су нове координате биле $\varphi = 45^{\circ} 48', 56''$ и $\lambda = 16^{\circ} 00', 15''$

/САТУРН 1939, 9/. После тога набавља још неке инструменте, односно израђује му их Ђировичић тражилац комета са објективом од 100 мм и жижном даљином 700 мм - слика 1, лево, затим поларизациони фотометар - слика 1, десно, рефрактор објектива 40 мм и жижне даљине 240 мм, па мали астрограф са камером 1:4,5 ϕ =120 мм и пратиоцем - слика 2, десно, и најзад путни рефрактор - слика 2, лево жижне даљине 53 мм /САТУРН 1940, 61-63/.

У мају 1939 објавили смо Мохоровичићев позив читаоцима САТУРНА који имају "и врло чедне инструменте или имају вољу и устрајности за озбиљни рад" да му се обрате, јер жели да оснује мрежу секција за астрономска посматрања. Своју Приватну постају назвао је "Управа и централна секција број 1" /САТУРН 1939, 133/. У једном писму, од 19.1.1940, он јавља да му се придружише "петорица наших најбољих другова са властитим инструментима" ради заједничког рада, па је на тај начин основано више посматрачких секција. Ти чланови беху Модрушан, Борзати, Кунавер, Бертото и Северински /Бр.11/40/.

Одзив, као што се види, испале доста добар, па је Мохоровичић могао доцније саопштити да поред његове секције број 1, у Загребу, има следеће секције у другим местима:

број 2 у Рајићу - Петар Модрушан, са рефрактором Steinheil од 60 мм /1:15/, паралактички монтираним, који има фото камеру;

број 3, "вакантна";

број 4 у Милни на Брачу - Марије Борзати, са паралактичним рефрактором од 55 мм, 1:14,9;

број 5 у Љубљани - Павел Кунавер, са рефрактором од 61 мм, 1:13,3 фирме "Kosmos" и један, позајмљени, од 77 мм;

број 6 у Београду - Аванти Бертото, са пет конкавних огледала од 150 до 350 мм, а жижне даљине између 960 и 43000 мм, сопствене израде, поред спектрографа;

број 7 у Бечу - Никола Северински, са рефлектором Marx отвора 200 мм, 1:8, азимутално монтираним, поред неких мањих инструмената и часовника.

У време кад Мохоровичић подноси овај извештај секције раде тек шест месеци. Неке су међусобно сарађивале, нарочито у посматрању метеорских појава /САТУРН 1940, 62-69/. Касније је о овим секцијама и посматрањима Астрономског друштва писала Ђивковићева ВРЕМЕ од 5.1.1941 - в. Бр.1/41 /.

О успесима секције број 6 у снимању Сунца и Месеца Мохоровичић је реферисао у немачком часопису DIE STERNE за 1940, бр.4 /САТУРН 1940, 127/.

Северински је конструисао и један апарат за демонстрирање ефекта "црне капље", који се јавља приликом пролаза Меркура и Венере /САТУРН 1940, 146-147/.

+

Нико Милићевић био је почасни члан Академског друштва, али се у Астрономско друштво није уписао. С њим је одржавао везу само Николић, преко писама. Позиваше га на сарадњу у часопису, али се Милићевић изговарао разним дужностима /Милићевић, из Блаци 2.1.1935 Николићу/, тако да нам није послао ниједно своје посматрање.

Николић је желео да у САТУРНУ напише чланак о опсерваторији на Брачу, али Милићевић то није желео, нарочито не у то време, 1935, када се припремаше да опсерваторију пресели на погодније место. Када све буде готово онда ће, поручује, "изнијети слике и историјат и успјехе тог подухвата". Обеоао је и да ће нешто саопштити о свом инструменту, који некад припадаше Леу Бренеру алиас Спиридону Голчевићу, у његовој опсерваторији "Манора" на Ложићу /Милићевић, из Блаци 21.2.1935 Николићу/. Пошто је Николић наглашавао на њега да напише чланак за САТУРН, он се поново извештава да му здравље не допушта да засад пошаље чланак /Милићевић, из Блаци 19.4.1935 Николићу/. Милићевићев премештај из Блаци у Супетар на Брачу и његов рефрактор са објективом од 18 цм помиње и Мохоровичић /САТУРН 1938, 247/.

====

Глава XIII - ПОСМАТРАЊА

Захваљујући инструментима појединих чланова, могла су се обављати извесна астрономска посматрања. У Београду их беше повремено, када се појави неки важнији догађај на небу, помрачење, комета, а двојица чланова, Томец у Бубљани и Мохоровић у Загребу, редовно посматрају Сунце. Било је и других чланова Друштва који посматрају небо, али у мањем обиму, или су ређе слали своје извештаје за САТУРН.

Прво неколико речи о Посматрачкој секцији, иако је неких посматрања било у Београду и пре њена оснивања. На скупштини Астрономског друштва од 17.5.1937 предложи Ландсберг да се њена пажња посвети посматрањима и снимањима неба, као и државу предавања о појединим питањима /САТУРН 1937, 148/. Следећи овоме предлогу, на једној седници Управе одлучено је да се оснује Посматрачка секција, са задатком да окупи све чланове који посматрају небо, како би заједничким радом постигли потпунији успех. У Посматрачку секцију могли би ући сви чланови који живе у Београду, док би они из унутрашњости сарађивали писменим путем. Организовање Посматрачке секције, коју би водио шеф именован од стране Управе, извршило би се доцније /Зап. од 26.6.1937/. На следећој седници расправљано је о организовању Секције и њеним односима према Управи, па буде одлучено да ја саставним нацрт Правилника о раду Посматрачке секције и поднесем га Управи на следећој седници /Зап. од 28.9.1937/. Правилник сам написао и Управа га једногласно прихвати /Зап. од 26.11.1937; Хр., 4/.

Правилник одређује основне задатке Посматрачке секције, онако како их је замислила Управа. Она бира шефа Секције, а њени чланови могу између себе изабрати секретара. Чланови секције на својим састаницима договарају се о томе шта ће се посматрати и ко ће преузети поједине дужности. Сама Посматрачка секција имала је изградити упутства за поједине врсте посматрања, одржавала би скупове ради читања реферата за све чланове Друштва и старала би се о приређивању демонстрација неба за публику или чланове /Бр.106/37/.

У записницима нема података о избору првог шефа Секције, како га именује Управа, али из једне "Бести из Друштва" којом се чланови позивају да сарађују у Посматрачкој секцији, без обзира да ли распо-

лагу или не којим инструментом, види се да је то био Емануел /САТУРН 1937, 256/. Да је управо он био први шеф Посматрачке секције сазнаје се и из једне доцније одлуке Управе, која гласи: "За шефа Посматрачке секције поново је изабран г. Павле Емануел" /Зап. од 11.12.1938/. Он је на челу Секције био до почетка рата.

Посматрачка секција не беше много активна, јер јој то ни прилике ни запосленост њених чланова на редовним дужностима не дозвољаваху. Она је приредила неколико предавања и за њих начинила пројектор за дијапозитиве и епископ /САТУРН 1940, 21/, као што је споменуто.

Прва посматрања чланова Друштва беху Николићева и Емануелова на Астрономској опсерваторији, почев од 1.7.1934, на тражиоцу комета /Дн., 16/. Са извесним прекидом, док је Емануел био на путу, њих двојица радили су до пред крај септембра исте године /Дн., 18/. Као претседник и секретар Друштва, у акту упућеном ректору 21.10.1934, они напомињу да су први почели са посматрањима на новој Астрономској опсерваторији /Бр.21/34/. Ту исту категоричну изјаву налазимо и у писму упућеном ректору шест месеци касније /без броја од 25.4.1935/. Уосталом, и сам Мишковић признаје да је прва посматрања на новој Астрономској опсерваторији почео 1.1.1936 /ГНН за 1937, 218-219/.

Помрачење Сунца 1936 пружило нам је прилику да покажемо шта можемо у погледу посматрања. Прво је Николић објавио један чланак о помрачењима уопште /САТУРН 1936, 105-114/, а у "Изгледу неба" Емануел доста опширно обавештава читаоце како треба посматрати помрачење и даје потребне податке о њему /САТУРН 1936, 121-122/. За Агенцију "Авала" припремили смо кратко саопштење /копија/. Било је и доста упозорења преко штампе. Прво у часопису РАДИО БЕОГРАД /Бр. 24 од 14.6.1936/ излази Николићево предавање преко радио таласа од 18.6.1936. Ову прилику он користи да помене САТУРН и препоручи радио-зналима како да посматрају помрачено Сунце. Његови чланци о помрачењима Сунца излазили су у ПРАВДИ /15-19.6.1936/, а доста опширно писао је и за ВРЕМЕ /16-18.6.1936/, дајући разне податке о Сунцу, помрачењу које предстоји, па мало и о Ајнштајновом ефекту. У истом листу објављен је и извештај о нашем посматрању са Авале /ВРЕМЕ од 20.6.1936/.

Помрачење од 19.6.1936 почињаше у Београду у 4^ч 7^м, 9, само 16 минута после рађања Сунца. Почетак је, према томе, био веома

неповољан за посматрање, јер је Сунце сасвим близу хоризонта, па постоји велика вероватноћа да буде у облацима. Тога ради одлучи- смо, Еиколић, Емануел и ја, да посматрамо са Авале. Некуда даље не могосмо ићи, а веровасмо да ће и Авала пружити боље атмосферске прилике од града.

Дан, или највише два, пре помрачења, у нашу просторију у Бал- канској улици, управо када се нас тројица договарасмо о последњим припремама, дође Ландсберг, кога дотле нисмо познавали. Рече да има еклипсограф и много би хелео да сними помрачење, али се боји да због облака неће успети. Покушавао је да добије један авион /он је ра- није био једриличар, па се једном срушио код Астрономске опсервато- рије/, али њему, појединцу не хтедохе изићи у сусрет. Пошто је са- знао да постоји Астрономско друштво, тражио нас је свуда, како бисмо упутили један акт Команди ваздухопловства, у којем случају би добио авион. Али никако да пронађе нашу адресу. Сада пак, доцкан је да се било што предузме за авион. Пошто му саопштисмо намеру да идемо на Авалу, Ландсберг оберучке прихвати позив да нам се придружи, а по- вешће и жену да му помаже. Тако је образована наша мала експедици- ја, како смо је поносно назвали.

Стићи на Авалу у оно време није било сасвим једноставно, а на- рочито са тешким инструментима. Требало је ићи возом до Белог Пото- ка, а одатле пешке до врха. Пошто је Еиколић имао неке обавезе, са инструментима пођосмо Емануел и ја. Он је, срећом, становао сасвим близу железничке станице /Адмирала Гепрата 97/, па је тај део пута лако преваљен, као и онај до Белог Потока. Али узбрдо је било доста тешко, по летњој врућини, јер смо кренули 18.6.1936 по подне, с тим да ноћимо на Авали како бисмо све припремили. Но издржали смо. Певу- ћи се сретнемо једног сељака, који љубопитљиво посматраше шта носи- мо, али ништа не зашита. У сумрак нас нађе на врху и кад му објасни- смо ради чега смо дошли и шта смо носили, рече да му је жао што то није сазнао раније, јер би нам помогао. Дошао је и ујутру да нам пра- ви друштво и посматра.

Ка Авали се тада градио споменик Безнаном јунаку, који је ради- ла војска, па врх планине није био уређен, али је Порчин град већ био потпуно порушен. Емануел и ја изабрасмо једно место са којег претпостављасмо да ће се видети излаз Сунца, постависмо инструменте и чекасмо. Нешто после нас дође Ландсберг са женом, те свој инстру- мент постави близу Емануеловог. Жалили смо што немамо бусолу, да тачније одредимо исток. Пред ноћ дође и Еиколић. Пробдели смо, по- сматрајући дивно звездано небо, договарајући се о раду следећег ју-

тра и веселили се унапред како ћемо надмудрити Мишковића ако на Ава- ли буде ведро а код њега облачно. У току ноћи видели смо један ди- ван болид, у 3^ч 3^м /САТУРН 1936, 151/.

Свануло је. Са нестрпљивом тражимо место на видику изнад којег ће се појавити Сунчев котур. И одједном, он се појави али између дрвећа. Оместа смо зграбили инструменте и потрчали, тражећи место са којег ће се цело Сунце видети кад почне помрачење. Имали смо са- мо 16 минута. Попесмо се на једну узвишицу, испред неке бараке, и у највећој брзини постависмо инструменте. Осовине им не беху најбоље усмерене, али то не сметаше много. Важно је што небо беше потпуно чисто, без иједног облачка у близини Сунца.

За посматрање смо имали четири инструмента: Емануелов дурбин са двоструким ахроматским објективом и окуларом који повећава 60 пу- та; Емануелов Галилејев дурбин са 4 окулара; Ландсбергов еклипсо- граф; моја два собна термометра, од којих један са награвљеном ку- глицом. /САТУРН 1936, 130-131/.

Ландсберг је направио 18 снимака, веома успешних, од којих смо неке објавили, док су Еиколић и Емануел посматрали визуално, а је бележио температуру. Иако рано јутро, око нас се окупи доста света, па смо омогућили посматрање кроз Галилејев дурбин и пружали нека о- бавештења.

Сутрадан по помрачењу Еиколић је објавио приказ нашег рада. Описао је инструменте, поменуо болид, објаснио како је текла појава и додао неке занимљивости. Објавио је и 7 Ландсбергових снимака /ВРЕМЕ од 20.6.1936/.

Током помрачења приђе нам један официр са неколико војника - о- ни су радиле на споменику. Када чу да смо инструменте на рукама из- нели, официр, мислим капетан, рече да је требало њему да се обрати- мо, па би нам дао камион за пренос. Штета што то нисмо знали. Али зато смо веома радо прихватили његову понуду да нас са инструменти- ма врати у Београд.

Мишковића смо овим посматрањем донекле надмудрили, како смо он- да говорили. Он се прво жали како су припремни радови били ометани рђавим временом у априлу и мају, а затим каже: "На сам дан помраче- ња, шест минута после првог додира Месечева и Сунчевог котура, наи- гао је мали облак и заклонио Сунце за читавих 20 мин. Тако је посма- трачки рад могао стварно почети тек у 4^ч 30^м /ГНЕ за 1937, 223/. Ни- је објаснио зашто није посматрао почетак помрачења, пре него што је наишао облак!

За ово посматрање Мишковић је тражио ванредни кредит са образло-

жењем да "Свако овако посматрање на већем астрономском инструменту захтева извесна преиначења самог инструмента, затим додатке и монтаже специјалних помоћних инструмената, евентуално монтаже инструмената на погодном месту близу опсерваторије; па онда претходно извођење читавог низа пробних експеримената, како би се особље увежбало у раду који оно досада никад није имало прилике ни да види; најзад, набавка најразноврснијих кемикалија и фотографског прибора у доста знатној количини. Израђујући најскромнији предрачун, и ограничавајући се да се све што је могуће изведе и изради постојећом радном снагом у Опсерваторији, потребна сума за ову организацију и успешно извођење рада износи 25 до 30.000.- динара". Ову суму Мишковић тражи актом Бр.347 25 маја 1936 од Деканата Филозофског Факултета. Пошто Деканат и Ректорат препоручују ово тражење Министарству просвете, оно је издејствовало да Министарство финансија - Буџетско одељење актом Бр.5572 од 12.6.1936 одобри тражених 30.000 динара /Арх.Југ. 66/Р-8-122/. Кредит је очигледно с планом затражен у последњем тренутку, а пошто је одобрен на недељу дана пре помрачења било је скоро касно да се набави неколико стотина грама изазивача и килограм фиксира, што са 2-3 кутије плоча није стајало више од 200 динара, а камо ли да се преиначују инструменти и праве помоћни, што је, ако је уопште било потребно, израдила механичарска радионица Астромске опсерваторије, која је за то и постојала. А наше Друштво помрачење није стајало ни 50 динара, па и то су платили сами чланови експедиције.

Резултате посматрања, како наше експедиције тако и других чланова, па и нечланова, из разних места наше земље, објавили смо у следећем броју часописа /САТУРН 1936, 129-136; слично BULLETIN за 1936, бр.4-5, 29-30/ и захвалили се на сарадњи /САТУРН 1936, 160/. У Загребу је ово помрачење посматрао Кохоровичић, иако при лошим временским условима, помоћу за ову прилику припремљених инструмената. Опис његова рада и резултате такође смо објавили /САТУРН 1936, 136-140/.

Једно друго помрачење Сунца, прстенасто од 19.4.1939, које се могло видети из Словеније, посматрао је само Томец, такође под неповољним временским условима /САТУРН 1939, 132/.

Посматрали смо, па и снимали, и једно помрачење Месеца, оно у ноћи између 7 и 8 новембра 1938. Предложио сам да се Посматрачка секција позабави овом појавом /Зап. од 4.10.1938/ и писао Александру Зонабенду, у Сплиту, да и он посматра и пошаље нам резултате, јер у Београду може бити облачно /Јанковић 2.11.1938 Зонабенду/. Груђић

је о помрачењу написао чланак за новине, са два цртежа /ВРЕМЕ од 7.11.1938/.

Опет се удалисмо од Београда, ради бољих услова посматрања. Посматрали смо из Раковице, са имања Милана Шаиновића, пријатеља моје породице. Инструменте пренесмо у два наврата. Сада је било много лакше, јер сам позајмио аутомобил своје рођаке.

Помрачење почињаше у $21^{\text{h}} 40^{\text{m}} 9$ /улаз Месеца у сенку/, а свршаваше се у $1^{\text{h}} 11^{\text{m}} 7$ /излаз из сенке/. За снимање је употребљен Емануелов дурбин, па је на плочи слика Месеца имала у пречнику 9 мм. Пре помрачења извршена су пробна снимања, на лицу места, како би се одредила најпогоднија експонажа и проверио изазивач. Добијено је доста снимака: на 12 плоча 6 X 9 по 4 снимка, укупно 48 снимака, од којих су неки сасвим успели /САТУРН 1939, 3-7/. У овој експедицији учествовали су Емануел, Доминко и ја /Зап. од 27.11.1938/.

Кратак извештај о помрачењу донела је ПОЛИТИКА /од 9.11.1938/, са 4 снимка, али нисам сигуран да су то наши снимци.

У случају овог помрачења Кохоровичић је могао бити задовољан. Обавио је само визуална посматрања, рефрактором од 3 инча, те је на унапред припремљену карту Месеца уцртавао границу полусенке и сенке. Начинио је и 4 цртежа у боји /САТУРН 1938, 323-324/.

Наш век није богат великим кометама, онима које се могу видети простим оком. Па ипак, за време постојања Астрономског друштва појавише се две комете довољно сјајне да се виде и без помоћи дурбина.

Прва по реду била је комета Peltier 1936 а, која се највише приближила Земљи 4.8.1936, а за посматрање беше најповољнија 31.7.1936, када јој се примећиваше реп, дуг приближно колико пречник Месеца. Емануелов инструмент изнели смо на терасу зграде у Адмирала Гепрата 97. Желели смо снимак комете, а пошто је дурбин био без мотора, требало је стално пратити комету кроз тражилац и руком је одржавати у пресеку његове кончанице. То је напоран посао, јер експонажа мора бити дуга због слабог сјаја комете. Зато се договорисмо, Емануел, Еиколић и ја да се смењујемо. Еиколић, међутим, не дође на одређено место и у заказано време - мислим 31.7.1936 увече, па се смењивасмо само Емануел и ја.

Висина комете била је 10 до 15 степени. У почетку је Емануелу било лакше, јер окулар тражиоца беше управо у висини његова ока. Али касније, како се комета спушташе према хоризонту. Емануел се морао уздизати на прсте. Но тада мени беше zgodније, јер сам био виши, па

се нисам морао сагивати. После смо пронашли неку летву, па је Емануел пратио комету стојећи на овом подупирачу. Не сећам се тачно, али чини ми се да је експонажа трајала више од пола часа, а ми се смењивасмо свака два до три минута. Успели смо да добијемо доста јасан снимак кометина језгра, али не и репа /САТУРН 1936, 181-182, 1937, 145/.

О појави ове комете писао је Еиколић у новинама. Поред описивања комета уопште и изношења података о оној која се тренутно види, Еиколић је замерио Астрономској опсерваторији што о тој појави није обавестила јавност /ВРЕМЕ од 1.8.1936/. Када је комети ишчезао реп, Еиколић поново пише о њој. Том приликом замерио је астрономским установама што јавност нису обавестиле да се реп тешко може видети, па су неки правили шале на рачун астронома, као да су они погрешили /ВРЕМЕ од 27.9.1936/. Притом је ваљда мислио на писање једног листа, изгледа из Београда, који у вести од 5.8.1936 каже "да су се звјездо-знанци грдно забунили са својим прорисањем".

Следеће године обраћена је пажња на две комете. О комети Whipple 1937 b објављена је само кратка белешка, мислим из пера Мохоровичића /САТУРН 1937, 185/. Друга беше комета Finsler 1937 f. Почев од 4.8.1937 посматра је Мохоровичић, обележава путању на звјезданој карти, описује јој изглед и промене сјаја, а прави и неке пртеже /САТУРН 1937, 206-219/.

У Београду комету Финслер нисмо снимали /чини ми се зато што је Емануел преправљао окуларни додаток за снимање/, али смо доста узбунили јавност. Преко новинске Агенције "Авала" послали смо обавештење да се појавила комета видљива голим оком, да се налази у Белком Медведу, да је најповољнија за посматрање око 21^{h} , да јој се реп може видети само уз помоћ инструмента и да је он 11.8.1937 био дуг један степен. Обећали смо да ће чланови и пријатељи Друштва моћи да је посматрају са терасе палате "Луксор", у којој је тада, у међанину било наше седиште /Агенција "Авала", билтен од 11.8.1937; ПРАВДА од 12.8.1937; ПОЛИТИКА од 12.8.1937/. Опширнији чланак за штампу написао је Еиколић. Поред обавештења као у малочас наведена два листа, Еиколић је писао шта су комете, нешто о путањама и посебно о комети која се тада видела на небу. Објављена је и скица сазвезђа са путањом комете у току 3 дана, па би је заинтересовани лакше уочили /ВРЕМЕ од 12.8.1937/.

Посетом публике на тераси палате "Луксор" морали смо бити задовољни. Према Еиколићевој процени, једне вечери, 13.8.1937, око хиљаду људи посматрало је кроз наш инструмент. Можда је ово мало

претерано, новинарски, али на степеништу заиста беше велика гужва, једва се могло пробити кроз гомилу света. Поред комете овом приликом показивали смо и нека друга небеска тела. О томе како је текла ова наша акција Еиколић је написао извештај, а снимљена је и група грађана на тераси, око инструмента /ВРЕМЕ од 14.8.1937/.

Најзад, кад је реч о кометама, треба истаћи да је Модрушан, независно од других посматрача а са закашњењем од само 3 дана после званично признатог открића, приметио на небу комету 1939 d. Он ју је први видео из наше земље /САТУРН 1939, 132/. Модрушан се занимаше и посматрањем метеора, па сам му предложио да ради тога ступи у везу са Мохоровичићем /Бр.157 од 26.3.1939/.

+

Поларна светлост ретко се види из наше земље, али се појавила 1936 и поново 1940.

Наш члан Габриел Дивјановић, који се тада налазио у Сарајеву, пратио је појаву поларне светлости за све време њена трајања, те о томе обавестио Друштво. Светлост се видела на северном делу неба и захватала око 90° хоризонта, а висина јој беше од 10 до 15 степени. Била је неравномерно-румена. Дивјановић је примећује у $20^{\text{h}} 55^{\text{m}}$ на дан 25.1.1938 и посматра је до $21^{\text{h}} 15^{\text{m}}$, када је нестала. После десет минута опет се повремено појављивала, час јача час слабија /САТУРН 1938, 69-70; Хр., 17/. Исту појаву поларне светлости видело је у Београду више чланова Друштва, па и ја, а помињу је, али не као сопствено посматрање, Томец /САТУРН 1938, 99-100, 190-191/ и Радошевић /САТУРН 1938, 105-114/.

Нова појава поларне светлости била је 24.3.1940, с најјачим сјајем око $19^{\text{h}} 25^{\text{m}}$. Посматрали су је неки чланови /САТУРН 1940, 79-80/. Опширније о њој говори Доминко у свом реферату. Видела се између 19^{h} и $19^{\text{h}} 45^{\text{m}}$. Доминко наводи из којих наших крајева се могла видети. Дивјановић посматра само крај ове појаве, али је послао занимљив опис једне матуранткиње из Чаковца /САТУРН 1940, 168-171/. Накнадно стиже и један опис из Загребa /САТУРН 1940, 239/.

+

Сем наведених појава које су повремене, неки чланови посматрају оне које се могу назвати редовним.

Најистрајнији у посматрању Сунца био је Томец, који у почетку посматра из Намника, и то целу једну периоду Сунчеве активности, од 1922 до 1933 /САТУРН 1936, 94/. О овим својим ранијим посматрањима пружило је занимљиве податке, које смо објавили у четири наставка /САТУРН 1936, 94-96, 117-119, 147-151, 168-173/.

Независно од своје воље, вели Томец, посматрања је морао прекинути у току више месеци. Поново им приступа 7.6.1936, из Љубљане, где је тада боравио. Од тога дана редовно је слао преглед својих посматрања, посебно за сваки месец, па их је Уредништво САТУРНА веома радо објављивало, јер то беху прва и неко време једина редовна посматрања којима располагасмо.

Доцније, од 1937, Томецу се у посматрању Сунца придружује Мохоровичић, из Загребa /САТУРН 1937, 24-25, 55-56, 87-88, 150-151/. У почетку објављиваше кратке белешке о активности Сунца, а потом потпуније извештаје, које штампасмо напореда са Томецовим почев од броја 5 за 1937. Мохоровичић је понекад уз извештај прилагао своје цртеже пега /САТУРН 1937, 165, 1939, 93, 1940, 13, 15/. Поред месечних извештаја Мохоровичић припремаше и преглед Сунчеве активности у току целе протекле године /САТУРН 1938, 94-98, 1939, 91-95/.

Мохоровичић се бављаше и неким другим посматрањима, нарочито Марса, па је о њему писао и цртао га у време опозиције 1939 /САТУРН 1939, 201-206/, затим променљивих звезда, на пример гама Касиопеје /САТУРН 1939, 69/, па и комете Cunningham 1940 с /САТУРН 1940, 224/. О томе шта је све посматрао у току 1936 и 1937 обавестио је наше читатеље /САТУРН 1938, 59/. Забележено је и једно његово посматрање болида, из Загребa, 21.10.1936 у $21^{\text{h}} 25^{\text{m}}$ /САТУРН 1936, 250/.

Захваљујући изванредној уметности у баратању инструментима сопствене израде, Берто је добијао одличне снимке на начин који би се могао назвати примитивним. Његове успешне фотографије Сунца објављивали смо понекад ради илустровања извештаја Томеца и Мохоровичића /САТУРН 1937, 278, 1940, 16, 42, 43, 49, 64, 170/. Успешни му беху и снимци Месеца /САТУРН 1939 200a, 1940, 65, 158/, од којих је један објављен и у DIE STERNE, заједно са једним снимком Сунца /САТУРН 1940, 127/.

Не маке добри били су и Бертовои снимци звезданог неба, као што су сазвезђа Стрела, Орло и Штит /САТУРН 1940, 203/, Штит /САТУРН 1940, 261/, Млечног пута у Срцу /САТУРН 1940, 261/, Сриона /САТУРН 1940, 113/, дела неба са Лијамама и Блажњима /САТУРН 1940, 115/, па и Јупитера и Сатурна /САТУРН 1940, 219/.

Још један посматрач био је Кунавер, из Љубљане. Сунце је посматрао у пројекцији и цртао пеге. Једном приликом посла нам већи број својих цртежа, од којих су два објављена /САТУРН 1939, 12/. Доцније Кунавер шаље низ од 8 цртежа развоја једне пеге /САТУРН 1939, 238/. Поред Сунца, посматраше болиде, како бележи Мохоровичић /САТУРН 1940, 66/.

Борзати, који је постао члан Астрономског друштва јануара 1940, /пријавница бр.94/320/, посматрао је Сунце од јуна 1939 својим рефрактором од 54 мм, као и метеорске појаве. Запазио је 610 метеорских појава, а посматрао је синхроно са италијанским астрономом Е. Loreta /САТУРН 1940, 66/.

Најзад Модрушан, из Рајића /САТУРН 1939, 135/. Намеравао је посматрати метеоре и помишљао да набави инструмент /Бр.157/39/. Он се касније придружује Мохоровичићу, као секција бр.2, па је од августа 1939 пратио Сунце, метеоре и комету 1939 d /САТУРН 1940, 66/.

Једини страни држављанин а редовни члан Астрономског друштва био је Еикола Северински, из Беча. Сарађиваше са Мохоровичићем. Објавио је два своја извештаја, први о посматрању Марса приликом опозиције 1939, са два цртежа /САТУРН 1939, 206-208/, а други о пролазу Меркура /САТУРН 1940, 150/, које посматраше није нарочито успело због немирне атмосфере. Северински је био "инострана" секција Мохоровичићеве организације, а бавио се посматрањем планета, Месеца и комета, неких променљивих звезда и метеора. Чак је настојао да открије нове звезде, комете и планетоиде /САТУРН 1940, 67-68/.

====

Глава XIV - НЕСУБЕНА ОПСЕРВАТОРИЈА И ПЛАНЕТАРИЈУМ

Ова глава неће бити дуга зато што ни опсерваторију ни планетаријум не стекосмо за оних неколико година предатног постојања Друштва. Али, по Игоу, "Dieu bénit l'homme, non pour avoir trouvé, mais pour avoir cherché". Стога нека буду записана и настојања да се добије опсерваторија и планетаријум, који би више служили општој ствари него студентима астрономије. Јер да им жеља беше да само они уживају у посматрању неба, можда би то лакше постигли на Астрономској опсерваторији. Али то би остало задовољство и повластица малог броја, плаћено одрицањем од тежњи да се са лепотама неба и једном корисном науком упознају шири кругови. То нисмо хтели.

Екололић записује: "Предали смо и писмо г. Мишковићу. Он нам благодари за почасног члана и обећао је Друштву један мали инструмент, као и један мали рефрактор 160 мм отвора. Обећао је, да ће нам Опсерваторија изградити и куполу за наш павиљон" /Дн. 5 под 5.5.1934/. Као што не добисмо инструменте, тако ни куполу.

Споменух раније /в.стр.61/ да је Универзитетска управа уступила Академском друштву празни павиљон старе опсерваторије и рекох да то беше добра шала. Нова Астрономска опсерваторија завршена је у првој половини 1932 - по Мишковићу коначно је пресежена 1.7.1932 /ГНН за 1933,5/ - па су на њу пренети сви инструменти, како они који беху постављени у павиљонима старе опсерваторије, тако и они који у сандуцима лежаху "у новој згради Техничког факултета а делом по просторијама Патолошког института, Бемачког семинара, Метеоролошког завода и Електричне централе Београдске општине" /Астрономска опсерваторија Бр.11 од 14.1.1929 - Арх.Срб./.. Уступање напушеног павиљона сада, 1935, могло се сматрати великодушним потезом Универзитета, којим се иде ка испуњењу бар неког обећања.

Али, Универзитет добро зна 2.4.1935, да Академско друштво нема инструмента, јер је тај исти Универзитет четири месеца раније, 27.11.1934, обавестио Министарство просвете да се инструмент Астрономске опсерваторије не може уступити Друштву /в.стр.62/. Друго, Универзитет зна да земљиште које великодушно уступа својим студентима није његово од 8.6.1932, као последњег дана рока из уговора са Општином Града Београда од 8.6.1929. Најзад, Универзитет зна и да ће се павиљон рушити, јер је 1930 одредио Мишковића за члана комисије која ће установити колико има материјала за рушење, место где ће се депоновати и његову вредност /Министарство грађевина Бр.48786 од 8.7.1930,

Министарство просвете П.Бр.26447 од 15.7.1930 - Арх.Југ./.. Укратко, излазећи у сусрет жељама студената, Универзитет уступа Академском друштву земљиште које није његово, за смештање инструмента који неће да му да у павиљон који се ускоро руши! Vivat Academia, vivant professores!

Студенти, међутим, не знају да је ово шала. Зато Емануел и ја одлазимо у посету нашој великој тековини. Не сећам се добро када то беше, али свакако почетком лета 1935. Нађосмо домара, или чувара, који становаше у једној од зграда напуштене опсерваторије. Он нам покаже павиљон, откључа га, па се попрсмо на његову терасу. Павиљон беше веома солидно грађен /за 300.000 динара/. Имађаше у средини дебели бетонски стуб за постављање инструмента и куполу, но примећиваше се да је напуштен и препуштен пропадању. Томе су доприносили голубови које домар у њему држаше. Домару вероватно не беше право да остане без тако zgodног голубарника, па нас прими некако усиљено љубазно. Стога нам беше сумњив - али у оно време лако сумњасмо да је неко у дослуку са Мишковићем. Пошто без инструмента павиљон није имао вредности, остало је да се чека. Тако су се голубови и даље легли под куполом у којој некад беше мали рефрактор.

Ставши на ноге, Астрономско друштво затражи ово земљиште од Градског поглаварства, по предлогу Ђуричића /Зап.од 27.4.1936/, јер смо већ сазнали чије је. Павиљон са голубовима још постојаше, вероватно са више својих крилатих станара. Од Градског поглаварства тражили смо уствари неко погодно земљиште, али уз напомену да би нам највише одговарало оно са напуштеним павиљоном /Бр.26 од 30.4.1936/. Одговора није било, а павиљон је ускоро потом срушен /ВРЕМЕ од 7.9.1936/.

Већ пре рушења павиљона, "поклона" нашег Универзитета, обраћамо се Градском поглаварству, очигледно по Ђуричићевим упутствима, јер је он тражио за нас друго земљиште. Предложисмо да нам се уступи "земљиште које се налази на Авалском путу, између руског дома старца и старица и основне школе Краљице Марије". Тражили смо око хиљаду квадратних метара и целу дужину земљишта поред пута, предложивши да се земљиште паркира и на њега дозволи приступ грађанству /Бр.37 од 30.8.1936/. Надали смо се да ће тако бити више посетилаца. Изгледало је да ће се овом нашем захтеву изићи у сусрет, па је одлучено да се Градском поглаварству поднесу привремени планови за павиљон у који ће се сместити инструмент /Зап. од 26.10.1936/.

Са Авалским путем немађасмо среће, па отуда идуће године нови покушај. Ђуричић пише приватно писмо Влади Илићу, тада председнику

Градског поглаварства Београда, и каже му да подизање опсерваторије на Калемегдану препоручује његовој пажњи /концепт, недатиран, али се из другог писма, Стошовићу, по Кадрагићевој забелешци види да је састављен 14.9.1937/.

Оног дана када је Ђиколић отпутовао у Француску на студије, 25.10.1937, саопштава ми Грујић да са једним чиновником општине треба ићи на Калемегдан ради разгледања земљишта за опсерваторију. Он је следећег дана био на Калемегдану и јавио ми да је нашао веома погодна земљишта, али одлучисмо да сачекамо повратак Ђуричића, који је ваљда био на путу /Хр., 1/. Грујић и ја одлазимо на Калемегдан и 31.10.1937, да боље размислимо земљиште које нам општина нуди. Нађосмо да потпуно одговара опсерваторији какву смо замисљали, да има воду, канализацију и струју /Хр., 2/. Земљиште у питању било је близу садашњег ресторана "Калемегданска тераса". На њега се долазило путем поред зоолошког врта и налазило се с десне стране када се тај пут повија под скоро правим углом испред Леополдове капије, тамо где је сада паркиралиште. Пошто је било узвишено, на њега се пело преко десетак степеника, доста оронулих. Сада је овај улаз зазидан.

Чим се Ђуричић вратио, известио сам га о земљишту за опсерваторију. Био је задовољан што је оно на Калемегдану и рекао је да ће разговарати са председником и већницима које познаје, како би нам га уступили. Истом приликом рече ми да треба однекуд наћи 20.000 динара за подизање опсерваторије - само да се почне, па би се потом од општине лакше добио новац за довршење градње. Договорисмо се и шта треба објаснити онима у општини, јер постављају нека питања у вези са опсерваторијом. /Хр., 2-3/. Нада беше велика, па смо Грујић и ја већ размисљали колико дана у недељи опсерваторија треба да буде отворена за публику. Грујић ми тада, 10.11.1937, даде и питања која су у општини поставили, како бих у споразуму са Ђуричићем написао одговоре /Хр., 3/.

После ових припрема написао сам Градском поглаварству још један акт, 12.11.1937. Објаснио сам да ће опсерваторија омогућити грађанима да посматрају небо, а посматрања ће бити праћена предавањима која би држали чланови Друштва. Са грађанима би се радило два до три пута недељно, док би се чланови Друштва бавили научним радом кад год временске прилике допуштају. За опсерваторију предлагемо земљиште које је горе описано. Зграда опсерваторије била би приземна, површине 100 до 150 квадратних метара, с једном већом одајом за

предавања, мањом за канцеларију и куполом за инструмент. Нагласили смо да се опсерваторија може подићи у стилу осталих грађевина на Калемегдану /Бр.98/37/. О свему што је урађено у овоме смислу обавештена је Управа /Зап. од 26.11.1937/, а Ђуричића сам потсетио да је молба отишла општини и замолио га да разговара са председником о уступању земљишта /Хр., 5/.

Опет дуго чекање. Нешто се покренуло кад смо од Градског поглаварства примили обавештење да треба претходно, пре него што нам се уступи земљиште, да добијемо начелно одобрење плана опсерваторије од Грађевинског одбора /Бр.130 од 16.6.1938/. Ми смо уистину већ почетком 1937 имали израђен план опсерваторије, привремен. Бега је израдио архитекта Велимир Јанковић /САТУРБ 1937, 143/ - мислим да је радио у општини - замољен од стране Ђуричића или Бошковића. Зато смо већ 18.6.1938 могли Грађевинском одбору Градског поглаварства да се обратимо са тражењем одобрења плана опсерваторије и да му поднесемо "Идејну скицу за опсерваторију Астрономског друштва на М.Калемегдану у Београду" /Бр.131/38/, а на седници Управе одлучено је да се хитно ради на окончању формалности око добијања земљишта /Зап. од 27.6.1938/, пошто је Ђуричић свакако добио уверавања од председника да ће нам се земљиште уступити. Опет дуго чекање /да поновим/.

Крајем 1938 Ђиколић из Стразбура, где је био на студијама, одлази на краће време у Париз и тамо се налази са неким Косановићем, пословним човеком, који је имао добре везе са Цајсом. Пошто га је Ђиколић упознао са Друштвом и његовим потребама, а нарочито му је говорио о планетаријуму, Косановић предложи да се издаду акције на потребну суму, а он ће поради код Цајса да нам изради планетаријум, с тим да га постепено отплаћујемо. Требало би претходно, по Косановићу, да од општине добијемо земљиште, дозволу за грађење, концесију да нико други не може подићи планетаријум и ослобођење од дажбина Ђиколић, из Париза 26.12.1938 Јанковићу/.

О овом предлогу разговарао сам са члановима Управе и тражио од Ђиколића још нека обавештења, која сам и добио /Ђиколић, из Стразбура 5.1.1939 Јанковићу/. С тим у вези, а пошто је до Ђуричића било тешко доћи у то време, једним писмом потсећам га да је све припремљено да нам се уступи земљиште за опсерваторију, па је остало да председник Градског поглаварства изнесе наш предмет пред Градско веће на одобрење, као и да предузме оно што сматра најцелисходнијим у погледу планетаријума. Пошто се предузимају радови на подизању стадиона на Калемегдану, можда би се нешто новца могло одвојити и за нас /Јанковић 12.3.1939 Ђуричићу/.

Шта је Буричић после тога радио не знам, али на наше највеће запрепашћење сазнамо да је општина "наше" земљиште на Калемегдану уступила ресторатеру и да он већ почиње нешто да ради на њему. О томе сам одмах обавестио Буричића и замолио га да се код председника општине заузме да добијемо друго земљиште, веће, рачунајући да је ресторатер свакако јачи од нас. Ако добијемо веће земљиште моћи ће се поред опсерваторије подићи и планетариум /Јанковић 30.7.1939 Буричићу/.

У међувремену смо од Владе Илића, председника Градског поглаварства и Буричићевог пријатеља, затражили подизање планетариума, који би служио потребама грађана и школа, из Београда и унутрашњости. Предложили смо да се наплаћује улазница, како би се од тога прихода амортизовала сума уложена у подизање планетариума /Бр.165 од 10.6.1939/.

На томе је углавном остало. Бошковић је са своје стране покушавао да од општине издејствује просторију за рад, планетариум и опсерваторију, али успех је изостао. Он је на седници Управе рекао да ће питање планетариума бити у најскорије време изнето пред општински одбор, па да треба прикупити што више планова и скица за планетариум и опсерваторију, ради коришћења када дође време /Зап.од 7.10.1939/. Културни одсек Градског поглаварства, када је једну нашу ранију представку о планетариуму упућивао Техничкој дирекцији, био је мишљења да "треба у Београду подићи један планетариум, како би се приказале небеске појаве грађанима" /Градско поглаварство, деловодник Опште архиве Бр.25603 од 30.10.1939 - Арх.Бгд./.

На седници Управе од 2.1.1940 Бошковић опет помиње да се у општини активно ради на подизању планетариума и да је он стално у току догађаја /Хр., 21/. Али опет ништа, као да је нека невидљива рука кварила све оно што ми припремимо.

Покушасмо још једном да добијемо земљиште на Калемегдану, од Градског поглаварства, замоливши га да нам подигне мали павиљон за инструмент /Бр. 55 од 14.7.1940/, али одговор не стиже. Зато сам пред сами рат предложио да се поново предузму кораци у Градском поглаварству ради добијања кредита за подизање планетариума /Зап. од 6.2.1941/ али - доцкан.

====

Глава XV - ПРОСЛАВА РУЂЕРА БОШКОВИЋА

Наш велики астроном Руђер Бошковић умре у Милану 13 фебруара 1787, па је сто педесета годишњица његове смрти падала у другој години рада Астрономског друштва. На ову годишњицу мислили смо доста раније. Чини ми се да је Николић помислио већ 1935, у Академском друштву, па се договарасмо како да је обележимо.

Први кораци у томе правцу учињени су јануара 1936, када Николић пише први опширан чланак о Бошковићу /ПОЛИТИКА од 3.1.1936/, а потом и други у јуну /ПРАВДА од 11-14.6.1936/.

На седници Управе Астрономског друштва предлжих да се питање годишњице изнесе на Општу седницу, што је усвојено, као и предлог да Градско поглаварство по Бошковићу назове једну београдску улицу /Зап. од 27.4.1936/. Одмах је написан акт за Градско поглаварство. Потсетили смо како Италијани тврде да је Руђер Бошковић њихов земљак, па су његово име дали једној од главних улица у Милану. Предлажемо да се по славном астроному назове Балканска улица /Бр.27/36/. Бисмо успели. Бошковићево име носи једна улица близу Цветкове механе, а била је право ругло. Вероватно се по Бошковићу звала одраније. После прославе појавио се Николићев чланак овој, са сликом /ВРЕМЕ од 21.5.1937/.

Убрзо је сазвана Општа седница, па је на њој именован одбор за израду програма прославе. Одбор, у који уђоше Малет, Грујић и Николић, саопштише предлог програма Управи ради проучавања, а потом ће се изнети пред Општу седницу на коначно усвајање. /Зап. Оп.с. од 12.5.1936, Бр.19/41/. Програм који је у име одбора саставио Николић /Николић 28.10.1936 Астрономском друштву/ саопштен је Управи /Зап. од 26.10.1936/, па је потом стављен на дневни ред Опште седнице и она га је усвојила.

Одлучено је да се за покровитеља прославе изабере председник владе, а да у Почасни одбор уђу: министар просвете Стомовић као председник, а као чланови председник скупштине, председник сената, министар пољопривреде Светозар Станковић, министар пошта Бранко Калуђерчић, председник Српске краљевске академије наука Александар Белић, председник Градског поглаварства Влада Илић, ректор Драгослав Јовановић, Миланковић, Мишковић, Драгољуб Јовановић, професор универзитета /физичар/, Владислав Рибникар, директор ПОЛИТИКЕ, Дамјан Сокић, директор ПРАВДЕ, Љуба Поповић, директор ВРЕМЕНА и Коста Луковић,

шеф Централног пресбириа. Радни одбор, који ће се старати о приређивању прославе сачињаваће сви чланови Управе. Прослава је имала обухватити: а/ писање преко штампе и обавештавање преко радија о животу и раду Бошковићевом /отуда последња 4 члана Почасног одбора/, б/ свечану академију са неколико предавања, в/ штампање споменице, г/ подизање бисте. Радни одбор стараће се да прослава буде што боље организована и утврдиће датум и програм свечане академије /Зап. Оп.с. од 28.1.1937/.

На припремању свечане академије живо се радило, али не успесмо да је одржимо у фебруару, према првобитном плану /Мохоровичић, из Загребца 9.2.1937 Јанковићу/. Због ове првобитне намере, да прослава буде у фебруару, обавестили смо већ јануара Агенцију "Авала", па су вено саопштење, с навођењем да ће се штампати споменица и ко ће у вој дати прилоге /новински извештај "Авале" од 13.1.1937 у 19^ч, на нашем и француском језику/, донели неки београдски листови /ПОЛИТИКА и БРАЊЕ од 15.1.1937, ПРАВДА од 16.1.1937/. Нешто опширнији приказ Бошковићева живота и рада донела је ПРАВДА /од 21.1.1937/, а Еиколић је написао чланак за лист који је у Београду излазио на француском језику /L'ÉCHO DE BELGRADE од 3.2.1937/, напомињући такође да ће Астрономско друштво приредити свечану академију.

Потом су припремљена и отпослата писма председнику владе /Милан Стојадиновић/ да се прими покровитељства /Бр.47/37/, министру просвете Стошовићу да се прими председништва Почасног одбора /Бр. 48/37/, као и осталим предвиђеним члановима Почасног одбора /Бр.55 до 64/37/. Стошовић нас је известио да се прима председништва /Бр. 67/37/ - Арх.Југ. 19-88-37/, а министар пошта, телеграфа и телефона Калуђерчић извинио се - не може активно учествовати јер ће бити на путу /Бр.66/37/.

Писмено одговорих још само двојица, али да се не примају чланства у Почасном одбору, и то управо они који то никако не би смели учинити: председник Српске краљевске академије наука и управник Астрономске опсерваторије. По налогу Александра Белића, шеф администрације написао нам је да се председник не може примити чланства у Почасном одбору "због преоптерећености послом" /Бр.68/37/ - као да се од њега тражило да нешто ради! Мишковић пак јавља "да у овако елитном Почасном одбору присуство млађих људи овако великој свечаности нема шта да допринесе", па се зато не прима те почасте /Мишковић, из Београда 17.3.1937 Ђуричићу/. Међутим, ни један ни други нису смели да не дођу на свечану академију, па су новинари Мишковића и сликали.

Кад је Белић улазио у салу, затекох се код врата, те му понудих да оде у први ред, али није хтео већ седе негде позади, па се на фотографији не распознаје. Остали учешће у Почасном одбору нису потврдили писмено. Свакако то учинише усмено или преко телефона Ђуричићу, који је позиве потписао.

Почасни одбор је на крају нешто друкчије изгледао. Изгледа да се Стојадиновић није хтео примити покровитељства /штампана позивница/, а остали беху: председник Стошовић, чланови Станковић /због помоћи САТУРПУ/, Калуђерчић /због марака/, Драгослав Јовановић, ректор, са којим смо били у врло добрим односима, али само кратко време јер смо напустили Универзитет, Драгомир Стојадиновић, директор ВРЕМЕНА, Дамјан Сокић, директор ПРАВДЕ, Луковић, Светислав Петровић, директор Агенције "Авала" /ова четворица ради публицијетета/ и Влада Илић, председник Градског поглаварства /због земљишта за опсерваторију/.

Један од предавача на свечаној академији био је и Мохоровичић, за кога смо издејствовали возну карту упола цене /Бр.80/37/. Еико од нас Београђана не познаваше га лично, па он пошаље Грујићу своју слику и рече да ће доћи са женом, замоливши да га неко дочека јер је требало нешто још исто вече регулисати. Грујић, изненада спречен, замоли ме преко телефона да место њега дочекам Мохоровичића. А времена не беше да ми достави слику. Тако одем да погоди ко је наш гост. Међу последњим путницима угледам двоје, обоје мала раста и помислим: то су они. Нисам се преварио. Тако смо се најзад и лично упознали са нашим чланом Саветодавног одбора и сарадником САТУРНА. Грујић ми после рече да он Мохоровичића не би препознао, и поред слике, јер замисљаше да је висока раста.

Свечана академија одржана је у великој дворани Инжењерског дома, у улици Краља Фердинанда /сада Кнеза Милоша/ број 7, на дан 16.5.1937, са почетком у 10^ч 30^м. Имаћасмо неке пријатељске везе са управом дома, па смо се вој обратили да салу добијемо бесплатно, истакавши да је Руђер Бошковић радио и на инжењерским пословима /Бр.69/37/. Добисмо салу, фоаје и главни улаз, бесплатно /Бр.71/37/. Ради украшавања сале затражисмо Бошковићев портрет који се налазио у Кузеју кнеза Павла /Зап. од 10.5.1937; Бр.73/37/. Портрет смо поставили уврх сале и оивичили га тробојком /ВРЕМЕ од 17.5.1937/.

За свечану академију штампане су позивнице, које смо слали својим пријатељима и лицима из телефонског именика за која претпостављасмо да могу имати интересовања за прославу. Адресе смо писали ми млађи, а они старији, Ђуричић и други, давали су адресе неких

својих пријатеља или оних који би нам могли бити наклоњени. Не знам колико је позивница послата, можда око хиљаду, па је сала била скоро пуна.

Програм свечане академије био је следећи:

1. Добривоје Стошовић, министар просвете, отвара Академију,
2. Војин Ђуричић, "Реч у име Астрономског друштва",
3. Ђорђе Николић, "Југословенство Р. Бошковића и његов дипломатски рад",
4. Мата Милошевић, члан Народног позоришта, рецитије песму "У славу Р. Бошковића",
5. Светомир Ристић, "Бошковић и Фарадеј",
6. Мата Милошевић рецитије песму "Вила Дубровника",
7. Стјепан Мохоровић, "Радови Бошковића на астрономији, математици и метеорологији",
8. Војин Ђуричић затвара Академију.

Све је било по програму. Уводну реч за Стошовића и Ђуричићев говор написао је Николић /концепти без датума са Николићевим исправкама/. Мата Милошевић учествовао је на молбу Драгутиновићке, односно њеног мужа Владете Драгутиновића, такође члана Народног позоришта, а песме је одабрао Николић. Остали су своја предавања лично саставили и прочитали.

Свечана академија имађаше доста одјека у јавности. На дан њена одржавања објављен је опширан Николићев чланак о Бошковићу, његовим радовима на астрономији, оптици, грађевинарству, математици, геодезији и релативитету, са великом сликом /ВРЕМЕ од 16.5.1937/. Цео ток академије преносила је краткоталасна радио станица у Београду /САТУРН 1937, 130/, а и дневни листови писали су о вој, следећег дана. ПОЛИТИКА је у приказу Академије, из пера свога сарадника Ђорђа Николића /новинар, а не оснивач и члан Астрономског друштва/, донела Стошовићев говор у целини, а остале скраћено навела. ВРЕМЕ је изнело како је Ђуричић казао да ће Астрономско друштво настојати да једна улица у Београду добије име по Руђеру Бошковићу, као и да ће на Калемегдану бити подигнута његова биста. Затим је његов сарадник Дојчин Митровић изложио, укратко, о чему су говорили остали предавачи. Сличан приказ појавио се и у ПРАВДИ, а написао га је Ђорђе Дедаћ, њен сарадник. Сва три поменућа листа објавише и фотографије говорника, а последња два и публике. Нешто краћи приказ донео је и лист на француском /L'ESNO DE BELGRADE од 19.5.1937/.

Сасвим кратки приказ Бошковићеве прославе појавио се и у ХРВАТСКОМ ДЕЈВЕЊУ /од 19.5.1937/, који Николића упозорава на католичко

порекло Бошковићеве, иако он никад нешто друкчије није писао, али ваљда му сметаше што се Бошковић прославља у Београду.

Свакако Николићевим старањем, о Бошковићу се овом приликом писало и у Пољској /PRZEGLAD POLSKO-JUGOSZYWIANSKI, 1937, Nr.3; RUCH SZYWIANSKI, 1937, N.3/. Па и L'INDEPENDANCE BELGE /од 6.10.1937/ у прилогу "La vie à l'étranger" има чланак, од свог специјалног дописника из Београда, са потписом "B. de B." - за кога помишљам да је такође Николић - о југословенском астроному, песнику и дипломати Бошковићу.

Било је и негативних одјека. У загребачку пошту неко је 5.11.1937 убацио писмо за Астрономско друштво - Београд, следећег садржаја:

"Учено друштво!

Ове сте године пригодом Вашег састанка држали у присутности г. министра Стошовића предавање о Бошковићу о ком цијели свијет учени говори да је био учењак и Хрвата рођен у Дубровнику, само за Вас је он "Балкански Славен" - дакле није Хрват? Како далеко иде Ваш пошви-низам а то Вас пред ученим свијетом приказује да сте незналице. Из приложеног одреска видите да му је кућа у хрватској Атени - у Дубровнику гдје ће му положити спомен плочу дубровачки Хрвати. -

Било би добро да неко од Вас иде тај дан у Дубровник да све то види и чује и да исправите своју хисторијску заблуду. Дакле само Србин је учењак? На Такову хисторију узмите си патент.

Хрват"

Писму је приложен исечак из неких новина, са извештајем из Дубровника од 4.11.1937, да ће се тамо 7.11.1937 открити спомен-плоча на родној кући "великог хрватског учењака, физичара, математичара, астронома и филозофа Руђера Бошковића". О овој комеморацији у Дубровнику известио нас је Талија. Прво је била служба у исусовачкој цркви, 25.2.1937, а главна свечаност приређена је тек 7.11.1937, када је постављена спомен-плоча на Бошковићевој кући, за коју је текст саставио сам Талија /САТУРН 1938, 9-11/.

Свечаношћу коју смо приредили били смо задовољни. Разлога је било доста: председавао је један члан владе, посета је била одлична, публицитет добар, предавања на високом нивоу и најзад - натерали смо Белића, Миланковића, Билимовића, Милковића и неке друге професоре универзитета да јој присуствују.

У своме часопису приказали смо Академију, навели ко је присуствовао, да су министра дочекали сви чланови Управе, објавили смо у целости његов говор а Ђуричићев у изводу, као и Николићеве предавања /оригинал у архиви Друштва/, док је Мохоровићеве изишло цело

/САТУРН 1937, 129-141/. Ристинево предавање појавило се доцније /САТУРН 1937, 233-237/. После свечаности свима говорницима написао сам писма изражавајући им захвалност /Бр.74, 77, 78 и 79/37/.

+

Мишљасмо да би поштанске марке са Бошковићевим ликом допринеле свестранијем упознавању јавности са великим астрономом и филозофом. Зато смо предложили Министарству ПТТ да их штампа, наводећи као разлог и то, да Италијани радо тврде да је Бошковић њихов сународник /Бр.51 од 10.2.1937/. Тако је, на пример, лист CORRIERE DELLA SERA /од 1.3.1937/ објавио чланак ватиканског астронома и професора римског универзитета П. Емануелија, са тврдњом да ће "О. Руђер Бошковић бити увек забележен на страницама Историје италијанске науке, како у поглављу о астрономији, тако и у онима о оптици и геодезији".

Од Министра Калуђерчића добисмо, међутим, под 23.2.1937 одговор да смо са својим предлогом закаснили, јер из техничких разлога није могуће израдити марке до краја фебруара 1937 /Бр.65/37/. Не сећам се из којих разлога - ваљда зато што је академија одложена за мај - свој предлог о маркама понављамо у априлу, предлажући да једнодневни приход од ових јубиларних марака - од 50 пара - који би се наплаћивао поред редовне поштанске таксе, добије наше Друштво, а оно би га користило за подизање споменика Бошковићу и градњу опсерваторије /Ђуричић, из Београда 8.4.1937 Калуђерчићу/. Још једно писмо у истоме смислу припремио сам 20.4.1937, којим би се доставила и једна Бошковићева слика, уз напомену да би поред ње требало да на маркама буде и година 1787-1937 /Бр.70/37/, али оно није отпремљено. Пола године после Академије, 19.11.1937, говорио сам Ђуричићу о овим маркама и питао га да ли да код новог министра обновимо свој предлог, али Ђуричић то није желео /Хр., 4/.

+

Поменуто је споменица коју намеравамо да објавимо 1937. Желели да у њој штампамо нека Бошковићева писма докле необјављена у целини. Зато смо од Државног архива у Дубровнику затражили да нам пошаље њихове преписе /Бр. 44 од 18.12.1936/. Но пошто смо знали да управник Архива Бранимир Трухелка љубоморно чува за себе све што се односи на Руђера Бошковића, а и према Друштву је показивао непријатељски став, због Никколића, акт за Архив упутисмо преко Министарства просвете, молећи га за посредовање да добијемо преписе писма /Бр.43/36/. Министарство је наш акт послало у Дубровник 5.1.1937, с молбом да нам се пошаљу преписи /деловодник Министарства просвете Бр.513 од 4.1.1937 - Арх. Јут./, али ни то не поможе.

Одбор за прославу - уствари сам Никколић, јер Малеш и Грујић беху на путу - нашао је сараднике за споменицу. Према Никколићеву предлогу, садржај споменице био би следећи: биографија Бошковићева /Никколић/, антрополошка студија /Малеш/, општи поглед на научни рад /Талија/, физика, метеорологија и геодезија Бошковићева /Моховичић/, Бошковић као астроном у Милану /Скијапарели у преводу Малеша/, Бошковић као астроном /Никколић/, Бошковић и Фарадеј /Светомир Ристић/, релативитет у Бошковића /Лаво Чермељ/, библиографија Бошковићева, астрономија код нас од Бошковића до данас /Моховичић/, уз неколико Бошковићевих портрета и факсимила дела.

Сви предложени писци прихватили су се посла. Одбио је Варићак, јер, вели, нема нових момената о Бошковићу о којима би писао, а сем њега и Деановић, који рече да би о Бошковићу морао писати негативно. Никколић вели да се није обратио Петронијевићу, јер је он докле обрађивао само Бошковићеве филозофске радове, а ни Трухелки "који је о Бошковићу писао доста неозбиљно" /Никколић, из Београда 28.10.1936 Астрономском друштву/.

Обратили смо се и породици Мирошевић-Сорго да нам ради штампања у споменици уступи нека Бошковићева писма која се у ње нахођаху /без броја и датума - копија/, али изгледа да власник писма није у то време био у Београду, па га Никколић није нашао.

Немајући средстава за штампање споменице, Астрономско друштво обраћа се Министарству просвете, с молбом да оно одобри бесплатно штампање у Државној штампарији. Израчунасмо да би књига од 22 табакса, величине 56 X 96, штампана у 2000 примерака, стајала око 46.000 динара. Желели смо да споменицу штампамо и на француском, а за то би требало још 48.000 динара. Стога затражисмо 94.000 динара за бесплатну штампу, с тим да ми добијемо књиге /Бр.46 од 4.2.1937/, па тако зарадимо на продаји. Кредит нисмо добили.

Овај неуспех изазвао је велико Ђуричићево нерасположење. Кад сам га крајем новембра 1937 потсетио на споменицу, рече како нема воље да се за њу заузима кад од прве није успео. У вези с тим поново је поменуо Трухелку и како је он нашкодио Друштву. На моје питање: на који начин? Ђуричић није био сасвим јасан, али изгледа као да је Трухелка у једном писму Министарству просвете навео да је Никколић плагирао неки његов рад о Бошковићу, а износио је и друге неистине о Никколићу и Друштву. Ђуричић је на крају нашег разговора ипак рекао да ће о свему још разговарати са министром просвете /Хр.,

5-6/. Никад нисам сазнао у чему је ствар са Трухелком, али помишљам да он из себичних разлога није хтео да неко други, Београђани нарочито, пишу о Бошковићу и о Дубровнику уопште. Ово закључујем по томе, што ми је једном приликом, после рата, академик Јован Радонић рекао да ни он није могао лако да добије од Трухелке неки архивски материјал о Дубровнику.

====

Глава XVI - ФИНАНСИРАЊЕ

При избијању рата сра књиговодствена и благајничка документација затекла се код благајника Рацкова, па је пропала приликом већинских честих сеоба из места у место. Зато се сада не може установити са много појединости како је изгледало финансиско пословање како Академског тако и Астрономског друштва. Ипак ћу покушати са делимичним осветљавањем и ових чивеница на основу грађе сачуване код секретара Друштва.

1. Редовни приходи

У редовне приходе Друштва могу се убројати уписнина, чланарина и претплата на САТУРН /продаја појединих бројева часописа није исказана посебно у завршним рачунима/.

Приликом уписа чланови плаћаху уписнину ради покрића трошкова за чланску карту и поштарину, доцније и пријавницу. У Академском друштву уписнина беше 15 динара за редовне и 20 динара за активне чланове /Правила 1933, чл. 12 и 13/, а остали чланови не плаћаху уписнину. Астрономско друштво је, међутим, овај износ смањило на 10 динара за све чланове /Зап. од 17.1.1936/.

Питање чланарине покренуто је на првој седници Управног одбора Академског друштва. По Правилима 1933, редовни и активни чланови плаћају чланарину од 10 динара семестрално /чл. 12 и 13/, док помажући плаћају одједном 100 динара, а добротвори 200 динара /чл. 14 и 15/. Бранкованова је тада истакла да је чланарина доста висока, па је усвојено да се до септембра плати по 5 динара - укупно за чланарину и уписнину /Зап. од 28.4.1934/. Ово је било сасвим мало за почетак рада, али је ипак усвојено с обзиром да је на оснивачкој скупштини одлучено да сваки члан Управног одбора приложи Друштву као прву помоћ по 105 динара /Зап. ск. од 22.4.1934/. То беше и више но потребно да се направи печат, штампају чланске карте и набави нешто канцелариског материјала. Не знам у којем износу је наплаћивана чланарина од јесени 1934, али сматрам да смо морали остати при 10 динара за сваки семестар.

Речени начин плаћања био је краткотрајан, јер са почетком из-

лажења САТУРНА чланарина је везана за претплату. На основу једне одлуке, за коју немам података кад је донета, редовни чланови плаћају чланарину од 10 динара полугодишње, а часопис добијају за 40 динара годишње, дакле према чл.12 Правила 1933. Активни чланови плаћају полугодишње по 20 динара, а за часопис 50 динара, док помажући чланови дају за чланарину 200 динара, а часопис примају бесплатно. Утемељачи би плаћали једном заувек 1000 динара, добротвори 2000 динара, а велики добротвори 5000 динара, с тим да САТУРН добијају бесплатно /САТУРН 1935, бр.2, корице III/.

Кад је организовано Астрономско друштво, Управа одлучи да чланарина за редовне чланове буде и даље 20 динара годишње /али се може уплатити у две рате/, а за помажуће да буде 150 динара годишње, док би добротвори плаћали само једном 1500 динара /Зап. од 17.1.1936. Ови износи више нису мењани. Претплата је и даље за чланове износила 40 динара годишње.

Највећи редовни приходи беху од претплате. Већ у првоме броју објависмо да претплата за годину дана износи 60 динара, а за шест месеци 35 динара /САТУРН 1935, бр.1, II/. Овако је остало за све време излажења часописа. Чланови уствари нису уживали никакав попуст, шта више плаћали су још и уписнину. Али ипак велики број претплатника био је из редова чланова.

Да би се добило што више претплатника, обећасмо да ће сваки претплатник који нађе 5 других добијати часопис бесплатно током једне године /САТУРН 1935, бр.2, II/. Не сећам се да је било таквих случајева.

Могао се купити и поједини број часописа, и то по цени од 6 динара, а двоброј за 10 динара / САТУРН 1935, бр.1, I и бр.5-6, I/. На овај начин часопис је продаван скоро искључиво преко књижара, а мало ко је тражио понеки број од администрације.

2. Повремени приходи

На претходним странама споменуто је да нам је Мишковић покљонио већи број примерака ГОДИШЊАКА НАШЕГ НЕБА, с тим да га продајемо у своју корист. То је била и једина помоћ Астрономске опсерваторије. Добили смо на поклон и неке друге књиге и карте, од Мужинића, Бошковића, Бурковића, такође у више примерака. Оглашавали смо их у САТУР-НУ и, ако се не варам, успели све да продамо јер их не беше много.

Обележићу као повремене и приходи од наших публикација ЗВЕЗДЕ И АТОМИ и УЛОГА ФРАНЦУСКЕ У РАЗВОЈУ МАТЕМАТИКЕ. Прву продавасмо по

30 динара, а другу по 8 динара, али ако би нека установа откупила одједном /у то се понадасмо/ бар 50 примерака, да цена по комаду буде 5,50 динара, па и само 5 динара у случају откупа 100 комада /Зап. од 21.2.1941/. У ову врсту прихода могу се убројати, доцније, стара годишта САТУРНА. Бих смо уступали по сниженој цени: поједини комплет 50 динара, а 4 комплета 160 динара. Чланови уживаху попуст и плаћаху 35 односно 130 динара. Комплекти нису распродати до рата, тако да је и Астрономско друштво "Руђер Бошковић" остварило извесне приходе од њихове продаје.

Далеко већи повремени приходи потицаху од огласа у САТУРНУ. Они су нас, уствари, извлачили из финансијских неприлика, јер се часопис није могао издржавати од претплате, упркос на најмању меру сведеним расходима. Огласи уствари беху врста помоћи, јер је јасно да оглашивачи нису рачунали на неки привредни интерес од огласа у часопису тако малаг тиража.

Прву и највећу помоћ ове врсте добили смо до Државне хипотекарне банке, захваљујући њеном управнику Ђуричићу. Али и скоро сви други огласи добијени су захваљујући његово посредовању. Први оглас Државне хипотекарне банке појавио се у првом броју САТУРНА, а затим још два у току 1935. Укупно их је било 17 за шест година. Далеко мање огласа примисмо од других новчаних установа: од Привилеговане аграрне банке 6, од Општинске штедионице 5, од Државне класне лутрије 3. Сви огласи штампани су на последњој страни корица. Само прве године најосмо још неке заинтересоване за огласе: Књижара "Напредак" 1 оглас, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон 2 огласа /САТУРН 1935, бр.1, IV, бр.1, III, бр.2, IV, бр.4, IV/.

Миланковићеву НЕБЕСКУУ МЕХАНИКУ огласили смо бесплатно у два маха /САТУРН 1935 бр.2 и 4/, први пут заједно са КРОЗ ВАСИОНУ И ВЕКОВЕ. Беше много других неплаћених огласа - то смо нудили на продају покљовене књиге и стара годишта САТУРНА.

Огласе на целој спољној страни наплаћивали смо у почетку 800 динара, а на унутрашњој 600 динара /Бр.9/36, 16/36, 31/36, 33/36, 38/36/, јер је тако препоручио Ђуричић. Мислим да су по тој цени наплаћивани већ 1935. Кад смо 1937 доспели у тешкоће, Ђуричић предложи да се за огласе обратимо Поштанској штедионици, Државној класној лутрији, Привилегованој аграрној банци и Дирекцији речне пловидбе /Бр.90 до 93/37/, а на једној седници одлучено је да се оглас затражи и од Управе монопола /Зап. од 26.11.1937/, јер је Калацано-

вић рекао да ће се заузети да га добијемо /Хр., 4/, али није успео.

Следеће године покушасмо да добијемо огласе од неких немачких фирми, произвођача оптичких инструмената /без броја од 14.7.1938/. Мислим да је на ту идеју дошао Рацков, као привремени благајник, али није било одзива.

Допније смо, опет по савету Ђуричића, тражили за оглас на последњој страни 1500 динара /Бр.163/39, 171/39, 175/39, 24/40, 36/40, 46/40, 53/40, 65/40/. Ђуричићу је, мислим, било zgodније да ређе интервенише за већу суму него чешће за мању.

Једном приликом Кадрагић ми рече да Државна хипотекарна банка неким часописима даје сталну годишњу субвенцију, па предложи да је и ми затражимо, уместо огласа. Рекох да о томе треба претходно разговарати са Ђуричићем /Хр., 5, под 29.11.1937/, али не памтим шта је потом било. Нема података да је субвенција тражена, вероватно јер Ђуричићу не беше zgodно.

3. Помоћи за рад Друштва

Прву помоћ за свој рад примило је Академско друштво од Милана Рихтера, директора заступништва шведских жигица. Она је примљена већ 10.5.1934 /Дн., 6; САТУРН 1935, 64/, а износила је 500 динара. Мислим да је Николић давао часове математике Рихтеровом сину, заинтересовао га за Друштво, па отуда овај поклон.

Прва државна установа којој се обратисмо за помоћ био је Универзитет, али нема сачуваних података о томе. Сигуран сам, међутим, да од њега ништа нисмо добили.

Истовремено се обраћамо Министарству просвете. У писму којим Шуменковића обавештавамо да је почасни члан Друштва молимо и за помоћ, моралну и материјалну /Бр.1 од 1.5.1934 - Арх.Југ. 93-80-34/. Шуменковић нам одобри помоћ од 4000 динара /Министарство просвете П.Бр.16591/34, П.Бр.18055/34, П.Бр.36358/34, Р.Бр.24360/34 - Арх.Југ. 66/Р-8-126 и 93-80-34/. По неком пропису, од одобрене суме одбијало се 10 %. О овој помоћи обавестио је Николића Шеварлић 16.6.1934 /Дн., 16/, а он је за њу морао сазнати од оца, тада начелника Општег одељења Министарства просвете.

Идуће године Министарству просвете обраћамо се за помоћ само у виду бесплатног штампања САТУРНА, крајем фебруара /Дн., 31/. Пре добијеног службеног одговора о одбијању нашега тражења, Еиколић прими писмо од тадашњег начелника Општег одељења Д. Јакшића да се САТУРНЕ не може штампати бесплатно у Државној штампарији, јер нема одобреног кредита /Начелник Општег одељења, без броја 15.3.1935 Еиколићу/. Бе-

роватно потакнути овим писмом, Грујић, Доминко, Еиколић и ја одлазимо код помоћника Министра просвете /Дн., 31 под 20.3.1935/, али нисмо успели да се наша молба повољно реши. Ипак је Министарство доцније, априла 1935, тражило мишљење од Мишковића и Миланковића, свакако зато што се разматрала нека друга могућност помагања САТУРНА /можда сагласност Министарског савета да се њему додели износ предвиђен за МАТЕМАТИЧКИ ЛИСТ/, али неповољно мишљење ове двојице омело је ову намеру.

У пролеће 1936 буде одлучено да се од Министарства просвете затражи помоћ у другом виду - да оно откупи већи број примерака САТУРНА /Зап. од 15.3.1936/, па је у томе смислу написан акт /Бр. 13/36/. Није било одговора, па свој предлог понављамо ујесен, напомињући да је САТУРН препоручен свим средњим школама, а у буџету, у партији 301, предвиђен је износ за ту сврху /Бр.39/36/. Истовремено затражисмо и да нам се додели новчана помоћ као културно-просветном удружењу, јер за то постоји могућност у партији 304 /Бр.40/36/. Уследило је хутање администрације. Отуда још један покушај пред крај године /Бр.45/36/, свакако по налогу Ђуричића. Овај наш акт заведен је 11.1.1937 под Бр.762, али није разведен /Министарство просвете, Опште одељење, деловодник - Арх.Југ./.

Наш положај донекле се поправио 1937. Тада је Стошовић министар просвете, па је наша молба од претходне године прихваћена, тако да већ у јануару добијамо помоћ по партији 309 буџета за 1936/37 /Министарство просвете П.Бр.1135/37, П.Бр.9956/37, П.Бр.15044/37, Р.Бр.5580/37 - Арх.Југ. 3-96-37 и 30-217-37; САТУРН 1937, 143/. Требало је доста времена док су нас пронашли на новој адреси, тако да је Кадрагић обавештење о помоћи примио тек 17.4.1937.

После прославе Руђера Бошковића поново покрећемо питање претплаћивања средњих школа на САТУРН /Бр.75/37/, али вероватно због закулиских потеза наших бивших почасних чланова успех изостаде. Зато је Стошовића на ово потсетио Ђуричић у приватном писму које сам ја саставио /Ђуричић 14.9.1937 Стошовићу, концепт са Ђуричићевом исправком/. Пошто ни ово писмо није произвело очекивано дејство, 19.11.1937 запитах Ђуричића да ли да свој захтев за откуп САТУРНА поновимо, па је он одговорио да ће о томе писати Стошовићу /Хр., 3/. Не знам да ли је писао, али знам да САТУРН није откупљен.

Више озлојеђени него обесхрабрани, у току године и по нисмо ништа покушавали у Министарству просвете. Пошто је Ђуричић постао министар финансија фебруара 1939, мислио сам да ће моћи нешто више да

учини за Друштво. Било је тешко доћи у лични додир с њиме, у то време, па га писмено потсетих да би се редовно излажење САТУРНА обезбедило ако би Министарство просвете на њега претплатило све гимназије, што би изнело око 15.000 динара годишње /Јанковић 12.3.1939 Ђуричићу/. Ђуричић је сигурно нешто предузео, али успех је опет изостао.

Међутим, вероватно на Ђуричићев подстрек, обратисмо се 10.6. 1939 министру просвете /поново Ђурић/, тражећи "субвенцију која ће нам омогућити да своју делатност на културном подизању нашега народа у много већој мери развијемо него досад". Истакосмо да се Друштво не може замислити без доброг инструмента, часовника и најнужнијих књига, а поменуемо издавање САТУРНА, ЗВЕЗДЕ И АТОМЕ, посматрава и предавања /Бр.164/39/. Као што сам раније објаснио. Министарство просвете је овај наш акт примило преко кабинета Министарства финансија /наш деловодник Бр.164/39/ и затражило ванредни кредит од 47.000 динара.

+

Током претходног приказивања догађаја поменута је помоћ Министарства пољопривреде, примана ради објављивања у САТУРНИ метеоролошког прегледа, почев од онога за мај 1935. Иако нема података, чини ми се да смо за ово добили нешто већ за 1935. Први познати акт је, међутим, од 18.3.1936, када затражисмо новчану помоћ и предложисмо да Министарство пољопривреде откупи САТУРН за пољопривредне школе и метеоролошке станице /Бр.14/36/, после одговарајуће одлуке Управе /Зап. од 15.3.1936/. Помоћ брзо добисмо, тако да смо се 31.5.1936 већ могли захвалити на вој министру /Бр.32/36/.

Министарство пољопривреде је донело решење да нам се исплати помоћ од 5000 динара, а уједно нас обавезало да САТУРН редовно шаљемо у 1936 години пољопривредним установама наведеним у списку који је решењу приложен. На списку се налазило 6 пољопривредних огледних и контролних станица, 3 еколошке станице, 5 ергела, 3 средње пољопривредне школе и библиотека Министарства /Бр.34/36/.

Свој захтев понављали смо и наредних година и примали, под истим условима, по 5000 динара годишње /Бр.76/37, 89/37, 127/38, 132/38, 134/38, 167/39, 182/39, 42/40, 74/40/. Изгледа да је ова помоћ примљена и за 1941 /Зап. од 6.2.1941/.

+

Остаје да се спомену још неки безуспешни покушаји да се дође до прихода. Један од њих, први, био је тражење помоћи од задужбине

Велимиријанум /Зап. од 15.3.1936 и 27.4.1936; Бр.29/36/. Потом, опет у бризи за опстанак САТУРНА, предложих да се од Министарства војске затражи да га препоручи /Зап. од 26.11.1937/. Написао сам акт за министра војске, с молбом да наш часопис препоручи свим војним јединицама /Бр.110 од 31.1.1938/, али нисмо успели да добијемо препоруку. Најзад, тражили смо и субвенцију од Градског поглаварства Београда /Бр.55/40/, али узалуд.

Кад помишљасмо на покретање часописа на француском, енглеском и немачком, ради пропаганде наше науке у иностранству, уколико се добије неопходна помоћ, мислили смо да се обратимо Министарству иностраних послова, али остало је само на доброј намери /концепт без броја и датума, од 1938/ - било је сувише рано за тако нешто.

Имали смо, међутим, прилично успеха у прикупљању новца за инструмент /што је раније споменуто/, јер смо добили укупно 9300 динара /Бр.12/41/. Овај новац није утрошен.

4. Расходи

Стално смо се трудили да што мање трошимо. Често су чланови задужени за поједине послове сами подмиривали мање издатке /коверте, марке и слично/.

Највише нас је стајало штампање САТУРНА, око 16.000 динара годишње /у просеку/, близу 100.000 динара за шест година /нема података за 1935/. Цени штампања треба додати трошкове експедиције, поштарине и друге, који су за 6 година изнели око 5000 динара. Штампање књиге ЗВЕЗДЕ И АТОМИ такође представља већи издатак - 6450 динара, док су сви остали расходи били далеко мањи. Половину чистог прихода од Едингтонове књиге дали смо преводиоцу Протићу /Зап. од 18.12.1938/, али нема података о апсолутном износу. Сарадници нису хонорисани, као ни предавачи, а ни Емануел није хтео примити накнаду за трошкове око прављења пројекционог апарата, иако је у њега уградио свој објектив.

5. Завршни рачуни

Недостатак благајничке документације неће сметати да се у главним потезима, на основу сачуваних завршних рачуна, оцрта обим финансијског пословања, што је од значаја за сагледавање његова рада.

Ниже наведени подаци, у табели, узети су из завршних рачуна који су припремани за сваку скупштину, са ставем на дан 31 децембра, изузев за прву годину /18.12.1934/. Одмах треба истаћи да завршног рачуна нема за 1935. Прво, после 18.12.1934 Академско друштво није одржало ниједну скупштину. Знамо, међутим, да је оно почетком 1936

поклонило Астрономском друштву 3000 динара /Бр.5/36/, затим још 495 динара на име чланарине и уписнине /Бр.6/36/ и да је, најзад, прене- ло на Астрономско друштво и остатак својих средстава од 488,50 дина- ра. Отуда је благајник Астрономског друштва могао обавестити Упра- ву да располаже са 2070,50 динара /Зап. од 13.2.1936/, пошто је у међувремену исплатио један број САТУРНА и имао неке друге трошкове. Друго, Астрономско друштво у току 1935 није радило, па није имало ни прихода ни расхода све до скупштине 16.1.1936, а за следећу је при- премљен завршни рачун са стањем на дан 31.12.1936.

Извод из завршних рачуна

П р и х о д и		Р а с х о д и	
1934 /Бр.59/34/		1934 /Бр.59/34/	
чланарина	210,00	печат	120,00
прилози	1.200,00	чланске карте	50,00
помоћ Мин. просвете	3.600,00	канцелариски материјал	168,50
		салдо	4.671,50
свега	5.010,00	свега	5.010,00
1936 /Бр.83/37;САТУРН 1937,146/		1936 /Бр.83/37;САТУРН 1937,146/	
пренос салда од Академ- ског друштва	3.106,50	штампање САТУРНА	18.659,30
огласи	2.400,00	Експедиција САТУРНА	1.893,49
помоћ Мин.пољопривреде	5.000,00	салдо	2.186,46
уписнина, чланарина и претплата	12.332,75		
свега	22.739,25	свега	22.739,25
1937 /Бр.142/38/		1937 /Бр.142/38/	
салдо из 1936	2.186,46	штампање САТУРНА	18.447,00
огласи	3.200,00	експедиција САТУРНА и разнo	698,30
помоћ Мин.пољопривреде и Мин.просвете	7.700,00	прослава Р. Бошковића	336,00
уписнина, чланарина и претплата	8.136,50	салдо	1.741,66
свега	21.222,96	свега	21.222,96
1938 /Бр.12/40/		1938 /Бр.12/40/	
салдо из 1937	1.741,66	штампање САТУРНА	16.707,00
уписнина	140,00	експедиција САТУРНА и разнo	683,00
чланарина	1.860,00	канцелариски материјал	505,00
претплата	11.284,00	остали трошкови	737,60
огласи	4.800,00	салдо	1.398,06
разно	205,00	свега	20.030,66
свега	20.030,66	свега	20.030,66
1939 /Бр.13/40;САТУРН 1940,22/		1939 /Бр.13/40;САТУРН 1940,22/	
салдо из 1938	1.398,06	штампање САТУРНА	13.230,00
уписнина	90,00	експедиција САТУРНА	580,00
чланарина	1.430,00	канцелариски материјал	237,00
претплата	8.726,00	разно	622,20
огласи	2.998,00	инвентар	350,00
разно	40,00	ЗВЕЗДЕ И АТОМИ	6.450,00
ЗВЕЗДЕ И АТОМИ	750,00	салдо	3.962,86
помоћ Мин.Пољопривреде	10.000,00	свега	25.432,06
свега	25.432,06	салдо	25.432,06

П р и х о д и		Р а с х о д и	
1940 /Бр.13/41/		1940 /Бр. 13/41/	
салдо из 1939	3.962,86	штампање САТУРНА	13.316,00
уписнина	70,00	уређивање	300,00
чланарина	650,00	експедиција и друго	679,06
претплата	7.035,50	канцелариски материјал	153,50
ЗВЕЗДЕ И АТОМИ	1.478,00	награде	550,00
огласи	8.936,00	библиотека	200,00
прилози за инструмент	9.300,00	инвентар /орман/ манипулативни трошкови	500,00
		салдо	15.471,74
		свега	31.432,36
Укупно од 1934 до 1940, без 1935		125.867,29	
		125.867,29	

За време рата примио сам извод Поштанске штедионице, у којој је био наш новац, па се из њега види да смо 18.12.1942 имали на че- ковном рачуну 11.038,05 динара, пошто су одбијени трошкови од 35,19 динара /извод бр.20 чековног рачуна 57011 са трошковником од 18.12. 1942/. Вероватно смо почетком 1941 исплатили два последња броја СА- ТУРНА за 1940, па је отуда овај износ мањи од салда за 1940.

После рата наш новац на чековном рачуну сведен је законским пу- тем на 1/10, па се на нашем рачуну 1947 налазило 1092 динара /Народ- на банка ФНРЈ, извод бр.1 текућег рачуна 704211 од 31.12.1947/, а крајем 1948 било је 1089 динара /Народна банка ФНРЈ, извод текућег рачуна број 1-9060313 од 31.12.1948/. Овај последњи износ пренет је у банчину филијалу 102 /улица 29 новембра 70/, где је вођен под бро- јем 102-9060313 /Народна банка ФНРЈ - Централa за СРС Бр.1-А/В-ХI/4 од 9.5.1949/. После обнављања Друштва овај последњи износ пренет је на Астрономско друштво "Руђер Бошковић".

Глава XVII - ОБУСТАВА ДЕЛАТНОСТИ

У горњем приказивању догађаја у Астрономском друштву стигох до 1941. То је година у којој свака делатност мораде престати, чак и да не беше изречне забране окупаторске власти, јер су се најактивнији чланови растурили.

Но и пре обуставе делатности Друштва САТУРН је престао излазити, односно - како у оно време изгледаше - одложено је штампање првог броја у години која је требало да буде седма, те ово треба претходно објаснити.

+

Крајем 1940 дође до нешто јаче кризе у погледу прибављања чланака за САТУРН. Отуда Доминко, који је са Грујићем носио највеће бреме уређивања, дође на мисао да се потраже сарадници међу стручњацима блиских научних грана. Они из редова астронома који хтедохе или смедохе да сарађују бежу већ окупљени.

Нове сараднике Доминко потражи међу млађим људима, углавном асистентима универзитета. За тешку сарадњу у часопису поново се изјаснио Радошевић, а по први пут појавише се Павле Савић и неки други којих се не сећам, иако је Доминко о њима говорио. Сем Доминка у преговоре са њима упустио се и Грујић.

Први резултати преговора саопштени су Управи на седници од 13.2.1941. Физичарима, сеизмолозима и метеоролозима који се показаше спремни за сарадњу Доминко је објаснио да је САТУРН независан лист и да такав мора остати. Сви се с тиме беху сложили и пристали на сарадњу без награде за написане чланке. Поред тога, сваки би се обавезао да у току једне године напише бар 16 страна у виду чланака и да за сваки број припреми бар једну новост /белешку/.

Група сарадника у изгледу изразила је, међутим, жељу да се часопису промени име /можда "Небо и Земља"/, а Доминко и Грујић на то пристадохе, у начелу. Одмах на седници оштро сам иступио против промене назива часописа, сматрајући да би потенцијални сарадници и без тога прихватили сарадњу. У томе ме на седници подржаше Драготиновићка и Бајићева, док су Кадрагић и Рацков били за неки компромис, али га нису формулисали. Одлучено је на крају да се питање

нових сарадника и промене назива решава подле скупштине од 15.2.1941 и да се том приликом изложе конкретни предлози за решење /Зап. од 13.2.1941/.

Овој седници није присуствовао Ђуричић, а кад сам га о свему обавестио и запитао шта мисли о промени назива, одговори да је то глупо, јер часопис излази већ 6 година и под постојећим називом стекао је одређени углед и читаоце. Ни Бошковић није био за промену назива, али није нарочито активно учествовао у расправљању.

На следећој седници Управе опет је на дневном реду питање САТУРНА, па Грујић реферирше о стању преговора, који су у међувремену настављени. Он и Доминко изјаснише се за прихватање захтева у погледу промене назива часописа, чему сам се ја опет одлучно успротивио, сматрајући да би се боље вођеним преговорима могло постићи да нови сарадници не инсистирају толико на овој бесмисленој промени. Бајићева се поново изјаснила против промене, а Рацков је формулисао свој компромисни предлог: да се ново и старо име ставе једно преко другог /што је графички изводљиво/. Приликом гласања сви се изјаснише за предлог Рацкова, сем мене. Онда сам предложио да се за наслов узме "Астро-гео-физички часопис Сатурн", или нешто слично. Прихваћено је да се новим сарадницима предложи ово последње решење, а ако га не усвоје онда предлог Рацкова /Зап. од 21.2.1941/.

У то време, свакако због мог великог противљења, а очекујући исто и од стране Ђуричића, Доминко закаже један неформални састанак са групом физичара, сеизмолога и метеоролога, будућих сарадника, да бих се ја упознао са њима и њиховим захтевима. На састанак у кафани "Три листа дувана", у улици Краља Фердинанда дођосмо Доминко и ја, Грујић је био спречен, а уместо 5 до 6 нових сарадника дођоше само Савић и Радошевић. Разговарало се дуго, у доста затегнутој атмосфери. Не сазнах ни за један озбиљан разлог за промену назива часописа, сем жеље нових сарадника да се од њих почне као оснивача /мој закључак/, а присутна двојица нису на томе много ни инсистирала. САТУРН је, уосталом, од првог броја био "Ревизија за астрономију, метеорологију, геодезију и сеизмологију", па би се лако додало "и за физику". Осим тога, показало се да би нови сарадници желели да правац писања часописа и начин уређивања буду у потпуности препуштени новом проширеном уређивачком одбору, да се Управа у то не меша, али да се брине о финансирању часописа и администрацији, о чему се уређивачки одбор не би бринуо. Разумљиво је да на тако нешто нисам могао пристати, а верујем да не би пристали ни остали у Управи.

Разиђосмо се несвршена посла, а састанак остави на мене веома мучан утисак, тако да нисам имао воље да питање часописа сам поново покрећем. А пошто нови сарадници нису умели ништа да ураде до избијања рата - нису успели ни први број да припреме - нових распри око назива часописа није било.

То су разлози због који се у 1941 години не појави ниједан број нашег часописа.

+

И поред наведених тешкоћа са САТУРНОМ, Друштво је у 1941 настављало свој редовни рад, као што се види из сачуваних података: одржане су годишња скупштина и три седнице Управе, прикупљан је новац за инструмент, радило се на добијању земљишта за опсерваторију и планетариум.

Али непријатељ уђе у земљу. Нисам приметио да је заповедник немачке оружане силе за Србију издао наредбу о забрани даљег рада и оснивања удружења било које врсте сем привредних. У томе смилу и Управа Града Београда донела је неку своју наредбу. Једнога дана, у мају 1941, Ђуричић ме позва телефоном и скрену ми пажњу на ове наредбе. Требало је обавестити власти о обустављању рада и доставити неке податке. Одох до њега - последњи пут. Ђуричић је већ имао припремљен акт за полицију, којим је извештавамо да је Друштво обуставило рад и издавање САТУРНА, као и колика је имовина. Акту је требало приложити копију представке упућене Крајскокомандантури, коју је Ђуричић већ послао, затим препис Статута, записник последње скупштине и списак чланова, па ме замоли да се за то постарам. Тако је упућен Управи Града акт са неопходним прилозима, који је потписао Ђуричић као председник Друштва /без броја, од 19.5.1941/.

Овим се завршава седмогодишњи историјат првог друштва у Југославији које је себи поставило за сврху неговање астрономије и њено ширење у народу.

====

Глава XVIII - РЕЧ НА КРАЈУ

Покушах да што боље и верније опишем догађаје *quoque pars magna fui*, у намери да остану потпунији трагови о згодама и незгодама које пратише тежњу да се једна лепа и општекорисна замисао спроведе у дело.

Намера ми је - и волео бих - да се овај рад објави поводом педесете годишњице од оснивања Друштва. Претпостављам да ће у то време многи рећи да сам био сувише опширан, излагао подробности које нису важне, да би се сви важнији догађаји могли описати и на упола мање страна. Свакако умесна примедба. Али онај који буде себи поставио задатак да састави историју Друштва када оно напуни сто година - а надам се и од свег срца желим да Друштво и дуже поживи - па и читалац из те засад далеке 2034 године, бесумње ће сматрати веома занимљивим и оне појединости које сада изгледају сувишне.

Бије на мени да ценим да ли су малобројни чланови нашег првог удружења астронома, они од којих је зависио његов успех или неуспех, учинили све што је потребно, или се могло постићи више да беху вреднији, способнији, умешнији. Не може се порицати да су оснивачи, и они који после њих или са њима прихватили послове Друштва, имали опсежније замисли: редовна посматрања, честа предавања, изградњу опсерваторије и планетариума, часопис и друге публикације, демонстрације неба за публику. Али и поред свег старања успеше потпуно само у једном замашнијем остварењу - часопису. Истина, пред почетак рата прикупљено је доста средстава за набавку инструмента, а опсерваторија и планетариум не изгледају само далеки сан. Поређење са постигнутим успесима, за исто време, других, по задацима и броју чланова сличних, удружења, допринело би да се донесе правилнији суд о успесима Астрономског друштва.

+

Понекад, у току предратног постојања Друштва, питах се - и не само ја - како то да Ђуричић, кога сматрасмо утицајном личношћу, не успева да Друштву обезбеди трајнију материјалну помоћ уместо повремених огласа, у најкритичнијим тренутцима, иако беше јасно да му с временом постајаше све незгодније да се ради њих обраћа својим пријатељима?

По природи посла у Друштву имао сам са Ђуричићем чешће личне додире од осталих чланова Управе, па сам га и чешће од других подсећао и подстрекао на тражење потпоре за Друштво. У тим приликама, у више махова могао сам запазити, по неким његовим узгредним напоменама или изразима лица, да је због неких неуспеха веома незадовољан и разочаран. Тако је било са штампањем споменице Руђера Бошковића, са откупљивањем САТУРНА, маркама. С друге стране, Ђуричић изгледаше задовољан својим сарадницима у Друштву, па је то понекад и рекао. Он је добро знао за Никוליћеве "нападе" на Мишковића преко штампе, али никад ради тога није учинио ниједну примедбу, нити захтевао или препоручивао да се с тиме престане, бар не преко мене, а познато му беше да сам ја Никוליћу најближи. Ово несумњиво зато што му беше јасно да Никוליћ не износи нешто што не одговара стварности.

Одговор на малочас постављено питање не треба тражити у недовољним старању Ђуричићевом, већ у сметњама на које је и он лично наишао при заузимању за Друштво, иако о томе није отворено говорио. Највише се очекивало од Министарства просвете, а управо на његовом челу дуже времена беше Ђуричићев пријатељ Стошовић. Али ни за његова министровања није постигнуто ништа, сем мале финансиске помоћи и препоруке САТУРНА средњим школама. Зашто? Покушају да упутим на одговор.

Као што је пловећи ледени брег опаснији у свом подводном делу, већем а невидљивом, тако је и спрег наших неко време почасних чланова Миланковић-Мишковић више шкодио Друштву својим тајним роварењима него отвореним одбијањем сарадње у САТУРЕНУ, предавања, инструмента. Са овим познатим рачунали смо, па се некако сналазисмо и без њихове помоћи. Али како се бранити од непознатих роварења код нама непознатих личности? Пошто Друштво није имало друге противнике сем двојице професора астрономије, закултисне радње које ометаху спровођење његових планова могле су потицати само од њих двојице. Нема никакве сумње да су они имали добре везе у Министарству просвете, ако не увек са министром, онда са помоћницима, начелницима, члановима Главног просветног савета /добрим делом професори универзитета/. Преко њих није било тешко дошапнути министру тезу коју је Миланковић изнео у свом реферату о САТУРЕНУ из 1935 под тачком 4, а Ђуричића приказати као човека који из љубави према астрономији не пази довољно с киме сарађује, па зато, и поред поштовања према његовој личности, не треба пружати државну помоћ онима који би је могли злоупотребити.

Једном сам Ђуричићу рекао како извесни кругови шире вести да међу члановима Друштва има комуниста и да то није тачно. Није ништа одговорио али сам имао утисак да му је то познато.

У предратно време било ми је понекад и унеколико жао што са "званичним" астрономима нисмо могли успоставити срдачније односе - у вери да су односи са Миланковићем ипак добри. Сада пак, после увида у архивски и штампани материјал раније неприступачан, незапажен или непостојећи, задовољан сам што Мишковић и Миланковић нису били с нама, у нашем Друштву основаном на чистим идеалима и самопожртвовању.

Откуда задовољство што Мишковић не беше с нама већ против нас може се закључити из досадашњег писања - *facta loquuntur* - а то показује и борба коју је Никוליћ водио, као усамљени витез, без довољно подршке, нажалост чак и с моје стране, јер бежах у заблуди да се са професорима може нешто постићи у корист Друштва на леп начин, у што Никוליћ не вероваше - и с правом.

Што се тиче Миланковића, његов лик поста ми јасан тек 40 година по упознавању с њим, кад сам прочитао његов реферат из 1935 и његове УСПОМЕНЕ. Увек самозадовољан и дивећи се самоме себи, није налазио вредним труда упознавати са астрономијом пук, па ни своје студенте сем у најнужнијој мери, колико да се оправда постојање њему потребне катедре. А зашто сам задовољан што ни он није био с нама одговориће он сам.

Своје средовечне године и старост провео је Миланковић у Београду, у њему написао своје најзначајније научне радове и доспео до врхунца каријере. Па ипак, прва реч о Београду /писана или редигована 1952/ односи се на његову неравну калдрму /УСПОМЕНЕ 1952, 1/, а кад прича о његовом бомбардовању, то су само пишчеви лични доживљаји а не страдање града. Али зато има пуно топлих речи за "вољени Беч" /УСПОМЕНЕ 1952, 282/, о "својој старој милој средини" /УСПОМЕНЕ 1952, 61/, за "бечки крој и укус" /УСПОМЕНЕ 1952, 80/, онамо га срце вукло /УСПОМЕНЕ 1952, 157/, јер му он могаше пружити више уживања него Београд /УСПОМЕНЕ 1952, 261/. Боравак у Бечу "је кратког века, као сва уживања на овоме свету" /КРОЗ ВАСИОНУ, 125/. "Срце ми се следило", каже, кад је сазнао шта је све Беч претрпео од бомбардовања у другом светском рату /УСПОМЕНЕ 1957, 64/.

Очигледно да му је бивша К. and К. монархија остала заувек у пријатном сећању, јер се чак 1952 стиди што се, 1919, без иједне лепе речи опростио од ње, "у којој су Миланковићи провели у миру и бла-

гоставу две стотине година" /УСПОМЕНЕ 1952, 16/. Како су живели други милиони није важно. Очигледно да му је као што је она после првог светског рата, који је сама покренула, "очерупана" /УСПОМЕНЕ 1952, 155/ - од стране некултурних Балканаца /које је имала тако лепу намеру да цивилизује уз помоћ стрељања и вешања/ и њихових савезника! Јзалуд немо у УСПОМЕНАМА тражити такве јеремијаде над два пут разараним Београдом и два пут окупираном и заиста очерупаном Србијом и њеним побијеним женама, старцима и децом од стране припадника те исте културтрегерске "Хабсбуршке Монархије" /УСПОМЕНЕ 1957, 7 и 72 - великим словима, да ли само правописна грешка?/ и њених савезника!

Кад саопштава своје успомене из првог светског рата "у ставу послатрача и веродостојног сведока" /УСПОМЕНЕ 1957, 52/, скоро једини предмет је сам Миланковић. А њему је углавном увек било добро, иако, како тврди, никад не саставља молбе ни петиције, не обитрава око неког земаљског Сунца и има праву кичму /КРОЗ ВАСКОЉУ, 210/. Како су пролазили они крај века није вредно спомена.

У Осеку га тамничар дочекује "врло љубазно, као портир стмена госта", а док се господин професор мета по дворшту затвора, собу му спрема један од заробљеника /УСПОМЕНЕ 1952, 73/, свакако неки изгладнели Србин. Шеф осеке полиције толико је пажљив да стменог госта не спроводи у Карловац са осталим затвореницима, него му даје нарочитог полицајца да га неприметно прати, а у Карловцу прву ноћ проводи у хотелу. Кад је морао отићи у логор, жена му доноси храну /УСПОМЕНЕ 1952, 74-75/. А већ крајем 1914 "моћна реч мађарског министра-председника, грофа Тисе" ослобађа га логора у Бежидеру /КРОЗ ВАСКОЉУ, 122; УСПОМЕНЕ 1952, 74/, у којем је толико српских заробљеника и депортираца, хотимично изнураваних глађу и мриваревак, оставило кости. Бих Миланковић уопште не помиње, али зато не заборавља "симпатичног официра" /К. und К./, који му саопштава да је пуштен на слободу, као и љубазан дочек средског начелника./такође К. und К./ и испраћај стражара /и они су К. und К./ /УСПОМЕНЕ 1952, 84/.

Миланковић се одмах затим нађе у Петти, у којој је полиција према њему била пријатељски расположена /УСПОМЕНЕ 1952, 89/, па је ту остао до краја рата, метајући по граду и проводећи време у библиотеци. А да би нагакнао ламентативну беседу 1909, он је при одласку из Петте, десет година позније, заједно са професором Чубером оплакивао несрећу која је снашла његову отаџбину и "са сузама у очима оставио своје уточиште" /КРОЗ ВАСКОЉУ, 123/. Est modus in rebus. Све Моравијеве речи требало би и за Миланковића да важе.

Било би боље да се није толико хвалио добрим везама са непријатељима свога народа и оставио би за собом лепше успомене, да није писао УСПОМЕНЕ у своје кабинету, у "Михаиловој улици" /УСПОМЕНЕ, 1957, 4С-42/.

При састављању овога рада користих све изворе до којих успех да дођем у разним архивима. Caetera dessunt. Можда не други, после мене, пронаћи још понешто што ми промаче, или оста неприступачно. Зато ћу завршити речима многогрешног дијака Богдана, написаним пре пет векова:

ИЗ ЖЕ КИ СЕ МОЉУ СТАРЕМЪ ТАКО ОЦЕМЪ, СВЕЗРАСТНЪМЪ ТАКО БРАТІАМЪ, ЧКТОУЩЕ НАИ ПРЪПИСОУЮЩЕ, ПОГРЪШЕНА ИСПРАВАНТЕ, И МЕНЕ НЕ КАНТЕ ....

Београд, јуна 1975.

ПРЕВОДИ СТРАНИХ НАВОДА

Стр.

- 6 *Beatus possidens* = Блажени држалац.
- 13 *Brevi manu* = /предаја/ кратком руком, непосредно.
- 40 *Deus ex machina* = Бог из машине /на античкој позорници, који срећно решава замршену ситуацију.
- 63 *Sapienti sat* = Мудроме довољно.
- 78 *Spiritus agens* = Дух покретач.
- 78 *Modus vivendi* = Начин живљења /подношљив двеју страна у сукобу.
- 91 *C'est donc à partir...* = Дакле тек од тога дана било нам је могућно да помишљамо на организовање астрономских радова на Опсерваторији.
- 92 *Omnia in numero et mensura* = Све је у броју и мери.
- 92 *Omnia in censura et tortura* = Све је у цензури и злостављању.
- 102 *Le divin Mahomet...* = Божанствени Мухамед појавио се наизменично своју мазгу Давидову и свога магарца Јафуром; јер чак и мудрац, према околностима, има свој дан тврдоглавости и свој дан незнања.
- 118 *Zehn Professoren - Zeitschrift verloren* = Десет професора - пропали часопис.
- 119 *Veritas odium parit* = Истина изазива мржњу.
- 119 *Manu propria* = Својеручно.
- 119 *In fine* = На крају.
- 119 *Dura veritas, sed veritas* = Тешка истина, али истина.
- 120 *Sapiens nihil affirmat quod non probet* = Мудар ништа не тврди што не би могао доказати.
- 120 *In extenso* = У потпуности.
- 120 *Sunt verba et voces, praetereaque nihil* = Само речи и гласови и ничега више.
- 122 *Lapsus memoriae* = Омашка памћења.
- 125 *Obscurum per obscurius* = Нејасно нејаснијим /објаснити/.
- 126 *De gustibus non est disputandum* = О укусима се не расправља.
- 127 *Ex cathedra* = Са катедре /с пуним ауторитетом, тако да се не може противречити/.
- 128 *Graculus semper assidet graculo* = Чавка се увек дружи са чавком.
- 128 *Si duo faciunt idem, non est idem* = Ако двоје исто чине, није исто.
- 129 *Verba non faciunt philosophos* = Брада не чини да је неко филозоф.

- 131 *In saecula saeculorum* = На вјеки вјеков /за вечита времена/.
- 132 *In cauda venenum* = Отров је у репу /скорпије/.
- 133 *Communis opinio doctorum* = Заједничко мишљење учешака.
- 168 *Dieu bénit l'homme...* = Бог благосиља човека не за оно што је нашао, већ зато што је истраживао.
- 169 *Vivat Academia, vivant professores* = Живела академија /школа, универзитет/, живели професори.
- 193 *Quorum pars magna fui* = У којима сам много учествовао.
- 195 *Facta loquuntur* = Чињенице говоре.
- 195 *K. und K. (Kaiserlich und königlich)* = Царски и краљевски /аустро-угарски/.
- 196 *Est modus in rebus* = Постоји мера у стварима /све има своје границе/.
- 197 *Caetera desunt* = Остало недостаје.
- 197 *Az же...* = Вас старије молим као оцеве, а вршњаци као браћу, читајући или преписујући грешке исправљајте, а мене не куните.

П Р А В И Л А
АКАДЕМСКОГ АСТРОНОМСКОГ ДРУШТВА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Члан 1

Академско астрономско друштво Универзитета у Београду сматра се као стручно удружење и као такво признаје универзитетску власт и правила истог о студентским удружењима.

Члан 2

Име удружења је: "Академско астрономско друштво Универзитета у Београду", а ознака му је: значка елипсастог облика плаве боје са сребром утиснутим Сатурном и неколико звезда.

Члан 3

Циљ Друштву је пропаганда астрономије на Универзитету међу студентима уопште као и ширење астрономије ван Универзитета.

Члан 4

Пропаганда астрономије на Универзитету врши се на три начина:

1/ За студенте, који студирају математику, небеску механику и астрономију држаће се стручна предавања из астрономије или небеске механике, која ће предавања држати сами студенти. Предавања подлежу нарочитом одбору Друштва,

2/ Стручна књижица; и

3/ Стручна и популарна предавања за све чланове студенте; популарна предавања исто тако подлежу под нарочити одбор удружења.

Члан 5

Ради ширења пропаганде на Универзитету сем студената, који могу држати предавања по чл.4 тачка 1, предавања било стручна било популарна могу држати професори универзитета и гимназија, асистенти астрономске опсерваторије или признати астрономи ван Универзитета, ради чега ће се накнадно тражити дозвола универзитетских власти.

Члан 6

Предавања у смислу ширења астрономије могу се држати једино из области астрономије, небеске механике или астрофизике.

Члан 7

Кад удружење буде располагало довољним финансијским средствима оно може издавати астрономски часопис или годишњак у коме ће унети своја најбоља предавања.

Члан 8

Средства Друштва су:

- 1/ Улог чланова
- 2/ Прилог у новцу или књигама љубитеља астрономије.

Члан 9

Новца, који Друштво прикупи од својих чланова или љубитеља астрономије може се једино употребити за стручне књиге или потребе Друштва.

Члан 10

Управа на својим седницама одлучује које ће се ствари купити, а за књиге тражиће се мишљење стручног професора.

Члан 11

Чланови Друштва могу бити: редовни, активни, помажући, добротвори, почасни и утемељачи.

Члан 12

Редовним чланом Друштва може постати сваки редован и ванредан слушалац Београдског универзитета, који семестрално плаћају 10 /десет/ динара, а при упису 15 /петнаест/ динара.

Члан 13

Активним чланом може постати свако лице, које осећа љубав према астрономији и које при упису плати 20 /двадесет/ динара а семестрално 10 /десет/ динара.

Члан 14

Помажућим чланом може постати свако лице или установа, кад уложи једном за увек 100 /једну стотину/ динара.

Члан 15

Чланом добротвором може постати свако лице или установа ако једном за увек уложи 200 /две стотине/ динара.

Члан 16

Почасним чланом постаје аутоматски: Г. Министар просвете, Г. Ректор Универзитета, Г. Декан Филозофског факултета, Г.Г. професори небеске механике и астрономије, док избором скупштине постају признати астрономи ван Универзитета.

Изабраћим почасним члановима у знак избора даје се значка Друштва са пропратним писмом.

Члан 17

Дужност редовних чланова је, да се строго покорављају Правилима Друштва, да испуњавају све обавезе према Друштву, да подижу углед Друштву, да међу пријатељима шире астрономију, да спремају предавања и иста посећују.

Члан 18

Ако који од почасних чланова или признатих астронома жели да у корист удружења одржи предавања на или ван Универзитета онда ће удружење за то предавање тражити дозволу Универзитета.

Члан 19

Управу удружења сачињавају Управни и Надзорни одбор.

Члан 20

Управни одбор сачињавају: председник, потпредседник, секретар, благајник и књижничар.

Члан 21

Надзорни одбор сачињавају председник и два члана.

Члан 22

Председник Управног одбора има два гласа /а/ сви остали чланови Управе и Надзорног одбора по један глас.

Члан 23

Главна скупштина се одржава сваке године средином зимског семестра и њено одржавање - дан и дневни ред - мора бити објављено најмање 10 дана пред одржавање с а дозволом Универзитета.

Предлози и извештаји могу бити писмено достављени председнику или секретару најдаље пет дана пред одржавање скупштине.

Члан 24

Скупштина је пуноважна једино у присуству $1/2 + 1$ чланова.

Члан 25

На скупштини могу гласати и бирати сви редовни чланови удружења, који су измирили све обавезе према Друштву.

Члан 26

За Управу могу бити бирани једино студенти астрономије.

Члан 27

Скупштине не могу бити ванредне.

Члан 28

Седнице Друштва могу бити управне и опште.

Члан 29

/Прескочен приликом писања/

Члан 30

Управним седницама, које се држе један пут месечно на почетку сваког месеца присуствују једино чланови Управе.

Члан 31

Опште седнице држе се сваких 15 дана; на њима могу присуствовати сви чланови. На општим седницама држе се стручна или популарна предавања, а пре предавања прочитаће се записник са управних седница. Стручна предавања су са дискусијом.

Члан 32

Ако буде спремно више предавања, онда се опште седнице могу одржати највише четири пута месечно.

Члан 33

Седнице и скупштине држе се на Универзитету и то у сали, коју универзитетска власт одобри. Истовремено у тој не сали бити смештена и књижица удружења.

Члан 34

Дужности чланова Управе су:

Претседник бривара и закључује седнице, потписује сву кореспонденцију коју Друштво води. Он је пуномоћни и одговорни претставник Друштва.

Члан 35

Потпретседник замењује претседника по свим питањима и дужностима, када је овај заузет.

Члан 36

Секретар води кореспонденцију Друштва, заједно са претседником потписује кореспонденцију, саставља дневни ред, води деловодни протокол и записник са седница.

Члан 37

Благајник води књигу благајне, чува новац удружења за који је морално и материјално одговоран, купи чланарину. Новац издаје једино кад за то има решење Управе.

Књижицар води инвентар и рачун о књигама, издаје члановима књиге и то на реверс и морално и материјално одговара за поверену му књижицу.

Члан 38

Надзорни одбор мора најмање два пута семестрално да прегледа благајну и књижицу и о овоме, да извести писмено Управни одбор.

Члан 39

Студенти који желе држати предавања морају поднети Управи удружења написане предавања, које ће одбор удружења прегледати и одобрити или одбити.

Члан 40

У одбор удружења, који прегледа предавања улазе: претседник Управног одбора, претседник надзорног одбора и секретар.

Члан 41

Књижицом удружења могу се служити сви чланови удружења, али пошто претходно испуне све обавезе према Друштву.

Члан 42

Ако удружење издаје часопис или годишњак онда је претседник Управног одбора уредник, а остали чланови Управе уређивачни одбор.

Члан 43

Ако се ко од чланова удружења огреши о правила или ради на уштрб Друштва може бити искључен.

Члан 44

На седницама Друштва било управним или општим не смеју се по самом циљу Друштва држати никаква политичка, верска или племенска полемисава.

Члан 45

Једино чланови Друштва могу носити значку удружења. Значку чланови добијају по цени од 20 /двадесет/ динара. Друга значка коштаће сваког члана, ако прву изгуби, 30 динара.

Члан 46

Друштво има национални карактер, те се сви чланови морају старати за напредак Друштва и астрономије у нашој земљи.

Члан 47

У случају, да Друштво престане да ради, целокупна ће имовина прећи астрономском друштву ван Универзитета, ако буде постојало, иначе свим стварима ће располагати Универзитет како за сходно нађе.

Члан 48

О престанку Друштва мора гласати 2/3 чланова.

Члан 49

Печат, архиву и чланске карте има надзорни одбор по растурању Друштва уништити.

Члан 50

О престанку Друштва Управа удружења известиће писмено Универзитетску власт. У писму, које ће потписати сви чланови Управе, Универзитет мора бити извештен о томе шта му се све предаје од стране Управе астрономског академског удружења Универзитета у Београду.

Члан 51

Сваки акт Друштва је пуноважан, ако се на њему налазе потписи председника, секретара, деловодни број и печат Друштва.

Члан 52

Ова правила ступају на снагу, кад их одобри универзитетска власт.

Члан 53

Ова правила садрже 7 /седам/ страна са 53 /педесет три/ члана а носе назив: Правила "Академског астрономског друштва Универзитета у Београду".

Оснивачки одбор

Борђе М. Николић
Павле Емануел
Франо Симиовић
Бранкован Олга
Комарчевић Радмила
Слободанка Димитријевић
Винка Ј. Бајић
Вера Грбовић

/Грб/ УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Краљевине Југославије

РЕКТОРАТ

Примљено 22-ХИИ-1933

Бр. 10426

Универзитетски Сенат, на седници својој од 22 децембра 1933 године, примио је Правила Академског астрономског друштва Универзитета у Београду.

Ректор Универзитета,
А. Белић

С Т А Т У Т
А С Т Р О Н О М С К О Г Д Р У Ш Т В А

ГЛАВА ПРВА. ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

§ 1. Име удружења је: "АСТРОНОМСКО ДРУШТВО".

§ 2. Седиште Друштва је у Београду, а подружнице могу имати своја седишта и у другим местима Краљевине Југославије.

§ 3. Чланом Друштва може постати сваки држављанин Краљевине Југославије, који се по друштвеним правилима упише за члана Друштва и о томе добије потврду од Управе.

Општа седница може одобрити пријем у чланство и лицима која нису југословенски држављани.

§ 4. Упис чланова врши благајник на начин који одреди Управа.

§ 5. Као доказ да је неко лице постало чланом Друштва служи чланска карта прописно испуњена.

Управа може одбити пријем неког лица у чланство, али му на захтев мора за то дати писмено образложење.

§ 6. Чланова има: оснивача, редовних, помажућих, почасних и добротвора.

Почасне чланове бира редовна скупштина, али у изузетном случају то може учинити и Општа седница, ако се не може чекати сазив редовне скупштине. Овај избор мора потврдити скупштина иначе губи важност.

§ 7. Печат Друштва је округло и носи натпис: "АСТРОНОМСКО ДРУШТВО - БЕОГРАД"; у средини печата налази се слика Сатурна са годином оснивања Друштва.

Значка Друштва је елипсастог облика, тамно плаве боје са сребром утиснутим Сатурном у средини и неколико звезда. Значке могу добити само чланови Друштва.

§ 8. Сваки члан Друштва мора имати чланску карту. Чланска карта мора имати број, потпис председника и секретара Друштва, као и потврду благајника о плаћеној уписнини и чланарини.

Детаљан изглед чланских карата одређује Управа.

§ 9. Сваки члан може иступити из Друштва ако претходно испуни све обавезе према Друштву. Одлука о иступу из чланства подноси се писмено председнику или секретару. На захтев члана који је иступио из Друштва, Управа му мора дати потврду за то, као и потврду да је испунио све обавезе према Друштву.

§ 10. По изласку из Друштва чланови су дужни вратити чланске карте благајнику, који ће их уништити. Значке се такође морају вратити.

§ 11. Подружнице имају свој печат и своје чланске карте; значке су исте кимо за чланове Друштва тако и за чланове подружница.

§ 12. Приходи Друштва су:

а/ уписнина;

б/ члански улози и прилози пријатеља Друштва;

в/ приход од Друштвених публикација и улазница за опсерваторију ако је Друштво буде имало.

Осим побројаних Друштво може имати и друге споредне приходе.

Величину горњих прохода одређује Управа.

§ 13. Расходи Друштва могу или само на циљеве предвиђене овим статутом.

ГЛАВА ДРУГА. ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА.

§ 14. Астрономско друштво има Управу, Саветодавни одбор, Надзорни одбор, Општу седницу и скупштину чланова.

1. Управа.

§ 15. Управу Друштва чине: председник, подпредседник, секретар, благајник и књижничар.

§ 16. Управа сазива редовну скупштину и одређује место на ком ће се ова одржати; предлаже општој седници сазив ванредне скупштине; решава о искључењу чланова који раде против интереса и угледа Друштва. Искључени чланови имају право жалбе идућој редовној скупштини.

§ 17. По потреби Управа одређује једног члана Друштва за економика, управника Друштвене опсерваторије или уредника Друштвених публикација. Ове дужности могу вршити и чланови Управе и Саветодавног одбора. Надзор над поменутиим лицима врши Управа и она су вој одговорни за свој рад. Извештај о виховом раду подноси на скупштинама секретар у своје извештају.

§ 18. За скупштине подружница Управа може по своје нахођењу одредити једног члана Друштва као свог изасланика; његова ће дужност

бити да прати рад поменуте екупштине и да о њему састави извештај за Управу.

§ 19. Управа на својим седницама решава о покретању Друштвених публикација и одређује правац виховог писања, а по потреби и садржај; старање о садржају може поверити и уреднику.

Управа се стара о предавањима и одобрава вихово одржавање; избор књига које Друштво има набавити врши Управа на предлог књижничара.

§ 20. Управа води рачуна о стварима на којима Друштво има право својине или државине и одлучује о свим издацима преко двеста динара.

§ 21. О признању или непризнању подружница, као и о виховом одвајању од Друштва одлучује Управа. Непосредан надзор над радом подружница врши председник, сем у случају кад је он истовремено и члан Управе неке од подружница; у овом случају надзор врши цела Управа. У оба ова случаја извештај о раду подружница даје на скупштинама председник Друштва у овом извештају.

§ 22. Управа одобрава претходно извештај председника, односно потпредседника, секретара, благајника и књижничара које ови имају прочитати на скупштинама.

§ 23. Седнице Управе пуноважне су кад има присуствују поред председника, односно потпредседника, још најмање два члана Управе. На седницама председник има право на два гласа а остали чланови Управе по један. На седницама се доноси одлуке о свим предметима који по овоме Статуту потпадају под надлежност Управе, као и о оним које пред њу изнесу вени чланови.

Седницама могу присуствовати само чланови Управе.

§ 24. Пуноважне су оне одлуке Друштва које носе потписе председника и секретара, односно вихових заменика, печат Друштва и број акта.

Председник и секретар не смеју потписати акта чија је садржина противна одлукама Управе или Опште седнице.

§ 25. У Управи могу бити само редовни чланови Друштва.

2. Саветодавни одбор

§ 26. Саветодавни одбор састоји се од три до пет чланова а дужност му је да Управи даје своје мишљење о свим предметима које му она поднесе. Саветодавни одбор решава на седницама или сваки члан изјављује своје мишљење усмено или писмено председнику или секретару Друштва. Ако Саветодавни одбор решава на седници онда му претседава председник Друштва а записник води секретар. Седнице се могу држати само ако присуствује више од половине чланова одбора.

Одлуке Саветодавног одбора нису обавезне за Управу.

§ 27. У Саветодавни одбор могу ући све врсте чланова Друштва.

3. Надзорни одбор.

§ 28. Надзорни одбор има председника и два члана. У њега могу ући све врсте чланова Друштва. Надзорни одбор сазива његов председник.

§ 29. Дужност је Надзорног одбора да надзирава Управу у располагању Друштвеном имовином и стварима на којима Друштво има право државине.

§ 30. Надзорни одбор мора највише на петнаест а најмање на три дана пред редовну или ванредну скупштину прегледати новчане књиге и спискове Друштвене имовине, сравнити их са правим стањем ствари, и о томе саставити извештај за скупштину.

Извештај саставља председник Надзорног одбора а потписују га сви чланови; ако се неки члан не слаже са извештајем председника може написати одвојено мишљење и прочитати га на скупштини.

4. Општа седница.

§ 31. Општу седницу чине сви чланови Управе, Саветодавног и Надзорног одбора; седница је пуноважна ако јој присуствује већа половина чланова. Седници председава председник Друштва; записник води секретар а потписују га сви присутни чланови. Одлуке се доносе већином гласова.

§ 32. Општа седница одлучује о сазиву ванредне скупштине.

§ 33. Ако је који члан Управе, Саветодавног или Надзорног одбора поднео оставку или престао бити члан Друштва, Општа седница бира неког члана Друштва који ће вршити његову дужност до наредне скупштине. Ако је оставку поднео или престао бити чланом Друштва неко од чланова Управе, Општа седница може одредити да његова дужност врши неко од чланова Управе, поред своје редовне дужности.

§ 34. Општу седницу сазива председник по свом нахођењу или на захтев Управе, Надзорног или Саветодавног одбора, у року од месец дана од дана када је тај захтев достављен. Предмет решавања Опште седнице мора се доставити секретару најмање један дан пре њеног састанка. Захтев за сазив опште седнице може поставити и једна трећина њених чланова.

§ 35. Општа седница доноси пуноважна тумачења овога Статута.

5. Скупштине.

§ 36. Скупштине могу бити редовне и ванредне. Редовну скупштину сазива једном годишње Управа, а ванредну Општа седница према потреби. Место на ком ће се одржати ванредна скупштина одређује Управа. Време, место и дневни ред скупштине мора се објавити најмање петнаест дана раније. Скупштине су пуноважне ако им присуствују најмање половина свих чланова; ако у заказано време не буде дошао довољан број чланова скупштина ће се пуноважно одржати после пола часа, у присуству ма коликог броја чланова. Скупштинама могу присуствовати и нечланови, али само по одобрењу Управе.

§ 37. Активно и пасивно право гласа имају на скупштинама сви чланови Друштва који су испунили све обавезе према Друштву.

Пре сваког гласања скупштина може на предлог ма ког члана одлучити да гласање буде тајно.

§ 38. Скупштине решавају о постанку и престанку Друштва; бирају Управу, Саветодавни и Надзорни одбор и дају разрешницу старој Управи, Саветодавном и Надзорном одбору.

Скупштине доносе измене и допуне у Статуту; за ово је потребна већина од две трећине гласова који су за измену односно допуну Статута.

§ 39. Избор Управе врши се по листама. Сваки пуноправни члан Друштва има право да предложи скупштини једну листу. На свакој листи морају се назначити имена свих пет предложених чланова Управе као и њихове дужности. Листе се подносе писмено секретару пре отварања скупштине и он мора, кад дође до тачке избора нове Управе, да их прочита скупштини. Касно поднете и непотпуне листе секретар ће одбити.

Избор осталих органа Друштва врши се појединачно.

§ 40. На редовним скупштинама мора се бирати нова Управа, Саветодавни и Надзорни одбор, а на ванредним само у случају оставке неких чланова или исказаног неповерења.

§ 41. Скупштинама председава, до избора нове Управе, дотадашњи председник, а по избору новоизабрани. Одмах по отварању скупштине ова бира, на предлог председника или ког другог члана Друштва, записничара. Записник потписују, поред записничара сви чланови нове Управе.

Управа, Саветодавни одбор, Надзорни одбор, Општа седница и скупштине решавају већином гласова, сем кад у овом Статуту није другачије прописано. У случају једнаке поделе гласова сматраће се да предмет по којем се гласало није ни узиман у разматрање; ово вреди за

сва поменута тела.

6. Подружнице.

§ 42. По другим местима Краљевине Југославије као и у самом Београду могу се основати подружнице Астрономског друштва, које ће у заједници с овим сарађивати на друштвеним циљевима. Ове подружнице могу се основати као подружнице Друштва, а могу му и доцније приступити. Циљеви подружница не смеју се у суштини разликовати од циљева Друштва. Свака подружница има своја правила и своју управу, има своју одељену имовину, али мора радити у сагласности са Друштвом и пре сваке своје скупштине послати Друштву извештај о своме дотадашњем раду.

§ 43. Управа подружнице мора известити Управу Друштва о одржавању скупштине најмање десет дана раније, а извештај са скупштине послати најкасније на месец дана по одржању исте.

§ 44. Ако подружница не ради у сагласности са Друштвом или ради против његових интереса или циљева, Управа може решити да се та подружница одвоји од Друштва и прекине свака веза с њом. Подружница има право да идућој редовној скупштини поднесе жалбу на ово решење. Управа мора ову жалбу изнети на дневни ред, да скупштина о њој реши. У правилима подружнице мора стојати, да у случају виховог престанка вихова имовина припада Друштву.

Детаљније прописе о односима између Друштва и подружница донеће Управа, ако буде потребно.

ГЛАВА ТРЕЋА. ДУЖНОСТИ И ПРАВА ОРГАНА И ЧЛАНОВА ДРУШТВА

§ 45. Претседник управља целокупним радом Друштва, стара се о напретку Друштва и остварењу Друштвених циљева; он претставља и заступа Друштво у спољним односима и брине се о сагласном раду свих органа Друштва; надзирава рад подружница и на редовним скупштинама подноси извештај о општем раду Друштва и подружница.

Претседник је одговоран ако Друштво не ради на циљевима предвиђеним овим Статутом и ако се одредбе овог Статута не поштују.

§ 46. Претседник сазива седнице Управе и тражи мишљење Саветодавног одбора; одређује дневни ред седница Управе, Саветодавног одбора и Опште седнице, као и редовне и ванредне скупштине, али мора увек ставити и тачку: питања и предлози.

§ 47. Претседник се мора старати да се одржавање скупштине објави на погодан начин најмање петнаест дана раније и стара се о реду на њима. Он наређује исплате из друштвене касе до суме од двеста динара, оверава чланске карте и потписује сва Друштвена акта.

§ 48. Потпретседник замењује и заступа претседника у свим правима и дужностима када је овај спречен, отсутан, или поднео оставку.

§ 49. Секретар чува Друштвени печат и ставља га са својим потписом на сва Друштвена акта, оверава чланске карте и води записник са седница Управе као и деловодни протокол. Он прима предлоге за Општу седницу и обавештава заинтересоване о одржању седница.

§ 50. Секретар помаже претседнику, односно потпретседнику, у свим његовим пословима и заступа Друштво у свим случајевима када му то претседник препусти; одржава везу с подружницама; на редовним, а по потреби и на ванредним скупштинама, подноси извештај о унутрашњем раду Друштва, економа, управника, уредника и других друштвених органа.

Када је секретар спречен може га заступати и који други члан Управе.

§ 51. Благајник се стара о новчаној имовини Друштва, чува је и одговара за њу; води књигу благајне и одобрава расходе. Бовац и вредносне папире издаје само по писменом налогу претседника или Управе; на признанице и рачуне мора ставити свој потпис, а секретар ће по прегледу ставити печат Друштва; на чланским картама потврђује да је носиоца платио упис и чланарину.

§ 52. Благајник је дужан да се стара о остварењу Друштвених прихода и скупља чланарину. Благајник подноси свој извештај на редовним а по потреби и на ванредним скупштинама. Када је благајник спречен може га заступати и неки други члан Управе, али само с његовим пристанком.

§ 53. Књижничар се стара о набавци и чувању књига и одговара за њих; води инвентар и даје књиге члановима Друштва на употребу, а на начин који Управа одреди.

§ 54. Дужност је чланова Саветодавног одбора да дају своје мишљење о свим предметима које им упути Управа, било на седницама, било ван њих.

§ 55. Свима дође у овој глави побројеним органима Друштва Управа може, на вихову молбу, одобрити рсуство од највише шест месеци.

§ 56. Чланови Надзорног одбора имају право да прегледају све књиге које води Друштво, а дужност им је да, ако утврде неку неправилност или нејасност, известе о томе председника.

§ 57. Надлежност економа, управника: Друштвене опсерваторије, уредника друштвених публикација и других органа које Управа може по потреби одредити, прописале Управа нарочитим правилником, ако се укаже потреба.

§ 58. Дужност је чланова Друштва да се покорављају Статуту и одредбама и одлукама Управе на њему основаним; да испуњавају своје обавезе према Друштву; да помажу својим сретствима напредак Друштва, шире Друштвене идеје и раде на остварењу Друштвених циљева.

§ 59. Чланови Друштва имају право да бирају управу, Саветодавни и Надзорни одбор, као и да буду бирани у њих; они на скупштинама врше врховни надзор над радом Друштва. Чланови имају право на употребу Друштвене књижнице, попушта на Друштвеним публикацијама и уживају све бенефиције које Друштво буде могло да им пружи.

Разлике између права и дужности појединих врста чланова прописале Управа.

ГЛАВА ЧЕТВРТА. ЦИЉ ДРУШТВА И СРЕТСТВА ЗА ЊЕГОВО ПОСТИЗАЊЕ.

§ 60. Циљ Друштва је научно обрађивање астрономије и њено популаризовање међу што шире слојеве југословенског народа.

§ 61. Научно обрађивање астрономије вршиће се помоћу стручних предавања, публикација, опсервација неба и сличним погодним сретствима.

§ 62. Популаризација астрономије обављаће се преко популарних предавања и публикација, демонстрација неба, а ако буде могућно растурањем бесплатних или врло јефтених брошура и књижница.

§ 63. Друштво има национални карактер и радиће на напретку астрономије и вој сродних наука у границама наше државе, али може стојати у додиру и с иностраним астрономским друштвима, ради успешнијег рада на научном пољу. Друштво се не сме бавити политичким, верским или племенским питањима.

§ 64. Кад скупштина изабере нову управу, један од њених чланова прочитаће, раније састављен, програм рада за наредну годину, а скупштина ће га после дискусије прихватити, изменити или одбацити. Одбацањем програма поништава се избор Управе и он се мора поново извршити. За овај понован избор могу се саставити и нове листе.

ГЛАВА ПЕТА. ПОСТАНАК И ПРЕСТАНАК ДРУШТВА.

§ 65. Друштво ступа у живот у тренутку кад надлежна управна власт изјави да нема разлога за забрану Друштва.

§ 66. Друштво престаје постојати кад број чланова падне испод минимума потребног за образовање Управе и Надзорног одбора, и ако више од три четвртине чланова на скупштини за то гласа.

§ 67. У случају растурања имовина Друштва припаће некој од подружница; којој ће подружници припасти одлучује последња скупштина Друштва. Ако нема подружница имовина ће припасти Универзитету у Београду, до оснивања једног новог астрономског друштва, коме се помену-та имовина има предати.

§ 68. По престанку Друштва Надзорни одбор ће уништити печат Друштва и оригинал овог Статута, а обавестиће надлежну власт.

§ 69. Ова правила носе наслов: "Статут Астрономског друштва", имају шест и девет параграфа на једанаест страна, а ступају на снагу кад их надлежна управна власт одобри.

9 мај 1935 у Београду.

Оснивачи Астрономског друштва,

Борђе М. Николић, студент фил.
Слободанка Димитријевић,
студ. фил.

Ненад Јанковић

Г р б

Краљевина Југославија
МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
Одељење за државну заштиту I

I Бр. 25541

12 јуна 1935 год.
Београд

На основу § 4. тач.4 Закона о удружењима, зборовима и договорима, Министарство унутрашњих послова узима на знање ова правила. Такса је плаћена.

М.П.

По наредби
Министра унутрашњих послова
НАЧЕЛНИК,
Драги Лашић /?/

/Статут је прошивен јемствеником са висећим воштаним печатом/

ДНЕВНИК "АКАДЕМСКОГ АСТРОНОМСКОГ ДРУШТВА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Овај Дневник водио је Ђорђе Николић у посебној свесци, почев од 22.4.1934 до 29.6.1935. До 14.5.1934 писан је ћирилицом, а потом латиницом.

У заградама /.../ су допуне и објашњења ради лакшег разумевања текста.

/стр.1/

Идеја о оснивању друштва јавила се специјално код Ђорђа/ Николића, Павла/ Емануела и Франа/ Симовића још септембра 1932 године. Само, онда, хтело се је са оснивањем једног астрономског друштва уопште у Југославији. У том смислу вођени су разговори на Опсерваторији у Београду са Г.Г. Д-р /Франом/ Доминком и Милорадом/ Протићем. Јуна 1933, прво Емануел, а затим Николић посећују Загреб. Николић, који се је дужо налазио у Загребу, преговарао је са Г.Г. С/тјепаном/ Шкробом, Д-р /Јосипом/ Голдбергом, а нарочито са Л/адиславом/ Мужинићем. Док су Шкроб и Голдберг били сасвим пасивни и неупотребљиви за ову ствар, Мужинић је потпуно био пријатељ ове идеје. Ови разговори довели су до приватне кореспонденције између Мужинића с једне и Емануела и Николића с друге стране.

Прве половине месеца септембра Николић

/стр.2/

саставља правила друштва и даје му назив "Академско астрономско друштво Универзитета у Београду". Молбу, коју је Николић саставио као и Правила потписују следећи: Ђорђе М. Николић, Павле Емануел, Франо Симовић, Бранкован Слга, Комарчевић Радмила, Слободанка Димитријевић, Винка Бајић и Вера Грбовић.

Ова наша молба и Правила поднета су Ректорату 24-XI-1933.

Г. /Војислав/ Мишковић је изрично био противу ове наше акције за оснивање друштва, како нас је обавестио Д-р Доминко.

Од 24-XI-1933 па све до 10 априла 1934 ништа не радимо, јер Ректорат не даје Правила.

10 априла 1934 добија/мо/ одобрење Правила и Друштва. Правила су била одобрена још 22-XII-1933 под Бр.10426, али нису нам била раније предата. Од Ректората је примио Правила Ђ. Николић и ова вест све нас је искрено обрадовала. Од мах се почело радити за оснивачку

скупштину, али ту су требале бити испуњене многе формалности, тако, да је скупштина одржана тек 22-IV /1934/. Скупштина је била одржана у Академији наука уместо на Универзитету; разлог овој промени биле су студентске демонстрације.

22-IV-34: Одржана је скупштина Друштва на којој је изабрана следећа Управа: председник У/правног/ о/дбора/ Б. Никוליћ, п.председник С. Димитријевић, секретар П. Емануел, благајник Б/ранислав/ Шварлић, књижевник /Бенад/ Јанковић; Надзорни одбор: председник О. Бранкован, чланови Б. Бајић и Ф. Симоновић. Са скупштине је упућен телеграм Ђ.В. Краљу /Александру/.

1-V-1934 Б. Никוליћ саставља писма за почасне чланове и то: 1/ Министру просвете Д-р Ил/ији/ Шуменковићу, 2/ В/ојину/ Ђуричићу, 3/ ректору Д-р А/лександру/ Белићу, 4/ Д-р М/илутину/ Миланковићу, 5/ Д-р В. Мишковићу, 6/ Д-р Б/раниславу/ Петронијевићу, 7/ генералу С/тевану/ Бошковићу, 8/ М/илану/ Недељковићу, 9/ Д-р Шкребу.

Данас је предато писмо Г. Ђуричићу, који нас је веома љубазно дочекао. Разговарали смо доста дуго

и он је обећао,

да ће изаћи на сусрет нашем Друштву.

Исто тако, предали смо писмо и ректору Г. Белићу, који се је захвалио на наименовању за почасног члана. Никוליћ је умолио ректора, да издејствује на Двору, да нам Ђ.К.В. престолонаследник Петар буде покровитељ. Емануел је говорио о инструменту и ректор је принципијелно одобрио инструмент. На молбу Никוליћа, ректор је ставио свечану салу на располагање нашем Друштву.

2-V-34 Писмо предато Г. Миланковићу изазвало је веома пријатан утисак. Г. Миланковић је истински обрадован и обећао је, да ће нам дати велики број својих књига, као и то да ће одржати једно предавање у корист нашег Друштва. Данас смо послали писмо и Г. Шкребу.

3-V-34 Никוליћ и Емануел посетили су Ђуричића и углавном су га молили да лично поради за инструмент код Мишковића, што је он и обећао.

Говорили смо затим да подигнемо приватну опсерваторију, са чиме се слаже и Ђуричић. Предат је данас и акт ректору у коме Друштво тражи саме на Универзитету и опсерваторији, затим инструмент и материјалну помоћ.

4-V-34 Никוליћ је био код Г. Недељковића и предао му писмо. Г. Недељковић је био искрено обрадован и обећао је, да ће нам доцније прићи.

5-V-34 Послато писмо Г. Мукинићу о наименовању за почасног члана. Данас смо добили писмо од Г. Ђуричића у коме нам захваљује на наименовању за почасног члана и упућује нам лепе речи и жеље.

Предали смо и писмо Г. Мишковићу. Он нам благодари за почасног члана и обећао је Друштву један мали инструмент, као и један мали рефрактор 160 мм отвора. Обећао је, да ће нам Опсерваторија изградити и куполу за наш павиљон. Предали смо му такође акт 11

у коме га молимо, да се заузме за наше молбе у Ректорату.

8-V-34 Данас смо били код Министра просвете Г. Шуменковића и предали смо му писмо. Никוליћ и Емануел су говорили о инструменту и тражили су да се за њега заузме Г. Шуменковић. Министар је обећао, да ће о томе разговарати са Г. Мишковићем и обећао је помоћ Друштву.

Данас смо примили из Дворске канцеларије захвално писмо на наш телеграм, који смо упутили Ђ.В. Краљу.

9-V-34 Упућено је писмо бр.14 Г. Д-р Нику Килићевићу у коме га обавештавамо о наименовању за почасног члана.

10-V-34 Данас смо примили прилог од 500.- /пет стотина/ динара од Г. /Милана Рихтера/, директора шведских књижара.

12-V-34 Данас смо говорили Мишковићу о нашем разговору са Министром просвете. Мишковић нам је казао да су на седници на Универзитету

говорили о нашем тражењу инструмента и да ће он о томе поднети претставку. Исто је, предато и Д-р Доминку писмо по коме је изабран за почасног члана.

14-V-34 Данас смо предали писмо Д-р Петронијевићу. Филозофски расејан Петронијевић је понудио нас да предамо писмо и В/орбу/ Тасићу /аматер математичар/, што је Сл.Димитријевић и

Б. Еиколића довело мало у неагодну ситуацију. Петронијевић доста набуџито изјавио је, да не видети из писма шта хоћемо. Морам подвући, да је ово досада једина нељубазност на коју смо наишли и најмање смо се надали од Б. Петронијевића.

Увече је Д-р Доминко посетио претседника нашег Друштва и лично је захвалио на избору за почасног члана. Изјавио је, даће се и писмено захвалити.

16-V-34

Danas smo predali pismo generalu Stevanu

/str.8/

Boškoviću, ko-

ji je bio iskreno obradovan našim Društvom. Mnogo zahvaljuje na izboru za počasnog člana i savetuje nas da se ničega ne bojimo, naša će ideja pobediti. Zatim, doznav da nas u Društvu ima iz više mesta zemlje, on je dodao da će i astronomija mnogo doprineti ujedinjenju. Obećao je, da će za naše Društvo održati predavanje.

Danas smo najzad uspehli da predamo i poslednje počasno pismo.

19-V-34

Pretsednik Društva putuje u Zagreb radi konsultacija.

U Zagrebu: Pretsednik je imao sastanak sa Mužinićem, koji je očuševljeni pristalica našeg Društva. Mužinić je ovom prilikom poklonio Društvu izvestan broj "Kalendar Bošković" i druge publikacije. Pretsednik je imao veliki razgovor o organizaciji Društva u Beogradu, kao i uopšte vodjen je razgovor o razvitku astronomije u Jugoslaviji. Zaključak je bio taj da razvoj astronomije u Beogradu koči Mišković, u Zagrebu Škreb i Goldberg.

20-V-34

U Zagrebu: Pretsednik je danas imao užu

/str.9/

konferenciju na

Tehničkom fakultetu i to sa Dr Abakumovom /Nikola/, Horvatom i Mužinićem. Ovom je prilikom razmatran opšti položaj astronomije u našoj zemlji. Razgovor je bio jednostušan i iskren. Abakumov i Horvat su jaki prijatelji našeg pokreta.

21-V-34

Danas je u Beogradu Emanuel referisao Nikoliću o novostima za Društvo. Na Opservatoriji se muti i postoje velike svadje. Emanuel je predložio da se uputi pismo rumunskoj opservatoriji, jer on putuje u Rumuniju.

22-V-34

Tajno od ostalih članova Uprave Nikolić i Emanuel vode borbu protivu upravnika Astronomske opservatorije. U tom smislu Nikolić je uputio u Zagreb preko Mužinića tri članka o opservatoriji u Beogradu. Isto je tako Nikolić razgovarao sa/

/Veliborom/ Gligorićem iz POLITIKE 18-V-34 i objasnio mu je kako stoji stvar sa Opservatorijom. Gligorić je sa Dj/or-djem/ Kostićem, /saradnikom POLITIKE/, otišao 19-V-34 na Opservatoriju gde im je Dr Dominko poka-

/str.10/

zao stanje Opserva-

torije.

Danas se je Nikolić našao nanovo sa Gligorićem i objasnio mu je još jednom celu stvar. Gligorić će napisati ovde članak u POLITICI o stanju Opservatprije. Članak će Gligorić pročitati 24-V- Nikoliću. Nadaјmo se uspehu.

23-V-34

Ševarlić je izvestio pretsednika, da su članske karte Društva gotove. Pretsednik je najzad rešio da posveti i Olgu Brankovan, pretsednika Nadzornog odbora, u akciju, koju su pretsednik Nikolić i sekretar Emanuel povelili protivu Miškovića. Radi toga Nikolić je zakazao sastanak Brankovano-voj u 6^h kod "Moskve", kako bi ona prisustvovala sastanku pretsednika sa Gligorićem. Za sada /za ovu/ akciju Društva znaju: Dr Abakumov, Mužinić, /Danil?/ Uvanović (novinar), Horvat, svi iz Zagreba; Dr Dominko, Dr /Branimir/ Maleš, Gligorić (POLITIKA), E. Popović (ŠTAMPA), Dj. Kostić, P. Emanuel, Olga Brankovan i pretsednik.

Članovi uprave ne mogu održati saatanak radi student-skih demonstracija na Univerzitetu.

/str.11;

24-V-34

Danas je pretsednik imao sastanak sa Gligorićem. Pročitao je Gligorićev članak, koji izlazi u POLITICI sutra. Članak je dobar. Docnije je došla i Brankovan, koja se malo bunila, jer nije znala u čemu je stvar. Nikolić je Brankovanu u jednoj dužoj šetnji upoznao sa celom stvari. Ona je sve odobrila, ali se plaši za budućnost pretsednika. Danas su pretsednik i sekretar potpisali članske karte. Pretsednik je izvestio u privatnom pismu Mužinića - Zagreb o Gligorićevom članku.

25-V-34

Članak Gligorićev je izašao. To je bila senzacija dana za astronome. Odmah sam tražio Gligorića i saopštio sam mu radi svake eventualnosti da mu se Dominko neće javljati na telefon, ako bi ko pokušao da govori u ime Dominkovo. Isto tako, obavestio sam ga da ću ga ja ubuduće na telefon zvati pod imenom Saturn. Gligorić me je obavestio da je kod njega danas bio brat Dr Grujića /Dragomir, brat Vojislava Gru-

jića/ i da se žali na Miškovića. Emanuela sam video, bio je radostan, kao i Brankovanova.

/str.12;

Video sam /Ćirila/ Poča, on je prvi saopštio utisak sa Opservatorije. Tamo su svi zadovoljni. Mišković je ceo dan jurio, ali nije ulazio u kancelarija. Dr Dominko bio je večeras kod mene. Dugo smo razgovarali; on ponavlja, da je članak izazvao senzaciju i izgleda mu da je Mišković preduzeo ofanzivu. Izvestio sam Mužinića jednim pismom i poslao sam mu isečak iz novina. Dakle ili smo na tragu uspeha ili poraza. Ja gledam optimistički. Čekamo još članke iz Zagreba. Pokušaćemo što sa Engleskom, Ministarstvom finansija i interpelacijom u Narodnoj skupštini. Napred u borbu za spas Opservatorije i napredak jugoslovenske kulture.

26-V-34 Danas sam vodio kratak razgovor sa Dr B. Malešom, koji je naš prijatelj i koji smatra Gligorićev članak dosta blagim.

/str.13/

28-V-34 Danas me je Dominko obavestio o novom skandalu na Opservatoriji. Mišković je tajno osvetio Opservatoriju, prisutni su bili jedino upravnik /Mišković/, mehaničar /Ljubomir Paunović/ i domaćin /Lazar Vidović?/.

2-VI-34 Danas mi je Emanuel doneo da potpišem izvesne karte i predao mi je pismo G. Dr N. Milićevića, našeg počasnog člana.

Danas je predsednik dobio depešu od Mužinića, Zagreb, da članci izlaze sutra u JUTARNJEM LISTU.

3-VI-34 Danas su izašli moji članci u JUTARNJEM LISTU (I članak). Pseudonim "...ić Bgd" /"Otvorenje astronomskog opservatorija univerziteta u Beogradu"/.

4-VI-34 Dobio pismo od Mužinića u kome izveštava da je poslao JUTARNJI LIST: /Nikoli/ Uzunoviću /predsednik vlade/, /Kosti/ Kumanudiju /predsednik skupštine/, Milankoviću, Šumenkoviću, /Ivanu/ Djaji /rektor Univerziteta/, Nedeljkiću, Miškoviću, dakle svima onima koji bi trebali znati kakav je Mišković.

/str.14

5-VI-34 Bio Dominko kod mene. Kaže da su se svi uplašili na Opservatoriji. /Sergije/ Drinjević /sekretar Opservatorije/ izgleda da otvara pomalo usta, /Pero/ Djurković /astronomski opservator/ prelazi nama; izgleda da će činovništvo bi-

ti uz nas.

6-VI-34 Danas sam poslao IV članak "Tajno osvećenje opservatorije" u Zagreb.

7-VI-34 Danas su S. Dimitrijević, F. Simović i Dj. Nikolić bili kod rektora, kome su predali pismo da je izabran za počasnog člana. Nikolić je i od sadašnjeg rektora tražio da se zauzme kod Miškovića za instrument i objasnio je zadatak Društva. Rektor, Dr Djaja, obećao je da će se zauzeti za Društvo i nudio nam svoje veze pri Kolarčevom univerzitetu i Radio stanici Beograd. Rektor je obratio pažnju da mu se uvek obratimo ako nam što ustreba. Napomenuo je to, da on vrlo ceni Miškovića, kao i to, postavio nam je pitanje u kakvom smo odnosu sa Miškovićem.

/str.15/

9-VI-34 Danas je predsednik razgovarao sa Dr Dominkom. Ovom prilikom je Dominko govorio:

1) da mali refraktor ne funkcioniše dobro radi onog udara, koji se vidi na njemu

2) da je Zeiss-ov mehaničar trebalo da bude na A/stromskoj/ o/pservatoriji/ 5 dana, a on je tu već 20 dana i nije ništa uradio

3) da je račun (jedan) za ćilim od 12.000 primilo M/nistarstvo/ f/inansija/, ali da druge račune nije odobrilo

4) sočivo za mali refraktor - fotografska kamera stavljeno je novo. Šta je sa starim sočivom, Zeiss ga je isposlao, ali na A/stromskoj/ o/pservatoriji/ ga nema?

5) Svi su se na A/stromskoj/o/pservatoriji/ uplašili radi članka "ić" JUTARNJI LIST /greškom stoji JUTARNJE NOVOSTI/ i izgleda da je Djurković prišao nama.

16-VI-34 Članci, koje sam napisao za JUTARNJI LIST (II, III) otišli su na cenzuru, tako me je izvestio Mužinić. Ja sam napisao jedan članak za NOVOSTI i daću /ga/ Dr B. Malešu, docentu Univerziteta, naš član, da ih preda. Dominko je bio kod mene i izvestio da je našao prijatelje

/str.16/
koji bi našli

neke poslanike i senatore za interpelaciju protivu Miškovića u skupštini. O tome ćemo opširnije razgovarati sutra, jer idem na Opservatoriju.

Ševarlić - blagajnik našega Društva - izvestio me je, da je našem Društvu Ministarstvo prosvete odobrilo kredit od

4.000 dinara, koji je otišao na odobrenje Glavnoj kontroli.

Moram da razgovaram sa G. Kostom/ Grbovićem ne bi li mi dao da pregledam račune Opservatorije, jer bi nam oni koristili za našu opštu stvar.

Sutra moramo opširno da razgovaramo Dominko i ja o ce-
loj stvari. Od Mužinića sam tražio da mi vrate članke za
JUTARNJI LIST. Mi moramo raditi svim silama ili da pobedimo
ili da izgubimo. Ako izgubimo sada radi same dalje akcije
dobro bi bilo da ostanem skriven. Gadan je tip Mišković.

- 17-VI-34 Mužinić mi je poslao članke.
1-VII-34 Emanuel i ja počeli po pozivu Miškovićevu da radimo na
tražiocu kometa.
8-VII-34 Prekinuli rad. Emanuel otišao na put. Ja sam radio
Einstein-a.

/str.17/

- 29-VII Društvo je dobilo pismo od generala S. Boškovića u ko-
me se zahvaljuje na izbor počasnog članstva.
30-VII Predsednik je odgovorio generalu Boškoviću.
10-VIII-34 Predsednik i sekretar bili kod rektora da razgovaraju
za Društvo. Rektor nas je izvestio da Kolarčev univerzitet
dobija instrument na kome će i naše Društvo da posmatra.
13-VIII-34 Mišković je tajno otkrio spomen ploče.
14-VIII-34 Razgovarali smo Dominko i ja sa /Lazarom/ Lilićem (PO-
LITIKA) da napiše jedan članak o tajnom osvećenju Opservato-
rije. Lilić pristao.
15-VIII-34 Ja sam razgovarao sa Gligorićem (POLITIKA) da i on na-
piše jedan članak. Rešili smo: da prvo napiše Lilić, onda
ja o M. Nedeljkoviću, a zatim Gligorić oštro.
16.VIII-34 Bio sam kod rektora i molio ga da udje u Savetodavni
odbor Društva; on je odbio i rekao da ga uvedem u odbor za
bacanje klupa.

/str.18/

Ja sam mu odgovorio da na toj bazi ne možemo da razgovaramo.

- 14-IX-34 Otputovao sam u Zagreb. Razgovarao sam sa Dr Abakumo-
vom i Mužinićem. Zagreb sam nagovarao da traže instrumente.
17-IX-34 Pustio sam u NOVOSTI svoj članak "Zagrebačka zvezdarna
šalje znake SOS".
18-IX-34 Napisao sam članak za J/UTARNJI/ LIST.
20-IX-34 Doputovao sam u Beograd. Gligorić mi reče da je ŠTAMPA
prenela moj članak. Zbilja, ŠTAMPA od 19-IX prenela je čla-
nak iz NOVOSTI.

- 21-IX-34 Bio sam na Opservatoriji sa Emanuelom. Mišković nas
nije mogao da primi.
22-IX-34 Emanuel i ja radimo na Opservatoriji kao članovi Dru-
štva.
21-X-34 Danas smo uputili nanovo akt Rektoratu u kome tražimo
instrument. Rektor je obećao da će se za nas zauzeti.
22-X-34 Uputili smo akt Rektoratu u kome smo tražili
/str.19/
ković našem Društvu pošalje program predavanja i potrebnih
partija za diplomski ispit.
24-X-34 Izvestili smo Abakumova i Ž/eljka/ Markovića da su
izabrani za počasne članove.
27-X-34 Abakumov nam je zablagodario na počasnom članstvu.
29-X-34 Ž. Marković blagodari na članstvu.
16-XI-34 Danas su Emanuel, Janković i Nikolić bili na Opserva-
toriji i razgovarali sa Miškovićem o Društvu. Tražili smo
instrument. Došlo je do otvorene svadje. Mišković je bio
besan. Padale su oštre reči. Mišković nas je savetovao da
podnesemo molbu Rektoratu.
19-XI-34 Danas smo i po treći put uputili molbu Rektoratu. Sam
rektor toplo je preporučio našu molbu.
20-XI-34 Danas smo primili od Rektorata izveštaj, koje su par-
tije potrebne za diplomski ispit studentima pod A iz astro-
nomije.
10-XII-34 Danas sam razgovarao sa Emanuelom, da na skupštini,
koja će se održati 13-XII izvedemo napad na Miškovića, a
istovremeno odbranu. Emanuel u načelu

/str.20/

odobrava ovo, ali

- primećujem da se plaši ovoga. O ovome sam obavestio N. Jan-
kovića, M/ilana/ Stojkovića i Mirjanu Tomljenović. Zasada
su jedine pristalice svega ovoga N. Janković i M. Tomlje-
nović.
11-XII-34 Danas sam našao R. Grbovića i S. Romanovića i objasnio
sam im ovu celu stvar. Odmah po izveštaju sekretara Romano-
vić ima da napadne Opservatoriju što je tajno osvećena.
Grbović će da napadne Opservatoriju zbog 100 (118) sanduka
instrumenata, zbog bašte, parkiranja, garaže. Ja ću radi us-

peha ovog napada štiti interese Opservatorije.

12-XII-34 Emanuel i Stojković se plaše napada. Dominko odobrava. Vidim da sam okružen kukavicama. Svi znaju samo da kritikuju. Niko neće da radi za dobro astronomije. Niko nije svesan da mora da vodi borbu protiv Miškovića. Zar ne raditi protiv Miškovića koji je saranio narodne milione? Koji je vodio na spisku Petra Zavitajeva u 1932 (vidi spisak u Ministarstvu finansija) a koji je u to vreme bio šofer auto taksi, mislim br. 248. Zar ne raditi protiv Miškovića koji je o državnom novcu izradio nameštaj, bogate ćilime, staklenu baštu, garažu, koji ništa ne radi, koji štampa

/str.21/

GODIŠNJAK NAŠEG NEBA u državnom i privatnom izdanju, koji od Mornarice za NAUČIČKE EFEMERIDE prima 45.000 dinara, čime šteti interese države! Zar ne napadati na Miškovića koji upropašćuje našu astronomiju i koji radi protiv Društva. No, svejedno. Svi mogu biti pasivni. Ja neću, jer sam osnovao Društvo, jer sam ga organizovao, jer sam oko tog Društva prikupio ljude za saradnju. Niko ništa nije radio, sve ja sam. Sad mi jedino pomaže još Nenad Janković.

13-XII-34 Skupština. Prisutni su Mišković i /Vojislav/ Grujić. Napadači su tu. Emanuel se plaši, moli me da ne izvedem plan. Emanuel svoje dve tačke: čitanje zapisnika i izveštaj sekretara brzo čita, pogrešno, nerazumljivo i sa strahovitim ruskim naglaskom. Nisam ga video nikad tako bednog. Emanuel je pročitao pismo Miličevića. Napad počinje. Romanović me pred skupštinom pita šta sam odgovorio Miličeviću po pitanju da li je Opservatorija otvorena? Odgovorio sam mu da nisam ništa odgovorio. Romanović napada što Uprava krije da je Opservatorija tajno osvećena. Mišković je bled.

/str.22/

Ja oduzimam reč Romanoviću. Sad govorim ja o radu Društva. Napadam predavanja na Kolarčevom univerzitetu, članke po časopisima itd. Grbović napada više puta Opservatoriju, napada njen nerad, baštu, zardjale instrumente, Opservatoriju naziva muzejom itd. Mišković je bled, grize usta, naziva nas "dragi prijatelji" a zatim beži. Moj plan, plan napada je uspeo. Da li je što Mišković primetio! Da bi plan što bolje uspeo, ja se Miškoviću izvinjavam na drskost čla-

nova. Posle skupštine bila je svadja izmedju Grbovića i Romanovića s jedne /i/ Slobodanke /Dimitrijević/ i Brankovan s druge strane. Ja sam posle bio sa Grujićem, kome se skupština dopala.

14-XII-34 Danas sam razgovarao sa Brankovanovom. Priča mi da su i ona i Slobodanka razočarane u podlukost, koju smo izveli prema Miškoviću. Idioti. Ovo je samo mala kazna Miškoviću a drugo, to je plan da nateramo Miškovića da nam učini izvesne ustupke, da nam da instrument. O Bože, kakvim je bednim sinovima nakljukana naša draga otadžbina, kako se ne mogu boriti za narodno dobro, kako ne mogu

/str.23/

kapirati šta je pošteno, šta nepošteno, šta je korektno a šta nekorektno! Ne smatram podlim, ako se izvede jedna nepoštena radnja za opšte dobro omladine i naroda. Uostalom smatram, da se za jednu ispravnu ideju mora sve žrtvovati, ako ta ideja mora da donese otadžbini koristi. Šta nauka gubi, a šta država kad bi Miškovića nestalo? Ništa, samo dobija. Nauka dđija jer se oslobadja jednog ugnjetača, jednog naučnog propalice i hohštaplera, jednog dobrog kozera astronomije, koji je dobar za djigola za neke astromomske damice ili koji je genije za razne Beliče, Djajě. Država isto tako dobija, jer se oslobadja jednog korupcionaša i upropastitelja narodnih kapitala, koji mirno krade na mestu gde su iskopani kosturi branilaca Beograda. Da li je našima poznato mišljenje stranih astronoma o Miškoviću?

21-XII-34 Moja ideja da se u Društvu osnuje Savetodavni odbor uspela je. Danas smo N. Janković i ja predali pismo Boškoviću i Djuričiću. Bošković nam je poklonio svoje publikacije. Djuričić nam je obećao jednu salu.

22-XII-34 Danas sam imao sastanak sa Grujićem. On će nam dati svoju saradnju. Govorio sam mu, da ćemo da pokrenemo

/str.24/

časopis. U uređivački odbor će ući: Grujić, Dominko i Mužinić iz Zagreba. Grujić mi je pepredložio da u odbor udju Milanković, Mišković, Bošković, Ž. Marković, Abakumov, Miličević. Na sve sam pristao, ali sam odbio da tu bude Mišković.

- 23-XII-34 Razgovarao sam o svemu sa Dominkom.
- 24-XII-34 Danas smo N. Janković i ja bili kod /Milorada/ Nedelj-
kovića, direktora Poštanske štedionice, da se raspitamo kako
ćemo za časopis dobiti čekove. Nedeljkić je ljubazan bio,
pa će nam Poštanska štedionica pokloniti 1500 čekova, a
Nedeljkić će biti pretplatnik.
- 26-XII-34 Jankoviću diktirao dva pisma za Ministra prosvete.
- 27-XII-34 Od Poštanske štedionice dobili potvrdu prijemnice za
astronomski časopis SATURN. Bio sam kod Emanuela. Razgovara-
li smo o časopisu. On nije tako oduševljen, jer mu sve ovo
izgleda riskantno. Mirjanu /Tomljenović/ sam obavestio da
imamo u 6^h 15^m sednicu. Na sednici su prisustvovali Janko-
vić, M. Tomljenović, Sl. Dimitrijević i ja.
- 30-XII-34 Danas me je zvao V. Mišković na Opservatoriju. Razgo-
vor je trajao oko 2^h. Ovom prilikom Mišković

/str.25/

je poklonio

Društvu 40 GODIŠNJAKA /NAŠEG NEBA/. Ja sam mu kazao da Dru-
štvo može primiti samo onda te Godišnjake, ako nisu time o-
krnjeni interesi Opservatorije. Govorio je, da će Društvo
dobiti instrument i da je on o tome razgovarao sa rekto-
rom. Zatim smo govorili o časopisu i on je kazao da se član-
ci moraju honorisati. Bio sam sa Dominkom i razgovarali
/smo/ o časopisu.

- 31.XII-34 Danas sam poslao pisma Mužiniću (sa 8 čekova) i F.
Simoviću (sa 5 čekova) i molio ih za članke i da proture
tamo GODIŠNJAK NAŠEG NEBA, koji smo dobili na poklon.

Članovima sam razdelio čekove da prodaju GOD/IŠNJAK/
NAŠ/EG/ NEBA. U 12^h bili smo: Tomljenovićeva, Sl. Dimitri-
jević, V. Baljić, N. Janković, B. Popović i ja kod ministra
prosvete G. Čirića. Ministar nas je lepo primio. Raduje
se, da je društvo nacionalnog karaktera, obećao nam je po-
moć i napomenuo da se uvek obratimo njemu kad nam što
ustreba.

Opšti bilans. Borbu koju je povelio Društvo protivu V.
V.Miškovića bar za ovu smo godinu dobili. Mišković je po-
čeo da nam popušta. Imamo veliki moralni uspeh.

Dj. M. N.

1935 GODINA

- 10-I-35 Danas sam dobio pismo od Dr Miličevića, gde se raduje
da ćemo pokrenuti astronomski časopis. Obećao je za docni-
je članke.
- 11-I-35 Danas sam primio pismo od Ministra prosvete G. Čiri-
ća u kome mi blagodari na imenovanju za počasnog člana i
istovremenome poziva da dodjem kod njega.
- Danas sam odmah posetio Ministra prosvete. I ovog pu-
ta me je lepo primio. Kazao mi je ovom prilikom, da je pi-
tao Univerzitet za naš instrument i da mu je Univerzitet
odgovorio, da mi ne možemo dati nikakvu garanciju. Ja sam
odgovorio ministru, da nama uopšte Univerzitet neće da iza-
dje u susret. On je tada naredio šefu Kabineta da napiše
pismo V.V.Miškoviću i da ga pozove nazna utorak da se javi
ministru. U pismu V.V. M/iškoviću/ navedeno je da dodje
zajedno sa mnom.
- Večeras sam rešio da napišem Ministru jedno pismo u
kom ću da ga upoznam uopšte sa stanjem astronomije kod nas.
Naučio sam da ne propuštam odsudne trenutke. Neka Bog po-
mogne mojoj akciji za spas astronomije i korist otadžbini.
- /str.28/
- 12.I.35 Danas sam primio od Ministra prosvete pismo u kome se
Ministar zahvaljuje na mojoj čestitci "imendana".
- 13.I-35 Kako 15-I treba sa Miškovićem, da imam sastanak kod
ministra prosvete, to sam rešio da napišem ministru jedno
pismo u kome ću izneti kakav je Mišković.
- 14-I-35 Danas sam Ministru predao pismo preko šefa Kabineta.
Verujem u ministra Čirića, jer je nacionalan i kako mi iz-
gleda jak karakter. Ovim pismom, ako bih bio denunciran u-
propastio bih svoju budućnost. Bože, pomogni mi da uspem,
da naše Društvo postane uticajno i da moja zamisao časopis
ispadne srećno.
- 15-I-35 Mišković me nije obavestio, da treba da idem s njim
kod Ministra. Bio je sam, ali se je ovim izigrao.
- 16-I-35 Bio kod Ministra. Pre toga Grujić mi je pričao da su
Ministar i Mišković školski drugovi. Sećanje na ovo sazna-
nje priznajem da me je za trenutak uzrujalo. Ali pri ula-
sku u Ministrov kabinet dobio sam staru svoju hladnokrv-
nost. Ministar me je lepo primio. On me već dobro poznaje.

Pismo koje sam mu uputio protiv Miškovića drži među tajnim i poverljivim dokumentima. Ministar priznaje da je to velika optužba, on će sve izvideti i sve učiniti. Pričao

/str.29/

mi je o razgo-

voru sa Miškovićem.

17-I-35 Danas sam potpisao za Društvo ugovor sa štamparijom za časopis.

18-I-35 Danas sam dobio članke od Grujića, Mužinića, Abakumova. Mužinićev članak je gnjavatorski. Dobijam utisak da je Mužinić hohštapler.

19-I-35 Predao sam rukopis u štampu. Časopis će da nosi ime SATURN. Vodim sve sam. Jedini saradnik mi je Nenad Janković, ostali toliko nemaju smisla da je to već skandal.

20-I-35 Dobijam već prve korekture.

22-I-35 Popovi "Župa Kaptol" poslali kartu, nazivaju nas "ludjancima" i bezbožnicima. Jadnici, a ja imam tako religioznosti. Eh, kako vera koči narodno jedinstvo. Baš mi je mило da sam se u svom I članku malo obazreo i na crkvu.

25-I-35 Dominko, Grujić i ja imali smo sastanak kod "Moskve" i čitali smo članke za ovaj broj.

27-I-35 Nenad /Janković/ i ja stalno radimo. Ah, ovi ostali pasivni jadnici. Najgori je Stojković. Frano /Simović/ mi je poslao članak, ali ne može ući u ovaj broj.

/str.30/

I-II-35 Izašao je prvi broj prvog i jedinog astronomskeg časopisa u Jugoslaviji. Časopis je dosta dobro opremljen, doduše bilo je dosta štamparskih grešaka.

8-II-35 Video sam se sa /Vjačeslavom/ Žardeckim. Tražio sam mu članak još ranije. Obećao mi je da će mi dati. Malo mi zamera što sam uzeo kritički stav. Misli na Miškovića što ga napadam, ali odgovorio sam mu da je Mišković tražio honorar za članke.

11-II-35 Dominko i Grujić zadovoljni.

15-II-35 Predao sam rukopis u štampariju za novi II broj.

16-II-35 Zagreb zamera što sam napisao da niko do sada nije radio. Žalim, ali istina iznad svega. Nisam mogao da pohvalim Zagreb, kad nije radio. Mužinić se pokazuje kukavicom. On ne sme da mi piše, već to u njegovo ime vrši njegova

krasna žena Mara, idiot XX veka. Sve više stvari se upliću u moje ruke, sve više postajem odgovoran, sve me više smatraju vodjom svega.

17-II-35 Dr Milanković je našao Vinku i govorio joj da ne treba da napadamo "Laudanov šanac". Vinka mu je rekla da će me izvestiti o tome, ali joj je Milanković posavetovao da to ne

/str.31/

čini, da se ne bih ja uvredio.

20-II-35 Radošević /Milutin/ je dao članak. On ulazi u Uredjivački odbor. Mužinić šalje ultimatum, da štampamo izveštaj o zvezdarnici ili neće ništa drugo da pošalje.

22-II-35 Žardecki dao članak, kao i Dominko, Dr /Lavo/ Čermelj, Abakumov. Mišković je zaključao sve časopise na Opservatoriji, kako se ne bismo za naš časopis koristili. Ali mu to ništa ne vredi.

Od 22-II - 1-III Predao Ministarstvu /prosvete/ molbe za instrument i budžet. Sa Zagrebom zategnuti odnosi.

1-III-35 Izašao je i drugi broj časopisa. Ovaj je broj sa 70% bolji.

5-III-35 Mužinić daje ultimatum, da mu se štampaju članci, ili odustaje od dalje saradnje. Škreb me naziva komunistom. Jevrejska vucibatina.

15-III-35 Imao sam sastanak sa Boškovićem.

26-III-35 Bili smo Grujić, Dominko, Nenad /Janković/ i ja kod pomoćnika /Ministra prosvete/ za budžet.

/str.32//

22-III-35 Zagreb, tj. Mužinić se povlači. Odgovorio sam mu oštro.

26-III-35 Prvi put otkad izlazi časopis imao sam sastanak sa Miškovićem. U početku je razgovor bio nevezan. Tražio sam mu GODIŠNJAKE /NAŠEG NEBA/ za 1933 i 1934. Mišković se žalio da smo uzeli kritički stav. Ponavlja, da sam ja "Astronomsko društvo i časopis", jer, govori se u matematičkom seminaru, ako bi mene oduzeli Društvu da bi sve propalo. Govorili smo o člancima koji su dosada izlazili u novinama. Mišković mi je kazodao za tačno koje pisac i ko mu je dao podatke. Sad moram da izvedem jednu zapetljanciju, kojom

moram da izigram Škreba i njegovu okolinu, da razuverim Miškovića da sam protiv njega.

- 27-III-35 Sastao sam se sa Milankovićem; članci, predavanje.
28-III-35 Sastanak sa rektorom.
4-IV-35 Mišković... Mužinić /?/...
6-IV-35 Milanković... za Dvor...
13-IV-35 Kod dekana... žaljenje...
23.V-35 Ilić me izvestio za odgovor Mišk...

7-V-35 Sastanak sa rektorom. /str.32a/
8-V-35 Bio nanovo kod rektora.
9-V-35 Nenad /Janković/ i ja stalno radimo korekture.
10-V-35 Časopis gotov.
12-V-35 Izvestio me je Radošević da otkazuje. Odgovorio sam mu.
15-V-35 Nenadu /Jankoviću/ je saopšteno da ne može biti vi-
še član Uprave.
17-V-35 Imao sastanak sa Grujićem.
23-VI-35 Kod rektora.
29-VI-35 P. Stefanović me je izvestio da smo dobili 2000 din.

ПРЕДСТАВКА ПЕРА БУРКОВИЋА МИНИСТАРСТВУ ФИНАНСИЈА, ЛЕТО 1940

Већ од почетка пословања Нове опсерваторије /Н.о./ на Великом Брачару не примењује се дух и слово закона и правилника о државном рачуноводству у набавкама, завођењу материјала и исплати рачуна.

Тако н.пр. одмах је Управник опсерваторије г. др.Војислав В. Мишковић увео обичај да комисија не иде за набавку материјала, него материјал набавља или лично он или преко лица, које се не одређује за члана комисије, а запажено је да је то лице увек било у специјално потчињеном положају према њему као и особитог поверења његовог.

У почетку о. није имала регулисаних чиновника, запослених на о. и као чланови комисије била су лица са Универзитета или из других универзитетских научних установа. Чиновника присутна у раду на о. сем управника о. добија тек јуна 1933 г.

Ова околност је први разлог због чега су касније постављени чиновници о. усвојили систем набављања уобичајен ранијом праксом. У каснијим излагањима ћу се још осврнути на начин како је г. Управник активно подржавао овај систем личним утицајем на поједине чиновнике и честим изјавама о свом поштењу, о поверењу, о потреби да се код њега претпостави добра намера и о томе како се то на тај начин свуда ради, јер да је Закон о државном рачуноводству толико компликован да се уопште не може стриктно примењивати.

Сви чиновници /млади људи и приправници/ прихватили су овај став добре намере г.др.Мишковића, али током времена имали су прилике да поставе себи следећа питања:

Зашто се на Опсерваторији непрестано зида, и зашто се при томе мењају првобитни планови? Тако н.пр. постојали су већ бетонирани темељи неке зграде у југозападном углу круга Опсерваторије, који су касније порушени.

Зашто се зимска башта подиже и руши два пута?

Зашто се у последњем тренутку мењају планови за зграду резервоара? И зашто се у тој згради налази високи ошак на који се касније дозиђује мала пекарница, која се уосталом употребила свега 1 до 2 пута?

Зашто тротоари стално пропадају и нови постављају?

Зашто је било потребно да се прозори на згради меридијанског круга, који су стајали по неколико хиљада комад, неколико пута мењају?

Зашто се постављају бетонски ивичњаци на стазама, нарочито према астрографу, да би их после свега једне или две године рушили и постављали дебеле бетонске плоче, које су у најновије време замениле скоро све тротоаре и стазе са шљунком на Опсерваторији?

Зашто се зида и затим руши модерни кокошарник у коме су дрвене кућице за инструменте, који су монтирани на старој опсерваторији у Војводе Миланка ул., служиле за одвајање разних врста кокошију?

Зашто је било потребно мењање улаза павиљона малог рефрактора, када је исти зидан по плану?

Зашто се у последњем тренутку, после извршене и одобрене лицитације од стране Министарства грађевина, 1940 год., својеволјно мења план нове зграде стана астронома?

Зашто се годинама ангажује велики број надничара чија се дужност своди на премештање стаза и дрвећа, чување корова и обављање других пољских радова у кругу опсерваторије, нашта су понекад ишле суме од по 7-800 месечно, а особље је требало да правда потребу ових послова?

Зашто није била у почетку предвиђена гаража? Зашто је зидана две до три године касније и у рачунима називана шупом?

Зашто радионица астрономске опсерваторије и после 8 година њеног званичног отварања врши стално интензиван столарски рад, који се последњих година у главном своди на облагање унутрашњости павиљона и зграда са чаконим даскама?

Зашто канте за ђубре израђене у радионици опсерваторије стају по комаду око 800 динара?

Зашто је дуго времена био свима чиновницима забрањен улаз у механичку радионицу опсерваторије?

Зашто се пре годину две дана показала потреба да се због влаге обложи главе белим плочицама унутрашњи зидови столарске радионице управо у време када се радило и облагало купатило механичара г. Пауновића?

Зашто је г. Прахтхајзер тужио г. Управника Мишковића?

Зашто се говорило да су предузимачи за терасирање /Корча, Фаркаш и др./ имали сукоб са г. Управником и тужбе противу њега?

Зашто је дневна штампа неповољно писала о управи опсерваторије, а ова на исто неповољно писање није никад реагирала?

Зашто је г. Управник често пута на Универзитету претио оставком, а један пут и званично саопштио особљу опсерваторије да је у оставци, а затим никада ово званично саопштење о оставци није погубао?

Оваква и слична питања годинама су гомилала сумњу код чиновника

у добронамерност Управе у свима пословама опсерваторије.

Последњих година могли су чиновници јасно да утврде извесне значајне чињенице:

а/ Механичар опсерваторије г. Пауновић Љубомир, који је без ичега дошао на опсерваторију из браварске радионице железничке станице, сада је сопственик више аутомобила /мени је говорио да има четири/, а ужива пуну заштиту г. Управника Мишковића. У најновије време дозволио је себи слободу да критикује рад и понашање научног особља и да званичним представкама тражи истеривање овог особља са опсерваторије. Пошто г. Управник то прима постоји сумња да су ове претставке сугерисане од стране г. Управника. Све до маја месеца ове године г. Пауновић као нарочито поверљиво лице г. Управника, вршио је све набавке за потребе астрономске опсерваторије, а данас се пак запажа да он дојучерашњи бравар врло често обедује у најзапаженијим гурманским и монденским локалима београдског центра.

б/ У почетку 1938 године имао сам дугу расправу са г. Управником о начину како се на опсерваторији врше набавке. Тада сам нарочито инсистирао на томе да би комисија требала да иде лично за набавку материјала, чему се г. Управник противио мотивишући то на многобројне начине: наша удаљеност од града, нестручност комисије у набавци, због чега се у крајњој линији мора да ослони на мишљење механичара г. Пауновића, претпоставка да је Пауновић поштен и да га он г. Управник не би држао ни једног дана ако би се у супротно уверио ит.д.

У разговору дошло је и питање провизија г. Пауновића које овај вероватно прима. Управник је скоро дословно рекао да се мене те провизије не тичу, јер је то ствар фирме, која може да да провизију од своје зараде, али је главно да чланови комисије провере да је материјал набављен по најповољнијој цени. Али како се г. Професоре, питао сам ја, чланови комисије могу да увере да је материјал набављен по најповољнијој цени, када се комисија уопште не састаје нити одлази у варош по набавку? После расправљања од неколико часова усвојено је средње решење, да се начини ценовник предмета, који се највише троше и да се по томе ценовнику води контрола набавки. После тога расправљања неколико пута тражио сам од режисера да ми састави списак предмета за који бих прибавио ценовник, али овај никада није израђен и све је опет почело по старом.

в/ Од чиновника систематски су се криле књиге инвентара, потрошног материјала, буџета и књига прихода, која мора да постоји, јер не само да опсерваторија има прихода /продаја сена, Годишњака нашега неба и др. публикација, као и ванредни приход Министарства војске и морнарице за израду Наутичког годишњака/ него је на основу тих прихода створен по правилнику опсерваторије Фонд за научна испитивања. Књигу прихода и расхода овога Фонда није водио режисер опсерваторије него лично г. Управник, а Фонд постоји од 1936 године. Досада, међутим, колико ми је познато није нигде објављен биланс овога Фонда. Мени је познато да је Годишњак нашега неба извесних година штапан у два издава, једно званично издавање са државним грбом, а друго незванично, са другим амблемом, чији су приходи бар до установљења поменутог Фонда вероватно ишли у личну корист г. Управника.

Занимљиво би било исто тако видети како је досада трошена партија Министарства војске и морнарице /око Дин.45.000/ коју опсерваторија добија као помоћ за Наутички годишњак.

г/ Када би неко од чиновника обратио пажњу г. Управнику на неку нетачност у мотивацији извесног издатка, г. Управник би одговорност свађивао на режисера, док би овај често пута плачући тврдио да се све што је у вези са рачунима ради по наређењу г. Управника. Али најчешће се дешавало, да би се дотични рачун предложио трећим лицима на потпис. На исти начин, када би за крупније рачуне /куповина дасака чија вредност прелази Дин.5000 раздвојена је у неколико рачуна/ затражио комисијску седницу, избегао би г. Управник ову седницу предлажући рачуне опет трећим лицима. А када би дотични чиновник нарочито инсистирао на томе да се примењује правилник рачуноводства, г. Управник је имао обичај да разбеђено виче: "Тужите ме." Овим наступом нарочито је имао успеха код младих људи, који би се одмах поколебали у својим сумњама, верујући да човек који тако радо иде на суд мора свакако бити исправан у својим пословима.

д/ Године 1936 приликом одласка са опсерваторије домаћина г. Лазара Видовића одређена је била комисија, којој је први члан био г. др. Фран Доминко, за примопредају материјала којим је руковао домаћин опсерваторије. Том приликом утврђене су многобројне неправилности у вођењу инвентара и о овима извештен г. Управник 26 и 28 новембра 1936 године. Карактеристично је да тада инвентар није био правилно оверен од надлежних универзитетских власти. И поред ових напомена од стране комисије изгледа да је и данас питање инвентара слика газдовања државном имовином на опсерваторији. Колико има предмета који нису уведени у инвентар, а који су набављени на државни трошак, данас

је тешко рећи и захтевало би детаљан преглед, који би морао да обухвати уједно и стан г. Управника. Једном приликом када је била одређена комисија за пописивање инвентара опсерваторије, ова није могла да заврши своју дужност баш због пописа државних предмета у стану г. Управника.

ђ/ Управник је завео за себе zgodnu праксу да не заводи у деловодни протокол претставке и уопште преписку са особљем. Г. Управник је према свом нахођењу давао да се протоколишу претставке или наредбе, које је он упућивао особљу, али је као сталну праксу захтевао од режисера да сваку претставку особља Управнику претходно њему поднесе, па да он одлучи да ли ће се ова завести или не. Како у почетку чиновници нису на то обраћали пажњу, нису ни правили дупликате својих претставки, па ће данас бити тешко установити какве су све природе биле разне претставке, које су чиновници писмено достављали г. Управнику. Више пута поједини чиновници су усмено захтевали да се заведе бар важније претставке или одговори на г. Управникове захтеве по изјашњењима чиновника, а 14 марта 1935 године, постоји и писмена претставка г. др. Франа Доминка у томе смислу. Да ли је она заведена? Свакако може се лако утврдити да се и данас одржава ова стара пракса.

е/ У току година могли су чиновници да утврде честе промене, које је вршио г. Управник међу особљем опсерваторије. Тако су н.пр. отишли са опсерваторије следећа лица, која имају универзитетску спрему г.г. др. Војислав Грујић, Станимир Фемпл, др. Драгослав Митриновић и др. Фран Доминко. Како сам на овој опсерваторији од 1929 године, имао сам прилике, да сарађујући са овим људима утврдим, да су сви поступцима г. Управника Мишковића били присиђени да напусте опсерваторију иако су имали живу жељу да својим радом допринесу развоју ове наше младе научне установе. Тешко је у оваквом кратком реферату описати све методе којима се г. др. Мишковић служио према сваком појединцу да би овом онемогућио рад на опсерваторији. Већ по овим променама стручног особља, лако је утврдити да г. др. Мишковић скоро систематски ради на томе да обнављањем особља има за сараднике стално нове и младе људе, и у струци и у звању, као и у животу. Мени је најбоље познато колико је тешка сарадња са овим човеком и каква све шиканирања мора човек да подноси са филозофским миром имајући пред очима стално не своју личну каријеру него континуитет рада ове установе.

Г. др. Митриновић у вези са једним другим случајем на Универзитету, у писму Савету филозофског факултета, које је послато и другим

члановима Универзитета, мотивисао је свој одлазак са Опсерваторије међу осталим и следећом изјавом: "Мени је г. Мишковић као асистенту постављао извесне захтеве који немају везе са науком и научним радом, а које ја нисам могао да прихватим. Јер ти захтеви по мом схватању, нису у складу са мојом дужношћу у својству државног службеника. Те је захтеве г. Мишковић постављао пре мене, за време мога кратког службовања у опсерваторији и после мога одласка.

Горе споменути захтеви у писму г. Митриновића односе се на неправилно набављање, инвентарисање и буџетирање на Опсерваторији. Јер према дугогодишњем искуству на Опсерваторији, знам да су се љубимци г. Управника смењивали према начину како су се повињавали уведеном систему газдовања г. Управника.

Поред лица са факултета отпуштена су са Опсерваторије следећа лица са средњом школом: г.г. Бојанић, Мужинић, Станојевић, Поч, Тодоровић, Викићка, Дриљевић /дугогодишњи режисер/ и Пауновић Благоје. Сва ова лица су дневничари изузев двојице делегираних на рад на Научничком годишњаку од стране Команде морнарице /Поч и Тодоровић/.

Са нижом спремом радили су у току година на Опсерваторији следећа лица: г.г. Дамјановић, Ђрдаљ, Никшић и Кацаревић. Последња два били су делегирани од Команде морнарице.

На раду на Опсерваторији били су домаћини: Стеван Прехтхајзер, Лазар Видовић и Петар Трајковић, кога је заменио Петар Завитајев, који данас врши службу шофера, а улогу домаћина обавља Сава Кузмановић.

Затим су отишли са Опсерваторије следећи служитељи г.г. Мирко Петров, Живко Кирић, Ђура Добаш, Веселин Бугарски, Душан Цицвара, Милосав Стојановић, Војислав Букашиновић, Александар Пгватовић и још неколицина, којима не знам имена.

Најпосле, особље механичке радионице, изузев г. Пауновића, стално се мења. Тако је у овој радионици данашње место г. Пауновића заузимао Бернхард Мајер, који је отпуштен по прилици годину дана после доласка Пауновића. Отпуштања су затим ишла овим редом: столар Лазаревић /колико се сећам овај је тврдио да је у механичкој радионици израђен намештај за г. Управника/, и помоћник столара Антон....., па онда Новак Лазовић, столар, калфа Водопија, Момир Несторовић и Серафимовић, механичари.

Већ сама листа ових лица /36 на броју/ која су отишла са опсерваторије у току свега 9 година, довољно убедљиво показује начин управљања г. Мишковића.

Нарочиту пажњу заслужује у овим отпуштањима случај г. Дриљевића Сергија, који је дуги низ година обављао дужност режисера опсерваторије. На име 1 јануара 1940 г. једним формалним актом г. Управник разрешио је г. Дриљевића дужности секретара и режисера, наводећи му једино као разлоге неслагање са њим и да му је тобож у пословима начинио хаос. Случај г. Дриљевића г. Управник је осталом особљу објаснио тиме да је г. Дриљевић у рачунском пословању поступао неуредно и да је због тога доша до рачунских неправилности.

Објашњавајући постојећи мурдарлук у рачунском пословању, г. Управник је особљу говорио да ће на место г. Дриљевића, који је био званичник-дневничар Универзитета, довести г. Шеварлића, који је био асистент г. Управника као професора на Универзитету, а што је и учињено. Доласком г. Шеварлића, према тврђењу г. Управника, имало је да се престане са неправилностима у рачунском пословању и да се ово прилагоди, што до тада није био случај, потпуно Закону о државном рачуноводству.

Међутим чињенице које су уследиле показале су да је и случај г. Дриљевића с једне стране био само нов пример како се г. др. Мишковић ослобађа особља, које је и сувише упознато са његовим пословима, а с друге стране опет доказ да су та пословања довела до потребе да на некога пренесе одговорност, коју би у данашњим измењеним приликама у погледу контроле могла да наступи.

У смењивању г. Дриљевића и довођењу г. Шеварлића за режисера Опсерваторије, карактеристично је то да је г. Управник опет на овај положај довео лице које је по свом положају у још већој зависности према њему, јер његов избор као асистента на Универзитету зависи само од г. др. Мишковића.

Тачност ових претпоставки најбоље се истакла на седници г. Управника и научног особља Опсерваторије од 12 априла 1940 године, коју је г. Управник сазвао поводом застарелих рачуна и дуговања Опсерваторије.

Повод овој седници био је рачун бр. 209 од 20 фебруара 1940 г. који је месна контрола вратила комисији са примедбом да објасни зашто је фирма, која је испоручила материјал по том рачуну, најповољнија. Како по усвојеном обичају Комисија није завршила лично ову набавку, већ је то урадио као и увек г. Пауновић, нашла се она овим догађајем у незгодном положају. После више саветовања међу особљем шта да се ради поводом тога рачуна, Комисија први пут, како постоји Опсерваторија силази у град да провери цене рачуну. Том приликом утврдила је да је данашња цена рачуна, који је извршен 1939 године,

повољнија за око 232 дин. на 1614 дин. /око 14,50 %/ и поред великог поскупљења метала између 1939 и 1940 године.

Видећи какав обрт узима историја са овим рачуном, г. Управник је сазвао поменути седницу 12 априла 1940 г. којој су поред њега присуствовала и следећа лица: Ђурковић, Шеварлић, Музен, Бркић и Протић. На тој седници г. Управник је изјавио:

Да је у начину набављања потреба за Опсерваторију свесно приступио систему кредитирања тј. куповања на кредит.

Да му нико од особља није скренуо пажњу да усвојени систем није добар.

Да је за сва пословања по рачунима одговоран и крив бив. режисер г. Дришевић.

Да је Управник Опсерваторије довољно себе оправдао пред властима тиме што је отпустио са Опсерваторије г. Дришевића.

Да он одсада неће да види ниједан рачун који није у сагласности са Законом о државном рачуноводству.

Али да тражи од чиновника, да испотписују старе рачуне, који претстављају задужење Астрономске опсерваторије код разних фирми на исти начин како су они регулисавани раније.

На то сам ја скренуо пажњу г. Управнику на следеће чињенице:

Да је г. Управнику већ више пута скренута пажња на неправилан поступак са рачунима /Кој разговор са њим 1938 г./ г. Протић не потписује већ дуже времена рачуне, г. Букановић је формално у два-три маха приморан да их потпише интервенцијом г. Управника.

Да старих рачуна које треба ликвидирати са буџетом 1940/41 има преко 100.000 динара, што је и на самој седници одмах и режисер г. Шеварлић потврдио, изјављујући да их има више од 100.000 динара.

Да ликвидирање свих ових рачуна претставља низ радњи, које су супротне Закону о државном рачуноводству.

Да за то ликвидирање највећу одговорност носе чланови комисија, који ће те рачуне потписати. Због тога сам молио г. Управника да напишано он лично узме одговорност за овакав начин регулисања рачуна.

На све ове моје примедбе г. Управник је реагирао на тај начин што нас је све присутне седници формално истерао из канцеларије г. режисера где смо држали седницу.

Еа овој седници је г. Управник први пут званично признао неправилност вођења финансија Опсерваторије и постојање дуга, који прелази 100.000 динара. Сумње које су код мене и раније постојале, а које сам изнео претходно у реферату добиле су своју завршну и конкрет-

ну потврду. Још јасније оне су се утврдиле поступцима г. Управника, који су следили овој седници.

Наредних дана, г. Управник је позивао појединачно чиновнике и утицао на њих да прихвате његово гледиште у погледу ликвидације дуговања, претећи појединцима и отпустом из службе.

Али не само што је г. Управник оваквим поступцима успео да ликвидира извесне старе рачуне у току маја и јуна месеца ове године, него је опет са рачуном бр.313 од 8 маја очевидно показао да није ни мало отпустио од искоришћавања државног новца за своје личне циљеве. Овај рачун на 157 дин. мотивисан је за превоз материјала за Опсерваторију, а у ствари био је за превоз наметтаја вратара-служитеља Саве Кузмановића /поверљиво лице г. Управника/.

Нешто слично било је и са рачуном бр.360/1940 на Дин.1350 и бр. 638 од 19.8.1939 г. на Дин. 1050, оба за колица за ручну вучу, која су као што се по другом рачуну види, набављена 1939 године, заведена у инвентар, али затим продата механичкој радионици фирме "Кукрика" с тим да се уз доплату 1350 дин. израде нова колицаса гуменим точковима, која су у мају 1940 г. дотерана на Опсерваторију и такође заведена у инвентар. На тај начин иако на Опсерваторији постоје само ова колица са гуменим точковима, Опсерваторија према инвентару испада задужена са двоја колица: садашњим и оним која су замењена.

Треба напоменути да је г. Управник личном интервенцијом од пуна 4 часа успео да сломи отпор двојице чланова комисије за колица /механичар Пауновић јасно да је и без интервенције г. Управника потписао овај рачун/. Том приликом 31 маја 1940 г. г.Управник је изјавио пред запрепашћеним чиновницима /Музен, Протић, Букановић/ да је случај са рачуном бр.209 који је враћен са примедбом Кесне контроле само шала г. Управника, којом је хтео да испита расположење свога особља према њему.

Исто тако потписан је и рачун за превоз вратарева намештаја тек пошто је режисер по наређењу г. Управника неколико пута враћао рачун на потпис.

Али нису само ова два рачуна неправилно ликвидирани на Опсерваторији у току маја и јуна. Читав низ старих рачуна делом је већ исплаћен из овог буџета и то све по изричитој наредби г. Управника. Још већи број старих рачуна чека на исплату, а да би слика била страшнија напомињем да се пристизањем нових рачуна цифра задужења Опсерваторије и поред ове делимичне ликвидације стално повећава.

Све ово дало ми је повода да после утврђених и непобитних чињеница доставим Врховној контроли следеће утврђене неправилности у материјалном пословању Астрономске опсерваторије:

- 1/ Према рачунима бр. 340 од 15 маја 1935 г.
- 341 од 14 маја 1935 г.
- 361 од 18 маја 1935 г.
- 367 од 11 маја 1935 г.
- 369 од 15 маја 1935 г.
- 374 од 16 маја 1935 г.
- 375 од 15 маја 1935 г.
- 379 од 21 маја 1935 г.
- 380 од 22 маја 1935 г.

потрошено је 3.172 дин. за 1000 ком. цигаља, 210 кг, млевеног камена, 210 кг. креча, 27 цакова цемента, 2 кубна метара песка и 6 кубних метара шљунка и 835 дин. за помоћну радну снагу, око оправљања једног обичног оцака и израде кишомера, који претставља један стубић висина 1 мет. и пречника 20 см. од бетона.

Јасно је да овај материјал није утрошен једино за ове потребе, јер вихова количина није потребна за ова два поменута објекта, али некако у то време вршено је прављење кокошарника г. Управника, који је као што смо напоменули, касније порушен.

2/ Набавке се изводе куповином на кредит.

3/ Напред споменути стари рачуни ликвидирају се из буџета за 1940/41 г. иако у њему нису предвиђене партије за ликвидацију ових.

4/ Рачун за поменута колица /купљена без комисије, заведена у инвентар, затим замењена уз доплату 1350 дин. за нова колица, која су опет заведена у инвентар, а да се стара не раздужују/.

5/ Рачун бр.313 од 8 маја 1940 г. /превоз намештаја вратара/.

6/ За потписивање ових рачуна г. Управник вршио је притисак на особље које одређује комисију.

7/ Књиге прихода и расхода Фонда за научна испитивања /Од научних публикација и помоћи Министарства војске и морнарице/ води и новцем лично рукује г. Управник.

8/ Бензин за ауто г. Управника /овај ауто купио је Универзитет, а г. Управник је при томе, изгледа, додао неку суму новаца и ауто рачуна као личну својину, јер се никада не употребљава за званичне потребе Опсерваторије/ набавља се на терет буџета Опсерваторије са мотивацијом: за потребе механичке радионице, иако ова нема никакве потребе за бензином.

9/ Сматрам уједно неправилностима по интересе државне касе што се изводе извесни луксузни и непотребни радови:

облагање радионице механичке главе белим емаљираним прочицама
облагање павиљона политираним даскама
замена старих врата, која нису потрајала са новим храстовим вратима, на павиљонима малог рефрактора и меридијанског круга
вишеструко реновирање и замена тротоара и пошљунчених стаза са дебелим бетонским плочама

израда камина у стану г. Управника од мермера, и најзад

зиме се сваке године троше велике суме /по неколико хиљада динара за чишћење снега на друму од Опсерваторије до ул. Св. Николе да би г. Управник могао аутом ићи у варош.

10/ Наводим ове материјалне неправилности у вези са службеницима Астрономске опсерваторије:

а/ Случај г. Завитајева Петра

Г. Завитајев, руски емигрант, без нашег држављанства, таксишофер у 1932 до 1934 г. /прилаже се уверење Саобраћајне полиције/ био је на платном списку службеника Опсерваторије од јуна 1932 г. до марта 1933 год. као служитељ са платом од Дин.1108,33 а према следећим бројевима платних спискова: 402 од 22 јуна 1932 год., 403 од 22 јуна 1932 г., 486 од 20 јула 1932 г., 560 од 22 августа 1932 г., 607 од септембра 1932 г., 660 од 20 октобра 1932 г., 741 од 20 новембра 1932 г., 794 од 21 децембра 1932 г., 21 од 20 јануара 1933 г., 81 од 20 фебруара 1933 г.

Затим у звању чувара служитеља са платом од Дин.1108,33 био је само за месец април 1933 год. по платном списку бр.116 од 20 марта 1933 г.

Најзад у звању чувара са платом од Дин. 1100 по платним списковима број 199 од 20 априла 1933 г., 259 од 20 маја 1933 г. и 330 од 20 јуна 1933 г. /На последњем списку нема потписа г. Завитајева/.

За све ово време поменути Завитајев није радио и није био присутан на Опсерваторији. Сведоци: др. Фран Доминко, Стојимир Ђукановић, Милорад Протић, Бура Добаш, Лазар Видовић итд.

Осим режисера чиновници Опсерваторије нису у то доба знали за овај случај. Једном се почело и о овоме да говори у мају 1933 године. Г. др. Фран Доминко скренуо је пажњу г. Управнику на ове гласове. После овога г. Завитајев није био више на списку платних Опсерваторије.

Из индиректних изјава може се данас закључити да г. Завитајев вероватно није ни примао ову плату.

Нешто касније г. Завитајев је отишао у Бразилију одакле се вратио после неколико година /крајем 1937 г./ 1938 год. 15 фебруара постављен је г. Завитајев на место отпуштеног домаћина г. Трајковића. Од тога доба он се званично налази и ради на Опсерваторији првобитно у својству домаћина ложаца, а данас као шофер г. Управника.

б/ Случај Илије Граовца

Скоро од самог постављења овог служитеља на Опсерваторији ради он као домаћа послуга у стану г. Управника /кува у кухињи, намешта собе, чисти стан г. Управника, иде на пијаци, некад чак и аутомобилом, брине се о башти и кучицима г. Управника итд./.

Било је периода да је на службеним извештајима домаћина Опсерваторије о раду служитељског особља стављено да поменути Граовац ради са осталим особљем у кругу Опсерваторије иако у ствари то није било или је било врло ретко. Изгледа међутим, да је касније изостављена и ова предострожност. Свакако у току последњих година овај служитељ стално је заузет служинчадским пословима по приватном стану г. Управника.

в/ Случај расподеле кредита за прековремени рад

Ове кредите намењене за прековремени ноћни посматрачки рад делио је г. Управник по своје нахођењу, како је то одговарало његовим интересима и то:

1/ г. Пауновићу Ђубомиру, механичару, кога г. Управник титулише шефом механичке радионице, који ноћног посматрачког рада уопште нема, јер у ту врсту особља и не спада, а прековремено уопште не ради, но чак и за време уредовних часова обилази своје ауто-таксије са мотивациком да иде за набавку материјала, који треба да врши комисија, а не он, свакомесечно се исплаћује од септембра 1933 г. по Дин. 400.

2/ г. Дривевићу Сергију, бив. режисеру дневничару, који је по својој дужности о свима вероватно важнијим поступцима г. Управника, иако није имао прековременог ноћног посматрачког рада, исплаћивано је месечно од јула 1933 око Дин. 400.

Од како дужност режисера врши г. Шеварлић он ову суму прима свакомесечно.

3/ Вратару Опсерваторије исплаћивано је и исплаћује се свакомесечно око Дин. 250-300.

4/ Лицима, која уопште нису била службеници Опсерваторије, а вршила су извесне служитељске послове, исплаћиване су извесне суме за које су чиновници, који су имали права на ноћни прековремени посматрачки рад, потписивала да су те суме примили они, а стављане

су на расположењу г. Управнику за исплату поменутих лица.

Тако су на пр. 1932 и 1933 године неки чиновници Опсерваторије потписали пријем месечних сума за прековремени ноћни рад, који су наводно исплаћиване г. Илији Кирићу /тасту полубрата г. Управника/, који због старости није могао бити постављен на Опсерваторију, а вршио је извесне служитељске послове. Било би интересантно упоредити износе за које су чиновници издали потврде о пријему из државне касе, са онима које је г. Кирић примио од г. Управника, уколико је за то давао признанице.

РЕБА, грађани
реферат Врхов-
не контроле

ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ

Београд

Као чиновници Астрономске опсерваторије, која је у саставу Министарства просвете, слободни смо, Господине Министре, доставити следеће обавештење и молбу.

У августу 1940 г. Одељење за врховну контролу, преко свога инспектора Г. Беошића, извршило је преглед рачунског пословања Астрономске опсерваторије почев од 1932 г. Том приликом утврђен је читав низ неисправности у финансиско-рачунском пословању Управника Астрономске опсерваторије г. Војислава В. Мишковића, професора Универзитета /овакав начин рада, међутим, г. Мишковић и надаље без-обзирно примењује/.

На писменим саслушањима, која је предузео Г. Беошић, да би проверио узроке неправилностима, потписани чиновници Астрономске опсерваторије, свесни своје дужности, сматрали су се обавезним да изнесу стварно стање, уколико им је оно било познато. Штитећи на овај начин државне интересе супротставили су се поступцима Управника Астрономске опсерваторије.

Ма да, колико нам је познато, Одељење за врховну контролу није до данас покренуло поступак по питању одговорности за утврђене неисправности, Управник Г. В. Мишковић од тога доба систематски онемогућава сваки научни рад ових чиновника, а својим поступцима иде толико далеко да доводи у питање и могућност њиховог опстанка на Астрономској опсерваторији.

У вези са овим прегледом, а свакако из бојази од одговорности, пре извесног времена покренуо је Г. В. Мишковић акцију како би Астрономску опсерваторију ставио и лично и материјално под окриље Универзитета у Београду, а на супрот својим још доскорашњим настојањима да Опсерваторију у материјалном погледу учини што независнијом установом. И да би овој акцији дао општији карактер, те на тај начин прикрио тренутни лични интерес, Управник Астрономске опсерваторије Г. В. Мишковић, настојао је да се једновремено прикључе Универзитету и Метеоролошка и Сеизмолошка опсерваторија.

Обавештени смо да су надлежне универзитетске власти већ прихватиле овај предлог и да ће ствар у најскорије време бити упућена Г. Министру просвете на сагласност и одобрење.

Стога слободни смо учтиво замолити Господина Министра, да приликом доношења одлуке по томе питању има у виду и изложене чињенице, о којима потпунија обавештења може дати Одељење за врховну контролу при Министарству финансија, где се код Начелника Г. Гргића налази реферат о прегледу на Астрономској опсерваторији.

Учтиви

Београд, 22 јануар 1941

Перо М. Бурковић, астрономски опсерватор

Милорад Протић, опсерватор

Стојан Ђукановић, опсерватор

МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА

Одељење за врховну контролу

Бр. 2260/X

25 септембар 1940

Београд

ПРИЛОГ 6

Експедовано

1-X-1940

УПРАВНИКУ АСТРОНОМСКЕ ОПСЕРВАТОРИЈЕ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Изасланик Министарства финансија, коме је наређењем Прв. Бр. 335/X од 10-VIII-1940 г. стављено у дужност да изврши ванредни преглед рачунских и благајничких послова поверене Вам Опсерваторије, у свом извештају о том прегледу изнео је, да је утврдио у више случајева отступања од постојећих законских прописа, на које Вам се скреће пажња:

1/ У времену од 1 јуна 1932 до 30-VI-1933 г. уношен је у платне спискове особља Опсерваторије Завитајев Петар, као служитељ-дневничар, и то са месечном наградом од дин. 1108, а од 1 јуна 1932 до 1-IV-1933, а од тада до 30-VI-1933 са месечном наградом од дин. 1100. За неведено време исплаћено је из државне касе на име дневничара Завитајева нето динара 12.950,37.

У својству наредбодавца II степена, на свима платним списковима у којима је Завитајев уписан као дневничар, Ви сте потписали потврде да је наведено особље на списковима било на дужности и да им означени износи припадају из државне касе, па сте потписали и налоге за исплату тих припадљности. Међутим, изасланик је утврдио да Завитајев није био постављен за државног службеника у својству дневничара по прописима ст. 4 чл. 163 и ст. 2 чл. 167 Закона о чиновницима и чл. 29 Закона о Главној контроли, јер о његовом постављењу не постоји никаква одлука. Поред тога, изасланик је утврдио да Завитајев у означено време није ни био на раду у Опсерваторији, па према томе није му припадала награда из државне касе. Изасланик је утврдио да Завитајев није ништа примио у име награде по наведеним платним списковима, ма да је исте потписао: за месеце јун, јул, август, септембар и октобар 1932 и јануар, фебруар и мај 1933 г., док је за остале месеце Завитајева у платним списковима потписало неутврђено лице.

Према Вашем исказу, припадљности Завитајева за означено време Ви сте исплатили другом лицу, које такође није било постављено за државног службеника. Свакав начин рада противан је чл. 58 и 63 Закона о државном рачуноводству, чл. 163 ст. 4 и чл. 167 ст. 2 Закона

о чиновницима, као и чл.29 Закона о Главној контроли, па се стога упозоравате да се убудуће стриктно придржавате наведених прописа.

2/ Вашим решењем од 15 фебруара 1938 г. Бр.129, са којим се сагласила Главна контрола под Бр.27332/38, постављен је Завитајев Петар за званичника дневничара са месечном наградом од дин. 1100, за ложаца централног грејања и машинисту. Међутим, према извештају изаслаником, Завитајев не отправља службу за коју је постављен, већ отправља службу шофера на Вашем аутомобилу. За ово не постоји решење Министарства просвете, нити пак да припада шофер на терет државног буџета.

5/ Награде и хонорари особља нису њихове редовне принадлежности. За исплату истих морају се претходно доносити одлуке, које, сходно чл.29 т.10 Закона о Главној контроли, подлежу оцени Главне контроле. Међутим, изасланик је утврдио да сте наређивали исплате награда и хонорара без прописане одлуке и оцене Главне контроле и да је на име истих, по Вашим налозима исплаћено из државне касе дин.44.569,33. Стога Вам се скреће пажња на горње прописе, а уједно се извештавате да је Главној државној благајни издато наређење да не изврши ниједан издатак на име награде или хонорара, ако уз налог за исплату не буду приложена прописана документа.

6/ Чл.71 Закона о државном рачуноводству прописао је да се буџетски кредити троше за сваку партију само на оно што је у позицијама те партије именовано и у висини те партије.

Међутим, изасланик је утврдио да је по Вашим налозима исплаћено на терет партије 250 поз. 3 буџета за 1934/35 г. дин.10510,75 за набавку бензина и оправку кола иако издатак те врсте у поменутој партији и позицији није предвиђен. Изасланик је тако исто утврдио да је у државном буџету од 1931/32 до 1937/38 предвиђен кредит у дин.16.500 годишње на име котизације за чланство у Интернационалној астрономској унији и да је Београдска астрономска опсерваторија члан поменуте Уније од 1935, а одобрени износи за чланство до 1935 г. да су трошени на друге потребе, што је противно споменутом чл.71 Закона о државном рачуноводству. Поред овога, по рачуну бр.313 од 1 маја 1940 г. који гласи на пренос набављеног материјала и грађе за потребе радионице Опсерваторије, наредили сте исплату из државне касе трошкова за пренос покућанства - сеобе послужитеља Кузиановића Саве, који издатак

не пада на терет државног буџета. У овом случају, да би се извршио издатак из државне касе, који је противан чл.71 Закона о државном рачуноводству и који не пада на терет државног буџета, начињен је фиктивни рачун Бр.313/940. Овакав начин рада неправилан је и јасно доказује да се при набавкама није водило рачуна о основним прописима Закона о државном рачуноводству.

7/ Изасланик је утврдио да се у инвентару Опсерваторије воде двоја колица, једна у вредности од 1350 дин., а друга у вредности 1050 дин.. Међутим на лицу места има само једна колица. Утврђено је да су колица од дин.1050 као неподесна за употребу Опсерваторије дата другој фирми, иако су иста била уведена у инвентар, и овој доплаћено 1350 дин. за друга колица, тако да једна колица уствари коштају државу дин.2400.

Изволите на основу образложене одлуке једна колица расходovati по инвентару.

8/ У чл.1 Правилника за извршење одредаба из одељка "Б" - уговори и набавке - Закона о државном рачуноводству прописано је да се никаква државна потреба не може подмирити без писменог предлога надлежног органа, а у чл.2 тога Правилника предвиђено је шта све предлог мора да садржи. У т.3 чл.2 прописано је да предлог садржи и приближан прорачун коштања, који је неопходан, како за констатацију буџетске могућности за подмирење потребе, тако и за сам начин извршења исте.

По чл.66 Закона о државном рачуноводству не сме се ниједан издатак ангажовати пре визе да за исти има претходно одобреног и отвореног кредита и да тај кредит није исцрпљен, а ова се виза не може ставити ако се не означи приближан прорачун коштања. Поред тога, прорачун служи као мерило за доношење одлуке да ли ће се поменута потреба подмирити путем лицитације у смислу чл.82 и 89 Закона о државном рачуноводству, или пак путем директне погодбе у смислу чл.86 истог закона. Најзад, прорачун треба да садржи наредбодавчево ограничење комисије да се приликом извршења креће у границама прорачуна, јер је и виза о кредиту само на прорачунску суму.

Изасланик је, међутим, утврдио да су државне потребе подмириване без прописаног предлога и одлуке и без обзира на буџетске могућности, шта више, од лифраната су изузимани рачуни и признанице без означених датума, па су, кад буде буџетске могућности, сачињавана документа из чл.79 Правилника о раду отсека рачуноводства при министарствима и о рачуноводственој служби код наредбодавца Др.Бр.178896/28 и

наређиване исплате на терет кредита текуће буџетске године, без обзира на то у којој је буџетској години створена обавеза.

Овакав начин рада и газдовања, без обзира на буџетске могућности, довео је до тога да су створене обавезе без услова из чл.60 и 66 Закона о државном рачуноводству за износ од дин.129.120,57, док су рачуни у износу од 8.393,95 дин., по којима је била створена обавеза у ранијим годинама, ликвидирани на терет кредита буџета за годину 1940/41, пошто су претходно сачињана документа из чл.79 напред наведеног Правилника Др.Бр.178896/28, која не одговарају правом стању.

У циљу правилног поступања при подмиривању државних потреба, поред постојећих прописа г. Министар финансија писмом од 29-IV-1933 г. Бр.53900/II и Бр.114069 од 6-XI-1939 упозорио је све наредбодавце I степена на неправилности које су његови изасланици утврдили, а које су начињене приликом државних набавака, па је захтевао да се издају потребна наређења наредбодавцима II степена, да се убудуће у свему придржавају постојећих прописа, а уједно да им се скрене пажња да не се за сваки случај противног поступања према одговорним наредбодавцима предузимати законске мере.

Поред тога, г. Министар финансија сваке године издавао је упутство за извршење буџета државних расхода и прихода у циљу спречавања стварања обавеза противних чл.60 и 66 Закона о државном рачуноводству и упозоравао наредбодавце на последице које ће наступити ако се не буду придржавали тих прописа.

Упутством за извршење буџета државних расхода и прихода за 1937/38 г. Бр.37600/II/1937 /Службене новине бр.63 прилог XXXIX од 24-IV-1937/ за пријављивање обавеза из ранијих година које су створене противно чл.60 и 66 Закона о државном рачуноводству, условљено је стављање административне забране на принадлежности, односно тражење обезбеђења и наплате судским путем на приватну имовину наредбодавца који су створили поменуте обавезе, јер су по чл.23 Закона о продужењу важности Финансиског закона и Закона о буџетским дванаестинама наредбодавци материјално одговорни за износ прекорачених кредита.

Упутством за извршење буџета државних расхода и прихода за 1939/40 Бр. 31800/II од 3-IV-1939 /Службене новине бр.78 прилог XXIII од 6-IV-1939/ г. Министар финансија скренуо је пажњу наредбодавцима на одредбе чл.9 Финансиског закона за 1939/40 г., по коме је, поред материјалне одговорности из чл.58 Закона о државном рачуноводству, прописана за наредбодавце II степена још и дисциплинска одговорност за свако ангажовање издатака из државне касе, без претходно одобреног или без претходно отвореног кредита.

Међутим, поред свега тога, Би сте ипак ангажовали издатке противно чл.60 и 66 Закона о државном рачуноводству. Према извештају изасланиковом, за те издатке, чији је укупни износ 129.120,57 дин., а који су ангажовани у 1939/40, 1938/39 па и 1937/38 г. не постоје предлози за одобрење односних потреба ни остала документа прописана чл.79 Правилника Др.Бр.178896/28 г.. Тако исто, не постоје извештаји нити потврде чланова комисија о извршеним набавкама односно подмиреним потребама.

9/ Дужност чланова комисије за набавке и подмирење државних потреба је да, у смислу чл.8, 9 и 10 Правилника за извршење одељка "Б" - уговори и набавке - Закона о државном рачуноводству и чл.79 т.2 Правилника Др.Бр.178896/28, изврше набавку односно подмире државну потребу по најповољнијој цени за државну касу, да набављене предмете приме и предају одређеном руковоцу и све то потврде на односним документима. Међутим, изасланик је утврдио да сте набавке вршили Би сами или магационер, без учешћа чланова комисије, или је набавке вршио само један члан комисије, без учешћа осталих. Тако исто, изасланик је утврдио да су чланови комисије у неким случајевима били званичници, што је противно постојећим прописима. Уколико немате чиновнике за чланове комисије, изволите се обратити непосредно Вашем надлежном старешини да одреди лица за чланове комисије, јер званичници не могу као такви функционисати.

Г. Министар финансија писмом Бр.55900/II-1933 од 6-XI-1939 молио је наредбодавце I степена да скрену пажњу наредбодавцима другог степена, да не се у сваком утврђеном случају у коме су чланови комисије потписивали неистините потврде о набавкама, бити и кривично оптужени за дело из чл.397 Кривичног закона.

Изасланик је, међутим, утврдио да за напред поменуте обавезе, које су створене противно чл.60 и 66 Закона о државном рачуноводству у износу од 129.120,57 дин., на рачунима не постоје комисијски извештаји нити потврде да су они те набавке извршили, па чак шта више односни рачуни нису ни озваничени увођењем у деловодни протокол.

Г. Министар финансија са Бр.74800/II од 7-VIII-1940 /Службене новине бр.182 прилог LX од 10-VIII-1940/ прописао је упутство за извршење Уредбе о буџетским дванаестинама, у коме је у IV одељку прописано начин ликвидације неизмирених државних обавеза из ранијих година.

Изволите стога одмах поступити по наведеном упутству и о томе извести ово Министарство.

Уједно Вам се скрене пажња да се убудуће приликом државних набавака у свему придржавате постојећих прописа.

10/ Изасланик је утврдио да Астрономска опсерваторија издаје "Годишњак нашег неба", "Наутички годишњак" и остале разне научне публикације, које се штампају у државној штампарији на терет кредита предвиђеног у државном буџету. "Годишњак нашег неба" и остале публикације да се издају од 1930 г., а "Наутички годишњак" од 1934 г.. Да се ови часописи раздају бесплатно, а делом продају и да се не води евиденција о штампању и бесплатно раздатим примерцима, као ни о продатим и износу који је за исте примљен.

По Правилнику Астрономске опсерваторије Универзитета у Београду Бр.6200 од 9 јула 1940 г. и ранијем Правилнику Бр.14612 од 7-XII-1936, постоји фонд за научни рад Астрономске опсерваторије Универзитета у Београду, о чијем стању сте дужни подносити биланс сваке године савету Филозофског факултета. Међутим изасланик је утврдио да у дневник тога фонда нису увођени сви приходи ни развођени расходи, већ само делимично, па да кроз исти нису прошле ни помоћи које Опсерваторија прима од Министарства војске и морнарице годишње по 45.000 динара, почевши од 1933/34.

Изволите стога уредити дневник фонда и саставити годишњи биланс о свима приходима и расходима истог.

11/ Изасланик је утврдио и то, да приход од имања Астрономске опсерваторије од продате траве, без икакве одлуке и књижења делите служитeljима на име награде. Свај поступак је неправилан, па изволите приход од имања предати Главној државној благајни и о томе известити ово Министарство.

Из горе утврђених чињеница проистиче да су настале разне повреде Закона о државном рачуноводству.

Позивате се стога да, према констатацијама прегледа поступате и исправите неправилности које су почињене као од наредодавца II степена, те да о укљоњеним недостацима и неправилностима известите Министарство финансија у непрекорачивом року од два месеца дана.

По одговору оцениће се да ли постоји штета за државну касу и према томе поступиће се по надлежности.

28 септембра 1940 г.
у Београду

За Министра финансија,
Помоћник,
Д-р Хорватски с.р.

Г. Стипчевићу

н. о.о.

с молбом да се хитно провери

- дискретно

Р. Јовановић с.р.

22-I-1940

/грешка уместо 1941/

КАБИНЕТ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

К. 96

25-I-1941

Оп. одељ.

МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА

Бр.3545/X
17 новембар 1941
Београд

МИНИСТАРСТВУ ПРОСВЕТЕ

- Опште одељење -

Акт Бр.2260/X-1940 у предмету рачунске ревизије код Астрономског опсерваторија уступљен је кратким путем начелнику тога Одељења у сврху реферисања Господину Министру. Акт је уступљен брви ману и налази се и данас код тога Одељења.

Акт је врло хитно потребан овом Министарству па се моли доносителу овога акта предмет уручити.

Начелник Одељења
за врховну контролу

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

Опште одељење
I Бр.21263
17.XI.1941

СЕКРЕТАРИЈАТУ Г. НАЧЕЛНИКА ОПШТЕГ ОДЕЉЕЊА

С молбом да се овај акт преда Господину Начелнику.

17 новембра 1941 год.
Београд

По наређењу Начелника
Општег одељења
виши саветник
Б.Шмаус с.р.

Пошто је акт Мин. финансија Бр.2260/40 предат чин. Мин. финансија,

у акта

18.XI.1941
Б.

М. /?/ Јовановић

/Арх. Срб. 51-25-41/

АСТРОНОМСКА ОПСЕРВАТОРИЈА БЕОГРАД

Бр. 844
25 новембра 1934

САБЕТУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

Београд

Писмом од 19 новембра о.г. обратило се АКАДЕМСКО АСТРОНОМСКО ДРУШТВО УНИВЕРЗИТЕТА у Београду Ректору Универзитета са молбом, да му се за посматрачки рад друштва додели, заједно са целокупним прибором, један од инструмената који Астрономска опсерваторија има, а чија вредност износи данас око 60.000.- динара. Молба друштва је спроведена потписаноме са најтоплијом препоруком од стране Ректора Универзитета. Но како се овде ради о научној имовини једног института нашег Факултета, ствар улази у делокруг Савета.

Да би Савет у овом питању лакше могао заузети свој став, сматрао сам за своју дужност да га упознам са околностима које би при доношењу одлуке, евентуално, требало можда узети у обзир.

Жеља изражена од стране Академског астрономског друштва Универзитета у Београду може нас само обрадовати и нема сумње, да ће и код Савета филозофског факултета наићи, као што је наишла и код Ректора универзитета, на најлепши пријем и препоруку. Но ипак две ствари не би у овом тренутку требало изгубити из вида.

Прво је да излагање у сусрет поменутој молби не би могло бити у виду поклона друштву, јер је то отуђивање државне имовине.

И друго, налазим да би се за повољан став Савета у овом питању требало претходно тачно обавестити: где ће тај инструмент бити смештен и чуван, ко ће њиме руковати и, најзад, ко ће Универзитету служити као гарант и чувар идеје коју је Факултет имао пред очима, кад је предлагао да се Академском астрономском друштву Универзитета у Београду издаје у сусрет и инструмент повери.

В.В. Мишковић
в.проф. Универзитета, управник
Астрономске опсерваторије

Универзитет у Београду
ДЕКАНАТ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

Примљено: 27-XI-34
Бр. 10016

Савет Филозофског факултета, у седници својој од 27 нов. 1934 године, донео је одлуку, а на основу предлог реферата г. проф. В. Мишковића, да се молби Академског астрономског друштва Универзитета не може изићи у сусрет.

Декан
Филозофског факултета,

Универзитет у Београду
ДЕКАНАТ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

Примљено: 8-XII-34

Бр. 10016

Експедовано: 10-XII-34

РЕКТОРАТУ УНИВЕРЗИТЕТА

Част ми је спровести Ректорату предњи реферат г. Проф. Др.
В. Мишковића, управника Астрономске опсерваторије, са одлуком Са-
вета Филозофског факултета, с молбом на надлежност.

Декан
Филозофског факултета,

В. Ђоровић ?/?

Универзитет у Београду
Краљевине Југославије

РЕКТОРАТ

Примљено: 11.XII.1934

Бр. 11657

Предње ми је саопштено.

За Астрономско друштво

Претседник

Борђе М. Николитић
студ. филозофије

а/а МП

ИМЕНИК ЛИЦА

- АБАКУМОВ Николај 18, 64, 68, 70-71, 99, 104, 110, 112, 120; П 3: 4-5, 8-9, 11, 14-15.
- АЈНШТАЈН (Einstein Albert) П 3: 8.
- АЛЕКСАНДАР I П 3: 2.
- АНТИЋ Милан 76
- АНТОН П 4: 6.
- АНТОНИЈАДИ (Antonjadi E.-M) 111.
- АРМЕЛИНИ (Armillini Giuseppe) 23.
- АТАНАСИЈЕВИЋ ИВАН 21, 106, 110, 111, 117, 154.
- АШАУЕР Јосиф 24.
- БАБОСЕВЉАК ВИШЊА 21.
- БАЛДЕ (Baldet F.) 111.
- БАЉИЋ Вилка 5, 9, 15, 21, 24, 27-29, 32, 48, 51, 54, 60, 100, 102, 111, 128, 191-192; П 1: 6; П 3: 1, 2, 12, 15.
- БАЉИЋ Наталија 21.
- БАНАХИЈЕВИЋ (Banachiewicz Tadeusz) 22, 23.
- БАРНАД (Bernard E.E.) 125.
- БЕЉИЋ Александар 9, 22, 55, 75, 100, 174-175, 178; П 1: 6; П 3: 2, 11.
- БЕЛОРИЦКИ (Beloritzki David) 22, 23, 111.
- БЕОНИЈА 95; П 5: 1.
- БЕРТОЛО Аванти 23, 52, 128, 140, 143, 151-154, 157, 167.
- БЕССЕЛ (Bessel F. W.) 146.
- БИЕЛА (Biela Wilhelm Baron von) 121.
- БИЈЕЛИЋ ДЕСАНКА 21.
- БИЈЕЛОВИЋ Антон, 88, 137, 178.
- БОГДАН, дијак, 198.
- БОГДАНОВИЋ Владимир 115.
- БОДИ Сlobодан 21.
- БОЈАНИЋ П 4: 6.
- БОРЗАТИ Марио 20, 23, 157, 168.
- БОСЛЕР (Bosler Jean) 22-23, 48, 111, 138-140.
- БОШКОВИЋ Рубер 14, 48-49, 80, 138, 145, 174-181, 186.
- БОШКОВИЋ Стеван 10, 18, 20, 22, 24, 28, 33, 47, 51, 54, 57, 72, 84, 99, 108, 110, 113, 116, 143, 145, 149, 172-173, 183, 192.
- БРАНКОВАН Слга 9, 24, 32, 44, 54, 64-65, 74, 182; П 1: 6; П 3: 1, 2, 5, 6, 11.
- БРКИЋ П 4: 8.
- БРКОВИЋ Милодраг 21.
- БУГАРСКИ Веселин П 4: 6.
- ВАСИЛЕВИЋ Борђе 21
- ВАСИЋ Павле 116.
- ВЕГЕНЕР (Wegener Alfred) 130.
- ВИШЊИЋ Мазар 65; П 3: 6; П 4: 4, 6, 11.
- ВОДЕЦКИ (Wodetzki Joseph) 22, 33.
- ВОДОПИЈА П 4: 6.
- ВУЈЕВИЋ Павле 90.
- ВУКАНИНОВИЋ Војислав П 4: 6.
- ВУЧИЋ-БАКОВИЋ Симеон 15, 20.
- ВУЧИЋ Миленко 21.
- ГАВРИЛОВИЋ Бордан 88.
- ГАЛИЛЕЈ (Galilei Galileo) 139.
- ГАМБАР (Gambart Adolphe) 121.
- ГЛИТОРИЋ ВЕЛИКОР 64-65, 67, 70, 97, 163, 171, 174, 176, 186, 191-192; П 3: 5, 6, 8.
- ГЛОМАЗИЋ Момир 10.
- ГОЛДБЕРГ Јосип 38, 64; П 3: 1, 4, 158.
- ГОСПОДИЊИЋ Марко 82.
- ГРАСВАЊ Илија П 4: 2.
- ГРАФ (Graff Kasimir) 22, 23.
- ГРЕСВИЋ Вера 9; П 1: 6; П 3: 1.
- ГРЕВОВИЋ Коста П 3: 8.
- ГРЕВОВИЋ Р. 73, П 3: 9-11.
- ГРУЈИЋ Војислав 10, 21-24, 29-31, 33, 46-47, 50-52, 59, 73-74, 78, 80-83, 92, 98-99, 103, 113, 115-117, 120, 128-130, 135, 139-140, 142, 143; П 3: 5-6, 10-11, 13-16; П 4: 5.
- ГРУЈИЋ Драгомир П 4: 5.
- ДАМЈАНОВИЋ П 4: 6.
- ДАНЖОН (Danjon André) 22, 23, 30-31, 111.
- ДЕАНОВИЋ 180.
- ДЕВИЋ Борђе 177.
- ДЕ МАЈО А. 117.
- ДИВЈАНОВИЋ Габриел 21, 166.
- ДИМИТРИЈЕВИЋ Сlobоданка 5, 9, 21, 24, 27, 29, 44, 54, 60, 67, 74; П 1: 6; П 2: 9; П 3: 1-3, 7, 11-12.
- ДОВОЋ Бура П 4: 6, 11.
- ДОМЕНКО Фран 8, 22, 24, 27-29, 33, 38, 43, 46-47, 50-52, 57, 64-65, 67, 69-70, 81-84, 92-93, 98-99, 106-108, 110, 111-112.

117, 120, 129, 138-140, 144, 148-149, 164, 166, 186, 191-192; П 3: 1, 3-8, 10-12, 14-15; П 4: 4-5, 11.
ДРАГУТИНОВИЋ Владета 177.
ДРАГУТИНОВИЋ Жозета 10, 12, 28, 30, 51, 65, 115-116, 140, 150, 177, 191.
ДРАПЧИНСКИ Владоје 72.
ДРИЉЕВИЋ Сергије П 3: 6; П 4: 7-8, 12.
БАЈА Иван 57, 66-67, 130; П 3: 6-7, 11.
БИГОВИЋ Теди 21.
БОРЂЕВИЋ Зора 21.
БОРЂЕВИЋ Јосиф 20.
БУКАНОВИЋ Стојан-Стојма 93, 108; П 4: 8-9, 11; П 5: 2.
БУРИЧИЋ Војин 9-10, 18, 20, 22, 24, 27-29, 33, 47-52, 54-55, 65, 72, 80, 83-84, 97, 103, 105, 134-135, 138, 141-142, 147-149, 170-173, 176-180, 184-187, 192-196; П 3: 2-3, 11.
БУРИЧИЋ Растислав 21.
БУРИЋ Љубомир 104, 113.
БУРКОВИЋ Перо 81-83, 95-96, 107-108, 112, 120, 145, 183; П 3: 6-7; П 4: 1, 8; П 5: 2.
ЕДИНГТОН (Eddington Arthur) 111.
ЕМАНУЕЛ Павле 5-8, 9, 12-13, 15, 18, 21, 24, 27, 29-30, 32, 38, 43-45, 47, 49, 59, 64-65, 67, 70, 72-74, 80-81, 98, 104-105, 107-108, 112, 119, 148-152, 160-162, 164-165, 170, 188; П 1: 6; П 3: 1-6, 8-10, 12.
ЕМАНУЕЛИ (Emanuelli Pio) 179.
ЕСКЛАНГОН (Esclanong E.) 22-23.
ЖАРДЕШКИ Вјачеслав 99-100, 104, 110, 111, 120, 134, 137; П 3: 14.
ЖЕДРИНСКИ Владимир 115.
ЖИВКОВИЋ Веселин 34.
ЖИВКОВИЋ Душанка 21, 52, 157.
ЖИРОВЧИЋ Крсто 149-150, 156-157.
ЗАВИТАЈЕВ Петар 72, 95; П 3: 10; П 4: 6, 11-12; П 6: 1.
ЗОБЕЦ ЈОЖЕ 21.
ЗОНАБЕНД Александар 163.
ИЃЪАТОВИЋ Александар П 4: 6.
ИЃЪАЧЕВИЋ Влајко 151-152.
ИГО (Hugo Victor) 169.
ИЛИЋ Влада 170, 173-174, 176.
ИС (Huss Jean) 23, 112, 120.
ЈАГНИЋ Иван 21.
ЈАКШИЋ Душан 185.

ЈАНКОВИЋ Велимир 48-49, 172.
ЈАНКОВИЋ Ненад 9-10, 21, 24, 27-28, 44, 51; П 2: 9; П 3: 2, 9-12, 14-16.
ЈОВАНОВИЋ Александар 148.
ЈОВАНОВИЋ Драгољуб 120, 174.
ЈОВАНОВИЋ Драгослав 34, 51, 174, 176.
ЈОВАНОВИЋ М. П 6: 7.
КАПРАГИЋ Алија 27-28, 30, 51, 105, 116, 142, 171, 185-186, 191.
КАЛАПАНОВИЋ Јелисије 28, 144, 184.
КАЛУЂЕРЧИЋ Бранко 174-176, 179.
КАРТАЕ 111.
КАЧАРЕВИЋ П 4: 6.
КАРЧАГИЋ Целестин 21.
КЕПЛЕР (Kepler Johannes) 131-132.
КИРИЋ Кивко П 4: 6.
КИРИЋ Илија П 4: 13.
КЛАЈН (Klein Hermann) 111.
КОМАРЧЕВИЋ РАШКА 5, 9, 24, 44; П 1: 6; П 3: 1.
КОНРАД (Konrad Viktor) 85-86.
КОПЕРНИК (Copernik N.) 131-132, 146.
КОРЧА П 4: 2.
КОСАНОВИЋ 172.
КОСТИЋ Борђе 54; П 3: 5.
КРАЈЧУАНИЋ ТИХОМИР 20-21.
КУЗМАНОВИЋ Сава П 4: 6, 9; П 6: 2.
КУКЉИКИЋ Иван 20.
КУМАЧУЛИ Коста 66; П 3: 6.
КУНАВЕР Павел 156-157, 168.
КУЧЕРА Отон 71.
ЛАЗАРЕВИЋ П 4: 6.
ЛАЗИЋ Јован 32-33, 81, 142.
ЛАЗОВИЋ Нсвак П 4: 6.
ЛАКОСТ (Lacoste) 138.
ЛАЛЕМАН (Lallemand André) 111.
ЛАНДСБЕРГ Димитрије 16, 21, 49, 155, 159, 161-162.
ЛАНТИ /?/ 9; П 2: 9.
ЛАНТИ Лазар 66; П 3: 8.
ЛЕПРИНС-РИНГЕ (Leprince-Ringuet Louis) 111.
ЛМО (Lyot Bernard) 122.
ЛИПОВАЦ Милош 107.
ЛИСЕНЦИ 113.
ЛОЗАНИЋ Миливој 75.
ЛОРЕТА (Loreta Erpe) 23, 52, 168.
ЛУКОВИЋ Коста 174, 176.
МАЈЕР Бернхард П 4: 6.

МАЛЕШ Бранимир 14, 24, 28, 30, 33-34, 38, 42, 50-51, 64-65, 67, 101, 116, 139, 174, 180; П 3: 5-7.
МАНОСИЋ Василије 20.
МАРИЊКОВИЋ Петар 142.
МАРКОВИЋ Жељко 45, 71, 73, 99, 104, 111, 120, 145; П 3: 9, 11.
МИЈАТОВИЋ Урош 142.
МИЈОВИЋ Борђе 86.
МИЛАНКОВИЋ Милутин 5-7, 22-23, 29, 39, 41, 47, 54-55, 57-58, 62, 66, 69, 79, 81-83, 86-88, 90, 91, 97, 99-102, 109-110, 118-121, 123, 126-135, 137-138, 144, 145, 174, 178, 184, 186, 195-196; П 3: 2, 6, 11, 15-16.
МИЛЕР (Muller P.) 111.
МИЛЕР (Müller Rolf) 22-23.
МИХАЈЕВИЋ Нико 22, 41-42, 45, 73, 99, 101, 110, 158; П 3: 3, 6, 10-11, 13.
МИХОЈЕВИЋ П. Боривоје 24, 33.
МИХОВИЋ Мата 177.
МИХОВИЋ-СОЃИЋ 180.
МИХОВИЋ Драгослав 92, П 4: 5-6.
МИТРСОВИЋ Појчин 177.
МИХАИЛОВИЋ Драгослав 28, 33.
МИХАИЛОВИЋ Јеленко 125-126.
МИШКОВИЋ Војислав 5-7, 22, 29, 39-41, 43, 45, 47, 54-70, 72-84, 87, 88, 89, 91-101, 105, 112-114, 118, 120-126, 128-129, 132-134, 137-138, 140-141, 143-145, 147, 150, 160, 162-163, 169-172, 174-175, 178, 183, 186, 195-196; П 3: 1-4, 6-16, 20-21; П 4: 1-13; П 5: 1-2; П 6: 1-6; П 7: 1.
МОКРУША Петар 17, 20, 21, 157, 163, 168.
МОХОРСВИЧИЋ Стјепан 14, 20-21, 23, 33-34, 36, 49, 51-52, 72, 79-81, 107-108, 111-112, 114, 149-150, 156-159, 163-168, 176-178, 180.
МРДАЉ П 4: 6.
МУШКЕВИЋ Ладислав 15, 21-22, 38, 64, 66, 68, 70-71, 99, 106, 110, 145, 183; П 3: 1, 3-8, 11-12, 14-16; П 4: 6.
МУШКЕВИЋ Мара П 3: 15.
МУЗЕН П 4: 8-9.
НАБОРАСАР 121.
НЕДЕЉКОВИЋ Милан 18, 22, 41, 54-55, 66, 68, 70, 85-87, 90; П 3: 2-3, 6, 8.
НЕДЕЉКОВИЋ Милорад 99; П 3: 12.

НЕСТОРОВИЋ Момир П 4: 6.
НИКОЛИЋ Борђе 5-6, 9, 12-16, 18, 21, 24, 27, 29-31, 38, 40-48, 53-55, 57-61, 63-72, 74-76, 78-84, 94, 97-101, 103-107, 109, 111-112, 114-119, 137-139, 141, 145-147, 149, 158, 160-162, 164-166, 169, 171-172, 174-175, 177-180, 185-186, 195-196; П 1: 6; П 2: 9; П 3: 1-5, 7; П 7: 2.
НИКОЛИЋ Борђе, новинар, 177.
НИКШИЋ П 4: 6.
НОВИЦА 5.
ЊУТН (Newton Isaac) 120.
ОБРАДОВИЋ Мица 114.
ОБРАДОВИЋ Пера 114.
ОБРАДОВИЋ Сретан 114.
ОДИЈЕРА Иван 81-83.
ПАВЛОВИЋ Споменка 21.
ПАУНОВИЋ Благоје П 4: 6.
ПАУНОВИЋ Љубомир 65, 94, 150; П 2: 6; П 4: 3, 6-7, 12.
ПЕЛИ Јулије 21-22 и 155.
ПЕТАР II 75, П 3: 2.
ПЕТРОВ Мирко П 4: 6.
ПЕТРОВИЋ Михаило 73, 88.
ПЕТРОВИЋ СВЕТИСЛАВ 176.
ПЕТРОВИЋЕВИЋ Бранислав 22, 54, 57, 112, 180; П 3: 2-4.
ПЕШИЋ Вождар 73.
ПЕШИЋ Славољуб 24.
ПОПОВИЋ Вождар 60, 73; П 3: 12.
ПОПОВИЋ Коста 64; П 3: 5.
ПОПОВИЋ Љуба 174.
ПОПОВИЋ Павле 86.
ПОЧ Ђирил 65; П 3: 6; П 4: 6.
ПРАТХАЈЗЕР Стеван П 4: 2, 6.
ПРВАНОВИЋ Станко 21.
ПРОТИЋ Милорад 28, 32, 38, 51, 91, 96, 108, 111-112, 150, 188; П 3: 1; П 4: 7, 9, 11; П 5: 2.
ПШОЛЕМЕЈ Клаудије 121.
РАДНИЋ Јован 132, 181.
РАДОНЕВИЋ Милутин 106-107, 110, 112-113, 120, 166, 191-192; П 3: 15-16.
РАДУЈКОВ Радомир 21.
РАШКОВ Стеван 16-17, 28, 30, 32, 51-52, 83, 142, 148, 182, 185, 191-192.

РИБНИКАР Владислав 174.
 РИСТЕР Милодрог 24, 33.
 РИСТЕР Светомир 33, 177, 179-180.
 РИХТЕР Милан 165; П 3: 3.
 РОГУЉА Душан 20.
 РОМАКОВИЋ П 3: 9-11.
 РУЖИЋ (Rougier Gaston) 22-23,
 111, 120

САВЕР Павле 191-192.
 САЖЕ (Saget Julien) 111.
 САЛТИКОВ Емколај 88.
 САНДСТРЕМ (Sandström J. W.) 120.
 САНТИНИ (Santini Giovanni) 121.
 СВИШЧЕВ Иван 34.
 СЕВЕРИНСКИ НИКОЛА 20-22, 157-158,
 168.
 СЕЧИ (Secchi Angelo) 124.
 СЕРАФИМОВИЋ П 4: 6.
 СЕРДОВИЊСКИ Георгије 20, 22.
 СИКОВИЋ Франо 5, 9, 32, 38, 43-44,
 67, 99, 110, 112; П 1: 6; П 3:
 1-2, 7, 14.
 СКАЛИТЕР (Scaliger J.J.) 121.
 СКИАПАРЕЉИ (Schiaparelli G.) 180.
 СКОБРАЊ Мрко 21.
 СКОЊИЋ Дамјан 174, 176.
 СПАСИЋ Кив. 118.
 СТАМЕНКОВИЋ Милан 28.
 СТАНКОВИЋ Јован 112, 120.
 СТАНКОВИЋ Светозар 174, 176.
 СТАНОЈЕВИЋ Славна 21.
 СТЕВАНОВИЋ Милослав 24, 32-33, 115.
 СТЕФАНОВИЋ П. П 3: 16.
 СТИПЧЕВИЋ П 6: 7.
 СТОЈАДИКОВИЋ Драгослав 176.
 СТОЈАДИКОВИЋ Милан 174, 176.
 СТОЈАНОВИЋ Милисав П 4: 6.
 СТОЈКОВИЋ Милан 32, 72; П 3: 9-10,
 14.
 СТОЈОВИЋ Добривоје 84, 135, 171,
 174-178, 186, 195.
 СТРУЊЕ 110.

ТАЛИЈА Урбан 13, 34, 107-108, 111,
 120, 178, 180.
 ТАСИЋ Ђорђе 57; П 3: 3.
 ТЕСЛА Никола 23, 52.
 ТОДОРОВИЋ П 4: 6.
 ТОМЕЋ Иван 20-22, 34, 36, 41, 51,
 107-108, 112, 114, 155-156, 159,
 163, 166-167.
 ТОМИЋ Јефрем 149.
 ТОМЉЕНОВИЋ Мирјана 24, 27, 60, 72;
 П 3: 9, 12.
 ТРАЈКОВИЋ Петар П 4: 6, 12.

ТРЕТЈАКОВ В. 145.
 ТРУХЕЉКА Бранимир 179-181.
 ТИРИЋ Стеван 60-61, 75, 94, 97,
 118, 135, 187.
 ТИТОВИЋ Владимир 22, 57, 75;
 П 7: 2.
 ТУРЧИЋ Љубиша 16.

УВАКОВИЋ Даниел 64, 72; П 3: 5.
 УЗУНОВИЋ Никола 66; П 3: 3.

ФАКЊАН П 4: 2.
 ФЕНДИ Станимир 21, 24, 32; П 4: 5.
 ФЛАМАРИОН Г.
 23, 52, 111.

ХАБИ 125.
 ХОРВАТ 64, 70-71; П 3: 4-5.
 ХОРВАТСКИ П 6: 6.
 ХОУМАН Ото 21.
 ХУВАРЦ 121.

ЦИКОТА Богољуб 116.
 ЦИГЕР 145.
 ЦИЦВАРА Душан П 4: 6.

ЦЕРМЕЋ Лаво 107, 120, 180; П
 3: 15.
 ЧУЊИЋ Павлао 21.

ШАКОВИЋ Милан 164.
 ШЕВАРИЋ Бранислав 5, 15, 27,
 44, 54, 185; П 3: 2, 5, 7;
 П 4: 7, 8, 12.
 ШКРЕЊ Стјепан 22, 38, 63, 133;
 П 3: 1-2, 4, 15-16.
 ШОЈАТ Тониша 16.
 ШИЉО Б. П 6: 7.
 ШУЉЕНКОВИЋ Илија 22, 56, 58, 66,
 185; П 3: 2-3, 6.

БОРЂЕ НИКОЛИЋ

ПАВЛЕ ЕМАНУЕЛ, БОРЂЕ НИКОЛИЋ и
 ФРАНО СИМОВИЋ /с лева на десно/
 у Топчидеру 9.1.1934

СЛОБОДАНКА ДИМИТРИЈЕ-
 ВИЋ-КРИСТИЋ

ВИНКА БАБИЋ БОРЂЕВИЋ и
 ОЛГА БРАНКОВАН, 7.5.1934

СТЕВАН РАЦКОВ

СТЕВАН БОШКОВИЋ

БОЈИН БУРИЧИЋ

МИЛАН НЕДЕЉКОВИЋ

РИБНИКАР Владислав 174.

ТРЕТЈАКОВ В. 145.
ПРИБИЛИК: Београд 170-181

ЖОЗЕТА ДРАГУТИНОВИЋ

ВОЈИСЛАВ ГРУЈИЋ И
ЖАН БОСЛЕР

Испраћај ТОРЂА НИКОЛИЋА 25.10.1937

РИБНИКАР Влаислав 174.

ТРЕТЈАНОВ В. 145.

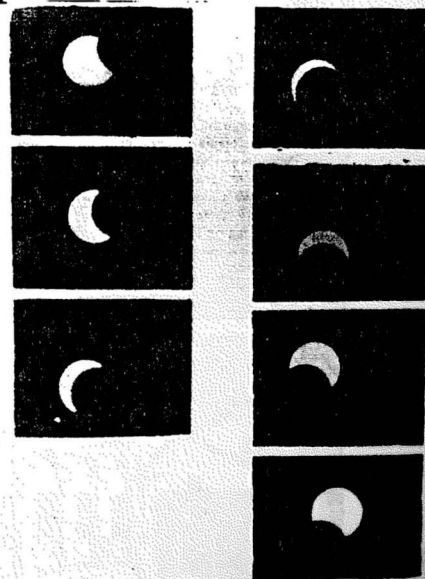
ПРВУШКА Брандир 170-181

Урбан Талија

СТЈЕПАН МОХОРОВИЧИЋ

Don Niko Miličević

Помрачење Сунца 19.6. 1936 - снимео Дими- трије Ландсберг

РИБНИКАР Владислав 174.

ТРЕТЈАКОВ В. 145.

ДРУШТВО БРАТСТВО 170. 181

ЖАН ИС /лево/ и БОРЪЕ НИКОЛИЌ,
1938

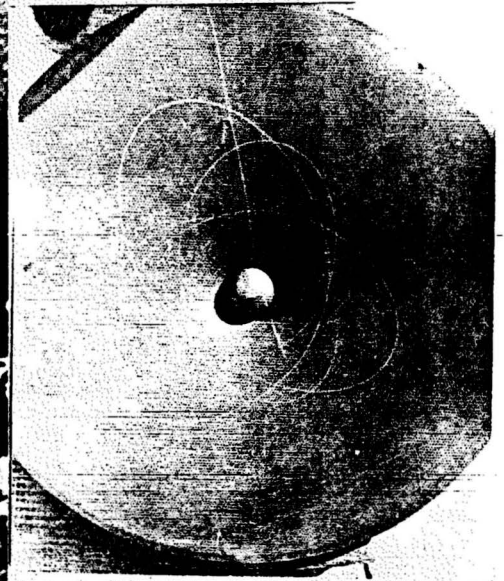
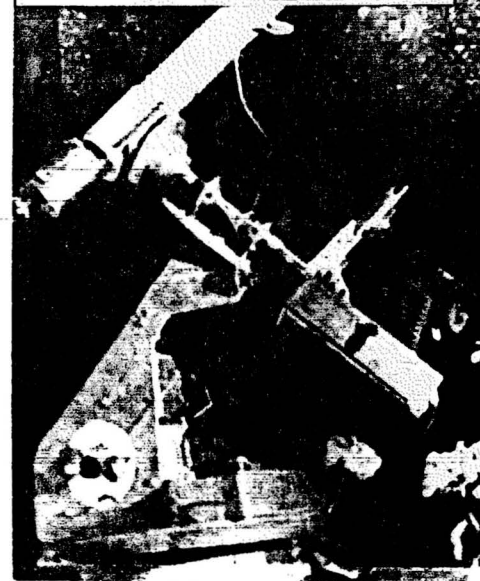
Седиште Друштва у Скадарској 33

Дурбин АВАНТИЈА БЕР-
ТОТА жижне даљине 8 м

АВАНТИ БЕРТОТО

Астрограф са пратиоцем
АВАНТИЈА БЕРТОТА

Опит померања "перихела"
новчиha на гуменој опни
АВАНТИЈА БЕРТОТА

Министар просвете
г. Добривоје Стошовић

отворио је свечану
академију поводом
стопедесетогодишњице
смрти

Руђа Бошковића

"Време"
17.5.1937

"Политика"
17.5.1937

"Правда"
17.5.1937

РИБИЧКАР Владислав 174.

ТРЕТЈАКОВ В. 145.

ПРЕДНИКОВ Б. 170 181

Посматрање комете Финслер
13.8.1937

Посматрање помрачења Сунца 19.6. 1936, на Авали.

С лева: гђа Ландсберг, Димитрије Ландсберг, Павле Емануел, Ненад Јанковић, Ђорђе Николић

1936-1937

VI. 1940.

BROJ 8-9

1935

1938

GODINA IV

CENA 6 DINARA

BROJ 5

GODINA V

1939
CENA 6 DINARA

BROJ 4

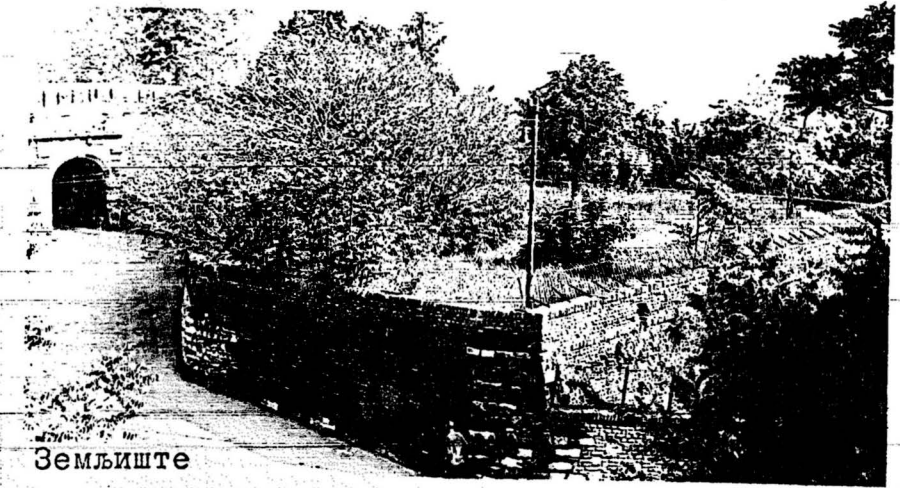
"Време"
25.5.1937

Улица Губера Воиловића у Београду

Рушење старе београдске зградаре

Рушење старе Астрономске опсерваторије, 1936

Земљиште
на Калемегдану уступљено за опсерваторију